

XXII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Inca, 2022

Ajuntament d'Inca

Ajuntament d'Inca

G CONSELLERIA
O FONS EUROPEUS,
I UNIVERSITAT I CULTURA
B
/

institut d'estudis
balearics

Centre
de Professorat
Inca

Amb la col·laboració de: XIMBELLÍ Centre d'Estudis Locals d'Inca

Comissió Científica

Santiago Cortès Forteza

Joan Estrany Bertos

Maria Magdalena Payeras Capellà

Gabriel Pieras Salom

Miquel Pieras Villalonga

Sandra A. Rebassa Gelabert

Guillem A. Reus Planells

Magdalena Sastre Morro

Edició: **Ajuntament d'Inca**

Assessorament lingüístic: **Servei Municipal de Normalització Lingüística de l'Ajuntament d'Inca**

Disseny, maquetació i impressió: **Deacorde agency**

Dipòsit Legal: **PM 00167-2022**

Fotografia de portada: *Plaça d'Orient, Rectoria.* **Sandra A. Rebassa Gelabert**

Logotip de la Comissió Científica creat el 2019 per Joana M. Beltran Cortès, Universitat Abat Oliva, amb motiu dels 25 anys de les Jornades d'Estudis Locals d'Inca.

L'Ajuntament d'Inca no es responsabilitza dels continguts de les comunicacions, els quals corresponen als respectius autors i autores.

XXII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA

Inca, 2022

Índex

Ponència inaugural

Per Inca, hi passen turistes?	7
Miquel Seguí Llinàs	

Comunicacions

1. Primera campanya d'actuacions arqueològiques al jaciment de Son Mas des Potecari. Resultats preliminars	23
Magdalena Sastre Morro, Sandra Caballero Guillemot, Pablo Galera Pérez, Emmanuelle Gloaguen Murias, Jaume Ripoll Martorell i David Javaloyas Molina.	
2. El finançament de l'arquitectura religiosa a Inca a través de la documentació testamentària (1229-1349)	45
Guillem Alexandre Reus Planells.	
3. La corporació municipal renuncia a favor del bisbe de Mallorca al patronat o l'administració, l'acció i els drets de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca. 22 de juny de 1900. Conseqüències	69
Gabriel Pieras Salom.	
4. La depuració de l'Ajuntament d'Inca durant la Guerra Civil	99
Martín Rotger Lebrón.	
5. El procés de depuració de la mestra Maria Mas Fullana i dels mestres Andrés Pérez Mercader i Àngel Vallès Monter	123
Antoni Aulí Ginard i Joan Pons Julià.	
6. Inca ante el reto de la modificación del Impuesto sobre el Incremento de Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana	135
Jorge Latorre Silvestre.	
7. Actualització del cens (2021) i revisió històrica de nius de <i>Delichon urbicum</i> a la ciutat d'Inca	145
Llorenç Payeras Capellà.	
8. La Variant Nord d'Inca: anàlisi urbanística, territorial, ambiental i social	151
Cristòfol Rotger Pujadas i Caterina Amengual Morro.	
9. Influència de la religió i l'Església a l'onomàstica inquera del període 1816-1820	181
Jaume Jaume Mayol.	
10. Esbós biogràfic de Josep Barberí i Sansaloni, biògraf de sor Clara Andreu	205
Santiago Cortès i Forteza.	
11. El músic Joan Torrandell i Campamar (Muro, 1850 – Ciutat de Mallorca, 1935)	217
Joan Círia Maimó.	
12. M. I. SR. D. Joan Quetglas i Prats. Inca, 18.08.1877 + Palma 14.01.1962	225
Pere Fiol i Tornila.	
13. Jerònima Ferrer Reus. Una comare al servei d'Inca	241
Antoni Rodríguez Mir i Maria del Mar Frontera Monserrat.	
14. Pere Pau Capó Cantallops: el darrer batle republicà d'Inca	261
Jaume Reus Capó i Simó Reus Mestre.	
15. L'Obra Cultural Balear, Delegació d'Inca	279
Jaume Gual Mora.	
16. Els crespells d'Inca	319
M. Magdalena Payeras Capellà.	
17. Museu del Calçat i de la Indústria d'Inca: Premi Ibermuseos d'Educació 2020	329
Aina Ferrero Horrach.	
18. Identitats múltiples, harmonies i dissonàncies. La subjectivitat transcultural dels catalanoparlants adoptius d'Inca	339
David Jordi Llobet i Martín.	
19. Teatre Principal d'Inca, un estat de la qüestió	365
Bernat J. Mateu-Morro.	

Per Inca, hi passen turistes?

Miquel Seguí Llinàs

Universitat de les Illes Balears

doi: 10.3306/JELINCA.22.7

1. INTRODUCCIÓ

Aquest títol és un plagi del d'un llibre del meu bon amic Joan Estrany (Estrany, 2001) amb referència als torrents inquers, que em va agradar com a primera reflexió del tema d'Inca i el turisme.

D'entrada, semblen termes més aviat contradictoris, i a qualsevol mallorquí li costarà establir una relació ràpida i directa entre la ciutat d'Inca i el turisme. No ens semblen termes relacionats, ni que tinguin cap implicació. Tal volta si parlàssim dels turistes com a excursionistes que visiten Inca podríem pensar de trobar algun despistat que ha caigut per la ciutat, però com a destí turístic ja ens costa més. Aquesta és la realitat de l'associació d'idees que ens provoca l'esmentada relació.

Un turista pernocta a la destinació i d'aquests, a primera vista, sembla que n'hi ha ben pocs per Inca; però el turisme és un terme molt més ampli, que implica persones, activitats, espais i establiments, i d'aquesta manera podem parlar un poc més del turisme a Inca. També podem parlar de turistes a Mallorca, en sentit ampli, que s'allotgin a qualsevol punt de l'illa. Venen turistes al mercat del dijous, o als cellers, o a fer alguna compra. Però, això és tot? Tan pobre és la relació Inca-turisme? Sempre ha de ser així?

Què passa si de cop es construeixen nous hotels? Els tradicionals (hotels o pensions) per als viatgers i mercaders dels segles XIX i XX varen anar tancant (Hotel Domingo, Pensió Victòria, Pensió la Mallorquina, Hotel España...). Fins que aparegué el primer agroturisme a Son Vivot (1995) no hi havia res purament d'allotjament turístic, i després en seguiren d'altres, però, a continuació d'aquesta època de sequera, apareixen alguns brots verds com a hotels d'interior, dintre la ciutat, per què? Quina pluja ho ha provocat?

2. CONCEPTES

Per poder aprofundir més aquesta relació, necessitam introduir dos conceptes de tipologies del turisme, que ens ajudaran a comprendre la realitat actual i les possibilitats futures: el fordisme i el postfordisme.

Entendrem per fordisme la primera etapa turística, l'anomenat turisme de masses, que, a la nostra illa, podríem dir que comença al voltant dels anys

1960, i que quasi monopolitzarà aquesta activitat fins ben entrats els anys 90. El fordisme es caracteritza per l'elaboració i el consum de productes estandarditzats al menor cost possible (López, 1999; Fayos-Solà, 2004), tothom fa el mateix, va als mateixos llocs, i el gran nombre permet disminuir costos i fer l'oferta més barata i assequible. Aquesta manera de viatjar serà ben diferent dels anteriors viatges realitzats per l'alta societat des dels segles XVIII i XIX. Es tracta que puguin viatjar la major quantitat possible de persones, al menor cost possible, per tal d'augmentar les possibilitats de viatjar de tots (ho fan possible: operadors turístics, vols xàrter, hotels grans). El negoci està en la quantitat. Totes les persones cerquen el mateix, és l'anonimat de la persona, la força de la massa i consumir productes estàndard.

En canvi, el postfordisme tindrà els seus inicis a Mallorca a partir dels anys 90. El turista en aquests moments serà una persona més experimentada, més exigent, més individualista, amb motivacions diferents i que cercarà noves experiències, lluny de la massificació i cercant un tracte més exclusiu i personalitzat. El turisme passarà a ser una massa (molta gent), però de turistes, persones molts diferents amb relacions més humanitzades. El negoci estarà en la qualitat i la diversitat.

Turisme de masses (fordisme)

Massa de turistes (postfordisme)

Les fórmules de turisme alternatiu i les companyies de baix cost ho facilitaran. Apareixeran els hotelets urbans (hotel-boutique), el turisme rural i d'interior, l'ecoturisme, el turisme d'aventura... i tantes formes innovadores de fer turisme.

El turista actual, que practica fórmules postfordistes, es caracteritza per (Calvo Trias, M. – Javaloyas Molina, D., 2018):

- a) Un consum individualitzat, amb la presència de turistes independents, amb un mercat cada vegada més segmentat.
- b) Presència de consumidors molt experimentats.
- c) Gran volatilitat en les preferències dels consumidors (taxes de repeticions menors).
- d) Preferència per formes de producció i consum no massificades (sostenibles i respectuoses amb el medi ambient).
- e) Paper més actiu i individualitzat del turista, així com desig i cerca de noves experiències.

Quan Mallorca va conèixer l'arribada dels turistes en massa a partir dels anys 60, ningú va pensar en Inca com a destinació turística. En primer lloc, per la llunyania de la mar. Aquest turista ve pel sol i platja; i de sol, Inca en podia oferir bastant, però de mar..., era un producte ben llunyà; per tant, a l'inici del turisme de masses tot eren elements per justificar la marginalitat d'Inca enfront de la nova activitat econòmica que canviava el litoral mallorquí totalment.

Les causes de la marginalitat de la ciutat front al nou turisme foren:

- Llunyania de la mar.
- Manca d'un patrimoni monumental de primer ordre i reconegut, com tenia Valldemossa, per exemple.
- Moment d'esplendor industrial, amb la sabata com a gran exponent.

Tot això explica que el turisme passàs de llarg, però, no tant. La nova font de riquesa cridà l'atenció d'empresaris de la ciutat, i les noves inversions d'aquests començaren a canviar les indústries de la pell per iniciar una nova aventura amb el turisme (anar muntant hotels o cadenes hoteleres, tendes, restaurants). Aquesta manca d'inversió a les fàbriques per dur-la cap a unes altres activitats, més interessants, que es veien al litoral, fou una de les causes de l'inici de la decadència de la indústria inquera.

3. ETAPES DE LA RELACIÓ ENTRE INCA I EL TURISME

Utilitzarem tres etapes per classificar el model turístic insular, segons les modalitats de la pràctica turística que tenen lloc a cada moment: el preturisme (fins als anys 1950), el fordisme (dels anys 50 fins a entrats els 90) i el postfordisme (de mitjans dels anys 90 fins a l'actualitat).

3.1. L'etapa preturística

Aquesta anirà des dels viatgers que arriben, especialment, a partir del segle XIX fins a la Guerra Civil i Segona Guerra Mundial. En aquest període, pocs seran els viatgers que passaran i pernoctaran a Inca. Tal volta l'expressió més afalagadora que es farà de la ciutat entre els viatgers del XIX serà la de Josep Antoni Cabanyes (1970), que considera la ciutat uns dels paisatges més bells que trobarà a Mallorca, cosa comprensible si pensam que es refereix als camps coberts de safrà que veu a les seves passejades al voltant de la ciutat. Altres viatgers, simplement aprofitaran per dormir-hi un vespre, després del dur viatge amb vaixell que els farà arribar a Alcúdia, i partiran d'allí de seguida, davant l'estat trist i deplorable que troben en aquesta vila, atacada per la febre groga de l'Albufera (Conte, Pagenstecher, Wood).

Durant el segle XX són molt escasses les referències turístiques que es fan de la ciutat, considerant que ja el Foment de Turisme l'ha oblidada en les seves propostes d'excursions al llarg de l'illa per ressaltar paisatges o patrimoni. Inca, com a lloc d'atractiu turístic, no existeix mentalment a la primera meitat del segle XX.

Les guies turístiques són un bon exemple del que representa Inca per al turisme. Recordem el que diu Benítez Mairata, J. (1995): "els lectors de les guies, potencials turistes, es van configurant una imatge del lloc, no tan basada en allò que visiten o han de visitar, sinó en allò que llegeixen." Serà revisant les diferents guies turístiques de Mallorca, des de les de caire romàntic a finals

del segle XIX fins a les de paper o virtuals d'avui en dia, que podrem veure el poc pes que té Inca dintre de l'interès turístic, al llarg dels anys.

3.2. L'etapa fordista

Aquesta etapa del turisme anirà des del 1950 fins a la transició cap als anys 2000. Són els anys d'esplendor del turisme de sol i platja, els del primer i segon boom del turisme de masses (Seguí Llinás, 2006).

En aquesta llarga etapa, es produiran molts de canvis, tan socials com econòmics a Inca, afectats pel turisme, encara que sigui indirectament.

Quant als aspectes socials, començarà en aquesta època una forta emigració laboral i de població cap a la costa, estimulats per aquesta atracció turística que du el mar. En l'aspecte laboral, les condicions de fer de cambrer, cuiner, recepcionista o qualsevol activitat del món de l'hoteleria i de l'activitat turística en general sempre seran més atractives que estar tancats dintre d'una fàbrica i, encara que sigui una feina estacional, dura i pagada bastant semblant al món de la indústria, té dos atractius molt forts:

- Les propines, generoses en aquells moments i que mancaven a les fàbriques.
- El símbol de progrés i modernitat que portava tota relació amb el món del turisme.

Aquí cal fer referència a tota la mitologia que envoltava el món de la mar i dels turistes. Vagin algunes anècdotes com a exemples:

- Els "picadors", símbol de l'alliberació sexual de l'època, que envoltava d'un aura de facilitat i llibertinatge a totes les turistes i, especialment, les sueques. Cal recordar quants de matrimonis mixtos sortiren d'aquestes relacions fetes a la semipenombra de les discoteques, i no parlem d'Al Rojo Vivo, de Can Picafort, gran temple dels picadors d'Inca.
- Les anades amb autocar els diumenges de la població inquera (abans de fer-s'hi una segona residència la societat més benestant), cap a la costa, des del Port de Pollença fins a Son Serra de Marina, considerat el territori "colonitzat" per la societat inquera (barri dels inquers a Can Picafort, nés un exemple). Aquestes sortides dominicals es basaven en la utopia de veure el "progrés", la "modernitat" que sorgien d'aquells hotels que creixien ràpidament al llarg de la dita costa. Eren famoses les empentes per aconseguir plaça al ramat d'autocars que sortien de l'estació d'Inca, els diumenges, cap a la costa i que feien que el bar de l'estació fos la major concentració de gent que es veia, llevat dels dies de mercat, per Inca.
- També, en aquesta època comença a buidar-se la ciutat els caps de setmana de l'estiu. S'implanta el costum d'anar a vorera de la mar. Es

construeixen xalets, i la ciutat queda feta un desert els diumenges. Els costums han canviat, i el 600 va ajudar molt.

Si tot això passava en el món de la societat, l'activitat econòmica rebé igualment l'impacte d'aquesta transformació, tal volta d'una manera més subtil, però ben real també.

La indústria de la sabata coneixia els moments més brillants, i el 1981 la meitat de les fàbriques de sabates encara es localitzaven a Inca, 98, segons Manera-Molina (Manera Erbina, C. – Molina de Dios, R, 2019), i era la localitat amb un major percentatge de població treballant al sector industrial a Mallorca (66 % el 1981), juntament amb Lloseta. Tenia una població de 20.747 habitants.

L'esplendor de la sabata continuava, però moltes fàbriques ja pensaven a posar tendes o vendre els seus productes de pell a les que hi ha a vorera de la mar, i es dedicaven a la venda directa al turista; una manera de treure les partides retornades o sense vendre, i que fou un complement a l'exportació directa.

Aviat, també es va veure la possibilitat de vendre directament al turista fent-lo venir a Inca. Es posaren tendes a moltes fàbriques (Ramis, Asinca o Munper, per exemple), i aquestes tendes passaren a formar part de les excursions organitzades per als turistes dels hotels de la costa. Va ser una manera que el turista "passàs" per Inca, però sense conèixer més que la tenda acordada amb les agències. La carretera Palma-Alcúdia (coneguda com "es desvio") fou el lloc escollit per muntar aquestes tendes.

Lentament, a mesura que el turisme de masses s'anà implantant, i la sabata començà a sofrir els costos de la insularitat i dels salaris, aquesta inicià el seu declivi i tancament progressiu de fàbriques. L'entrada al Mercat Comú accelerà aquest procés i la globalització que comportava feu especialitzar definitivament Mallorca com a espai turístic, on les altres branques productives no tenien possibilitat de viure, i anaren agafant un rol secundari (sectors primari i industrial); al contrari, el sector de la construcció va anar en augment per satisfer la demanda hotelera i de residències secundàries.

A partir dels anys 70, però especialment dels 80, la crisi econòmica que començà

Any	Habitants
1975	17.711
1980	20.721
1985	22.189
1990	22.219
1995	21.501

Font: foro-ciudad.com, utilitzant dades de l'INE

a les fàbriques va fer davallar la ciutat d'escalafó en demografia i riquesa (Llabrés Martorell, 2000).

Aquesta crisi de la sabata es reflectí en la població de la ciutat, que quedà encallada, fins i tot en regressió: La gràfica d'habitants ens demostra que, mentre la indústria de la sabata anava a bé i l'inici del fordisme ampliava el mercat amb els turistes, la població va anar augmentant, atreta per les possibilitats de feina. En canvi, amb la seva crisi i disminució permanent, a partir de 1985, però, especialment entre 1990 i 1995, impactà sobre la població, amb un estancament i una lleugera disminució d'aquesta, fins que es trobassin altres formes alternatives de riquesa. A partir de 1985, el nombre d'habitants i la importància de la ciutat anaren minvant.

Podem repetir el que diu Llabrés Martorell, P. J. (2000) sobre aquesta relació indústria-turisme-població: "Si bé el turisme ha causat beneficis a la principal indústria inquera, tanmateix Inca ha quedat apartada dels beneficis més sucosos i directes del turisme, com és ara l'hostaleria i els comerços adjacents. Això ha fet davallar la nostra ciutat en l'escalafó pel que fa a la demografia i a la riquesa."

En aquest moment es pot dir que per Inca només passen excursionistes i que les visites es concentren a:

- cellers
- tendes de sabates i pell
- balls tradicionals a la plaça de Mallorca
- mercat del dijous

Els cellers tenen un cert renom i atreuen turistes individuals, però la resta de visites estan organitzades per les agències de viatges, i els turistes arriben amb autocars d'excursions programades.

És curiós el fet que a la pel·lícula *Un trono para Cristy* (Cubillas Cañellas, M.V. – Mateu Morro, B.J. (2019) es presenta Inca ja com un destí de turisme alternatiu, res de turisme de masses, i destí gastronòmic. És un espai alternatiu al turisme de sol i platja. Can Amer representa els cellers i s'explica la seva funció en aquesta pel·lícula.

Per altra banda, si analitzam els aspectes més importants mencionats a les guies turístiques d'aquesta etapa, amb referència a Inca, ens trobarem amb la següent relació, segons Benítez Mairata, J. (1995, pàg. 42):

- Història i geografia: 76 %
- Patrimoni artístic: 69 %
- Fires, festes i mercats: 66 %
- Oferta complementària: 64 %
- Indústria: 63 %
- Gastronomia: 59 %

És normal que la història i la geografia siguin els elements introductoris bàsics de qualsevol lloc que es vol visitar, així com el patrimoni, res d'especial en qualsevol guia, totes se'n fan ressò. Però com a elements identificatius més propis d'Inca surten: el mercat del dijous (i les fires), la sabata i els cellers. Podríem afegir-hi algun nou element avui en dia, després de tants d'anys? Ha trobat Inca alguna cosa nova que pugui atreure els turistes? No han perdut força aquests tres elements tradicionals al llarg dels anys com a elements diferenciadors? No ha arribat l'hora de reinventar-se?

Pel que fa als allotjaments turístics (places hoteleres i d'agroturismes) l'oferta sempre ha estat molt minvada.

Si el 1965 es compten 62 places hoteleres (pensions i hotels dedicats als comerciants i mercaders del moment), el 1985 aquest nombre es veurà reduït a 34 places (Benítez Mairata, J., 1995). Aquest fet serà la conseqüència de les transformacions socials de la societat i la no incorporació de turistes a la clientela tradicional dels allotjaments existents a Inca fins al moment.

Caldrà esperar el 1995 perquè aparegui el primer establiment dedicat al turisme en el sentit actual del terme, i d'una manera força humil. Serà l'agroturisme de Son Vivot, amb sis places hoteleres, que s'anirà ampliant posteriorment.

3.3. L'etapa postfordista

Encara que aquesta etapa es va iniciant a finals dels anys 90, pel que fa a Inca, podem tenir en compte la realitat a partir de l'any 2000, que, estadísticament parlant, ens facilitarà el treball.

Hem dit que el postfordisme es caracteritza per l'individualisme del turista. A aquest, li agrada sortir dels programes habituals i vol gaudir les vacances a la seva manera, res de paquets turístics ni d'adaptar-se a programes tancats.

Estima la seva llibertat i seguir les seves motivacions per viatjar (senderisme, aventura, bicicletes, descoberta).

Any	Habitants
1995	21.501
2000	22.402
2005	26.504
2010	29.321
2015	30.651
2020	33.679

Font: foro-ciudad.com, utilitzant dades de l'INE.

Durant aquest període, la població inquera ha augmentat, i així ha sortit de l'estancament dels anys 90.

Ara bé, aquest augment no s'ha degut a una sobtada turisticació de la ciutat, ni que aquesta s'hagi convertit en una destinació turística. Més aviat ha estat fruit d'un procés d'urbanització de tota l'illa, d'uns preus d'habitatges més assequibles que a Palma, d'una facilitat de transport i comunicacions, de creació de nous llocs de feina (hospitals...), moltes circumstàncies diverses que han atret una nova població.

Però en el camp turístic també s'han produït canvis. Si en les formes d'allotjament el postfordisme ha duit la moda d'allotjar-se a cases particulars (utilitzant el contacte directe que permet l'Internet i encoratjat per plataformes com Airbnb, Homeway, Booking, etc.), la societat inquera no ha estat aliena a aquest procés i ha volgut aprofitar en benefici propi aquestes noves tendències.

La fórmula dels agroturismes també ha conegut un creixement a partir del pioner Son Vivot, i darrerament apareixen els hotels d'interior com a nous establiments d'allotjament. Tota una revolució del postfordisme que ja ha acostat el turista a Inca i que comença a repercutir en l'oferta complementària de serveis de la ciutat (comerços, restaurants).

Encara que no puguem donar xifres exactes d'aquesta realitat, ja que una part encara és il·legal, alegal o amb figures noves, i contínuament hi ha certs canvis, a la informació del Govern de les Illes Balears (caib.es) del 21 d'octubre de 2021 podem trobar aquestes dades que són bastants reals, almanco són les oficials:

Tipologia	Nombre d'establiments	Nombre de places	Nombre
Agroturisme	6	102	
Hotel rural	1	30	
Hotel d'interior	1	17	
Estada turística en habitatge (ETV)	197	1.300	
Habitatge turístic de vacances (VT)	13	97	
Comercialitzadors d'estades			2
TOTAL	218	1.546	2

Font: caib.es.

Empreses turístiques d'allotjament

Qui hauria dit fa vint anys que a Inca podríem trobar una oferta de 1.546 places turístiques? Ha estat tota una revolució, i que no s'ha acabada, ja que dos hotels més estan planificats: Can Ballester (Hotel Ciutat de Tramuntana) i el de Can Vidal.

Una altra sorpresa és trobar una gran comercialitzadora de propietats, com és Homerti.

Aquestes dades ens fan pensar que amb la implantació del model postfordista el turista ja no cerca exclusivament el sol i platja, sinó que ha diversificat l'elecció de les seves vacances i de les seves activitats; per tant, les necessitats d'allotjament han canviat i la situació d'aquests està en funció d'altres paràmetres (preus, tipus de tracte, accessibilitat a la seva activitat lúdica, etc.). Per altra banda, és remarcable la rapidesa amb què certs inquers han sabut veure aquestes noves tendències i s'han dedicat a satisfer-les muntant els seus negocis. Aquesta agilitat en les decisions i la rapidesa a dur-les a terme ens fa pensar que, en petit, Inca comença a ser una destinació turística, on podrien pernoctar més de mil cinc-centes persones. Ja podem parlar de turistes a Inca, no només d'excursionistes!

Si miram les estadístiques que ens ofereix en el seu suplement *Última Hora* de 22 de febrer de 2020, ens adonarem de la importància que té el sector turístic en l'ocupació de la població d'Inca. No vol dir que tots aquests empleats treballin en turisme a Inca mateix, però sí que depenen de la seva activitat. A l'estadística veim que el 9,7 % del VAB d'Inca és originat dins l'apartat d'allotjaments i restauració. Semblant percentatge (11 %) és el nombre d'ocupats dintre d'aquest sector (1.080 treballadors) i que l'11,1 % de les empreses inquieres (94 empreses) es dediquen a tal activitat. Gran canvi de quan la indústria de la sabata quasi monopolitzava l'activitat econòmica.

Però, no pel fet que el 2020 comencin a haver-hi percentatges interessants de persones i empreses a Inca que treballen en el sector turisme això vol dir que comença en aquesta data l'inici de l'activitat d'inquers en el turisme. Des de fa molts d'anys, empresaris inquers invertiren els seus esforços, empena i capitals a crear empreses en el sector turístic que avui són grans cadenes hoteleres, i ho han fet amb molt d'èxit. Com a exemples podem parlar de la família Fluxà (encapçalant Miquel Fluxà el Grup Iberostar), Pedro Pascual (Viva Hotels) i Miquel Ramis (Garden Hotels), endemés d'altres de més petits. Aquesta experiència pot fer que el dia de demà es decideixin també a obrir algun hotel a Inca.

4. POSSIBILITATS QUE OFEREIX EL POSTFORDISME A INCA

Si analitzam el producte turístic que Inca posa al mercat, ens adonam que no n'existeixen més que els tradicionals atractius turístics: mercat, cellers... i poca

cosa més, però, en canvi, té bastants de recursos que es podrien transformar en productes turístics.

El postfordisme ofereix bastantes possibilitats de crear una oferta pròpia inquera, si es fan els esforços necessaris des del punt de vista d'iniciativa pública-privada. És una ciutat tradicional, autèntica, de l'antiga Mallorca, amb un passat històric i patrimonial que cal revitalitzar i donar a conèixer. No té res d'extraordinari, però sí que té recursos que valen la pena si es posen en valor.

Analitzarem les noves especialitats turístiques que el postfordisme ha posat al mercat i pensarem les possibilitats que ofereixen a Inca cada una d'elles.

4.1. Turisme cultural

El turisme cultural té moltes vessants: visites a monuments o edificis emblemàtics, museus, centres històrics, festivals culturals (música, teatre, exposicions). Si ho collim en el sentit més ample, aquest turisme té una gran varietat d'aspectes.

A Inca, en aquest moment, no tenim una imatge de ciutat cultural (com té Pollença, per exemple), però sí que té infraestructures, com són els museus (d'Educació, i de la Pell, tot dos a General Luque), teatre (Teatre Principal, recentment reformat), esglésies (Santa Maria la Major, Sant Domingo, Sant Francesc, ermita de Santa Magdalena i, especialment, monestir de Sant Bartomeu), arquitectura tradicional (centre històric, molins), però cap d'ells, per si sol, capaç d'atreure turistes cap a la ciutat. Els seus noms són completament desconeguts per al turista que ve a Mallorca, i tot just citats a les guies.

El gran tresor segurament és el monestir de Sant Bartomeu (Riera, M. – Tugores, F. – Colom, C. – Capellà, M. A., 2007), amb una gran riquesa antropològica, tradicional i arquitectònica.

Tots aquests recursos aïllats no tenen transcendència illenca, ni, per tant, turística. Caldria crear un producte turístic, de caràcter fix, i un altre, de tipus temporal, per donar-los valor. L'extensió d'Inca permet fer un circuit a peu per gaudir de tot el que ens ofereix la ciutat. El de caràcter fix podria ser un itinerari guiat (audioguia o escrit) que permetés en unes hores tenir una visió conjunta del que s'ofereix: museus, esglésies, patrimoni arquitectònic, arquitectura tradicional, història, llegendes, etc. Aquest circuit, endemés, afavoriria el comerç, la restauració, els bars... com a llocs de pausa, i que permetrien allargar l'estada durant tot un dia, justificant el descobriment d'Inca.

El turisme cultural també és atret, temporalment, per festivals, concerts, exposicions, etc. que posen el nom d'Inca sobre la premsa: Incajazz, Inclàssic, Nit de l'Art, Urban Beach Festival, Festival de Bandes de Música d'Inca, etc., però molts d'aquests esdeveniments encara estan en un període inicial i els

manca difusió i venda “turística”. Les esperances més grans estan posades en el reformat Teatre Principal, que ofereix un escenari magnífic per a actes culturals: teatre, concerts, ballet. Totes aquestes activitats temporals poden ser una gran publicitat per a Inca, i l’atracció de fluxos de visitants, per animar i augmentar la freqüentació de la ciutat, si se sap fer publicitat en l’àmbit de tota l’illa i sortir de l’enfocament purament local.

4.2. Turisme gastronòmic

Els cellers han estat des de temps llunyans el gran atractiu gastronòmic de la ciutat. Cal reviscolar-los i fomentar la seva visió i arquitectura tradicional, amb la degustació més rica de tota la gastronomia tradicional illenca i la cuina tradicional de les estacions (cuina de quaresma, d’esclata-sangs i bolets, de matances, de Nadal, de Pasqua, de caça...). Han de ser els temples de les tradicions on el turista pugui descobrir tots els plats que representen la nostra cuina.

Per altra banda, la gran cuina actual ha d’estar present també en l’oferta gastronòmica inquera. Totes les poblacions de l’illa lluiten per tenir un restaurant d’alguna estrella Michelin i de renom, per satisfer l’alta demanda d’aquest tipus que existeix a Mallorca. En aquest camp, Inca sí que va un poc retardada i només té dos restaurants coneguts dintre del món turístic: La Barra de Miceli i el restaurant Joan Marc, endemés d’Es Romaní, sa Fàbrica, però per a un públic més local. Per poder ser un destí gastronòmic li manca ampliar aquesta oferta.

No hem d’oblidar tampoc el restaurant correcte, de menú diari, que possibilita al turista corrent trobar uns menús i oferta amb bona relació qualitat-preu. Aquest tipus de turista, que ja va visitant Inca o hi té l’allotjament, ha de trobar uns restaurants per a cada dia, que el facin sortir a la ciutat i animar el seu ambient.

4.3. Turisme de compres

Inca sempre ha estat una ciutat de compres, ha viscut al voltant dels seus mercats i fires, però mirant cap a la població local i comarcal, i en alguna ocasió, insular (Dijous Bo). Per al turista no és un lloc per anar a comprar.

En aquest camp, la ciutat va perdent poder d’atracció, tant a nivell local com insular i turístic. Les tendències actuals són cap als grans centres comercials, amb varietat de productes i fàcil aparcament, també amb oferta d’oci. A Inca no en tenim cap, d’aquests centres, i els propis inquers van a Festival Park, a Alcampo, o a qualsevol altre centre comercial a fer les compres o divertir-se, davant la manca d’instal·lacions semblants a la seva ciutat, i d’això pateix el petit comerç local. Inca, per tant, en lloc d’estirar compradors forans, expulsa els seus habitants per manca d’oferta en aquest camp. És un greu problema. Per què vendria un turista a comprar a Inca? Fins i tot les tendes

de sabates, tradicional comerç local per als turistes, tenen mal viure davant la competència de Festival Park. Es fa necessari un centre comercial per atreure locals i forans a comprar a Inca, i d'això es beneficiaria també el petit comerç local, perquè, "ja que som aquí....".

Si miram el que es podria fer d'original en aquest aspecte, i que tendria un efecte urbanístic, turístic i animador molt positiu, és el cas d'Allariz, a Orense, que ens podria servir d'orientació. Es tracta de recuperar el centre històric de la localitat amb una col·laboració pública-privada. En aquest poble, la inversió necessària per a la recuperació dels carrers del centre històric ha estat transformant els vells edificis en tendes de moda de marques "outlet". D'aquesta manera la rehabilitació dels edificis del centre històric va a compte de les empreses (amb certes facilitats fiscals) i la part pública, a càrrec del municipi. El resultat són uns carrers molt agradables per passejar, amb unes tendes engrescadores, i el conjunt atreu a molts de turistes per passar-hi un o dos dies. Aquest fet ha fomentat la creació de diferents hotels i l'obertura de restaurants, donant vida i animació a aquesta localitat de 6.000 habitants i a una província endarrerida, però amb l'autopista cap a Madrid que passa a prop.

A Inca tenim l'èxit de les tendes "outlet" de Camper i Lotusse, que, ben instal·lades dintre d'una zona comercial com la que acabam de citar, augmentarien les seves vendes i donarien ambient al centre històric, estirant més compradors.

4.4. Turisme d'oci

En aquest camp és on s'hauria de treballar més a Inca. Falten zones per sortir de copes, anar als restaurants, passar una vetlada. No vol dir que no hi hagi establiments perfectes, sinó que falta aquesta zona de referència on tot turista de la comarca tengui la temptació d'anar un vespre, reconeguda per tothom i que faci ganes anar-hi, com són el Molinar, Santa Catalina, Indústria, etc. a Palma.

Al meu pobre parer, hi ha dues zones que s'hi presten: el centre històric i els Molins. En el centre històric seria ben compatible amb la zona comercial proposada, i els Molins, per la seva situació, contemplant la millor posta de sol d'Inca, la seves vistes a la serra de Tramuntana i les seves construccions tradicionals, serien un bon lloc per causar les mínimes molèsties a la població resident, ja que hi ha uns bons solars cap a la Pota del Rei i està poc habitat el puig dels Molins, mentre que els carrers comercials del centre històric tendrien més funció comercial que residencial.

4.5. Turisme de congressos

Seria, tal volta, el més estrany, però, lentament, la ciutat ha donat una

sèrie d'espais per a reunions molt adients per dur a terme aquests petits congressos: Fàbrica Ramis, Sant Domingo, Teatre Principal, General Luque, Casal de Cultura, etc., que permetrien acollir congressos de petita i mitjana mida.

Aquesta activitat sí que aportaria clientela als allotjaments i restaurants de la ciutat, amb tot el moviment que representen. No oblidem que a Inca ja hi ha dos establiments de 30 places i un hotel d'interior de desset places que aporten la mínima infraestructura necessària, endemés de la gran facilitat de comunicacions de què gaudeix la ciutat amb la resta de l'illa. Seria una de les possibilitats a preveure.

4.6. Què s'ha fet fins ara de part de l'Ajuntament?

L'Ajuntament ha pres ja les primeres iniciatives cara a un desenvolupament turístic. Així, el 2016, va començar a desenvolupar l'estratègia turística del municipi, que va concloure el 2017 convidant la societat inquera a contribuir amb aportacions sobre el model de ciutat turística que volia (SOM, 2017).

Una segona passa fou la creació de la marca turística d'Inca; una marca social que va comptar amb la participació d'escoles, entitats i col·lectius rellevants d'Inca.

Quant al producte, es desenvoluparen itineraris perquè els turistes i visitants poguessin recórrer la ciutat i el municipi de forma guiada, amb aturades als punts més rellevants (patrimoni, cultura, personatges il·lustres).

Finalment, cal parlar de la comercialització del producte i, per això, l'Ajuntament ha participat a fires i fòrums darrerament, endemés de la creació de la web incaturistica.com.

5. NECESSITATS PER A AQUEST DESENVOLUPAMENT TURÍSTIC

A més de les possibilitats, cal analitzar les mancances que frenen un major creixement turístic a Inca. Aquestes serien les mancances més importants:

1. El fet que els inquers estimin i estiguin orgullosos de ca seva.

La primera condició és que els habitants estiguin orgullosos de la seva ciutat, que hi facin les compres, que hi participin de les activitats culturals i d'oci, que visitin els museus. Si els locals no gaudeixen de les seves infraestructures, no en fan publicitat, si no les senten com a seves, difícilment es podrà atreure els turistes i els forans cap a les activitats que es realitzen. La millor propaganda és el boca a boca. El millor ambient és el creat pels locals. L'autoestima de la població és bàsica.

2. Prendre consciència de la capitalitat comarcal de la ciutat.

Quan es parla del turisme a Inca, com de moltes altres activitats, es pensa únicament a nivell local, i per a una població de poc més de 30.000 habitants, quan realment s'hauria de pensar a nivell comarcal. Els municipis del voltant d'Inca tenen molts més llits turístics que la ciutat i, si s'aconseguís ser el centre de serveis, d'oci i de cultura de tots aquests turistes, la ciutat viuria una forta empenta amb les seves possibilitats. L'oferta s'ha de realitzar en l'àmbit de la comarca i no només pensant a nivell local. Aquesta funcionalitat capitolina s'hauria d'aplicar en molts dels aspectes de la ciutat.

3. Renovar la ciutat.

L'embelliment de la ciutat és d'una total urgència. Ha de ser agradable passejar-s'hi. El centre històric necessita un canvi estètic total. Cal reformar, embellir i recuperar els edificis existents, convertir en zona de vianants alguns carrers i embellir-los a tots. Ha de fer ganes entrar entre aquests carrers carregats d'història. El mateix amb la zona dels Molins.

El conjunt de la ciutat necessita fer dels parcs (des Serral, d'Europa) vertaders llocs agradables per anar a passejar, jugar els nins, integrats a la vida quotidiana. Falten jardins i plantar arbres a les vies urbanes, millorar carrers i voravies; fer d'Inca un espai verd i cuidat on faci ganes socialitzar. Si els inquers troben agradable la seva ciutat, els turistes també la hi trobaran, i serà temptador per a ells visitar-la. El manteniment és bàsic en aquest cas.

4. Falten aparcaments.

Per fer una ciutat més amigable la gent ha de poder desplaçar-se còmodament al seu interior, i el seu accés ha de ser fàcil i ràpid. La mida d'Inca és ideal per poder fer-se quasi tot a peu.

A les entrades de la ciutat, per totes les carreteres, es necessita un gran aparcament gratuït que convidi a deixar-hi el cotxe i visitar la ciutat a peu. Com més fàcil sigui arribar a Inca, deixar el cotxe i poder fer les tasques a peu, més es convida el visitant a venir-hi.

5. Hi ha recursos, però falten productes.

La ciutat té bastants de recursos de tipus mitjà, que conjuntament poden oferir un atractiu major per venir a la ciutat: passejar, comprar, anar a espectacles, compartir el seu oci, anar al restaurant, etc. poden ser atractius importants per a tot turista que vulgui fer d'Inca el lloc d'assentament durant la seva estada, ja que està a prop de tota l'illa i tendria les infraestructures necessàries, o bé per visitar-la i passar-hi un dia.

A partir d'aquí, només cal fer-se una pregunta: interessa el turisme a Inca com a ciutat? Què està disposada a fer l'Administració, sobretot la local, en concret l'Ajuntament? Però més important encara: què està disposada a fer

la societat inquera? Segons quina sigui la resposta, caldrà començar a canviar les coses i millorar la ciutat per a tots (locals, forans i turistes), o conformar-se amb el que es té i que les coses segueixin igual.

6. BIBLIOGRAFIA

Benítez Mairata, J. (1995): "La imatge d'Inca a les guies turístiques de Mallorca. Una aproximació." II Jornades d'Estudis Locals d'Inca. Aj. d'Inca.

Cabanyes, J. A. (1970): *Notas y observaciones hechas en mi viaje y estancia en Mallorca*. Barcelona. Ed. Portic (va estar a Mallorca entre octubre 1837 i octubre 1839, on escrigué aquestes notes, que no seran publicades com a llibre fins a 1970).

Calvo Trias, M. – Javaloyas Molina, D. (2018): "Arqueologia i turisme: el cas de les Illes Balears." *Jornades d'Estudis Locals*, núm. 19, pp. 7-42.

Conte, E. (1894): "À travers Majorque." *Revue de Paris* (15-IX-1894), pp. 385-423.

Cubillas Cañellas, M. V. – Mateu Morro, B. J. (2019): "Una imatge d'Inca a través del cinema. El cas d'*Un trono para Cristy*." XX Jornades d'Estudis Locals d'Inca, pp. 135-140.

Estrany Bertos, J. J. (2001). *Per Inca hi passen torrents*. Ajuntament d'Inca.

Fayos-Solà, E. (2004): "Política turística en la era de la Globalización". Colección *Mediterráneo Económico: Las nuevas formas de turismo*. Instituto de Estudios Socioeconómicos de Cajamar, núm. 5, pp.215-232.

López Palomeque, F (1999): "Política turística y territorio en el escenario de cambio turístico". *Boletín de la A.G.E.*, núm. 28, pp.23-38

Llabrés Martorell, P. J. (2000): "Inca en les grans transformacions del segle XX." V Jornades d'Estudis Locals.

Manera Erbina, C. – Molina de Dios, R. (2019): "La 'atmósfera industrial' del Calzado en Mallorca, 1970-2002". Universidad de las Islas Baleares. (online). <https://uib.s.academia.edu/RamonMolinadeDios>.

Pagenstecher, H. A. (1867): *Die Insel Mallorca*. Wilhem Engelmann. Leipzig. Traducció al castellà i estudi previ de Juan Vidal, J.- Muntaner, Ll. (1989): *La isla de Mallorca. Reseña de un viaje*. Ed. El Drac. Palma.

Riera, M. – Tugores, F. – Colom, C. – Capellà, M. A. (2007): "El patrimoni historicoartístic del monestir de Sant Bartomeu d'Inca: la necessitat d'un pla de gestió." VIII Jornades d'Estudis Locals d'Inca, pp. 121-128.

Sa Nostra – Banca Catalana (1986-1993): *Evolució econòmica de Balears*. Palma.

Seguí Llinás, M. (2006): El turisme a les Balears (1950-2005). Ed. Documenta Balear. Palma.

SOM (2017): Estratègia de desenvolupament turístic del municipi d'Inca. Informe inèdit. Contacte: www.caray.me.

Última Hora (2020): Radiografía econòmica y social de los municipios de Mallorca: Inca. Publicat el 22 de febrer de 2020.

Wood, Ch. W. (1888): Letters from Majorca. R. Bentley and son. Londres. Traducció al castellà, amb pròleg i edició de Lluís Ripoll: Cartas desde Mallorca (1969). Luis Ripoll. Palma.

Primera campanya d'actuacions arqueològiques al jaciment de Son Mas des Potecari. Resultats preliminars

Magdalena Sastre Morro,¹ Sandra Caballero Guillemot,² Pablo Galera Pérez,³ Emmanuelle Gloaguen Murias,⁴ Jaume Ripoll Martorell⁵ i David Javaloyas Molina⁶

1) Arqueòloga. Historiadora. Grup de recerca Arqueouib. magdalenasastre@gmail.com

2) Tècnica en Conservació i Restauració Arqueològica. scguillemot@gmail.com

3) Tècnic arqueòleg. Historiador de l'art.pablogalerape_82@hotmail.com

4) Tècnica en conservació i restauració arqueològica. Grup de recerca Arqueouib. gmmanu@hotmail.com

5) Tècnic arqueòleg. en.jripoll@gmail.com

6) Tècnic arqueòleg. Historiador. Grup de recerca Arqueouib. davidjavaloyas@gmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.23

Paraules clau: arqueologia, patrimoni, plataforma esgraonada, prehistòria, talaiòtic inicial, bronze final.

Resum. *Durant el mes de juliol d'aquest any 2021, s'ha dut a terme una actuació arqueològica de caràcter preventiu al jaciment de Son Mas des Potecari, que ens ha aportat valuosa informació tant del sistema constructiu de la dita estructura, així com una primera aproximació a les diferents fases cronològiques.*

Keywords: archeology, heritage, prehistory, early Talayotic, late Bronze Age.

Abstract. *During the month of July of this year 2021, an archaeological preventiv activiti was carried out at the Son Mas des Potecari site, which provided us with valuable information on both the construction system of this structure, as well as a first approach to the different chronological phases.*

The main objective of this action was to prevent the collapse of the southern part of the stepped platform, which was in a significant state of degradation due to the damage it suffered in the 1960s.

1. INTRODUCCIÓ

Volem començar aquesta comunicació donant les gràcies a totes les persones que han fet possible la realització d'aquesta primera campanya d'actuacions arqueològiques al jaciment de Son Mas des Potecari. En primer lloc, volem expressar el nostre agraïment a l'Àrea de Patrimoni de l'Ajuntament d'Inca, encapçalada pel regidor Andreu Caballero, per la seva implicació i les ganes que el projecte sortís endavant; a la propietat, Núria i Miquel, per obrir-nos les portes de casa seva i facilitar-nos en tot moment poder dur a terme el projecte; i en darrer lloc, i no menys important, a tots els voluntaris que ens van venir a ajudar durant tot el mes que vàrem estar treballant.¹

Durant aquest any 2021, s'ha encetat un projecte d'actuacions arqueològiques, que tenen com a finalitat millorar la conservació i restauració del jaciment de Son Mas des Potecari, així com la seva divulgació entre el públic en general.

El jaciment arqueològic de Son Mas des Potecari va ser objecte d'una actuació de neteja de la vegetació durant l'any 2018. L'estat en què es trobava feia impossible la documentació de les estructures existents, així com realitzar-hi visites. Durant aquesta actuació es van deixar ben netes les dues estructures conegudes (la neteja només es va realitzar a la zona on es localitzaven les estructures, no es va fer una neteja de tota la parcel·la).

Aquest any, el gruix de l'actuació realitzada ha estat l'estabilització i conservació d'una part de l'estructura I, la qual ha estat supervisada per un equip format per tècnics restauradors i arqueòlegs. La figura del tècnic conservador-restaurador d'arqueologia ha tingut un gran protagonisme. Això es deu a l'aposta per la interdisciplinarietat, cada cop més generalitzada, en l'àmbit de l'arqueologia, fet que ha conduït a l'augment de la presència d'aquests tècnics en les excavacions arqueològiques. El paper del restaurador de camp abraça des de la consolidació d'estructures *in situ* fins al transport de peces al dipòsit, passant per les fases prèvies de planificació i excavació.

En l'àmbit de l'arqueologia, aquesta figura esdevé essencial per poder garantir la conservació de tots els elements arqueològics recuperats, ja que qualsevol accident, mala praxi o tractament inadequat del material arqueològic, moble o immoble, pot tenir conseqüències nefastes i irreversibles. Esdevenen, per tant, imprescindibles a l'hora de plantejar i executar projectes arqueològics.

Responent a aquesta necessitat, el primer "Projecte de recuperació i adequació del jaciment de Son Mas des Potecari" neix de la col·laboració d'un equip interdisciplinari constituït per conservadores i arqueòlegs. Això ens ha permès establir sinergies per poder consensuar criteris i marcar uns objectius comuns, indispensables per fer arribar el projecte a bon port.

¹ Margarita Grego, Cristina Roca, Jaume Rivera, Samuel Sánchez, Sebastià Vicens, Domingo Hernández, Lluís Miguel Pérez, Paula Gómez, Toni Niell, Jaume Miguel Genestra, Maria Ferriol, Julio Lebroto, Biel Company, Miquel Àngel Escanelles.

A continuació es presenten les tasques de conservació i restauració portades a terme al llarg de la primera campanya del "Projecte de recuperació i adequació del jaciment de Son Mas des Potecari". Al llarg d'aquesta campanya s'han desenvolupat tota una sèrie d'intervencions de neteja, sanejament, consolidació, estabilització i reintegració d'una de les àrees que presentaven una major afectació, per l'acció de diferents agents de degradació que han fet perillar la seva conservació. Totes aquestes actuacions han estat supervisades a nivell arqueològic, els resultats de la qual cosa també exposarem a continuació.

2. EL JACIMENT DE SON MAS DES POTECARI

El jaciment de Son Mas des Potecari (també conegut com s'Argenteria), el podem inscriure cronològicament dins l'època del bronze final i l'època talaiòtica (1200 -500 aC).

Un jaciment clau de la nostra ciutat i que resta a l'oblit de la població inquera és el jaciment conegut com Son Mas de Potecari. A aquest jaciment, s'hi fa referència ja des de la primera meitat del segle XX. A una plana del diari *La Almudaina* de 1928, s'hi parla de les troballes arqueològiques, realitzades de manera fortuïta, al dit jaciment (unes banyes i un cap de bou de bronze).

El 1965, en el *Noticario arqueológico hispano* es publicà l'article "Hallazgo de nuevas construcciones en Es Pletó de Son Mas des Potecari (Inca, Mallorca)", firmat per Guillem Rosselló Bordoy, en el qual es documenten una sèrie d'estructures trobades de manera casual quan l'amo de la finca autoritzà la neteja del seu terreny per tal d'utilitzar les pedres extretes per a la construcció de la carretera. En el dit article es fa una bona descripció de les restes aparegudes, així com també dels danys ocasionats per la màquina a aquestes estructures. També hi trobem una sèrie de croquis de les plantes i alçats d'aquestes. Rosselló Bordoy descriu les estructures documentades "...dos estructuras más o menos circular, pero de características completamente diferentes...". La primera es tracta d'una estructura de planta més o manco circular i presenta un perfil esglaonat aparell ciclopi. Segons Rosselló Bordoy, la dita estructura presenta una possible porta orientada al N, precedida per un probable corredor escairat. La segona estructura està formada per un talaiot de forma circular amb porta i corredor d'entrada, el qual presenta lloses de cobertura.

Al 1982 tornem a trobar una altra publicació de Guillem Rosselló Bordoy, "El protomo de Son Mas (Llubí). Puntualizaciones sobre su hallazgo", en la qual parla de les troballes realitzades durant la primera meitat del segle XIX i de la controvèrsia que hi havia entorn a la seva sortida de l'illa. Aquest article es basa en l'aparició d'una documentació prou important pel que fa a la troballa del 1928 i a la sortida d'aquestes peces patrimonials de l'illa de Mallorca, les quals acabaren, no se sap bé com, al Museu Arqueològic de Barcelona.

La manca d'investigacions científiques realitzades envers de l'arqueologia inquera fan que no es pugui comptar amb una informació més acurada quant

a la funcionalitat i relació d'aquest jaciment amb altres jaciments talaiòtics del municipi. Així doncs, el jaciment de Son Mas des Potecari és un emplaçament que pot aportar coneixements molt significatius de l'Inca prehistòrica i de la prehistòria mallorquina en general. Per tant, és necessària la creació de projectes d'investigació que puguin aportar noves dades científiques, així com l'adequació i la creació de discursos divulgatius perquè la societat pugui gaudir d'aquest patrimoni.

3. ESTAT DE CONSERVACIÓ

Abans de plantejar qualsevol mena d'intervenció resulta fonamental realitzar un estudi de l'estat de conservació en el qual es troben els béns a tractar, analitzar l'entorn que els envolta i determinar els agents de degradació que poden afectar-los. Per aquest motiu, i prèviament a la primera campanya, la restauradora Emmanuelle Gloaguen Murias portà a terme un examen organolèptic exhaustiu, el qual ens ha permès obtenir una visió global de l'estat de conservació de tot el conjunt de Son Mas des Potecari.

Aquesta anàlisi prèvia és el que ha marcat el punt de partida a l'hora d'establir els objectius, els criteris i la metodologia d'intervenció. En ell se'ns detallen els agents de degradació i les principals patologies que afecten a tot el conjunt del jaciment, la qual cosa ha esdevingut una eina bàsica en el moment d'elaborar un protocol de prioritització, per tal de valorar conjuntament amb l'equip interdisciplinari quines serien les línies d'actuació més idònies. Com a resultat d'aquest diàleg, s'establí que la intervenció prioritària per a la campanya 2021 se centraria en l'àrea sud-est de l'estructura I (zona 1 i zona 2).

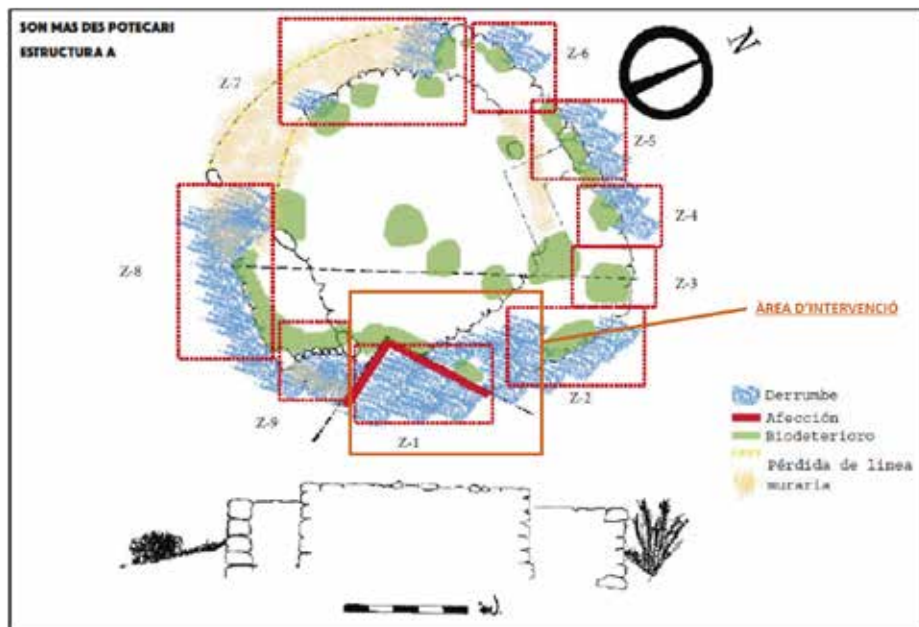

Figura 1. Mapa d'alteracions de l'estructura I (autora: Emmanuelle Gloaguen Murias).

L'estructura denominada estructura I compta amb una planta asimètrica i un perfil esglaonat i irregular, amb un sistema constructiu mitjançant paraments de caràcter ciclopi, constituïts a partir de pedres de gran mida (especialment presents a la base), col·locades en sec i falcades amb pedres de menor grandària. Entre aquests murs s'observa un reble format per pedra petita i terra, en estat de disgregació degut a la naturalesa sedimentària del terreny. Malgrat tot, en conjunt presenta un sistema constructiu sòlid.

Pel que fa a la naturalesa de la pedra que conforma l'estructura, aquesta és de tipus calcari de gran duresa i amb un grau de porositat mitjà-baix. Si bé els materials constructius no representen un dels principals agents de degradació intrínsecs, sí és important remarcar que alguns dels blocs ciclopis presents a la base de l'àrea d'actuació que ens ocupa es troben en un estat de degradació considerable. Això és degut a la seva naturalesa geològica, juntament amb les tensions provocades pel pes que sustenten, la qual cosa es tradueix en la fracturació i fragmentació dels blocs, que suposa un perill per a la integritat estructural de la pedra.

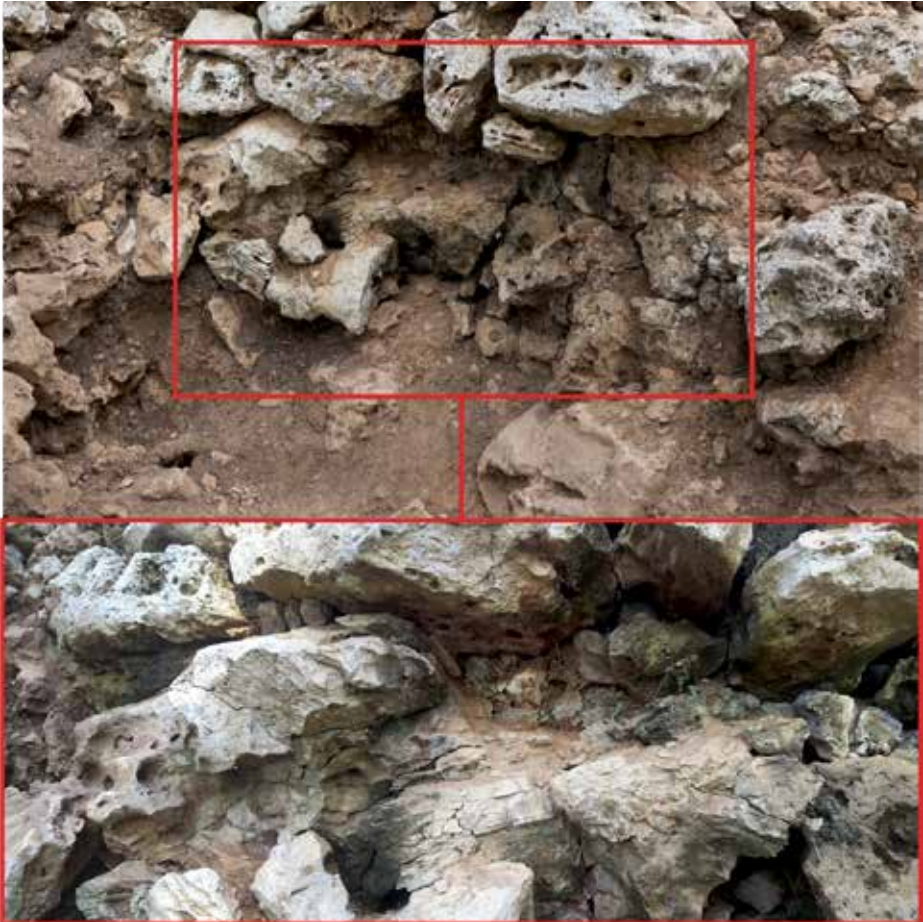

Figura 2. Fracturació i fragmentació de blocs ciclopis.

Quant als agents de degradació extrínsecs, una de les afectacions més significatives a tot el conjunt és la biodegradació. La vegetació suposa un problema permanent per als jaciments conservats a l'aire lliure, fet que, sumat a l'estat d'abandonament, es materialitza amb la colonització descontrolada i agressiva que pot acabar danyant de forma irreparable les estructures arqueològiques. El jaciment de Son Mas des Potecari es troba ubicat en una zona boscosa d'ullastres (*Olea oleaster*), dels quals es comptabilitza un total de 14, que creixen a dintre l'estructura I. Molts d'ells estan localitzats en els paraments externs, cosa que provoca una afectació directa sobre els materials constructius formats pels grans blocs.

Els casos més problemàtics, els trobem en els ullastres de grans dimensions ubicats als paraments externs i a les zones d'enderroc, que han germinat a l'interior dels murs de pedra seca i dispersen els seves arrels i troncs a través d'aquests. Tot plegat provoca l'escanyament i la fragmentació de les pedres que conformen l'estructura, així com el progressiu enderroc dels paraments externs. A banda, s'observen plantes arbustives l'impacte de les quals en l'estructura és menys significativa, però també és important tenint en compte l'estat de conservació d'algunes zones. A més, afecten la percepció de l'element i a la llarga poden afavorir a la seva degradació si no es controla el seu creixement.

Aquesta acció de biodegradació es veu accentuada en l'àrea d'intervenció que ens ocupa. Això es deu, en primera instància, a les greus afectacions patides per l'acció antròpica dels anys 60, quan s'autoritza la neteja del terreny per a l'aprofitament de pedra. A partir del desplegament de maquinària pesada

Figura 3. Arrels d'ullastre.

i l'acció directa d'una retroexcavadora sobre la part externa de l'estructura (SE), s'extragué material constructiu, la qual cosa ocasionà la seva degradació a l'instant. L'acció de la maquinària provocà la pèrdua pràcticament total de l'anell constructiu exterior i de part de la plataforma interior, deixant totalment exposat als factors de degradació el reble de pedra i terra, i provocant una remarcable inestabilitat estructural. A tot això, se li suma la presència d'un gran ullastre de set branques ubicat al límit on es troba l'enderroc provocat per la màquina, que mitjançant l'acció de les seves arrels ha afonat part del reble i originat pèrdues d'algunes parts constitutives tant del mur exterior com de la plataforma interna.

A tot plegat, cal sumar-hi els factors climàtics, entre els quals remarcar l'acció erosiva de la pluja i el vent. Malgrat trobar-se protegit per les branques dels ullastres, s'aprecia la incidència de la pluja, atès que presenta escorrenties d'aigua que van des de les línies exteriors a les inferiors, especialment en aquelles zones que han perdut les línies exteriors dels paraments. El fet que la línia de mur es trobi enderrocada ha afavorit l'aparició de sobreexidors, la qual cosa ha suposat l'aparició de zones "rentades" i l'erosió del reble dels murs.

D'una manera més subtil, succeeix el mateix amb l'acció del vent.

4. CRITERIS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Un cop elaborat l'examen organolèptic i avaluat l'estat de conservació de l'element, es poden començar a establir tant els criteris com els objectius d'intervenció.

Figures 4 i 5. Soca d'ullastre prèviament a l'extracció.

Figura 6. Àrea d'intervenció.

Figura 7. Mapa de degradacions de l'àrea d'intervenció.

Partint de la base que el jaciment es troba sota la protecció de bé d'interès cultural,² la seva intervenció vindrà marcada per un tractament específic i únic en què prevalgui el seu valor històric i la seva salvaguarda. En tot moment les intervencions s'acompanyen d'una avaluació i estudi previ. Així doncs, les actuacions vindran marcades en funció, per una banda, de les condicions de deteriorament que manifesti el monument i, per l'altra, dels objectius científics i divulgatius de l'equip d'investigació. És per aquest motiu que la comunicació entre els membres de l'equip esdevé essencial a l'hora d'establir els criteris, i així assolir els objectius en comú com a equip interdisciplinari.

En aquest sentit, se seguiran de forma estricta i molt rigorosa uns criteris d'intervenció basats en la normativa vigent tant a nivell autonòmic,³ nacional⁴ com internacional,⁵ que tenen com a objectiu principal la conservació i l'estabilització per sobre de qualsevol altra acció:

- S'aplicarà el principi de la mínima intervenció; és a dir, executar o manipular els béns el mínim indispensable per evitar falsos històrics, però, a la vegada, obtenir una major estabilització, consolidació i protecció. D'aquesta manera es garantirà la seva perdurabilitat, visibilitat i comprensió, i es facilitarà així la seva lectura i interpretació.
- Es conservaran les característiques tipològiques més remarcables del bé i s'evitarà la reconstrucció total o parcial d'aquest, llevat que s'utilitzin parts originals i pugui provar-se'n l'autenticitat.
- Si fos necessària la reconstrucció total o parcial i afegir materials

2 Declarat BIC en el BOIB, en el Decret 2563/1966, amb data de 10-09-1966.

3 Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears (articles 40 i 41).

4 Ley Orgánica 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español. *Boletín Oficial del Estado*, 29 de juny de 1985, núm. 156.

5 Cartes internacionals del patrimoni. Detallades a les referències bibliogràfiques.

o elements indispensables per a l'estabilitat, la conservació o el manteniment, s'evitarà que puguin donar lloc a confusions mimètiques i falsificacions. Per aquest motiu a les zones de reintegració matèrica o volumètrica seran òpticament diferenciables.

- Es prioritzarà la reversibilitat de tots els materials utilitzats, per facilitar futures intervencions. També, en la mesura possible, es garantirà que els materials utilitzats siguin inerts, elàstic, estables i respectuosos amb el medi ambient.
- Totes les estructures, els espais i els béns tractats seran exhaustivament documentats i identificats abans i després de la intervenció.

En la línia dels objectius principals del projecte d'excavació, recuperació i adequació, i d'acord amb l'estat de conservació del monument, els objectius dintre del marc de la proposta de conservació són:

- Eliminar i **netejar** el conjunt de plantes superiors i les restes vegetals de la zona d'intervenció sota la supervisió de la tècnica de conservació-restauració.
- **Estabilitzar** i **consolidar** mitjançant tècniques de pedra en sec (fidedignes amb la tècnica constructiva ciclòpia) aquelles zones debilitades i d'arruïnades a l'àrea d'intervenció de l'estructura A.
- **Reintegrar** per anastilosi la zona d'arruïnada l'any 1962, com a mesura de consolidació i com a recurs de difusió per facilitar la interpretació del monument.
- Actuacions de **consolidació preventiva** d'àrees puntuals per garantir la seva conservació de cara a futures intervencions.

5. PLANIFICACIÓ I EXECUCIÓ DE LES INTERVENCIONS

S'ha de dir que les intervencions de conservació i restauració realitzades han anat de la mà de les tasques arqueològiques. Com és habitual en aquests tipus d'intervencions on se superposen les intervencions arqueològiques amb les de restauració, a mesura que progressa l'excavació van aflorant noves incògnites que poden derivar en imprevistos de cara a la conservació i la restauració, que propiciïn la presa de noves decisions. A la present campanya no ha estat una excepció. En aquests casos, esdevé essencial que totes aquestes preses de decisió es facin en consens entre tots els membres de l'equip, per tal d'arribar a un enteniment en què es puguin entrecreuar els criteris i els objectius arqueològics amb els de conservació i restauració.

5.1. Neteja de vegetació i extracció d'arrels

Aquesta primera fase consta d'una neteja complexa pel que fa a les soques i les arrels d'ullastre. Degut a la seva ubicació, mida i estat de degradació de l'estructura a on es troben ubicades, es converteix en una tasca molt més delicada que requereix la supervisió de personal tècnic en conservació i

restauració. Aquestes arrels són les responsables de bona part del despreniment de material constructiu, així com de l'escanyament d'algunes de les pedres que constitueixen el parament. Per això és essencial poder eliminar d'arrel els ullastres, perquè en cas contrari a la llarga aquestes rebrotaran, i tornaran a provocar desplaçaments i enderrocs.

A causa de les mides de l'arrel i la seva delicada ubicació, l'opció de deixar l'arrel in situ procurant el seu assecatge amb injeccions de fitosanitaris no resulta viable. A més a més, la magnitud de la soca representa un impediment a l'hora de portar a terme les tasques de consolidació. És per aquest motiu que l'actuació sobre aquesta arrel esdevé prioritària per poder iniciar les tasques d'estabilització i consolidació en tota aquesta àrea. Per fer-ho resulta inevitable el desmuntatge parcial del parament que envolta l'arrel. En conseqüència, prèviament a l'extracció de les arrels, és fonamental documentar la posició de cadascuna de les pedres que tenen el risc de desplaçament. D'aquesta manera, posteriorment, poden ser recol·locades al seu lloc original.

5.2. Actuació arqueològica

L'actuació arqueològica realitzada ha estat subsidiària de les intervencions de consolidació i restauració que s'han dut a terme. Bàsicament han consistit en l'excavació de les zones on era necessària l'afectació del subsòl per realitzar les actuacions de consolidació i estabilització de les estructures.

La proposta de restauració i consolidació a executar en el marc de la intervenció plantejada feia necessari afectar la seqüència estratigràfica del jaciment en dos sectors concrets de la denominada estructura I (túmulo):

- D'una banda, la localització d'una arrel d'ullastre de grans dimensions existent en el vessant superior est de la plataforma va implicar la realització d'un sondeig que permetés deixar-la exposada, a fi de procedir a la seva extracció.

Es va plantejar en una àrea determinada per les dimensions de l'arrel d'ullastre que aflorava en el sector est de la plataforma, coincidint amb la zona en la qual tant aquesta com l'anell perimetral presentaven la gran afeció derivada del desmunt parcial sofert durant els anys 60. Per aquest flanc, la plataforma presentava la pèrdua de part del seu parament i del seu reble. Es va passar a dur a terme així a la neteja superficial de la vegetació existent entorn de l'extensió de l'arrel, i es delimità una àrea de tendència rectangular d'aproximadament 180 x 180 cm.

Es va procedir a la neteja de vegetació i a l'extracció de la capa sedimentària superficial, d'elevada composició orgànica, i es comprovà que no existien evidències materials d'una reocupació o freqüentació recent de la plataforma. Almenys en el punt sondejat no es van registrar indicis rellevants d'activitat antròpica d'època moderna/contemporània, més enllà de la pròpia afeció

derivada de l'extracció de material esdevinguda en els anys 60 del passat segle. Amb la neteja superficial i l'extracció de la capa sedimentària superficial, es va aconseguir deixar exposat un segon nivell sedimentari de composició homogènia format per matriu terrosa, de textura semicompacta i alta proporció de pedres i graves de grandària XXS-XS. Incloua materials molt rodats i fragmentats adscrits a produccions medieval-islàmica i tal vegada de l'antiguitat tardana, a més de restes de talla de factura molt tosca i algun nòdul de sílex, possiblement associat a una reocupació o freqüentació esporàdica de la plataforma en aquestes fases històriques.

Durant l'excavació del dit nivell, es constata un canvi en la textura i composició de la matriu sedimentària, atès que disminueix lleugerament la presència de graves, aquesta vegada alternant amb alguna pedra de grandària petita (S). El nou nivell sedimentari s'allotja entre alguns blocs i lloses calcàries de major grandària disseminats per l'àrea sondejada, generant intersticis entre ells que són reblerts pel material sedimentari filtrat. Continua proporcionant materials adscrits a produccions tardoantigues i medieval islàmica, encara que en cotes inferiors disminueix la freqüència de ceràmica a torn i augmentant la presència de ceràmica a mà. A mesura que s'excava aquest nivell comencen a aflorar grans blocs i lloses calcàries sense presentar disposició concreta, interpretats com a integrants del sistema de farciment original que conforma la plataforma. La presència, cada vegada més residual, de material ceràmic a torn podria indicar filtracions dels nivells superiors de la plataforma, dipositant-se entre els intersticis generats pel farciment irregular a base de blocs sense disposició definida que el conformava. Aquest farciment, en les seves cotes superficials, podria haver-se vist lleugerament alterat per remocions associades a l'extracció de material que va afectar aquest sector de l'estructura durant la intervenció no controlada dels anys 60. Per aquest motiu es va decidir registrar una suposada "interfície", que ens permetés definir el límit d'aquesta afecció. No obstant això, prenem amb no total certesa l'adscripció de la negativa a aquest esdeveniment recent, i no és del tot descartable que pogués associar-se a la freqüentació de l'estructura en les fases històriques documentades i anteriorment referides. La deposició sobre aquesta negativa de la seqüència dels tres nivells excavats, i els materials a ella associats, podria estar indicant aquesta segona possibilitat.

Una vegada delimitada l'extensió i morfologia d'aquesta "interfície" en l'àrea sondejada, es van poder documentar les característiques que componen el farciment constructiu de la plataforma, consistent en l'acumulació de blocs i lloses de material calcari amb alta variabilitat de grandària, i inserits en matriu terrosa semicompacta de color marró. En determinats sectors del sondeig es van detectar alineacions de lloses amb una certa disposició "en escata", generant entre elles espais buits entre els quals s'apreciava una major acumulació sedimentària associada a processos de filtració. Aquesta matriu contenia fragments de ceràmica a mà i fauna en escassa proporció.

Figura 8. Procés de retirada de l'arrel i vista inicial i final del sondeig realitzat per a la seva extracció.

- Després de deixar exposat el farciment constructiu de la plataforma en les seves cotes superiors, es va comprovar que l'arrel d'ullastre aprofundia parcialment en aquest nivell, adoptant un desenvolupament en horitzontal cap al flanc nord del tall inicialment plantejat. Davant tal situació, i a fi de descalçar la trama d'arrels que es desenvolupava a la seva base, es va procedir a ampliar el sondeig cap a aquest flanc nord, punt en el qual s'acumulava un amuntegament de graves inserides en matriu vegetal, que acabava per filtrar-se entre els blocs i les lloses que componien el farciment constructiu de la plataforma. Després de l'extracció d'aquest nivell, l'arrel va quedar pràcticament exposada, cosa que llavors ens permeté passar a la seva extracció controlada afectant en la menor mesura possible els elements estructurals que conformaven l'anell i farcit de la plataforma, i que mantenien la seva posició primària, i es donà per finalitzada la intervenció a C1. D'una altra, la necessitat de consolidar l'anell perimetral exigia procedir a la delimitació dels blocs i el material de farciment que el conformaven pel seu flanc E, distingint i retirant aquells elements que havien estat objecte de remoció durant l'afectació parcial de l'estructura dels anys 60, i identificant els que conservaven en posició original i els que haurien de ser objecte de consolidació.

Com a continuïtat a les tasques d'identificació i delimitació de l'afecció provocada per la intervenció clandestina que va sofrir l'estructura en els anys 60, es va abordar el sector est del seu anell perimetral des de la llacuna que presentava el parament exterior de la plataforma per aquest flanc.

Després de la retirada del nivell superficial, consistent en la coberta vegetal i el material sedimentari d'elevat component orgànic a ell associat, ja identificat a C1, es va deixar exposat el talús que per aquest sector est presentava l'anell. Per tot el seu pendent va poder identificar-se un compost terrós homogeni de color marró clar amb elevada freqüència de pedra solta de grandària XS-S-M, i algun bloc de grans dimensions clarament desplaçat i possiblement procedent del parament de la plataforma. Aquest nivell l'hem interpretat com a material procedent tant del farciment de l'anell perimetral com del parament i farciment de la pròpia plataforma, en tots dos casos remoguts i alterats per l'afecció dels anys 60.

La trencada estructural existent en l'anell perimetral s'estenia per tot el sector E-SE de l'estructura, i era evident el flanc des del qual va accedir la màquina per extreure'n material, la qual cosa provocà el seu desmunt parcial.

L'anell perimetral de l'estructura de la plataforma està conformat per un parament simple realitzat a base de blocs ciclopis de material calcari disposats longitudinalment entre si. Presenta lleugeres variacions en determinats sectors del seu recorregut, especialment pel que fa a la grandària i la disposició dels blocs que el conformen. Aquest parament delimita i conté el farciment constructiu de l'anell pròpiament dit. El farciment es compon a base de pedra de grandària variable i matriu sedimentària terrosa, predominant en determinats sectors exposats per l'afecció dels anys 60, i amb una certa homogeneïtat quant a la grandària d'aquestes.

Així, pel costat meridional del negatiu generat per la intervenció dels anys 60, aquest farciment presenta un predomini de pedres de grandària S-M inserides en la seva corresponent matriu sedimentària. Per altra banda, en el perfil exposat cap al nord, la grandària de la pedra disminueix, la qual cosa generant un farciment més "granular" a base de graves i pedres de grandària més petita. Aquest farciment, no obstant això, s'inscriu en un mateix fet constructiu relacionat amb la fase fundacional de l'estructura I i alterat per les remocions que ha experimentat l'estructura en època contemporània.

Ja identificades aquestes particularitats morfològiques i constructives, es va abordar la delimitació de la negativa (generada per la retirada de les pedres en els anys 60) per tot el flanc perimetral est, a fi d'eliminar les impureses o possibles intrusions derivades d'afeccions recents i obtenir una visió global de l'estat de conservació de l'estructura I.

Un cop netejat el talús oriental, es va comprovar l'alteració que presentava el parament que defineix el perímetre de la plataforma i, a més, fou possible abordar la seva caracterització morfotècnica: blocs calcaris de grandària XL-XXL, amb tendència paral·lelepípede i disposats amb la seva part més llarga perpendicular al parament. A mesura que el parament es desenvolupa en altura, els blocs que el componen van reduint la seva grandària i generant un perfil atalussat. La delimitació de la seva filada basal pel flanc en què s'havia vist

afectat per la remoció esdevinguda en els anys 60 ens va permetre caracteritzar algunes de les afeccions a les quals s'havia vist sotmesa la seva fàbrica, i fou possible relacionar un dels grans blocs localitzats en el talús com a procedent de la seva filada basal. La interrupció d'aquesta en un punt concret del seu desenvolupament generava un buit coincident amb les grans dimensions del bloc desplaçat i localitzat en els voltants. L'excavació del corresponent negatiu i el seu nivell de rebliment va permetre procedir a la corresponent reposició.

A més, es va deixar exposat el que resta de l'anell perimetral en posició primària, tant pel que fa al parament extern com al seu farciment. Igualment, es va excavar parcialment l'àrea situada a l'exterior del parament de l'anell perimetral pel flanc est de l'estructura, amb la intenció d'identificar possibles

Figura 9. Estat inicial i final de la zona intervinguda.

blocs integrants de la filada basal d'aquest que no s'haguessin vist afectats per la intervenció dels anys 60 i conservessin la seva posició primària. En aquest cas, la informació obtinguda ens permetria abordar l'estratègia de restauració a plantejar en futures intervencions. La seqüència registrada en la referida àrea va proporcionar la identificació de dos compostos sedimentaris individualitzats; d'una banda, un estrat de color marró i composició terrosa amb alta freqüència de graves i pedra grandària S estenent-se en tota l'àrea perimetral de l'anell; de l'altra, un estrat més localitzat sobre la base de la negativa, de composició terrosa, color marró amb alta freqüència de pedres grandària S-M adossant-se als grans blocs que conformen la filada basal del parament de la plataforma, i ocupant l'àrea corresponent al farciment de l'anell perimetral. La seva interpretació admet dues possibilitats: o bé que s'inscrigui en un procés formatiu recent associat a la remoció dels anys 60 i compost del propi material procedent del farciment constructiu de l'anell i de la plataforma redipositat al seu exterior; o bé que es tracti de material procedent del farciment de l'anell perimetral, conformant una composició diferencial respecte al que sí que tenim ben localitzat en posició primària que aflora en el perfil més meridional de la negativa. En tots dos casos, no es va detectar presència de material ceràmic a torn, es proporcionaren exclusivament fragments de produccions a mà i fauna.

Finalment es va actuar a l'est de la plataforma, on es documenta un tram de parament que semblava adossar-se a l'anell perimetral. Es tracta d'un parament triple articulad mitjançant doble filada de blocs amb farciment intern. Presenta una longitud aproximada de 2 metres. Malgrat conservar escàs recorregut en direcció NW-ES, sembla definir algun tipus d'estructura adossada a l'estructura I. Després de procedir a la neteja de coberta vegetal del tram de parament i el seu entorn immediat, es va poder identificar un compost sedimentari de textura terrosa i coloració grisenca que semblava definir una àrea reduïda circumscribta a l'angle nord-oriental, format per l'adossament del mur a l'anell perimetral de l'estructura I. Es tracta d'un estrat de composició cendrosa, termoalterat, en el qual es van identificar abundants restes de fauna, malacofauna i material ceràmic a mà, motiu pel qual adscriuim la seva formació a alguna mena d'esdeveniment de combustió localitzat en aquesta àrea puntual a l'exterior de l'estructura principal. Després de la seva identificació i corresponent documentació i registre, es va decidir deixar-lo en reserva, ja que no s'inscrivía en els objectius de la present intervenció, i es procedí al seu cobriment mitjançant geotèxtil, sobre el qual es van dipositar terra i pedres, a fi de contribuir a la seva preservació.

5.3. Consolidació i estabilització

Un cop eliminada la soca i les arrels, i finalitzada la intervenció arqueològica, s'inicien les tasques de consolidació i estabilització. Aquesta fase té com a principal objectiu frenar el deteriorament provocat per l'acció de la vegetació, l'acció antròpica, així com de l'erosió provocada pels factors meteorològics, i retornar-li l'estabilitat. Establir el sistema i els criteris per a aquesta consolidació depèn de dos factors: el primer, estrictament tècnic, en què preval l'objectiu de crear un mur de contenció que freni l'erosió de la part interior que ha quedat al descobert; i un segon factor, de caràcter científic i divulgatiu, per tal de facilitar la interpretació i lectura del conjunt. Cal especificar que es tracta d'una reconstrucció o restauració parcial, és a dir, es prioritza la consolidació i l'estabilització de l'estructura alhora que la seva lectura o comprensió, sense caure en cap incongruència o fals històric.

Per fer-ho s'han tingut en compte tota una sèrie de consideracions, d'acord amb els criteris d'intervenció plantejats anteriorment:

- La consolidació i restauració s'ha desenvolupat conforme als elements arquitectònics conservats, seguint les tècniques i els sistemes constructius, tot plegat sota el paraigües de la documentació i d'estudis arqueològics previs.
- L'ús de la tècnica constructiva original de la pedra en sec per a la restauració fa que la intervenció sigui totalment reversible.
- No s'han introduït modificacions estructurals que distorsionin la comprensió i interpretació.
- S'han recol·locat tots aquells elements dels quals es coneixia la ubicació exacta, amb prèvia documentació.

- S'han marcat totes aquelles zones on s'han produït restitucions, per tal de diferenciar l'original de l'afegit. Per fer-ho s'han fabricat un conjunt de tesselles de ceràmica amb l'any d'intervenció gravat, i s'han adherit a sobre d'aquells blocs i pedres afegides.
- El material constructiu utilitzat en la restauració s'ha obtingut dels mateixos enderrocs. Amb les tasques de neteja i d'excavació arqueològica s'han creat clapers amb pedres de mides diferents, els quals s'han fet servir a l'hora de portar a terme les tasques de consolidació i restauració.
- Per realitzar les tasques de consolidació i restauració, s'ha comptat amb el suport d'un mestre artesà marger, qui ens ha orientat entorn al coneixement de la pedra, els sistemes constructius i estructurals, així com donat suport en el desplaçament, el moviment i la col·locació de les pedres.

Les tasques de consolidació i restauració s'han realitzat seguint la tècnica i el sistema constructiu ciclopi, propis d'aquest tipus d'estructures megalítiques. Així doncs, s'ha utilitzat la tècnica de la pedra en sec per filades, la qual s'ajusta al principi de reversibilitat. Tot el material s'ha extret dels mateixos enderrocs presents a l'àrea d'intervenció, que van ser retirats durant les tasques arqueològiques. Pel que fa als blocs de grans dimensions necessaris per constituir la base del tancament de la plataforma, s'han recuperat dels clapers presents als sementers propers.

La idea de partida fou portar a terme una reintegració per anastilosi del parament de la plataforma que fou enderrocat per la retroexcavadora en els anys 60, i trobar així un punt d'equilibri entre l'estabilització/consolidació i la seva llegibilitat i difusió. Tot i així, un cop arribats al final de la campanya arqueològica es determinà que no es comptava amb la informació necessària com per poder portar a terme la present reintegració. En aquests termes i amb caràcter preventiu, el conjunt de l'equip decidí ésser prudent i limitar la reintegració a únicament dues filades. Aquestes dues filades esdevenen essencials per poder constituir una base sòlida sobre la qual construir un talús de contenció de pedra seca. Aquest talús és una mesura únicament preventiva,

Figura 10. Àrea d'intervenció perfilada prèviament a la consolidació.

Figura 11. Procés de reintegració del parament extern de la plataforma.

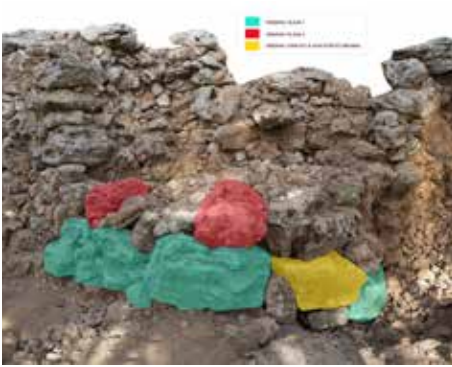

Figura 12. Mapa d'intervenció de reintegració.

Figura 13. Resultat del procés de reintegració i consolidació del parament extern de la plataforma.

i totalment reversible, per tal de contenir el reble i el parament intern de la plataforma, a fi de garantir la seva conservació fins poder portar a terme una intervenció definitiva.

Paral·lelament a aquesta reintegració, han estat recol·locades totes aquelles pedres retirades del parament durant l'extracció de la soca de l'arrel. Finalment hem procedit al marcatge amb tesselles de ceràmica de totes aquelles pedres que han estat afegides que no formen part del conjunt original.

Figura 14. Resultat de la consolidació i la construcció del talús.

5.4. Actuacions de conservació preventiva

Dins de la nostra àrea d'intervenció, com ja s'ha comentat anteriorment, trobem tres focus més amb un alt grau de degradació, els quals han estat intervinguts preventivament per frenar temporalment el seu deteriorament.

El primer d'ells és un dels punts de major afectació per les escorrenties provocades per l'acció de la pluja. En la dita zona les escorrenties han propiciat el debilitament de la part més alta, tot causant la pèrdua de reble. En aquest punt s'ha optat, com a mesura preventiva, fer una contenció amb sacs de sorra, que han estat disposats a l'àrea debilitada a sobre d'un geotèxtil. De cara a intervencions futures s'hauria de contemplar la consolidació integral del reble des de la base per garantir la seva estabilitat total.

Pel que fa al segon focus de degradació, que correspon a l'extensió on es troba el bloc ciclopi fracturat ubicat a la base del parament, s'ha optat per realitzar una consolidació/contenció preventiva de pedra en sec. En tot aquell espai on es troba la fragmentació i absència del bloc, s'han disposat pedres de mida petita encaixades les unes amb les altres per reblir l'espai buit per tal de reforçar-

Figura 15. Esquema dels focus d'actuació preventiva.

ho. Totes elles han estat documentades i marcades mitjançant el sistema de marcatge amb tesselles, per tal de poder diferenciar-les a l'hora de retirar-les de cara a una futura intervenció.

Figura 16. Intervenció preventiva de contenció al focus 1.

Finalment, el tercer focus es tracta d'una altra extensió on el rebble es troba en un estat de descohesió i disgregació considerable, degut a la seva exposició directa als factors de degradació tant climàtics com biològics. És per aquest motiu que s'ha optat per prioritzar-ne la conservació preventiva i crear un mur de contenció. Per fer-ho s'han utilitzat taulers de fusta d'encofrat, així com puntals de fixació.

Figures 17 i 18. Abans i després de la intervenció preventiva al focus 2.

6. CONCLUSIONS

Les diferents intervencions que va comportar l'excavació arqueològica han permès, d'una banda, aproximar-nos a la caracterització morfològica de

Figura 19. Resultat de la intervenció preventiva del focus 3.

l'estructura I en els seus diferents aspectes compositius. El treball realitzat en aquesta zona ens ha possibilitat realitzar un estudi arquitectònic de l'estructura. Hem pogut veure que es tracta d'una estructura de planta arrodonida, formada per una plataforma central, la qual es troba envoltada per un mur perimetral, i la presència d'un reble entre aquestes dues estructures. L'anell perimetral de l'estructura està format per un parament simple realitzat a base de blocs ciclopis de material calcari disposats longitudinalment entre si. Presenta lleugeres variacions en determinats sectors del seu recorregut, especialment pel que fa a la grandària i disposició dels blocs que el conformen. Aquest parament delimita i conté el farciment constructiu de l'anell pròpiament dit. La plataforma central, la constitueix un mur que delimita el perímetre de la plataforma format per blocs calcaris de grandària XL-XXL, amb tendència paral·lelepípede i disposats amb la seva part més llarga perpendicular al parament. A mesura que el parament es desenvolupa en altura, els blocs que el componen van reduint la seva grandària i generant un perfil atalussat.

D'altra banda, les dites intervencions han possibilitat obtenir una valoració del grau d'afecció derivat de la intervenció il·legal que va sofrir l'estructura durant els anys 60 del passat segle, i generar així informació necessària per articular les corresponents estratègies de conservació preventiva, consolidació i restauració encaminades al manteniment, la recerca i la posada en valor del jaciment.

Els treballs de conservació-restauració d'aquesta primera campanya al jaciment de Son Mas des Potecari s'ha fonamentat en la posada en valor del conjunt, i en una primera intervenció de consolidació i reintegració de l'àrea amb major grau d'afecció per l'acció biològica i antròpica de l'estructura I. En ells es contemplava l'eliminació de la vegetació, juntament amb el sanejament de les arrels ullastre que comprometien l'estabilitat de les estructures, així com la posterior consolidació i reintegració del parament extern de la plataforma.

Figura 20. Vista dels diferents elements arquitectònics que conformen l'estructura.

Totes aquestes intervencions s'han realitzat respectant i protegint, per sobre de tot, l'original, però tenint present en tot moment la necessitat de millorar la llegibilitat del conjunt tant pel seu interès científic com de difusió. És per aquest motiu que totes les reintegracions portades a terme són fàcilment identificables i reversibles, sense alterar, en cap moment l'estabilitat de l'original. Es tracta, doncs, d'una intervenció de conservació i restauració no invasiva, completament reversible i adaptada tant a les condicions de conservació com a les necessitats científiques i socioculturals en les quals s'emmarca el projecte.

S'ha de destacar que aquest treball ha estat possible gràcies a la participació d'un equip interdisciplinari de conservadores i arqueòlegs, els quals hem estat en contínua col·laboració durant les intervencions tant d'excavació com de conservació-restauració.

El valor patrimonial que manifesta aquest conjunt de la cultura talaiòtica dins el territori d'Inca és innegable. Per tal motiu les intervencions de recuperació que engloben aquest primer projecte són de vital importància, no sols per garantir la seva perdurabilitat en el temps, sinó també per recobrar el seu valor com a bé d'interès cultural.

Per tant, el projecte no és més que una primera aproximació de les necessitats d'intervenció que requereix tot el conjunt talaiòtic de Son Mas des Potecari, indispensables per garantir la seva recuperació i salvaguarda. En definitiva, actuacions i mesures recollides dins d'un projecte que ha estat concebut amb una visió holística de l'arqueologia i la conservació, on la col·laboració entre l'equip científic i l'equip tècnic esdevé essencial en la recuperació d'aquest monument talaiòtic tant nostrat.

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Almudaina, La, 5 de juliol 1928. Palma de Mallorca.

Beltran i Cortès, A. 2010: "Els jaciments arqueològics d'Inca", XI Jornades d'Estudis Locals d'Inca 26 i 27 de novembre de 2010. Ajuntament d'Inca. 133-139.

BOE núm. 243, de 11/10/1966. Decreto 2563/1966, de 10 de setembre.

Carta de Cracòvia. Principis per la conservació i restauració del patrimoni construït. Crackovia 26 d'octubre de 2000.

Carta Internacional per la gestió del Patrimoni Arqueològic. Assemblea General de l'ICOMOS. Lausana, 1990.

Carta de Venècia. Carta Internacional sobre la Conservació i la Restauració de Monuments i Llocs, ICOMOS. II Congrés Internacional d'Arquitectes i Tècnics de Monuments Històrics. 1964.

Catàleg de patrimoni del terme municipal d'Inca [en línia]: www.inca-ciutat.com/web/guest/inici.

Document de Pavia. Preservació del Patrimoni Cultural: Cap a un perfil europeu del Conservador-Restaurador. Pavia 18-22 d'octubre de 1997.

Fundamentos de conservación preventiva. Departamento de Conservación Preventiva Área de Investigación y Formación. Instituto del Patrimonio Cultural de España (IPCE) [en línia]: https://oibc.oei.es/uploads/attachments/184/CONSERVACI%C3%93N_PREVENTIVA.pdf.

Guerrero Ayuso, V.; Calvo Trias, M.; Gómez Hachero, S. 2007: "Mallorca y Menorca en la edad del Hierro. La cultura talayótica y Postalayótica" en "Historia de las Islas Baleares", El Mundo. El día de Baleares.

Llei Orgànica 16/1985, de 25 de juny, del Patrimonio Histórico Español. Boletín Oficial del Estado, 29 de juny de 1985, núm. 156.

Llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears.

Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía. Catálogo [en línia]: de la biblioteca. <<http://museoreinasofia.mcu.es/biblio/default.htm>> [Consulta: 21 d'abril 1999].

Pastor Pérez, Ana & Domínguez, Olalla. 2017: Hacia la autosostenibilidad en procesos de excavación: conservación preventiva y gestión de riesgos. Revista Otarq: Otras arqueologías. 195.

Plan Nacional de Conservación Preventiva. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte [en línia]: <https://www.culturaydeporte.gob.es/planes-nacionales/>

dam/jcr:30080f76-742a-407a-a5aa-1696b79f25ae/10-maquetado-conservacion-preventiva.pdf.

Rosselló Bordoy, G. 1963: "Hallazgo de nuevas construcciones talayóticas en Es Pletó de Son Mas des Potecari. Inca (Mallorca), a Noticiario Arqueológico Hispánico VII. Madrid. Pàg. 62-67.

Rosselló Bordoy, G. 1982: "El Protomo de son Mas (Llubí). Puntualizaciones entorno a su hallazgo" a Trabajos del Museo de Mallorca, vol 33. Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas.

Seguí Estrany, A. 1996: "Arqueología del terme municipal d'Inca". II Jornades d'Estudis Locals d'Inca: 28 i 29 d'abril 1995. Ajuntament d'Inca. 305-312.

El finançament de l'arquitectura religiosa a Inca a través de la documentació testamentària (1229-1349)

Guillem Alexandre Reus Planells

Doctor en Història de l'Art per la Universitat Autònoma de Barcelona. guillaumearp@hotmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.45

Paraules clau: església, Inca, llegat, testament, promotor, construcció.

Resum. *La conquesta catalana del 1229 va significar la caiguda de la dominació musulmana de l'illa de Mallorca, la qual cosa va comportar la desaparició de tot un sistema polític i social, però també de la cultura i la llengua àrab, i per descomptat, de la religió islàmica.*

A partir d'aquell moment la religió que es va imposar va ser el cristianisme. Els nous colons varen desenvolupar una extensa xarxa eclesial arreu de Mallorca que va suposar la construcció de nombrosos temples: esglésies parroquials, conventuals, hospitalàries, capelles palatines, sufragànies... Aquesta gran implantació d'edificis religiosos fou possible gràcies a la promoció i protecció que arribà de la mà de la monarquia, però també hi varen participar bisbes, gremis i nobles. Tanmateix, no podem oblidar l'ajuda econòmica que aportà el poble menut a través de nombroses deixes testamentàries amb la intenció, per una banda, d'ajudar a la construcció dels edificis, però, de l'altra, també amb l'objectiu d'assegurar-se la salvació eterna en el moment de deixar aquest món.

Keywords: church, Inca, legacy, will, promoter, construction.

Abstract. *The Catalan conquest of 1229 meant the fall of the Islamic domination of the island of Mallorca, which led to the disappearance of an entire political and social system, but also of Arab culture and language, and of course, of the Islamic religion.*

From that moment on, the religion that prevailed was Christianity. The new settlers developed an extensive ecclesiastical network throughout Mallorca. Which led to the construction of numerous temples: parish churches, convents, hospitals, palatine chapels, suffragettes... This great implantation of religious building was possible thanks to the promotion and protection that came from the hand of the monarch, but bishops, guilds and nobles also took part. However, we cannot forget the financial help provided by the citizens and people from the villages and towns through numerous testamentary bequests with the intention, on the one hand, of helping with the construction of the building, but on the other, with the aim of ensuring be salvation at the time of leaving this world.

1. INTRODUCCIÓ

La creació del Regne de Mallorca a partir de l'arribada al poder del rei Jaume I, gràcies a la conquesta catalana de l'illa el 1229 i la posterior formació de la Corona de Mallorca a partir del regnat de Jaume II (1276), són dos fets històrics durant els quals, entre altres conseqüències importants, hi destaca la fundació, la creació i la posterior construcció d'un més que notable nombre d'edificis religiosos que durant el segle XIII i XIV anaren arrebossant el paisatge de les Illes Balears en un primer moment, i de la resta dels territoris que formaven la Corona mallorquina després. Aquesta explosió constructiva no hauria estat possible sense l'impuls i el suport que l'Església va rebre per part del poder reial. Així doncs, primer el rei conqueridor i, seguidament, els seus successors, sobretot Jaume II i Sanç I i, en menor mesura, Jaume III, fomentaren des d'un primer moment la creació de parròquies, propiciaren l'establiment dels ordes monàstics mitjançant la fundació de convents i facilitaren la construcció d'altres esglésies gràcies a importants donacions econòmiques i territorials.

Si alguna cosa ha caracteritzat l'època que es tracta en aquest estudi és, precisament, la riquesa que es va arribar a generar una vegada haver conclòs el Repartiment de Mallorca entre el rei i els seus magnats i, per suposat, durant la major part del regne privatiu. En el cas de les Illes, la importància econòmica vengué donada pel desenvolupament d'un important comerç marítim a través de la mar Mediterrània, però establint també llaços comercials amb les Canàries, Portugal, Flandes i Anglaterra. Els principals productes importats amb què el Regne de Mallorca feu negoci foren espècies, tints i sedes que provenien de les rutes orientals, pells que es produïen a Sardenya i a Castella, llanes que arribaven d'Anglaterra i de Flandes, però també cal destacar el desenvolupament d'un important comerç d'esclaus (Carreras i Martí, J., 1996; 84). Pel que fa a l'exportació dels productes locals, des de les Balears s'exportava bàsicament oli, vi i figues. Tanmateix també fou molt important l'exportació de la sal eivissenca, una riquesa que, per altra banda, l'illa ja explotava des de l'època fenícia.

Tot aquest progrés econòmic que el Regne de Mallorca i, per afegit, els diferents territoris mallorquins continentals experimentaren durant bona part del segle XIII i quasi durant tota la primera meitat del segle XIV tengué com a conseqüència directa un significatiu augment demogràfic que, alhora, provocà un desenvolupament urbanístic de les ciutats i de les viles.

2. QUI FOREN ELS PROMOTORS QUE FEREN POSSIBLE LA CREACIÓ DE LA XARXA ARQUITECTÒNICA RELIGIOSA A LA CORONA DE MALLORCA?

Sens dubte, un dels promotors més importants en la construcció i el desenvolupament de la xarxa arquitectònica religiosa fou la monarquia.

En aquest sentit, cal tenir en compte un factor cabdal, i que rau en la forta religiositat i espiritualitat que envoltava els membres de la família reial del casal de Barcelona i, especialment, la família reial mallorquina. D'aquesta manera, molts dels actes que duïen a terme el rei Jaume I i la seva esposa Violant d'Hongria, que fou la germana de santa Isabel, ja donaven fe de la importància que tenien per a ells les qüestions religioses. A més a més, sabem que el rei En Jaume fou un gran devot de la Mare de Déu, fet que quedà demostrat amb la consagració de la mesquita aljama, futura catedral de Mallorca, a Nostra Dona Santa Maria. Molt probablement aquesta profunda religiositat se li havia accentuat per mor d'haver estat educat durant la seva infantesa pels cavallers del Temple. Tanmateix, aquest impuls devocional a la Verge Maria, amb les conseqüents fundacions edilícies sota la seva advocació, és un fenomen molt habitual en tot l'àmbit catòlic de l'època.

No debades l'orde del Temple fou un dels més beneficiats en el Repartiment de Mallorca. Aquest intens sentiment religiós fou heretat també pel seu fill, el rei Jaume II de Mallorca, i tota la seva família reial, així com també arrelà en els posterior reis de Mallorca, Sanç I i Jaume III. A més a més, Jaume II i, en general, tota la família reial mallorquina va estar molt relacionada amb el franciscanisme. La vinculació amb l'orde de Sant Francesc va tenir molt a veure amb el fet que Ramon Llull fos el seu mentor juntament amb el dominic Ramon de Penyafort, de qui n'adquirí el fervor religiós. Tanmateix, aquesta devoció a sant Francesc també era contemplada en altres casals reials com Aragó o Sicília. La reina Esclaramunda, esposa de Jaume II, també fou una il·lustre devota del sant d'Assís, talment com ho demostra el seu testament, en què estan documentades diverses donacions econòmiques als convents franciscans de la Ciutat de Mallorca, de Perpinyà i de Vilafranca de Conflent. Tot i la influència del franciscanisme en la família reial mallorquina, la monarquia també ajudà econòmicament i afavorí la fundació d'altres ordes religiosos, i l'establiment de tota una xarxa hospitalària a diferents ciutats i viles dels territoris mallorquins. Jaume II i Esclaramunda de Foix varen saber transmetre als seus fills una educació fortament religiosa dotada d'una espiritualitat molt significativa. Basti recordar que dos fills de Jaume II de Mallorca seguiren també les passes del franciscanisme. L'infant Jaume de Mallorca (1274-1330), el seu primer fill, renuncià a la Corona el 1299 i es feu franciscà en el convent de Sant Francesc de Perpinyà. El mateix camí seguí el sisè fill del rei, l'infant Felip de Mallorca (1324-1335), que fou regent durant la minoria d'edat de Jaume III (1324-1335) i que després, molt influenciat pel franciscanisme, arribà a ser abat de Sant Pau de Narbona (Reus i Planells, G. A., 2011; 160). Per altra banda, Sança de Mallorca (1284-1345), filla també de Jaume II, es casà amb Robert d'Anjou, qui es convertí en rei de Nàpols a partir de 1309. Malgrat aquest casori, sabem del gran misticisme i forta espiritualitat de la reina Sança, i que feu que a la mort del seu marit Robert entràs al convent napolità de Santa Clara (edificat entre 1310 i 1340), del qual havia estat la fundadora. Finalment, l'infant Ferran de Mallorca (1278-1316) es casà per segona vegada amb Isabel d'Íbelin, i tengueren un fill de nom també Ferran (1317-1343), que a l'edat de tretze anys feu els vots per entrar a l'orde franciscà.

Tot i la importància que tengué la monarquia en la promoció de l'arquitectura religiosa, no podem oblidar que el desenvolupament d'aquesta arquitectura gaudí d'una gran i no menys important influència per part d'altres promotors, que gràcies a la seva ajuda econòmica feren possible que des que Jaume I conquerís Mallorca el 1229 fins a la mort del darrer monarca mallorquí, Jaume III el 1349, s'edificassin prop de 250 edificis religiosos arreu de tots els territoris que conformaren la Corona de Mallorca. Així doncs, a més de la monarquia, els altres promotors foren els bisbes, les universitats, la noblesa i l'aristocràcia dels pobles i les ciutats, els gremis, les confraries, els ordes religiosos i també les donacions d'altres feligresos, així com les deixes testamentàries dels ciutadans d'arreu. Tota aquesta promoció i recaptació econòmica fou cabdal a l'hora de contribuir a la fundació i la construcció d'esglésies parroquials i sufragànies, de convents i hospitals o, fins i tot, de la mateixa seu catedral, mare de la diòcesi. Cal tenir en compte que molts bisbes acudien juntament amb el monarca a l'acte fundacional del nou temple, que es duia a terme mitjançant la benedicció i la posada de la primera pedra de l'església en qüestió, però també fundaven confraries que es dedicaven a la recaptació econòmica que era destinada a l'obra del temple, o hi contribuïen de forma directa fent donacions econòmiques, com passà a Perpinyà o a la mateixa Ciutat de Mallorca, entre molts altres llocs.¹ Els jurats de les universitats també solien contribuir en l'edificació de temples, a vegades aportant diners, obrers o terrenys per a la construcció.

Però, d'entre tots ells, voldria destacar la importància que tenien les aportacions fetes per la població en general, formada per la noblesa, els gremis i el poble menut, a diferents temples que s'anaven construint en aquella època. És en aquest punt on entra en joc un fet que canviarà, en part, la tipologia de les esglésies gòtiques fins ara construïdes, i és que, davant la demanda de poder fer enterraments dins les esglésies, els frares de Sant Domingo foren autoritzats l'any 1227 a poder realitzar aquesta pràctica dins els seus temples conventuals. Fou per mor d'això que, a partir de llavors, les esglésies dels predicadors començaren a envoltar-se de capelles que foren aixecades als murs laterals, entre els contraforts. Com és natural,

1 "Par cette même chartre, Berenguer Batlle adressait d'ailleurs un nouvel appel à la charité publique, fondait une confrérie, dite de Saint-Blaise, chargée de recueillir les fonds et appliquait les rentes des bénéfices vacants de Saint-Jean à la construction de la nouvelle église" (Ponsich, P., 1953: 140).

"La contribució dels bisbes a les obres de la seu és desigual. Els primers que presenciaren la nova edificació, Guillem de Vilanova i Ramon de Cortsaví hi destinaren 250 i 100 lliures, respectivament. tot i que Berenguer Batlle hagués pogut tenir un paper rellevant en el finançament de les obres, no en tenim cap prova clara, mentre que el seu successor, Antoni des Collell sabem que dictà mesures per canalitzar recursos cap a la fàbrica: ordenà que les rendes de les vacants de totes les esglésies parroquials i d'altres beneficis fossin destinades a les obres i taxà les prebendes i dignitats amb una quantitat que le beneficiari no podia evitar pagar. D'Antoni de Galiana coneixem la seva aportació personal a les obres del segon tram, la qual fou de 200 lliures, tal com indica el llibre d'obra de 1373-74. El bisbe franciscà Pere de Cima impulsà l'acabament del segon tram i el seu escut que es veu al primer pinacle de la nau major, al costat nord, pot ser un indicatiu del patrocini. Durant el seu bisbat ja es pensà en la possibilitat d'iniciar les obres del tercer tram i es començà el portal del Mirador. Desconeixem quina va poder ser l'aportació de Lluís de Prades, ja que no es té constància de cap llegat personal ni del dictat de mesures per fer front a la construcció" (Domenge i Mesquida, J. 1997: 87).

Fig. 1. Ninxol d'enterrament al claustre de Sant Francesc de Palma.

aquesta pràctica d'enterraments s'amplià als altres ordes religiosos, però també a la resta d'esglésies, parroquials, catedrals, hospitalàries i sufragànies. A més a més, els monestirs, els convents i les col·legiats també empraren els seus claustres com a lloc d'enterrament (fig. 1). Val a dir que, durant l'edat mitjana, cada parròquia disposava d'un fossar o cementeri parroquial que era situat al voltant de l'església, i el mateix passava amb alguns convents o monestirs. A part de les nombroses almoines, que tant els nobles com el poble en general aportaven en vida per a la construcció de les esglésies, també destaquen les deixes testamentàries.

D'aquesta manera el poble s'assegurava una més que possible salvació, però, per altra banda, en molts de casos, segons la quantitat de l'aportació, tendrien l'oportunitat de ser enterrats a dins els temples. Ara bé, al mateix temps, també depenia de l'estament social i de la importància de la deixa a l'hora de ser enterrat en un lloc o en un altre de l'església. Com més important era l'estament social de la persona en qüestió, més a prop del presbiteri era enterrat. Així, els membres de la Casa Reial solien fer-se enterrar als presbiteris o a les capelles absidals dels temples (els reis de Mallorca, Jaume II [+1311] i Jaume III [+1349], a la capella de la Trinitat de la Seu de Mallorca; la infanta Esclaramunda de Mallorca [+1371], a la capella Reial de la Seu de Mallorca; o els infants germans Isabel [+1303] i Ferran de Mallorca [+1316] i Isabel de Sabran [+1315], muller de Ferran, a l'absis de l'església de Sant Domènec de Perpinyà). Per suposat, els bisbes també eren enterrats en llocs preferents dels temples, sobretot catedralicis (el bisbe Ramon de Torrella [+1266], a l'absidiola de la nau lateral esquerra de la Seu de Mallorca, i el bisbe Berenguer Batle [+1348], a la capelleta de Santa Eulàlia situada a la capella Reial de la Seu de Mallorca). De la mateixa manera, moltes de les capelles laterals d'esglésies parroquials, conventuals, catedralícies, etc., pertanyien a famílies nobles que pagaven a l'església en qüestió certes quantitats de diners per poder disposar d'aquestes capelles, lloc on durant tota la vida es feien dir misses i lloc també on serien enterrats quan deixassin aquest món. Moltes vegades és possible saber a qui pertanyien, bé sigui per la documentació o també pels escuts d'armes que es troben als murs de la capella, al retaule o bé a la clau de volta. Un altre lloc d'enterrament elegit per les famílies nobles eren els claustres conventuals, col·legials o catedralicis.

A vegades, també es donava el cas que un mateix ciutadà deixava diners per a l'obra de diverses esglésies que s'estaven construint alhora.

Pel que fa a la important xarxa eclesiàstica que s'anà teixint durant els segles XIII i XIV en els diferents territoris del Regne de Mallorca, diversos documents ens permeten conèixer el mecenatge i la promoció a diverses parròquies, fundacions d'ordes religiosos, hospitals i capelles, per als quals van tenir una gran importància la participació econòmica de les confraries, les almoines rebudes de la mà dels feligresos, a més de les de la Casa Reial de Mallorca i de l'important ajut rebut per part de les famílies nobles.

3. LA DEIXA TESTAMENTÀRIA COM A FONT DOCUMENTAL EN EL FINANÇAMENT DE LES OBRES DE CONSTRUCCIÓ D'ESGLÉSIES

Una vegada que el rei i el bisbe havien autoritzat la fundació i la posterior construcció d'un edifici religiós, eren sens dubte la recaptació d'almoines, la fundació de beneficis i les deixes testamentàries les principals fonts d'ingressos que permetien la continuació de les obres d'un temple o bé el seu engrandiment.

Són molt nombrosos els documents que s'han conservat de l'època que permeten conèixer el gran nombre de testaments que es feien a favor de l'Església. En el cas de Mallorca, tota aquesta documentació es troba a diferents arxius, com per exemple a l'Arxiu del Regne de Mallorca, l'Arxiu Diocesà del Bisbat de Mallorca, l'Arxiu Capitular de Mallorca, tots tres a Palma, i també a la major part dels arxius parroquials, conventuals i municipals de ciutats i viles de l'illa.

4. EL DESENVOLUPAMENT DE L'ARQUITECTURA RELIGIOSA INQUERA I LA FORMACIÓ DEL PAISATGE MONUMENTAL URBÀ ENTRE 1229 I 1349

Tant l'arqueologia com la historiografia posen de manifest que les Balears formaren part del món musulmà entre els anys 902 i 1229. En aquell temps, el nostre arxipèlag rebé el nom d'"Illes Orientals d'Al-Andalus". Durant aquella època, Inkan, a més de ser una alqueria islàmica, fou també cap del *djuz* o districte que portava el mateix nom. A banda de l'actual terme municipal inquer, també formaven part d'aquest districte les terres de Selva, Mancor de la Vall, Campanet, Búger i sa Pobla. Durant la dominació àrab, l'alqueria d'Inkan ja destacava d'entre les altres per ser una de les més importants i més grans de Mallorca. Malgrat que no s'hagin trobat restes arqueològiques ni fonts documentals que ho confirmin, es dona per certa la hipòtesi que almanco dues de les esglésies construïdes a partir de la conquesta catalana foren aixecades en el mateix solar que fins llavors havien ocupat les

mesquites. Ara per ara, l'any 1241 n'apareix documentada una d'elles, la qual pertanyia a Ramon Fresner, i que estava situada dins la porció dels homes de Barcelona (Pérez i Martínez, Ll. i Coll i Tomàs, B., 1988: doc. 77-73; Reus i Planells, G. A., 2014: 153), terres que estaven ubicades al nord-est de l'antiga alqueria inquera. Tot sembla indicar que aquesta mesquita hauria pogut estar situada en el solar que actualment ocupa l'església del monestir de Sant Bartomeu. Per altra banda, una altra mesquita podria també haver ocupat el solar de l'església parroquial de Santa Maria la Major.

La ciutat d'Inca constitueix el municipi mallorquí que, després de Palma, va gaudir durant l'edat mitjana d'un major desenvolupament arquitectònic referit a la construcció d'esglésies. En el segle XIII, durant els regnats de Jaume I d'Aragó i de Jaume II de Mallorca es constata la fundació de fins a quatre esglésies, i en el segle XIV, en temps de la regència de l'infant Felip de Mallorca, s'hi fundà el segon convent franciscà de l'illa.

Diferents notes referides a aquests temples constitueixen el document en què se cita per primera vegada l'església en qüestió. Així doncs, en el mes de juliol de 1242 s'esmenta per primera vegada el primer "capellà d'Inca", que nomia Arnau Balaguer (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 90).² Acte seguit, el 3 de febrer de 1245 ens apareix la primera menció al cementeri inquer, que segons el document quedaria situat tot just darrere l'actual església parroquial de Santa Maria la Major (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 90).³ Aquestes dues referències documentals semblen indicar que per aquelles dates l'església parroquial de Santa Maria d'Inca ja devia existir. Alguns anys més endavant, concretament dia 5 de maig de 1250, es fa referència al puig de Sant Bartomeu d'Almadrava, topònim que segurament ja indica l'existència d'aquell temple (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 94).⁴ Amb referència a l'església hospitalària de la Sang, la primera notícia de la seva existència apareix en una deixa testamentària del 2 de novembre de 1271 (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 96).⁵ Encara dins el context del segle XIII, però durant el regnat de Jaume II de Mallorca, apareix citada per primera vegada l'església de Santa Magdalena del Puig en una deixa testamentària de dia 30 de juliol de 1284 (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 96). L'any 1325, durant la regència de l'infant Felip de Mallorca (1324-1335), el papa Joan XXII signava a Avinyó una butlla papal que constata la fundació del nostre convent franciscà. Molt probablement, Felip de Mallorca pogué influir en aquesta fundació (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 217 i 222). Sembla ser que les obres de l'església haurien començat algun temps abans de 1341 (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 227), per ventura devers l'any 1339, en aquest cas, ja durant l'època del rei Jaume III de Mallorca.

2 ARM, ECR. 342, f. 161 v.

3 RT, d. 124, p. 62.

4 ARM, ECR 343, f. 254 v.

5 ARM, ECR 344, f. 140 v.

5. LA DOCUMENTACIÓ TESTAMENTÀRIA DE L'ESGLÉSIA INQUERA DURANT L'ÈPOCA DE LA CORONA DE MALLORCA

ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANTA MARIA D'INCA (1242)

En el cas de l'església parroquial de Santa Maria d'Inca, abans de citar diversos llegats testamentaris, cal també esmentar una sèrie de documents que posen de manifest l'existència del temple:

- "En un document datat del mes de juliol de 1242 s'esmenta a Arnau Balaguer, capella d'Inca. El document en qüestió i en poder de Balaguer, firma Egídia, muller de Bernat Porter, un escrit pel qual aquests esposos reconeixen un deute a Guillem de Riufort i es comprometen a pagar-lo per la propera festa de Sant Miquel" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 90).⁶
- "El 3 de febrer de 1245, a un establiment del bisbe de Mallorca, trobam la primera referència al cementeri, situat a la vila puix confronta amb una casa de Llorenç Draper, és prop d'una vinya a la vora del camí que va a Selva, dins la porció dels homes de Barcelona" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 90).⁷
- "El 14 d'abril de 1248, el papa Innocenci IV, des de Lió, posa sota la protecció de la Seu Apostòlica els béns de les 35 parròquies de Mallorca, a petició del Bisbe Ramon de Torrelles, entre les quals apareix esmentada Santa Maria d'Inca amb totes les seves pertinences" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 91).⁸

A continuació s'exposen tota una sèrie de documents amb les diferents deixes testamentàries per l'obra de l'església de Santa Maria. Alguns d'aquests documents ens aporten altres informacions sobre la nostra primera església parroquial:

- "El primer document que ens parla de l'obra de la primera església inquera data del mes de juliol de 1256, en el testament de Maria Cizaya, que entre d'altres, deixa 7 sous a l'obra i 3 al capellà. En aquests moments, sabem que el rector de la parròquia era mestre Guerau, el primer rector d'Inca del que tenim notícies" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 92).⁹
- "Una altra deixa testamentària de l'església d'Inca, de 100 sous, és la que va fer en testament Guillema, viuda de Bernat de Sant Joan, el febrer de 1271" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 92).¹⁰

6 ARM, ECR 342, f. 161 v.

7 RT, d. 124, p. 62.

8 ACM, perg. 13.456.

9 ARM, ECR 344, f. 140 v.

10 ARM, ECR 348, f. 11.

Fig. 2. Làpida d'enterrament del capellà Guillem Sabadell, a la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca. Font: Labrés i Martorell, P. J.; Rosselló i Vaquer, R. 1998, Inca en la història 1229-1349. Ajuntament d'Inca, Inca, p. 201.

- "Per altra banda, dia 2 de novembre de 1271 Ponç de Vich deixà 10 sous a l'obra de l'església d'Inca" (Labrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 92).¹¹
- "En el testament de Ramon de Pla, datat de dia 3 d'agost de 1273, deixa en primer lloc 5 sous a l'obra de l'església de Santa Maria d'Inca, que té cementeri en el qual el testador vol ser enterrat. Al rector i als clergues que celebren en la dita església, els deixa 4 sous. A més, deixa també 4 sous als clergues de la parròquia per celebrar misses i 12 sous per la sepultura. Entre els testimonis figura Ponç de Molins, prevere. Signa Jaume Mateu, prevere que serveix l'església de Santa Maria, el qual, per manament del rector, escriu i clou el testament" (Labrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 92).¹²

Del segle XIV, conservam a Inca un document prou important que, encara que no es tracta d'un llegat testamentari, ens proporciona informació cabdal sobre l'església parroquial inquera.¹³

- "Es tracta d'una làpida funerària del rector Guillem Sabadell, que morí a Inca el 3 de desembre de 1329. La làpida resa el següent: 'ací jau Guillem Sabadell prevera qui establí una capellania perpetua. Féu aquesta capela ab altar e féu-i XII aniversaris perpetuals así en la església de Madona Sancta Maria d'Incha. Morí III nonas decembre en l'any de M CCC XXIX. Anima eius requiescat in pace amén' (Labrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 201).¹⁴

11 ARM, Arxiu Torrella, arm. 5, fardell 53, núm. 1.

12 ACM, Sala I, arm 28, taula 8, núm. 14.

13 En aquest cas, l'església parroquial referenciada aquí seria la segona construcció que fou començada cap al 1300. Segons la documentació, aquesta làpida es trobava ubicada a la capella de Sant Miquel d'aquell temple, per tant, això ens confirma que les obres de l'edifici parroquial del segle XIV estaven en marxa, fins i tot, per ventura, ben avançades. Vegeu: Reus i Planells (2014), op. cit., p. 149.

14 BSAL I (1885), núm. 19, p. 8; nota de B. Ferrà.

Actualment, aquesta làpida està conservada al mur situat al costat de la capella del Sant Crist i dels sants patrons, però sabem que originalment, la seva ubicació era la capella de Sant Miquel (fig. 2). Aquesta informació la ns proporciona la institució d'un benefici per part de Guillem Sabadell, el qual havia fet construir dita capella" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 205).¹⁵

Amb referència a deixes testamentàries del segle XIV, cal destacar les següents:

- "El 6 de desembre de 1329, Jaume de Déu, fill de Bonanat va deixar 60 lliures d'obra pia i trià sepultura en l'església de Santa Maria; a l'obra d'aquesta llegà 20 sous i 5 sous a la lluminària de cera que crema davant l'altar de Santa Maria" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 202).¹⁶
- "El 25 de juliol de 1343 feren testament els esposos Bartomeu Ponç i Oliveta, d'Inca. Ell deixà 2 sous a l'obra de Santa Maria d'Inca. Oliveta féu un llegat de 100 lliures d'obra pia, en la qual destinà 5 sous al rector d'Inca pels drets parroquials i 2 sous a l'obra de l'església de Santa Maria.¹⁷ Aquests testaments indiquen que al 1343 encara es feien obres a l'església parroquial" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 202).
- "Ramon Sorell, que féu testament l'11 d'abril de 1345, elegí sepultura al cementeri de l'església de Santa Maria, reservant-se 10 lliures d'obra pia: sos sou eren per la candela de l'església" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 202).¹⁸
- "Igualment elegí sepultura al cementeri de l'església de Santa Maria Pere Duran, que disposà el seu testament el 5 d'abril de 1348, reservant-se 30 lliures per obra pia; 2 sous pel rector, 3 sous per l'obra de l'església, 12 diners al bací de la cera que crema davant l'altar de Santa Maria i 6 diners als altres bacins" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 202).¹⁹

ESGLÉSIA DE SANT BARTOMEU (1250)

L'església de Sant Bartomeu d'Inca fou una església sufragània des de la seva fundació al segle XIII fins a 1534, any en què les monges de l'orde jeroni s'hi establiren i hi fundaren un monestir de clausura. La primitiva església fou edificada damunt el puig d'Almadrava, ubicat dins la porció dels homes de Barcelona.

¹⁵ J. ROSSELLÓ, *Registra collationum...*, FRB I, p. 144-145.

¹⁶ ARM, S-6, f. 103-130.

¹⁷ ARM, Macià Aragó A-2, f. 17.

¹⁸ ARM, Macià Aragó A-2, f. 60 v.

¹⁹ AHN, Clero, carp. 129, n. 14.

- "La primera referència que trobam documentada és del 5 de maig de 1250 i és toponímica. En ella hi apareix citat el puig de Sant Bartomeu d'Almadraba. Molt probablement, aquesta denominació indicaria ja la seva existència" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 94).²⁰
- "Maria Cizaya deixa a l'any 1256 un llegat de 12 diners" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 94).²¹
- "Hi ha un document datat del 2 de març de 1262 que parla del camí que va a l'església de Sant Bartomeu d'Inca prop del camí que va a Almadraba" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 94).²²
- "Per altra banda, Ponç de Vich llega 3 sous a Sant Bartomeu dia 2 de novembre de 1271" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 94).²³
- "En un altre testament de Ramon de Pla, datat de dia 3 d'agost de 1273, deixa a aquesta església la quantitat de 12 diners" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 94).²⁴

Durant el segle XIV també trobam diversos testaments a on se citen llegats a l'església de Sant Bartomeu d'Inca, entre d'altres:

- "Bartomeu Martorell de Muro deixà 2 sous en el seu testament de 27 de març de 1315 a Sant Bartomeu d'Inca" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 213).²⁵
- "Jaume de Déu d'Inca li deixà 2 sous en el seu testament datat de dia 16 de febrer de 1316" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 213).²⁶
- "A l'obra de Sant Bartomeu deixà també 2 sous na Seguina, muller de Ramon de Sant Martí el 5 de juliol de 1320" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 213-214).²⁷
- "Una altra deixa de 6 diners consta en el testament de Bernat de Juyac el 1322" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 214).²⁸

²⁰ ARM, ECR, 348, f. 320.

²¹ ARM, ECR 344, f. 140 v.

²² ARM, ECR, 348, f. 11.

²³ ARM, ECR, 348, f. 11.

²⁴ ARM, AGGC 28, f. 39 v-40.

²⁵ ACM, perg. 8.286.

²⁶ ARM, Supl. 6, f. 130.

²⁷ APM, lligall 1, n. 15.

²⁸ ARM, Miquel Terriola T-400, f. 7v.

- "Bartomeva Olzina, muller d'Esteve Domingo de Campanet fa també una deixa el 1323" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 214).²⁹
- "Guillem Declòs de Muro també deixà 6 diners el 24 d'abril de 1324" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 214).³⁰
- "Jaume de Far, prevere de Sant Miquel de Campanet, deixà 3 sous l'u de juliol de 1341" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 214).³¹
- "Altres deixes a Sant Bartomeu són les de Bartomeu Ponç i la seva muller Oliveta d'Inca, del 25 de juliol de 1343" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 214).³²
- "Un darrer llegat testamentari és l'inquer Pere Duran que llegà 12 diners a l'obra de la dita capella el 5 d'abril de 1348" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 214).³³

ESGLÉSIA DE LA SANG DE L'HOSPITAL (1271)

A la vila d'Inca, devers l'any 1270, es construí un hospital per poder atendre tant la gent malalta com també la gent pobra. Era certament una fundació benèfica, i entre les seves diverses estances tenia una capella o església que era dedicada al Sant Crist de l'Hospital. Com a la resta d'edificis religiosos, també les obres de l'església hospitalària foren sufragades en part gràcies a les deixes testamentàries del poble:

- "La primera notícia que tenim de la seva existència està datada el 2 de novembre de 1271 en un llegat de 5 sous que li fa Ponç de Vich en el seu testament" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 96).³⁴
- "A l'any 1279, dona Berenguera de Biosca, de Bellver (Sant Llorenç des Cardassar), li deixà 12 diners (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 118).³⁵
- "En el testament d'Arnau Figuerola, també de la vila de Bellver, fa una deixa de 12 diners l'any 1281 al nostre hospital" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 118).³⁶

29 ARM, Miquel Terriola T-400, f. 9.

30 ARM, Miquel Terriola T-400, f. 16.

31 ARM, Macià Aragó A-1, f. 22.

32 ARM, Macià Aragó A-2, f. 17.

33 AHN, Clero, carp. 129, n. 14.

34 ARM, ECR 344, f. 140 v.

35 ARM, ECR 348, f. 316.

36 ARM, ECR 350, f. 193 v.

- "També de Bellver, Maria, muller de Pere Redós, l'any 1283 llegà 12 diners a l'hospital inquer" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 118).³⁷
- "El 1280 Eliseda, muller de Guillem Llitera, de Montuiri, deixà 2 sous" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 118).³⁸
- "L'any 1282, un altre montuïrer, Guillem Pujol deixà igualment 12 diners" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 118).³⁹
- "L'any 1284, Ramona, viuda de Pere Vidal de Sant Joan de Sineu, llegà també 12 diners" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 118).⁴⁰
- "El mateix any de 1284, Saurina, muller de Jaume de Sant Joan, deixà dos sous a l'hospital d'Inca" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 118-119).⁴¹

ESGLÉSIA DE SANTA MAGDALENA DEL PUIG (1284)

En el segle XIII i damunt el puig d'Inca fou construïda l'església de Santa Maria Magdalena. A dia d'avui, aquesta és l'única església inquera que conserva íntegrament la seva aparença gòtica primitiva pròpia de l'arquitectura del repoblament. Algunes de les deixes testamentàries foren:

- "Saurina, muller de Jaume de Sant Joan, deixà en testament atorgat el 30 de juliol de 1284 dos sous a la capella de Santa Magdalena del Puig d'Inca" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 118-119).⁴²
- "El 27 de desembre de 1297 Berenguer Martorell de Muro feu una altra deixa testamentària de 12 diners a l'obra de la capella de Santa Maria Magdalena d'Inca" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 119).⁴³

En el segle XIV, diversa gent d'arreu de Mallorca deixà constància als seus testaments de diversos llegats a Santa Magdalena del puig:

- "Bernat Virgili de Sóller deixà a la capella del nostre Puig 2 sous en testament el 10 d'octubre de 1308" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 214).⁴⁴

37 ARM, ECR 350, f. 257 v.

38 ARM, ECR, 350, f. 15 v.

39 ARM, ECR, 350, f. 199.

40 ARM, ECR, 349 f. 240.

41 J. COLI, Història del puig de Santa Magdalena d'Inca, p. 14.

42 J. COLI, Història del puig de Santa Magdalena d'Inca, p. 14.

43 ACM, perg. 8.070.

44 AHN, Clero, carp. 96, n. 15.

- "Guillem Peralta de la ciutat de Mallorca, també deixà 2 sous a la capella del puig d'Inca el 1312" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 214).⁴⁵
- "Jordà Bennàsser de Campanet, Jaume Bennàsser de Santiani i dona Puntina de Campanet, el 26 de juliol de 1329, feren llegats consemblants a la capella del puig d'Inca" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 214-215).⁴⁶
- "Dimitre Cerdà de Muro llegà a Santa Magdalena sis diners pel novembre de 1337" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁴⁷
- "El 12 d'agost de 1338, Dolça, muller de Pere Cifre, deixà 12 diners" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁴⁸
- "Igualment el 1339 hi ha diversos llegats: Margalida Ferrer, viuda de Guillem Garbau deixà 12 diners l'11 de març" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁴⁹
- "El 14 de maig de 1339, Caterina, muller de Pere de Sant Celoni deixà 6 diners" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁵⁰
- "Dolça, viuda de Berenguer Alpicat de Muro, deixà 4 diners el 21 de juny de 1339" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁵¹
- "En el mateix any de 1399, també Ramon Martí d'Alcúdia, oriünd de Tarragona deixà 12 diners i per altra banda, Valença, muller de Martí Guerau de Pollença deixà 6 diners" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁵²
- "Del 23 de juliol de 1341 és el testament del cavaller Guillem Sa Verderna que llegà a l'obra de Santa Maria Magdalena, 5 sous" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁵³
- "Dona Saura de Mallorca, filla del noble Sanç, germanastre de Jaume III, pensà també en Santa Magdalena d'Inca en llegar, pel juliol de 1342, 5.000 sous a repartir entre convents de frares i monges i capelles de Ciutat i de la part forana" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁵⁴

45 AHN, Clero, carp. 97, n. 18.

46 Arxiu Seguí de Campanet. Llibre primer d'actes de Bartomeu de Gabellí (1753).

47 ARM, Miquel Terriola T-400, f. 7 v.

48 ARM, Miquel Terriola T-400, f. 23.

49 ARM, Miquel Terriola T-400, f. 30 v.

50 ARM, Miquel Terriola T-400, f. 32 v.

51 ARM, Miquel Terriola T-400, f. 33 v.

52 ARM, Macià Aragó, A-i, f. 11v i 14.

53 E. AGUILÓ, Excursió a Inca... BSAL, 3 (1890), p. 256.

54 R. ROSSELLÓ, "El puig de Santa Magdalena. Notes històriques". Dijous Bo, Inca, 1985, p. 5.

- "L'u d'abril de 1348 li deixà 12 sous Francina, viuda del ciutadà Jaume Beyla" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁵⁵

ESGLÉSIA DEL CONVENT DE SANT FRANCESC (1325)

En el segle XIV arribà a Inca des de Barcelona una comunitat de frares franciscans. En un primer moment, dins el primer quart del segle, s'instal·laren de manera provisional en una casa, fins que al voltant de mitjan segle començaren la construcció del seu convent i per descomptat de l'església que dedicarien al pare de l'orde, sant Francesc d'Assís.

Fig. 3. Portal gòtic del segle XIV amb l'escut del bisbe Pere Cima damunt, a l'església de Sant Francesc d'Inca. Font: Pieras Salom, G. 2001. Inca fotogràfica. Gràfiques Mallorca, Inca, p. 115.

Del l'establiment dels framenors a la nostra ciutat, llavors vila, se'n conserva diversa documentació, tant referida a la fundació i l'establiment com a llegats testamentaris, que de ben segur degueren ajudar tant a la construcció de l'església com al convent en general. Tanmateix en aquest cas s'ha de mencionar que és l'únic temple inquer del qual disposam de documentació referent a dos promotors que influïren de forma directa en l'inici i la finalització de les obres de construcció.

Així doncs, segons l'historiador Josep Barberí i Santceloni (1766-1826), l'inici de la construcció de l'església gòtica de Sant Francesc d'Inca hauria estat possible gràcies a la promoció de Guerau Llull, descendent directe de la

⁵⁵ J. ROSSELLÓ, Els pergamins de l'arxiu parroquial de Santa Creu, I, p. 98.

família de Ramon Llull i que era l'amo de l'alqueria de Biniatró, situada al terme de Campanet. L'altre important promotor d'aquest temple hauria estat fra Pere Cima, franciscà que hauria propiciat la finalització de l'església essent bisbe de Mallorca, entre els anys 1375 i 1390 (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 227).⁵⁶

Per altra banda, l'historiador Joan Binimelis i Garcia (1538-1616) afirma que damunt el portal principal del temple franciscà inquer va veure l'escut d'armes del bisbe Cima (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 233).⁵⁷ Certament, aquest escut és encara ben visible a una fotografia de l'any 1922,⁵⁸ ja que, tot i que l'església gòtica fou substituïda per l'actual en el segle XVIII, el portal gòtic original i l'escut foren conservats fins a la desafortunada reforma duita a terme l'any 1975 (fig. 3).

Encara, un altre historiador, Antoni Furió i Sastre (1798-1853), afirma que els escuts dels Llull i del bisbe Cima, principals promotors d'aquesta església, varen desaparèixer quan el temple medieval fou destruït i substituït per l'actual (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 233).⁵⁹

- "Dia 1 de gener de 1325, des d'Avinyó, el papa Joan XXII signà la bul·la 'Sinceræ vestrae religionis', adreçada al custodi i frares menors de Barcelona autoritzant la fundació d'un nou convent de l'Orde franciscà a Inca" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 215).⁶⁰

Referits a l'església de Sant Francesc, trobam tota una sèrie de llegats testamentaris per a sufragis pels difunts:

- "Gersenda, muller de Joan Mestre de Muro, deixà una almoïna l'any 1339 perquè els franciscans d'Inca li celebrassin 25 misses en ser morta" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 226).⁶¹
- "L'1 de juliol de 1341, Jaume Far, prevere de Sant Miquel de Campanet, llegà 5 sous als menors d'Inca perquè li celebrassin misses per la seva ànima" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 226).⁶²

56 Barberí, J. 1807. Vida de la venerable madre Sor Clara Andreu natural de Palma capital del reyno de Mallorca, religiosa gerónima en el monasterio de San Bartolomé de la villa de Inca: con un apéndice histórico de dicha villa. Imprenta de Melchor Guasp. Palma, p. 32.

"El obispo Cima reemplazó con la bóveda actual de la iglesia de San Francisco de Palma el artesonado con el que se había principiado a cubrir la iglesia. Por esta razón se puso el escudo de sus armas en cinco claves de la bóveda. También los conventos de S. Francisco de la villa de Inca y de Ciudadela hallaron en el obispo Cima su más conocido protector": Pons Pastor, A. 1915. "Fr. Pedro de Cima. Décimo obispo de Mallorca (1378-1390)". Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, tom XV, núm. 425. Palma.

57 Binimelis, J. 1927. Nueva historia de la isla de Mallorca y de otras islas a ella adyacentes: dirigida a los Ilustres Señores Jurados del Reino de Mallorca: año 1593. Tomo IV. Imp. de J. Tous. Palma, p. 157.

58 Vegeu: Pieras Salom, G. 2001. Inca fotogràfica. Gràfiques Mallorca. Inca, p. 115.

59 Furió i Sastre, A. 1988. Panorama óptico-histórico-artístico de las Islas Baleares. Luis Ripoll. Palma, p. 140.

60 Edició de C. EUBEL, Bullarium franciscanum, tom V, Roma 1898, doc. 562, p. 281-2.

61 ARM, Miquel Terrida, T-401, f. 32 v.

62 ARM, Macià Aragó, A-1, f. 22.

- "Dia 26 d'abril de 1341 el governador escriví al batle i al rector d'Inca sobre les desavinences entre aquest i els franciscans de la vila pels drets funeraris; també manifestava que havien sorgit disputes pels llegats testamentaris a l'obra de la fàbrica de l'església dels menors" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 226).⁶³
- "Fra Antoni Saoner, el 18 d'agost de 1341, reclamà a Dolça, muller de Pere Maimó, hereva de Jaumeta, que era viuda d'Arnau Salze, 11 lliures deixades al convent" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 226).⁶⁴
- "El 25 de juliol de 1343 feu testament Oliveta, muller de Bartomeu Ponç d'Inca, la qual nomenà marmessors el seu germà Guerau Llull i sa mare Seguina. Tot i que volia ser enterrada al convent de Sant Domingo de Ciutat, deixà, entre altres llegats, 5 sous als framenors d'Inca" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 226).⁶⁵
- "Una altra dona emparentada amb els Llull de Campanet, Caterina, deixà 5 sous als franciscans d'Inca el 1345 perquè li celebrassin misses" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 226).⁶⁶
- "Pere Duran, el 5 d'abril de 1348, llegà 10 sous perquè li diguessin misses a Sant Francesc d'Inca" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 226).⁶⁷

A banda de la gent inquera, també molta gent de la rodalia de la nostra vila (Muro i Campanet) deixà importants llegats als franciscans inquers a l'hora de redactar els seus testaments. En destaquen els següents:

- "L'amo de l'alqueria de Biniatró de Campanet, Guerau Llull, feu un llegat als framenors d'Inca en el seu testament davant el notari Martí Aragó" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 227).⁶⁸
- "El 5 d'abril de 1348, Pere Duran d'Inca deixà 20 sous a l'arcada que els mercaders han de fer a l'església dels frares menors" (Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R., 1998, 227).⁶⁹

Aquesta darrera deixa testamentària ens confirma que, vers la meitat del segle XIV, la construcció de l'església gòtica de Sant Francesc encara no havia acabat.

63 ARM, AH 2, f. 18.

64 ARM, AH 2, f. 88 v.

65 ARM, Macià Aragó, A-2, f. 17.

66 ARM, Macià Aragó, A-2, f. 57.

67 AHN, Clero, carp. 129, 14.

68 J. Barberí. Apéndice histórico..., p. 32.

69 AHN, Clero, carp. 129, núm. 14.

6. APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT 1

1248, abril, 14, Lió.

Butlla *Cum a nobis petitur* del papa Innocent IV mitjançant la qual posa sota la protecció de la Santa Seu tots els béns de l'Església de Mallorca i es fa una relació de la divisió parroquial de l'illa.

Arxiu Capitular de Mallorca, 13456. Original. Llatí.

Edicions:

- J. Villanueva, *Viaje literario a las iglesias de España*, XXI, Madrid, Imprenta Real, 1851, p. 288-289.
- M. Dolç i Dolç (Coord.), *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum 9, Palma, Promomallorca, 1989-1997, p. 267-268.
- G. Llompart, J. M. Palou, *Commemoració dels 750è aniversari de la bul·la del Papa Innocenci IV: 1248-1998*, Palma, Col·legi Oficial d'Arquitectes, 1998, s/p.

Transcripció:

INNOCENTIUS episcopus servus servorum dei, Venerabili fratri Episcopo Maioricarum, salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod iustum est et honestum, tam vigor equitatis quam ordo exigit / rationis ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Ea propter tuis iustis postulationibus grato concurrentes assensu, Ecclesiam Maioricarum ad Ro / manam ecclesiam nullo medio pertinentem, cum ecclesiis, castris, villis, hominibus, possessionibus, et aliis bonis que impresentiarum rationabiliter possidet aut in futurum iustis modis prestante domino poterit adipisci, sub beati / Petri et nostra protectione suspicimus, et presentis scripti patrocinio communimus. Nomina predictorum bonorum presentibus inseri facientes, que talia sunt. In civitate Maioricarum sancte Eulalie, sancte Crucis, santi Jacobi et sancti Michaelis / ecclesie cum omnibus pertinentiis earundem. Sancti Andree, sancti Anthonii et sancte Marie Magdalene monasteria cum capellis dependentibus ad eisdem et omnibus pertinentiis eorundem. In diocesi vero Maioricarum sancte Marie de Barratxino, sancte Marie / de Camino, de Olezono, sancte Marie de Rubines et sancti Petri de Censelis ecclesie cum omnibus pertinentiis earundem. Sancte Marie de Yncha, sancti Laurentii de Silver, sancti Micaelis de Campaneto, de Polentia, de Scorcha et santi / Jacobi de Guinyent ecclesie cum omnibus pertinentiis earundem. Sancti Joannis et sancte Margarete de Muro, sancte Marie de Artano, sancte Marie de Belveher, sancte Marie de Monachor, sancte Marie et sancti Joahannis de Filinig ecclesie cum omnibus / pertinentiis suis, Sancti Juliani de Campos, sancte Marie et sancti Petri de Muntueri, sancti Michaelis de Lucomaiori, sancti Marie de Xisneu, sancti Petri de Petra, sancte Marie de Bunyola, sancti Bartholomei de Soler et sancte Marie Vallis

de / Mossa ecclesie cum omnibus pertinentiis suis. Sancti Petri de Sporles, sancte Marie de Podio pungenti, sancti Johannis de Caviano et sancte Marie de Andraxio ecclesie cum omnibus pertinentiis carundem. Domus, possessio / nes et redditus quos habet in Civitate predicta. Possessiones et redditus quos habet in territorio Civitatis eiusdem. Possessiones et redditus quos habet in territoriis de Barrechino, de Cavapossa, de Yncha, de Muro / de Ysneu, de Petra, de Artano, de Campos et de Muntueri villarum. Molendina que habet in Civitate ac diocesi Maioricensi. Possessiones et redditus quos habet in territoriis de Polentia, de Guinyent, de / Monachor, de Filinig, de Podio pungenti, de Cavyano et de Andrax villarum. Possessiones et redditus quos habet in territoriis de Montanis, de Siler, de Spurlis, de Caneto et / de Bunyola villarum et pars quam habet in villa de Yncha, et pars quam habet in villa de Polencia. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre / protectionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem omnipotentis dei et beatorum Petri / et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Lugduni XVIII kalendas maii, / pontificatus nostri anno quinto.

Versió catalana de P. J. Llabrés:

Innocenci bisbe, servent dels servents de Déu. Al venerable germà bisbe de Mallorca, salut i benedicció apostòlica. Atès que se'ns demana una cosa justa i honesta, tant la força de l'equitat com la raó exigeixen que la sol·licitud del nostre càrrec ho dugui a terme. Per això assentim de bon grat a la teva justa petició, acollim sota la protecció de sant Pere i nostra, l'Església de Mallorca, subjecta immediatament a l'Església romana, amb les seves esglésies, castells, viles, homes, possessions i altres béns, que en el present posseeix de dret o que, amb l'ajuda del senyor, pugui aconseguir en el futur per mitjans justs, i l'emparam amb el patrocini del present document. Hem fet inscriure els noms dels béns actuals, que són aquests: en la ciutat de Mallorca, les esglésies de Santa Eulàlia, Santa Creu, Sant Jaume i Sant Miquel amb totes les seves pertinences; els monestirs de Sant Andreu, Sant Antoni i Santa Maria Magdalena amb les capelles que en depenen i totes les seves pertinences; en la diòcesi de Mallorca, les esglésies de Santa Maria de Marratxí, de Santa Maria del Camí, d'Alaró, de Santa Maria de Rubines i de Sant Pere de Centelles, amb totes les seves pertinences; les esglésies de Santa Maria d'Inca, de Sant Llorenç de Selva, de Sant Miquel de Campanet, de Pollença, d'Escorca i de Sant Jaume de Guinyent amb totes les seves pertinences, les esglésies de Sant Joan i de Santa Margalida de Muro, de Santa Maria d'Artà, de Santa Maria de Bellver, de Santa Maria de Manacor, de Santa Maria i de Sant Joan de Felanitx, amb totes les seves pertinences; les esglésies de Sant Julià de Campos, de Santa Maria i Sant Pere de Montuïri, de Sant Miquel de Llucmajor, de Santa Maria de Sineu, de Sant Pere de Petra, de Santa Maria de Bunyola, de Sant Bartomeu de Sóller i de Santa Maria de Valldemossa, amb totes les seves pertinences; les esglésies de Sant Pere d'Esporles, de Santa Maria de Puigpunyent, de Sant Joan de Calvià i de Santa Maria d'Andratx, amb totes les seves pertinences, les cases, les possessions i les rendes que té en la dita ciutat; les possessions i les rendes que té en

el territori de lesmentada ciutat, les possessions i les rendes que té en els termes de les viles de Marratxí, de Canarossa, d'Inca, de Muro, de Sineu, de Petra, d'Artà, de Campos i de Montuïri; els molins que posseeix en la ciutat i en la diòcesi de Mallorca; les possessions i les rendes que posseeix en els termes de les viles de Pollença, de Guinyent, de Manacor, de Felanitx, de Puigpunyent, de Calvià i d'Andratx; les possessions i les rendes que té en el terme de les muntanyes, de les viles de Sóller, d'Esporles, de Canet i de Bunyola i la part que té en la vila d'Inca, i la part que té en la vila de Pollença. Que a ningú absolutament no li sigui lícit infringir aquest document de la protecció nostra o gosi anar-hi en contra temeràriament. Si qualcú intentava de fer-ho, ha de saber que correrà en la indignació de Déu omnipotent i dels seus benaventurats apòstols Pere i Pau. Donat a Lió, el dia divuitè abans de les calendes de maig, en l'any quint del nostre pontificat.

DOCUMENT 2

1325, gener, 1

Joan XXII concedeix a la custòdia dels frares menors de Barcelona, dins la província d'Aragó, que puguin rebre un lloc a la vila d'Inca, per establir-hi habitatge, capella i cementeri per a dotze frares del seu orde.

Edicions:

- Edició de Eubel C. 1898. Bullarium franciscanum, tom V. Roma, doc. 562, p. 281-1
- Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R. 1998. Inca en la història, 1229-1349. Ajuntament d'Inca. Inca, p. 282-283.

Dilectis filiis custodi et fratibus ordinis Minorum Barchinonen.

Sincerae vestrae religionis, in qua virtutum Domino devotum et sedulum exhibetis obserquium, promeretur honestas, ut votis vestris in iis praessertim, quae divini cultus augmentum et fidelium animarum salutem respiciunt, quantum cum Deo possumus, favorabiliter annuamus. Hinc est, quod nos vestris supplicationibus inclinati, ut in villa, quae Inqua vulgariter nuncupatur, Maioricarum dioc., unum locum ad opus, usum et nomen fratrum vestri oridinis recipere et in eo capellam su oratorium ac domos cum aliis necessariis officinis aedificare et construere et ibidem inhabitare ac coemeterium etiam libere habere valeatis, sine praeiudicio parochialis ecclesiae dictae villae et iuris cuiuslibet alieni (constitutione fel. rec. Bonifatii papae VIII praedecessoris nostri super hoc in contrarium edita non obstante), dum tamen in dicto loco per vos recipiendo duodecim fratres dicti ordinis inibi commorantes honeste et congrue valeant sustentari, auctoritate vobis praesentium indulgemus. Nulli ergo etc.

Datum Avinione, kal. ianuarii, anno nono.

Versió catalana de P. J. Llabrés:

La vostra honradesa en la professió sincera de la vida religiosa, en la qual prestau un servdei devot i diligent al Senyor totpoderós, prou es mereix que,

en la mesura en què Déu ens dóna forces, acollim favorablement els vostres desitjos sobretot pel que fa referència a l'augment del culte diví i a la salvació de les ànimes dels fidels. Per això, inclinant-nos a les vostres peticions, us concedim, amb l'autoritat de les presents lletres, que rebeu en la vila que vulgarment es diu Incha, de la diòcesi de Mallorca, un lloc per a l'activitat, ús i denominació dels frares del vostre Orde, i que hi pugueu edificar i construir una capella o oratori, i unes cases amb altres obradors necessaris, que hi pugueu habitar i que hi pugueu tenir lliurement cementeri, sense perjudici de l'església parroquial de dita vila i del dret de qualsevol altre (tenint en compte el que estableix sobre això la constitució recent del papa Bonifaci VIII, predecessor nostre), sempre que en aquest lloc que rebreu hi puguin viure honestament dotze frares del vostre Orde i s'hi puguin sustentar com cal. Sense res en contra etc.

Signat a Avinyó, en les kalendes de gener, de l'any novè (del nostre pontificat).

DOCUMENT 3

1587, Roma

L'historiador Francesco Gonzaga afirma que l'església del convent de Sant Francesc d'Inca fou construïda sota el patronatge de fra Pere Cima, bisbe de Mallorca entre els anys 1378 i 1390.

Edicions:

- Gonzaga, F. 1597. De origine Seraphicae Religionis Fraciscanae eiusq[ue] progressibus, de Regularis Observanciae institutione, forma administrationis ac legibus admirabiliq[ue] eius propagatione. ex Typographia Diminici Basae. Roma, p. 1022.
- Pons Pastor, A. 1915. "Fr. Pedro Cima. Décimo obispo de Mallorca (1378-1390)". Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, tom XV, núm 425. Palma, p. 305.

Transcripció:

De conuentu S. Francisci Incha, Minoritens hic conventus Incha, quae eius Balearis insulae, quae Mallorca vulgo nuncupatur oppidum est, in seraphici P. Francisci honorem constructus et a 12 fratibus inhabilitatus proxime precedente contemporaneus et in omnibus fere similis est. Nam eius ecclesia, sicut et illius a prefato R. Sima Episcopo edificata exstitit et quod reliquum est operis devotos oppidarios sui authores agnoscit.

Versió catalana de G. A. Reus:

Del convent de Sant Francesc d'Inca, de framenors, es tracta del convent d'Inca, que és una vila de l'illa balear, que vulgarment rep el nom el nom de Mallorca, va ser construït en honor del seràfic Pare Francesc i habitat per 12 frares essent contemporanis i semblant a tots els que el varen precedir. La seva església va ser construïda per l'esmentat bisbe Cima, el qual reconeix els operaris i els devots habitants com els autors de la seva obra.

7. REFERÈNCIES

Aguiló, E. de K. 1890. "Excursió a Inca y a'n es Puig de Santa Magdalena." Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, tom III. Palma.

Barberí, J. 1807. Vida de la venerable madre Sor Clara Andreu natural de Palma capital del reyno de Mallorca, religiosa gerónima en el monasterio de San Bartolomé de la villa de Inca: con un apéndice histórico de dicha villa. Imprenta de Melchor Guasp. Palma, p. 32.

Binimelis, J. 1927. Nueva historia de la isla de Mallorca y de otras islas a ella adyacentes: dirigida a los Ilustres Señores Jurados del Reino de Mallorca: año 1593. Tomo IV. Imp. de J. Tous. Palma.

Carreras i Martí, J. (dir.). 1996. "Les Balears". Gran Enciclopèdia Catalana, tom 4. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

Coli Llobera, J., 1970. Història de Santa Magdalena del Puig d'Inca. Impremta Durán. Inca.

Domenge i Mesquita, J. 1997. L'obra de la seu. El procés constructiu de la catedral de Mallorca. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma.

Ferrà, B. 1885. "Epigrafía". Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, tom I, núm. 19. Palma.

Furió i Sastre, A. 1988. Panorama óptico-histórico-artístico de las Islas Baleares. Luis Ripoll. Palma.

Gonzaga, F. 1597. De origine Seraphicae Religionis Fraciscanae eiusq[ue] progressibus, de Regularis Observanciae institutione, forma administrationis ac legibus admirabiliq[ue] eius propagatione. ex Typographia Diminici Basae. Roma.

Llabrés i Martorell, P. J. i Rosselló i Vaquer, R. 1998. Inca en la història, 1229-1349. Ajuntament d'Inca. Inca.

Pérez i Martínez, Ll. i Coll i Tomàs, B. 1988. Ramon de Torrella, primer bisbe de Mallorca: donats, biografia, sepulcre. Catedral de Palma, Palma.

Pieras Salom, G. 2001. Inca fotogràfica. Gràfiques Mallorca. Inca.

Pons Pastor, A. 1915. "Fr. Pedro Cima. Décimo obispo de Mallorca (1378-1390)." Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, tom XV, núm. 425. Palma.

Ponsich, P. 1953. "La cathédrale Saint-Jean de Perpignan." Études roussillonaises, tome III, 2-3-4. Perpignan, 137-148, pp.

Reus i Planells, G. A. 2011. "Dos claustres barrocs a Inca. Sant Francesc i Sant Domingo. Notes historicoartístiques." XI Jornades d'Estudis Locals. Ajuntament d'Inca. Inca, 155-170, pp.

Reus i Planells, G. A. 2014. "L'art gòtic a Inca. Arquitectura religiosa." XIV Jornades d'Estudis Locals. Ajuntament d'Inca. Inca, 141-160, pp.

Reus i Planells, G. A. 2017. L'arquitectura religiosa en els antics territoris de la Corona de Mallorca, segles XIII-XIV. Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona (inèdit).

Rosselló Lliteras, J. 1977. "Registra Collationum Ecclesiae Maioricensis." Fontes Rerum Balearium, vol. 1. Fundació Bartomeu March. Palma.

Rosselló Llitera, J. 1989. Els pergamins de l'arxiu parroquial de Santa Creu, I. Consell Insular de Mallorca. Palma de Mallorca.

Rosselló Vaquer, R. 1985. "El puig de Santa Magdalena. Notes històriques." Dijous Bo. Inca.

La corporació municipal renuncia a favor del bisbe de Mallorca al patronat o l'administració, l'acció i els drets de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca. 22 de juny de 1900. Conseqüències

Gabriel Pieras Salom

Cronista oficial de la ciutat d'Inca i arxiver honorari. gpsinca@gmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.69

Paraules clau: ajuntament, església, bisbat, patronat, parròquia, puig de Santa Magdalena.

Resum. *L'any 1900 l'Ajuntament d'Inca va renunciar a favor del Bisbat de Mallorca a la propietat de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca. En aquesta comunicació es fa una presentació de la documentació històrica sobre la renúncia i les seves conseqüències.*

Keywords: town council, church, bishopric, board of trustees, parish of Puig de Santa Magdalena.

Abstract. *In 1900, the Inca City Council renounced the ownership of the oratory of Santa Magdalena del Puig d'Inca in favor of the diocese of Mallorca. This paper presents the historical documentation on the waiver and its consequences.*

PRESENTACIÓ

A principis de l'any 1978 el rector de la parròquia de Santa Maria la Major Mn. Joan Lliteras Miralles, amb el vistiplau de l'Excm. i Rvdm. Sr. Bisbe de Mallorca Teodor Úbeda Gramaje, va encomanar-me la tasca de posar ordre i intentar catalogar l'Arxiu Parroquial de la citada parròquia. Pel gener de 1983, el batle d'Inca Antoni Pons i Sastre va encomanar-me l'Arxiu Municipal, juntament amb l'historiador Josep Segura Salado. Acabat el contracte amb

el Sr. Segura, vaig assumir la tasca encomanada treballant als dos arxius amb dedicació, temps i interès, quasi fins al dia d'avui. Dia 30 de gener de l'any 1986, després de la mort del prevere Joan Coli Llobera, primer cronista oficial de la ciutat d'Inca, vaig esser nomenat amb el mateix títol anterior.

Durant el dinar del Dijous Bo de l'any 1986, feia dies que havia tret a la llum l'obra *Breu història d'Inca*. El batle Sr. Pons va indicar-me que podria investigar *amb ganes i profunditat* la renúncia de l'Ajuntament d'Inca al patronat o l'administració, l'acció i els drets de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca i, molt especialment, la documentació sobre la possible retornada del citat oratori a l'Ajuntament l'any 1932 i següents. Vaig iniciar, a poc a poc, però sense gaires pauses, un estudi del tema. Allò que més em va ajudar fou un treball de l'arxiver durant els anys de la Segona República, José de Miguel Álvarez, que estava oblidat, però no perdut. Aquest treball va anar indicant-me el camí de la investigació. L'any 1992, el batle Jaume Armengol i Coll em suggerí el mateix tema, com també el 1997 el batle Pere Rotger i Llabrés. Per tant, he pogut arreplegar una important documentació. Molt varen impactar-me les paraules que va escriure Francesc Rayó Brunet (Inca, 1868 – Inca, 1943) per mà del sacerdot Antoni Palou Mateu (Biniamar, 1869 – Inca, 1944), intentant demostrar la propietat eclesiàstica, des de sempre, de Santa Magdalena del Puig d'Inca, durant la gran discussió entre ell i l'Ajuntament republicà que demanava tornar arrere l'aleshores dita "donació" (1932). Deia el rector Rayó: *El Ayuntamiento no podrá presentar ningún documento, ni testimonio, que acredite los gastos, como propietario, haya hecho para la conservación y construimiento (sic) de dicha Iglesia y edificio de Sta. Magdalena*. Fa molts anys, però molts, tals paraules m'esperonaren a investigar els pagaments que realitzà la Universitat i vila d'Inca a tot el conjunt de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca. Començant a investigar els pagaments dels clavaris dels segles XVI, XVII, XVIII i moltíssims pagaments del segle XIX (fins dies abans de la cessió), puc dir amb propietat, seguretat i veritat que són milers els citats pagaments, a més d'inventaris, nomenament de mestres de gramàtica, misses de preveres, festes cíviques i religioses, objectes de culte, campanes, etc. Fins i tot, cal dir que l'any 1900, abans de la cessió, es va realitzar una obra molt important a l'edifici que deixà en bastant bon estat els locals, oratori inclòs.

Dins aquest treball d'investigació, que no pot esser de llarga amplitud, tan sols aniré anotant i comentant certs documents que consider bàsics per al coneixement dels fets referits a l'oratori i altres edificis adjunts de Santa Magdalena del Puig d'Inca. El rector Francesc Rayó no va voler, o poder, entendre les paraules del bisbe de Mallorca, Dr. Campins, quan digué a l'Ajuntament:

La generositat exemplar de les potestats temporals i la generositat inegotable de l'Església, crearen antigament un estat de coses del qual

eren reminiscències els bons oficis que aquest Magnific Ajuntament d'Inca vingué realitzant fins en el present, a l'Oratori i edificacions annexes que la pietat dels majors aixecà en honor de Santa Magdalena damunt una muntanya coneguda amb el mateix nom i en aquest terme municipal.

Per acabar aquestes primeres paraules voldria dir que ningú, autoritat municipal, associació privada, entitat social o cultural, ha volgut moure el tema i no sé per què. Desgana, poc interès, por... Vegem-ne un cas, per cert no gaire agradable. Fa anys vaig publicar al setmanari *Dijous* una fotografia, amb comentari, d'una làpida trobada, o amagada conscientment, fent obra de millora a Santa Magdalena en temps del rectorat del franciscà fra Jaume Puigserver Capellà; tenia una part de l'escrit picada i repicada. Com podem veure, la làpida diu: *Als 27 Ivñi de 1761 feren esta Sisterna los...* No posam en dubte que allò que varen repicar deia *MAGNIFICS JURATS*. Ho podem demostrar? Sí, i tant!

Figura 1. Làpida trobada en el Puig d'Inca amb una part repicada.

Agafant el lligall de l'Arxiu Històric Municipal d'Inca, *Registre de les pòlisses se fan a Bartomeu Martorell, Guineu, clavari lo corrent any 1761 que fina a 1762*, trobam l'anotació d'un pagament que concorda amb data i contingut de la làpida. Diu així: *Als 25 Juny de lo any 1761 he pagat a mestre Jordi Perelló, picapedrer de Castell Llobi per l'esquerada de fer la sisterna del Puig, 8 lliures*. Aleshores vaig escriure molt més. Resulta clar que fou repicat amb intenció. Qui?, quan?, on?, per què? Hi ha preguntes i hi ha una sola resposta clara i llampant. Ara ho deix al vostre criteri.

1. HISTÒRIA DEL PUIG DE SANTA MAGDALENA D'INCA DE MN. JOAN COLI, PVRE. 1970

Dia 30 d'abril de l'any 1956, Joan Coli Llobera, cronista oficial de la ciutat d'Inca des de l'any 1953, rebé l'encàrrec del batle president de la corporació municipal Sr. Gabriel Campins Morey de redactar un estudi històric del puig de Santa Magdalena. El motiu era que aquell any se celebrava el 25è aniversari de la instal·lació dels ermitans de Sant Pau i Sant Antoni al dit puig i santuari. L'obra fou prologada per Bartomeu Font Obrador, doctor en Filosofia i Lletres, i acadèmic corresponent de l'Acadèmia de la Història. La història del puig de Santa Magdalena d'Inca està escrita en llengua castellana. La idea és bona, però els resultats finals resulten insuficients. Joan Coli intentà, i no ho aconseguí, donar tota la importància a l'Església minimitzant les tasques de la Universitat i Vila d'Inca. Dona importància a la Capellania, com també al Patronat dels Magnífics Jurats. Tan sols dedica tres línies a la renúncia de l'Ajuntament d'Inca del puig i oratori a favor del bisbe Pere Joan Campins i Barceló. Sí que tracta molt bé el Sr. Coli el capítol VI, que versa sobre la fundació d'una capellania en el Puig d'Inca. Tampoc toca el tema del plet entre Ajuntament d'Inca i Bisbat per la recuperació del santuari i habitacions annexes per part del primer de l'any 1932.

On, don Joan, segons els meus coneixements, no va gaire bé és quan diu:

El derecho de Patronato para los Magníficos Jurados fue tal vez ocasión de graves molestias porque ellos apoyados en este derecho y ser tan celosos para todo lo referente al Puig, como eran representantes de la Villa llevaban las cosas al extremo de creer ser verdaderos dueños, no sólo de lo edificado, sino de los terrenos de todo el monte llamado Puig d'Inca, así que en 11 de Junio de 1597 al tratar de acudir al Grande y General Consejo para pedir su ayuda por ciertas reformas necesarias al edificio, resolvieron no aceptar la ayuda si había de ser en perjuicio a "nostros drets y que sempre sia Senyora la Vila com és estada fins ací". Respecto a los terrenos, quisieron considerarlos como "comunas", a pesar de tener sus respectivos propietarios, no teniendo más fundamento que su pretensión, que el hecho de que los vecinos de Inca iban a cortar leña y utilizar lo que producía en aquellas alturas, y esto, principalmente lo hacían los horneros y alfareros con otros particulares, pretensión, que ocasionó una gran querrela entre los Jurados y los dueños de los predios confrontantes al Puig.¹

Vegem documents importants sobre aquest tema en el Llibre de consells 1601-1699:

¹ "Fou 'comuna' el puig de Santa Magdalena o part d'ell? Apunts històrics." Pieras Salom, Gabriel. Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 1997. Núm. 04. Pàg. 69-77.

1 gener 1629

In Dei nomine... congregats i ajuntats a la Sala de la nostra Universitat i vila d'Inca, Pere Fiol, notari, l'honor Joan Danús, Pere Mayrata... Sebastià Rubí, Antoni Pasqual, Joan Capó, mestre Melcion Oliver, Joan Pujades, Joan Llompарт, Joan Fàbregues, Antoni Capó, Joan Prats, Jaume Forner, Bartomeu Amer, Pere Llompарт, Joan Arrom, Joan Estade i Simó Prats, tots Consellers.

Primo fonc proposat per lo Jurat Major dient: Magnífics Jurats i Savi Consell, així havem ajuntats a Vs. Ms. que nos ha vingut certa notícia de que los circumvecins del nostre Puig d'Inca... és estat fins avui lo fonament i mare de tota doctrina i ben a compliment com se veu per l'experiència en tots los púlpits d'aquest regne los quals han manada dita bona lletra en la que dit Puig, vulgarment dit lo Puig d'Inca d'infinits anys a esta part estam los moradors de esta vila en pacífica posició i avui Molt Il·lustres Senyors i Savi Consell... que los confrontants de tants anys a esta part estan en pacífica posició llevant-nos un tresor tant infinit que supera dels 200 anys a esta part... lo dit puig...

28 gener 1629

Ms. ... del Puig de nostra vila que es defensà i que el Sr. Pere Cal·lar impugna lo que es vol fer...

1 abril 1629

... ja saben Vs. Ms. com estos dies passats son estat en la ciutat per a defensar la causa de llegir les raons de les parets feien los confrontants del Puig d'Inca i també mateix sobre lo ermità de dit Puig que li han llançat un mandato manat del Sr. Vicari General procehint als 28 març 1629 en lo qual mana que dins 3 dies buidi lo dit puig i que no estiga en aquell i així Vs. Ms. determinaran si es defensaran i discutits los vots que es defens...

Ms. Vs. Ms. saben com lo dit Puig d'Inca està molt a la ruïna i com no es pot trobar ninguna persona per estar i així Vs. Ms. determinaran si s'adobarà o no a costes de dita vila i discutits los vots d'un en altre fonc conclús i definit i determinat, n. d. que en lo dit Puig sia fet lo més necessari...

28 abril 1629

Ms. que lo ermità qui estava en el Puig estava en presó i la casa de Santa Magdalena del Puig sens ninguna persona qui hi tingués compte i que hi havien posats dos minyons que tenien compte a dita casa los quals minyons s'han d'alimentar... que dits dos minyons sien alimentats de diners de nostra Universitat.

24 febrer 1630

... sabran Vs. Ms. com abans d'ahir nos intimaren una lletra que hi

ha del Iltre. Sr. Procurador Reial sobre els 19 de corrent a instància del Sr. Pere Abrí del Cal·lar, Felip Fuster i Antoni Ginard en nom de Pere Joan Llompart manant-nos que no permetem que el mestre del Puig ni estudiants són en aquell, entrin en terres ni garrigues de dits confrontants en dit Puig en pena de 25 ll. per quiscuna vegada entraran en aquella i Vs. Ms. saben lo que passa en dita matèria conforme los tenim representats així i demanam a Vs. Ms. com nos havem de regir en dit negoci, aconsellerant-nos lo faedor... que los honors Jurats vagen a Ciutat a respondre a la dita lletra per el tercer dia com en aquella es conta i que defensin la present causa fins a definitiva sentència de la qual nos sia més cert apellar donant ple poder i facultat als dits Jurats o a un per tots, per a defensar dita causa donant-los així mateix facultat de constituir procurador per a la defensió de dita causa a cost i despeses de nostra Universitat...

Testes, magister Jacobus Tortella et magister Petrus Morro, lignifaber.

17 març 1630

... en dies passats hem de respondre a una lletra la qual nos fonc enviada a instància dels magnífics Pere Abrí del Cal·lar, Felip Fuster i altres confrontants del Puig i essent alli per dit efecte se son posats per medi los Pares Fra Figuerola i el Pare Fra Burguera de l'orde de Sant Francesc, tots naturals d'aquesta vila veient si seran de parer que es tractàs per a dita diferència i nosaltres no havem pogut donar paraula sens donar raó a Vs. Ms. si són de parer que féssim dit partit o si passem avant dita causa... Los quals vots discorreguts d'un en altre fonc resolt i conclús, n. d. que los Jurats o un per tots vagen en Ciutat a respondre a la dita lletra com lo senyala i que es defens dita causa fins a definitiva sentència de la qual nos sia més licit apellar donant a dits Jurats, o a un per tots, plena facultat de constituir procurador i advocat per dita causa a cost i despeses de nostra Universitat...

13 abril 1630

Ms. fonc proposat per lo Sr. Jurat Armengual en non de tots los altres Jurats dient... en dies passats se tingué i se va celebrar Consell a circa la qüestió té nostra Universitat amb lo Senyor Pere del Cal·lar i altres en lo fet del Puig en lo qual se resolqué que los Jurats, o un per tots, anàs en Ciutat a tractar amb els Pares Fra Joan Figuerola i amb lo Pare Fra Rafel Burguera los quals se son posats per medi entre nostra Universitat i dit Cal·lar i que dits pares vessin lo que pretenien i demenaven dit Sr. Cal·lar i sos socios i així s'anà en ciutat per a representar en els dits Pares lo que s'era determinat amb lo dit Consell donant les escriptures que se referesquen a dits Srs. i que en tornasen la resposta de lo que pretenien, los quals Pares nos han referit que dits Srs. no entenen haver de fer escriptura ni demostrar cosa a esta sinó que nosaltres féssim escriptura de nostra pretensió del dret que tenen a dit Puig i ells faran la sua i aleshores se fara elecció de dos doctors o d'aquelles dues persones d'una

*part i altra concordades apareixerà, los quals donaran el dret a cada una de les parts i haver-ne volgut notificar a Vs. Ms. de lo que passa sobre lo qual Vs. Ms. nos aconsellaran lo faedor i quan a unes garrigues que tenim notícia que el Sr. Pere Cal-lar va traient les quals entenem que són dependents de **les comunes de nostra vila tenia en dit Puig**, demanen Vs. Ms. si se li farà un mandato que no pas avant tant la de dit Sr. Cal-lar com a qualsevol altre confrontant de dit Puig... Discorreguts... que no es fassa escriptura per dit efecte sinó que puix nostra **Universitat està en poder de dit Puig com antes estava**, que s'estiga així mateix i que per lo dit Sr. i sos socios entenen cosa ja demorada i quant a les garrigues que s'acudi al Sr. Procurador Reial i no acusin ni predesquen aquells qualsevols sien fins per tant s'haja feta declaració en dita causa.*

Testes, Bartomeus Terrassa et Joanes Pont, omnes Incha...

2 juliol 1641

Ms. sabran Vs. Ms. com pocs mesos fa que per part dels Jurats se demanà en el Gran i General Consell la caritat per poder edificar al Puig d'Inca i que aquella bona devoció no es perdi... i el Gran i General Consell oferi 50 ll. Per açò som de parer que es doni lloc a un Jurat que vaja en la Ciutat per efecte de cobrar la dita caritat de 50 ll. Se determina que hi vagi l'honor mo. Nadal Vallespir per cobrar.

Malgrat tot, l'obra, en el seu moment, omplí un gran buit dins la història inquera. Altres historiadors han parlat del tema, com el canonge Pere Joan Llabrés i Martorell, i mossèn Pere Fiol i Tornila. Ens manca una història de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca molt ben documentada i àmplia.

2. ACTA DEL PLE MUNICIPAL AMB LA RENÚNCIA

A la ciutat d'Inca, dia vint-i-dos de juny de mil nou-cents, a l'hora acordada, sota la presidència del Sr. Batle Joaquim Gelabert Massip i Vich, es reuneixen a la casa consistorial els Srs. Regidors d'aquest Ajuntament, que al marge van designats (Joaquim Gelabert Massip i Vich, Gregori Balaguer Costa, Gabriel Guasp Alzamora i Llorenç Nicolau Fiol), a fi de celebrar sessió ordinària...

... En tal estat, proposà el Sr. President que al seu entendre considerava que l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca, que s'acabava de beneir amb gran aplaudiment i satisfacció dels veïns, de cap manera podia conservar-se i millorar-se més i millor que sota una direcció i administració estable i netament religiosa, com exigia la seva naturalesa i fins, i a l'efecte, amb la discussió prèvia del cas, s'acordà per unanimitat allò que segueix: 1r. Oferir i renunciar, com oferia i hi renunciava aquesta corporació des d'ara, en favor de l'Il·lustríssim Sr. Bisbe d'aquesta Diòcesi, al patronat o l'administració, l'acció i el dret que l'Ajuntament tengués sobre el dit oratori i dependències annexes. 2n. Que, per a la bona relació i harmonia que havia de regnar entre l'Església i l'element civil, l'Ajuntament tengués a l'indicat oratori una habitació a la

seva disposició destinada als seus individus, tant a passar allà en corporació com individualment. 3r. Que l'Ajuntament conservàs el lloc de preferència del qual fins a aquell dia havia gaudit a l'església de l'oratori, ja en la festa de Santa Magdalena o en les altres que s'hi celebrassin.

COMPOSICIÓ DEL CONSISTORI A L'ANY 1900

- *Joaquim Gelabert Massip i Vich. Batle president.
- *Gregori Balaguer Costa. 1r tinent de batle.
- Gabriel Cantallops Ramis. 2n tinent de batle.
- Francesc Salas Grau. 3r Tinent de Batle.
- Antoni Ramis Salas. Regidor síndic.
- Antoni Quetglas Ferrer. Regidor.
- Bernat Rubert Reus. Regidor.
- Pere Bennàssar Ferrer. Regidor.
- Domingo Alzina Jaume. Regidor.
- Josep Noguera Morey. Regidor.
- Jordi Llobera Pons. Regidor.
- *Llorenç Nicolau Fiol. Regidor.
- *Gabriel Guasp Alzamora. Regidor.

Secretari: Salvador Castañer Picornell.

Jutge Municipal: Jaume Armengol Pascual.

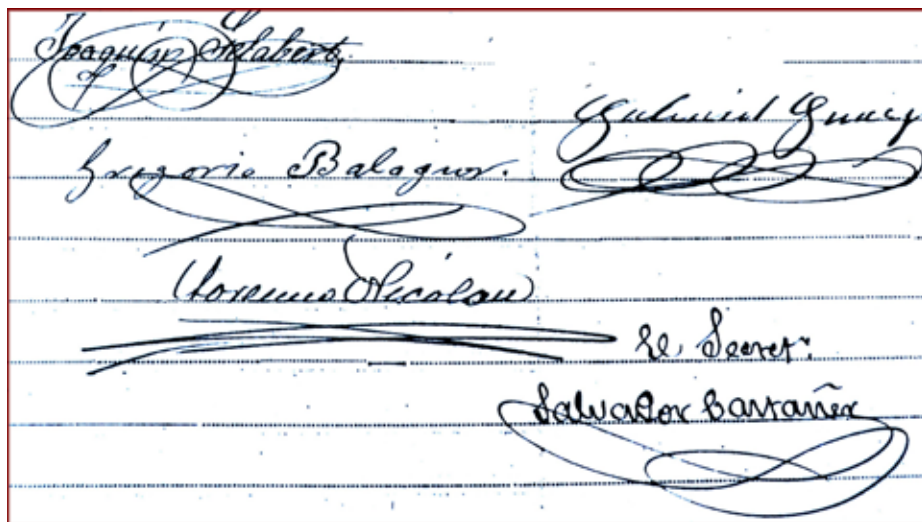
The image shows a document with several handwritten signatures in cursive script on lined paper. The signatures are arranged in two columns. The left column contains the names: 'Joaquim Gelabert', 'Gregori Balaguer', and 'Llorenç Nicolau'. The right column contains 'Gabriel Guasp' and 'El Secretari: Salvador Castañer'. The signature 'El Secretari: Salvador Castañer' is written in a larger, more prominent script and is underlined.

Figura 2. Signatura dels regidors que signaren la renúncia el 1900.

3. RESPOSTA I ACCEPTACIÓ DEL SR. BISBE DE MALLORCA

... Desitjant per Nostra part aconseguir els mateixos elevats fins que inspiraren la resolució d'aquest Magnífic Ajuntament, Nos hem tengut per convenient contestar mitjançant l'ofici que traslladam: La generositat exemplar de les potestats temporals i la generositat

inesgotable de l'Església, crearen antigament un estat de coses del qual eren reminiscències els bons oficis que aquest Magnífic Ajuntament d'Inca vingué realitzant fins en el present, a l'Oratori i edificacions annexes que la pietat dels majors aixecà en honor de Santa Magdalena damunt una muntanya coneguda amb el mateix nom i en aquest terme municipal. === L'acord que agafà el Magnífic Ajuntament de la ciutat d'Inca, en sessió ordinària de dia 22 de juny i que va tenir a bé comunicar-Nos, amb data de 25 del mateix mes, lluny de minvar aquella cordialitat de relacions i perjudicar la prosperitat de l'Oratori citat, ve a fomentar-les de manera eficaç, ja que si el Magnífic Ajuntament ofereix i renuncia en Nostres mans el Patronat o Administració, acció i dret que tenguí sobre dit Oratori i dependències annexes, és perquè reconeix que l'expressat Oratori de cap manera pot conservar-se més i millor que baix una direcció i administració estables i purament religiosa com exigeix la seva naturalesa i fins i que l'esment de l'Oratori és impropí de l'administració civil i municipal. === Encara que la manera de procedir fins el present fos compatible no tan sols amb les lleis de l'Església, sinó també amb els drets que a ells pertoca per estar inclòs a l'inventari autoritzat dels seus béns l'Oratori i edificacions de que es tracta; de totes maneres, Nos consideram encertada i beneficiosa la resolució del Magnífic Ajuntament d'Inca i com a tal ho aprovam i per la nostra part la ratificam acceptant l'oferiment i renúncia de que es tracta i assumint, des d'avui, l'encàrrec de tenir esment del culte i fàbrica del citat Oratori de Santa Magdalena i dependències annexes. === A aquesta finalitat nomenam un Rector d'aquell Oratori a fi que dugui a terme les funcions pròpies d'aquest càrrec amb les disposicions generals que a l'efecte hem donat. === Per lo demás, els senyors que componen la Corporació Municipal trobaran disponible una estança on puguin reunir-se quan vagin al Santuari i en totes les solemnitats religioses que allà es celebrin amb assistència dels fidels ocuparan un lloc preferent que, en tals actes, les està sempre reservat...

Palma, 12 de Julio de 1900.
+ Pedro, Obispo de Mallorca.

Figura 3. Signatura del bisbe de Mallorca.

4. ALGUNS PAGAMENTS DE LA UNIVERSITAT A SANTA MAGDALENA DEL PUIG D'INCA. SEGLES XVI I XVII

Vegem ara alguns pagaments per feines fetes o altres motius de la Universitat d'Inca en favor de Santa Magdalena del Puig d'Inca, dels centenars que podem llegir als llibres de comptes o del clavari dels segles XVI i XVII.

16 de març 1572... sabran V.S. com lo mestre del Puig de Sta. Magdalena i los Obrers haurien suplicat fer alguns bancs per l'església i d'on havem de treure els llenyams i despeses del mestre... seria necessari pagar los jornals dels mestres qui faran dits bancs... se determinà que sien pagats per la vila los jornals dels mestres qui faran los bancs.

8 gener 1581. Fou presentada una suplicació per mo. Jaume Ferriol, mestre de gramàtica, demana ajut... li donin 5 ll. Fou presentada altra suplicació per los Obrers de Santa Magdalena del Puig d'Inca, dient que tenen necessitat d'una casulla per a dir missa... foren donades 5 ll.

27 juliol 1583... sabran com mestre Joan Ferriol, mestre de gramàtica, se'n seria anat del Puig de Santa Magdalena sense dar raó alguna als honors jurats i que los seria vingut lo Rvd. Mo. Gabriel Balle, prevere, dient que ell apujaria a llegir en el Puig si li donen l'ajuda mateixa daven a Joan Ferriol, per lo qual Consell fonc votat, lloat i determinat que se doni la mateixa ajuda a dit Mo. Balle que donaven a dit Ferriol, amb condició que lo dit Mo. Balle haja d'acabar lo any que començarà i no acabant que no puga haver ni entrada ni aixida de l'any haurà començat.

20 juny 1585... Fou presentada una suplicació per los Obrers de Santa Magdalena demanant a l'honor Consell los vullen ajudar d'alguna cosa per fer una campana per lo puig d'Inca, atès que la que hi ha està rompuda... per lo qual consell fonc votat, lloat i determinat esser dades per adobs de dita campana, 10 lliures, en condició emperò que los dits Obrers no prescribeixin en fer dita campana sens intervenció del Consell dels honors jurats i lo demés que costarà la campana, ho paguin dits Obrers.

28 juliol 1585... Molt honors Senyors i savi Consell, sabran V.S. com los Obrers del puig de Santa Magdalena de nostra vila serien vinguts demanant-nos 15 lliures per obres i ajuda a la festa se fa a la diada de dita Santa Magdalena per solemnizar-la... fonc determinat que los sia donat per ajudes a l'obra i a los reverents capellans i sermoner lo que los tocarà per la caritat de misses i sermó.

8 febrer 1586... fonc determinat per dit consell per una suplicació presentada per part dels Obrers de Santa Magdalena, sien servits adobar la campana del Puig, la qual està rompuda i l'adobi la universitat i se fassen les diligències possibles i confiïn en alguna caritat per dit efecte.

18 juny 1587... una suplicació dels Obrers de la gloriosa Santa Magdalena per celebrar la sua festa demanen per tenir molta necessitat i sobre tot en la festa de la Santa Apostolessa Sta. Magdalena, la qual rentà los peus a nostro Redemptor, supliquen si seran de parer votar i suplicar al Ilm. Rvd. Sr. Bisbe fassa dita festa sia colta en nostra vila... que lo Sr. Bisbe mani sia votada dita festa esser colta en nostra vila com altres festes i per tenir església en lo puig d'Inca de dita Santa Magdalena.

4 setembre 1588... fonc presentada una suplicació de los Obrers de Santa Magdalena del Puig d'Inca exhortant a los honors jurats a adobar l'església perquè va tota a la ruïna... s'ha deixat a discreció dels honors Jurats. Ms. fou presentada altra suplicació per lo Rvt. Mn. Magí Pons, mestre de Gramàtica, per llegir en nostra vila i demana alguna ajuda... fonc votat, lloat i determinat, sien dades per quiscun any legirà en nostra vila i en el Puig d'Inca, 15 lliures.

13 juny 1589... tenim necessitat d'acabar l'obra del Puig de Santa Maria Magdalena que té tanta devoció de tota la cristiandat ja que està totalment a la ruïna... que es vagin fent les necessitats.

Dominica 8 octubre 1589... fonc proposat adobar el Puig, l'església del Puig i les cambres i lo que sia necessari per poder estar i estudiar en aquell ... fonc votat que dit Puig s'adob en lo que sia menester ...

Jo, Pere Llompart, prevere, testimoni del compare en Jaume Llompart, clavari, 20 s. per la caritat dels preveres que anaren en el Puig d'Inca lo dia de Santa Magdalena, per pòlissa dels magnífics jurats, la qual pòlissa l'hi he lliurada, de dits 20 s. per compte de Miquel Morro. 13 gener 1581.

Jo, Miquel Planes, fas fe i testimoni com lo senyer Antoni Llompart, Frare, Obrer de Santa Magdalena, confessa haver rebut de l'honorable en Pere Fiol, clavari de la vila d'Inca, 20 s. per lo sermó de Santa Magdalena com consta per albarà de manament dels honorables jurats. Fet a 28 nov. 1591.

Jo, Antoni Martorell, prevere i beneficiat, ha rebut de l'honor Cristòfol Pons, clavari, 20 s. per la caritat de quatre preveres anaren al Puig de Santa Magdalena. 3 agost 1592.

Aquestes són algunes notes de consells entre els anys 1601 i 1624:

... que lo ermità qui estava en el Puig estava en presó i la casa de Santa Magdalena del Puig sens ninguna persona qui hi tingués compte i que hi havien posats dos minyons que tenien compte a dita casa los quals minyons s'han d'alimentar... que dits dos minyons sien alimentats de diners de nostra Universitat.

... sabran com en lo Puig de Santa Magdalena no s'hi diu missa i és

necessari haver d'adobar la casa i s'ha procurat que la Universitat de la Ciutat nos dona 50 ll. per un ajutori i determinar amb quina forma podem donar el poder i que es faci adobar tot lo necessari... s'elegeix a Bartomeu Llompart, Jurat.

... es per dir-los i representar-los que l'església de Santa Magdalena del Puig de la vila va a total ruïna per quant les teulades estan ambrusades i a penes s'hi troben teules i no reparant-lo està en perill de caure tota i seria ocasionar major gasto...

... fonc proposat... en dies passats ja pagàrem un Salari en el Bellver perquè nos fa feina al Puig d'Inca com està manat en la visita i com tingam necessitat entre les altres coses i la principal de calç que estaven en el Puig d'Inca, a la vinyota hi ha una olleta de forn de calç tenim qui el prendrà a escarada ço és couer i paredar, si serien de parer que donàssim a escarada... fonc conclús... que fessen per esser tant necessitat dita calç que es doni a escarada a espatlles dels Srs. Jurats fer dit forn de calç.

... lo mestre Antoni Sot mestre de gramàtica a llegir i escriure lo qual com ja saben és pobre i ha presentada aquí una suplica en que demana que sien servits en fer-li alguna ajuda com a mestre i com ser dit mestre, pobre... que se fassa una ajuda a dit Sot tot lo que li donarem quan estava al Puig d'Inca que són 10 ll.

... nosaltres tenim entès que el Puig de nostra vila d'Inca va molt a la roïna i que lo mestre no hi està d'ordinari i per lo que havem gastat tant en adobar dit Puig és menester que procurin un mestre qui estiga allí d'ordinari... nos aconsellaran si faran pujar a Mo. Antoni Sot o a mestre Prats, fonc conclús per la major part que lo mestre Antoni Sot per mestre en dit Puig d'Inca i que se li sia feta d'ajuda 10 ll. quiscun any com de fet amb lo present li donen les dites 10 ll.

... ja saben com en dies passats elegiren en determinació de Consell mitjançant, per mestre del Puig mo. Antoni Sot i ara com li havem donada possessió de dit Puig, lo mo. Guillem Prats nos ha intimat un monitori en lo qual nos mana lo Sr. Ardiaca que li donem les claus del dit Puig lo que pareix cosa dura essent nosaltres i nostra vila protectors de dit Puig que altres se vullen fer protectors d'aquell... nos aconsellaran qui defensarem o que farem, fonc conclús n. d. que a despeses de nostra vila se defensi fins a definitiva sentència.

... sabran com en el Puig de nostra vila es pujat lo mestre Jaume Massanes lo qual nos ha referit que fa adobar dit Puig per poder-hi estar los estudiants, per açò nos aconsellaran si farem dits adobs i fins a quina quantitat desprendran per dit efecte i fonc conclús n. d. que s'adob dit Puig i que si gastin per dits adobs de diners de nostra vila fins a 20 ll.

... fonc llegida una suplicació presentada per mo. Jaume Massanes en la

La corporació municipal renuncia a favor del bisbe de Mallorca al patronat o l'administració...

qual demana que per lo treball de llegir Gramàtica en lo Puig d'Inca així per lo que ha fet fins lo dia present com per lo que farà d'aquí avant que li sia ajudat per nostra vila d'alguna quantitat ben vista per nosaltres... nos aconsellaran... que sia fet d'ajuda a dit mo. Jaume Massanes per dit son treball de llegir en lo Puig d'Inca, 10 ll. cada any d'aquí a avant i per lo passat no res sinó que sia recompensat dit temps passat amb dites 10 ll.

... lo Puig d'Inca té gran necessitat d'adobar sinó que aquest tot caurà... que a costes de nostra vila los honors Jurats adobin lo que sia necessari en dit Puig.

... com estos dies passats vingué un home que voldria estar en l'ermita del Puig atès que allà no hi ha qui agrani l'església i ell adobaria l'església conforme es dret... que li donin.

5. NOMENAMENT DE RECTOR DE L'ORATORI DE SANTA MAGDALENA

Dins l'ofici que envia el Sr. Bisbe de Mallorca, a més de l'acceptació de tot allò citat del Puig d'Inca (12 de juliol 1900), també nomena un rector de l'oratori de Santa Magdalena. Vegem les paraules escrites:

... Al enviar a V. las comunicaciones preinsertas para que las conserve en el Archivo Parroquial, hemos de recomendar a V. encarecidamente que con nuevo celo y exquisita diligencia por la prosperidad espiritual y temporal del Oratorio de Santa Magdalena, procurando fomentar el culto, conservar y mejorar el edificio y alejar de sitio tan venerado todo género de profanación. A este fin hemos nombrado Rector del mencionado Oratorio a D. Antonio Coll y Janer, Pbro., para que por sí mismo y de una manera inmediata y directa cuide de todas estas cosas, con la subordinación establecida, y al tenor de las disposiciones vigentes del Derecho.

6. INVENTARI DE TOTES LES FINQUES URBANES I RÚSTIQUES, ELS SEUS PRODUCTES, ARBITRIS, DRETS I ACCIONS QUE CONSTITUEIXEN AVUI EL PATRIMONI GENERAL D'AQUEST DISTRICTE MUNICIPAL QUE FORMA AQUEST AJUNTAMENT, ALS EFECTES QUE S'ANOMENEN A L'ARTICLE 6 DE LA INSTRUCCIÓ SOBRE COMPTABILITAT MUNICIPAL DE 20 DE NOVEMBRE DE 1845

PROPIS. A més de la casa consistorial, el cementeri, el cementeri de Son Bennàsser, el Fossaret, el Quarter Nou (abans Quartera), el Pla de la Font, el Quarter Vell, l'Hospital, Sant Domingo, uns rentadors grans i uns petits, etc. nomena, escriu i signa que l'Ajuntament d'Inca, a banda d'altres edificis i

finques, té en propietat el Oratorio situado en la cúspide del monte llamado "El Puig d'Inca" con una porción de terreno contiguo que destinado, esto es, el Oratorio al culto de Sta. Magdalena y el terreno, que es de reducida extensión, al aprovechamiento común y nada produce.

7. PART D'UN INVENTARI DE L'ANY 1718

Per ara, a més dels inventaris que realitza l'Ajuntament d'Inca durant el segle XIX, cal llegir part d'un que es va aixecar l'any 1718.

Dia 7 maig 1718

Constituïts lo Rvt. Jaume Llompard, prevere i vicari de l'església parroquial de la vila d'Inca i l'honor mestre Joan Capó, jurat major de dita vila, en l'església de Santa Maria Magdalena del Puig de dita vila, per efecte de fer entrega de les coses se troben en dita església al Rvt. Miquel Llompard, prevere i mestre de gramàtica del dit Puig i és lo següent:

Primo, tres camis llisos; cinc casulles, açò és dues blanques, una vermella, una virada i una verda; un calze amb la seva patena; dos missals, un usat i l'altre antic; una plaqueta; sis cobricalzes de diferents colors; una bossa de corporals amb dos corporals; quatre purificadors i dues tovalloles de lavabo; tres palis, un amb randa i dos amb brodats; un altre palis de colors; cinc tovalloles d'altar i un palis brodat; dos palis d'altar; una tovallola d'aixugamans; una cortina de tafetà blau; una cortina d'indiana; una campaneta de tocar missa; una figura de la Santa; una caixa de poll; un palis d'indiana amb flors ...

8. INVENTARI DE L'ANY 1899

Aquest inventari, escrit en llengua castellana, fa referència al mobiliari, als estris i objectes existents a les dependències annexes i juntes a l'oratori de Santa Magdalena, de tota la qual cosa s'ha fet càrrec en el dia d'avui, 2 de setembre de 1899, Miquel Amer Alzina, vulgo donat, per l'Ajuntament en sessió de dia 25 de d'agost del citat any, per haver estat declarat cessant del càrrec Miquel Cabrer Pastor.

Efectos

12 docenas de platos blancos y rayados

11 vacijas blancas o jícaras

13 vacijas vulgo "escudelles fines"

14 platos pequeños, blancos y rayados

6 pitxers

7 botellas de vidrio

34 vasos de cristal

1 orinal

6 copas pequeñas de cristal

2 salés de id.

17 platos grandes y rayados
19 pares platillos color café con sus correspondientes tazas
7 platos grandes color café
1 palangana de latón, inútil
7 cazuelas buenas i otra en mal estado.
1 roedora y un embudo de hojalata
3 calderones hojalata y una sartén
2 ollas grandes hojalata
1 cafetera grande de id.
9 tapaderas de id.
2 coladores de id.
2 rayadores de madera
1 cuarteró de tierra
1 abrazaderas y una pala de hierro
2 giradoras
2 espumaderas de hojalata
6 manteles, 3 grandes y 3 pequeños, 3 de ellos en mal estado
31 servilletas en buen estado y 28 en mal estado
45 cucharas y 42 tenedores de metal
13 cucharitas de id para tomas café
3 trinchantes
6 cucharones metal, tres grandes y los otros más pequeños
3 cafeteras de hojalata
2 mangas de id para tomar café
4 cuchillos de cocina y uno grande
1 espiciera de madera
1 rollo de barro
1 chocolatera de cobre
48 cubiertos de madera, 52 tenedores y 42 cucharas
3 cucharas de id grandes
1 pilón de madera
1 docena y media de platos color café
4 platos grandes, id
7 mesas y una corredera
4 bancos con respaldo
10 sillas con asiento de enea
3 sillas con asiento de cuerda
55 vacitos de hojalata
2 calderas de cobre
3 camas de madera, en mal estado
2 almohadas sin lana
2 gergones vacios
1 manta de lana
1 reloj de pared
1 quinqué pequeño de latón
1 caja de madera
18 cortinas pequeñas grana

Efectos pertenecientes a la iglesia

5 sillas de madera con respaldo
4 bancos
1 mesa con cajón
1 cajón vidriera para colocar las cintas
Unas cadanelas
Un misal
Una plagueta vieja pergamino
Un caliz
8 vestidos del Santo Cristo
3 idem blancos
Cinco casullas
Una capa pluvial
Dos dalmáticas
Tres carpetas
Dos cubre cáliz
Dos camis
Un ámit
Un singlo
Siete manielas
Cuatro estolas
9 toallas

Inca 2 Septiembre de 1899

El Alcalde

Joaquín Gelabert (Massip y Vich)

9. UN INVENTARI OBLIGAT. 1900

Dins la carpeta núm. 2519 de l'Arxiu Històric Municipal d'Inca (Santa Magdalena), a més dels documents citats amb anterioritat, podem veure un foli solt i escrit a ambdues cares, que diu:

Figura 4. El puig de Santa Magdalena principis del segle XX

En el Oratorio de Santa Magdalena del Puig de esta ciudad de Inca día 2 Agosto 1900. Habiendo acordado el Ayuntamiento de esta ciudad en sesión de 22 de Junio último, ofrecer y renunciar a favor del Ilmo. Sr. Obispo de esta Diócesis el Patronato o Administración, acción y derechos que tenga sobre el indicado Oratorio y demás dependencias anejas, bajo las condiciones que son de ver en la citada sesión, cuya determinación fue comunicada a la autoridad eclesiástica en 25 del mismo mes, y aceptada por ésta mediante atenta y respetable comunicación de 11 de Julio siguiente mediante la promesa de nombrar un Rector para aquel Oratorio que desempeñe las funciones propias de este cargo, nombramiento que con fecha de 12 del citado mes, recayó en la persona de D. Antonio Coll Janer, Pbro. de esta propia vecindad, que desde hace bastante tiempo formaba parte con acierto inmejorable de la Obrería del Oratorio de referencia, según documento que ha exhibido.

Como consecuencia a tan respetables y no menos acertadas resoluciones y con el fin de que éstas sean cumplidas con la escrupulosidad de que son dignas, se han constituido en este día al mentado Oratorio los Srs. D. Bernardino Font y D. Joaquín Gelabert, Cura Párroco y Alcalde respectivamente, en unión de D. Antonio Coll, Rector nuevamente electo, según se ha dicho, procediendo a la formación del inventario de los muebles y ropas de propiedad de la Iglesia, así como los demás existentes en las dependencias anexas a la misma y resultaron ser los siguientes:

No hi ha res escrit i hi ha un espai en blanc

De todos los cuales, así como de la custodia y administración del espresado lugar sagrado y ... se hizo cargo el citado nuevo rector D. Antonio Coll; en prueba de ello suscriben la presente acta por duplicado, los Sres. al principio indicados.

Per molt que he mirat i remirat la carpeta que contén documents sobre l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca, no he pogut trobar l'inventari que es va aixecar després de la cessió.

10. UNA COMUNITAT EREMÍTICA DEMANA AL BATLE D'INCA ESTABLIR-SE AL PUIG DE SANTA MAGDALENA. 1878

Dia 28 d'agost de l'any 1878, el Sr. Onofre Mariano Prats i Melis, natural i veí d'Inca, escrigué una petició al batle de l'Ajuntament d'Inca:

Magnífic Señor: Onofre Mariano Prats i Melis, natural i veí d'Inca, desitjant viure separat del món fent una vida eremítica, amb alguns companys, en el puig de Santa Magdalena, com ho ha practicat en terres estrangeres i des de la seva joventut, i desitjant dedicar-se a fer tot el bé que pugui a aquest poble d'Inca que tant estima, adobant l'edifici de Santa Magdalena i lliurar-la de la quasi total ruïna en que està

amenaçada i conservar així aquest antic monument que recorda les glòries d'Inca; com també dedicar-se al servei dels malalts, en particular els casos més calamitosos, de pestes o còleres, sumís sempre a la direcció espiritual de l'autoritat eclesiàstica i de la civil en lo que li pertenasqués.

A V. Mag. humilment acudeix a fi de que es digni concedir-li el permís per establir-se amb els seus companys en el citat Puig d'Inca per donar compliment als seus desitjos i exercitar-se en les obres de caritat de les quals està animat ell i els seus companys.

Gràcia que espera... Inca, 28 d'agost de 1878

Segurament se li concedí el permís corresponent i s'hi establiren. Passats alguns anys, arribaren problemes i deixaren el puig.

Poc abans d'entrar a Santa Magdalena es nomenà una comissió per tractar, sobretot, de les almoines que rebria el santuari mitjançant els –suposadament– ermitans. També s'aixecà, abans d'entrar, un extens inventari.

La comissió, la formaven el Sr. Rector, el Sr. Batle, dos senyors de l'Ajuntament, dos sacerdots proposats pels superiors de la comunitat i dos seglars de bona vida i sanes costums.

La citada comissió acordà que:

Las limosnas que se den para el Puig de Santa Magdalena estarán depositadas en manos de uno de los dos seglares ya dichos. Cuyas dichas limosnas estarán notadas en un libro y verificadas por el otro seglar, uno de los dos del Ayuntamiento y el ministro sacerdote de la comunidad. Como los hermanos irán al dicho Puig para vivir una vida de comunidad y con la intención de edificar allí un monasterio propio a la vida eremítica y conservar o reedificar el oratorio de Santa Magdalena. Deseamos que todas las limosnas que se recogerán a este fin, se empleen en esta obra con la aprobación de la Comisión de Santa Magdalena. Cuando se den limosnas, sea por el ornamento del oratorio, o sea para el culto divino, el Superior sólo las podrá recibir y emplear a este fin.

L'Ajuntament aixecà inventari abans d'entrar al santuari de Santa Magdalena, Onofre Mariano Prats i Melis, i els seus companys.

11. DARRERS PAGAMENTS DE L'AJUNTAMENT I BENEDICCIÓ DE LES OBRES

Des de finals de 1899 i principis de 1900 l'Ajuntament va fer una gran reforma a Santa Magdalena. Fou quan, tot llest, es va decidir fer aquesta passa de la

renúncia. El rector d'aquells moments era Bernadí Font i Ferriol, un home molt intel·ligent i de caire lliberal, ja tenia ganes de fer actuacions al puig, però es trobava amb un ajuntament que no volia amollar el poder, però, no sé com, va entusiasmar el batle Gelabert Massip i Vich i els regidors més conservadors i acostats a l'Església. Tot rodà molt bé a favor de la Diòcesi de Mallorca. Vegem els darrers pagaments que realitzà l'Ajuntament per acabar el retaule nou:

Gabriel Coll, ferrater, 115'83 ptes.
Antoni Pujadas, ferreter, 84 “
Miquel Ferragut, fuster, 290,50 “
Pere Antoni Pieras, pintor, 92 “
Miquel Esteva, fuster, 3'10 “
Miquel Cameta, botiguer de roba, 8,50 “
Pedro Filipines, “ “ “ , 8,50 “
Bartomeu Payeras, pintor, 6 “
Josep Rotger i músics, 85,50 “
Antoni Llinàs, carreter, 4 “
Bartomeu Payeras, pintor, 17 “
Miquel Ferragut, fuster, 8 “
Campana, 20 “
Bartomeu Payeras, pintor, per pintar el Crist, 30 “
Manutenció dels músics, no consta quantitat.

El cronista de la benedicció de l'oratori de Santa Magdalena del puig d'Inca Miquel Duran i Saurina no ens diu qui foren els padrins. Mn. Joan Coli, a la seva obra, pàgina 105, “Apéndice n.º 8”, ens ho diu:

De l'oratori, el noble senyor D. Manuel Fuster i la condesa de Peralada, Excma. Sra. Josefa Sureda; del retaule, D. Joan Alzina (De ses Monges), i Dª Maria Ferrer (De son Frare); de la imatge de Santa Magdalena, D. Joaquim Gelabert (De can Vic) i Dª Maria Magdalena Bennàssar; de sant Abdon, D. Manuel Villalonga i Dª Consolació Monet; de sant Senén, D. Jaume Frasquet i Dª Joana Llabrés; del retaule de la Crucifixió, D. Joan Fiol i Dª Joana Vidal; del Sant Crist, D. Rafel Ramis i Dª Francisca Alonso; de la campana, el Molt Il·lustre Sr. D. Pere Josep Llabrés, dean de Canàries i Dª Francisca Munar.

És bo de veure que l'Ajuntament, hora de renunciar a l'oratori de Santa Magdalena a favor de l'Església, el deixa bastant bé.

12. UN BALL AL PUIG VA OBRIR EL ULLS AL CONSISTORI

Dia 8 d'abril de 1932 tengué lloc un ple del consistori presidit pel batle Antoni Mateu Ferrer. Després d'altres temes, el regidor Sr. Truyol digué que el

diumenge anterior es va celebrar un ball d'aferrat a l'esplanada del puig de Santa Magdalena, vora l'església, i que molestà molt als ermitans. Opinava, el mateix senyor, que s'havia de donar una satisfacció als ermitans i que no se celebrassin més balls allà dalt. El Sr. Pujadas va dir que no hi va haver interès a molestar ningú i que habilitarien un lloc més adequat. Donaren la raó al Sr. Pujadas els regidors Rubert, Maicas i Figuerola. El Sr. Rubert digué que el ball no era immoral, ja que el nunci i el cardenal assistien al Palau Reial i ballaven.

El Sr. Rotger digué que era un tema governatiu. El Sr. Reus indicà que s'havia envaït un terreny propietat de l'Església. El Sr. Capó comentà que ignorava que els terrenys no fossin propietat de l'Ajuntament. El Sr. Truyol va dir que l'oratori i recinte fou, fa molts anys, cedit a l'Església. Es va posar en dubte la propietat de Santa Magdalena.

Pens i opín que a partir d'aquí es va posar en dubte la propietat de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca amb seriositat i decisió.

El rector Francesc Rayó degué notificar al Sr. Bisbe de Mallorca el fet del ball a la plaça de l'oratori de Santa Magdalena, just davant la vista dels ermitans. El provicari general de Mallorca, que era el Sr. Jaime Homar y Reynés, remeté un BLM al citat rector i li digué:

... y le participa que por encargo del Sr. Obispo, ha dado cuenta del oficio y documentos de V. al Sr. Gobernador, el cual se ha quedado con los documentos manifestándole que hablaría con el Sr. Alcalde de Inca sobre el caso de referencia. Cuando tenga noticia se la comunicará a V. Palma, 12 de Mayo de 1932.

El mateix dia 12 de maig, Francesc Rayó, rector de la parròquia de Santa Maria la Major, escrigué una nota al Sr. Vicari General de la Diòcesi de Mallorca, li digué:

Mi distinguido Sr. y amigo: Celebro la entrevista de S.S. con el Sr. Gobernador. Estoy seguro que éste llamará al Sr. Alcalde de Inca quien le permitirá hacer lo que desea el Sr. Obispo, como supongo sucedió la primera vez que hablaron del asunto; pero también creo hará lo que le impongan sus compañeros de Consistorio que será lo contrario de lo que le aconseje el Sr. Gobernador. Conviene, por tanto, estar sobre el asunto para que no pase el tiempo hábil para recurrir contra el acuerdo del Ayuntamiento, si se hiciese necesario.

Dispénseme S.S. la libertad de estas líneas, pues como ya le indiqué, juzgo este escrito de mucha importancia para esta parroquia y para toda la Diócesis.

De S.S. afecmo. en Crto.

Francisco Rayó, Cura Párroco

Dins poc temps la justícia donà la raó a l'Església. L'Ajuntament d'Inca va

claudicar i, dia 22 d'abril de l'any 1935, el batle Miquel Beltran escrigué un ofici al superior dels ermitans, encarregats de l'oratori de Santa Magdalena, que deia:

Teniendo el Ayuntamiento de esta ciudad derecho a un cuarto en el recinto del edificio de Santa Magdalena reservado para sus miembros y acompañantes, esta Alcaldía espera que a la mayor brevedad posible le será hecha entrega de dicho cuarto para que pueda disponer del mismo.

Viva V. muchos años

Inca 22 de Abril de 1935

M. Beltran, rubricado

13. S'INICIEN TRÀMITS PER RECOBRAR EL PUIG D'INCA

Dia 22 d'abril de 1932 es reuní el consistori en ple. Hi foren presents el batle Sr. Antoni Mateu i els regidors Miquel Beltran, Mateu Pujadas, Sebastià Serra, Antoni Beltran, Jaume Figuerola, Marc Ferragut, Miquel Marquès i Pere Pau Capó. El secretari era el Sr. Siquier.

Després d'altres temes el Sr. Marc Ferragut va sol·licitar la lectura de l'acta de l'Ajuntament en què constà la cessió a l'Església de l'oratori. La va llegir el secretari Sr. Siquier. El Sr. Bennassar digué que segons la dita acta es va cedir l'oratori i dependències annexes, per la qual cosa no hi entrava la plaça ni els terrenys que envoltaven els edificis i, per tant, no es varen envair propietats alienes a l'Ajuntament. El Sr. Ferragut va dir que la citada cessió i que les competències no es podien dur a terme per uns simples gerents d'un poble, per tant opinà que s'acordàs que era propietat de l'Ajuntament i que es tornàs a agafar la propietat. El Sr. Serra afegí a la proposta del Sr. Ferragut que entenia no es podia cedir-se el dit oratori per esser del poble. El Sr. Capó digué que la cessió fou duita a terme tan sols per quatre regidors i que avui es considerava nul·la i sense cap valor. La majoria de regidors, republicans, culpaven el Sr. Secretari perquè no orientava la corporació.

A la sessió de dia 29 d'abril de 1932 es tornà a reunir l'Ajuntament per parlar del tema de Santa Magdalena. El Sr. Mateu digué que per les seves moltes ocupacions no havia pogut dedicar-se a la qüestió del dret de propietat de l'oratori de Santa Magdalena. El Sr. Marc Ferragut proposà que no fos considerada vàlida la donació del patronat o l'administració, l'acció i el dret de l'oratori de Santa Magdalena i dependències annexes, atenent que no es varen complir els requisits legals d'autorització per part del Govern o el governador civil de la província, ni haver-se atorgada escriptura pública d'aquesta, i també que l'Ajuntament no podia fer deixada dels béns comunals. També digué que no anava contra l'Església.

Dia 9 de maig el batle d'Inca Sr. Antoni Mateu Ferrer remeté un ofici explicatiu al superior dels ermitans de Sant Pau i Sant Antoni de Santa Magdalena.

14. L'AJUNTAMENT, L'ANY 1932, NO CONSIDERA VÀLIDA LA DONACIÓ DE SANTA MAGDALENA

En la sessió celebrada dia 29 d'abril de l'any 1932, l'Ajuntament acorda no considerar vàlida la cessió (el document original diu *donació*) del patronat o l'administració, l'acció i els drets de l'oratori de Santa Magdalena i dependències annexes. El rector Francesc Rayó Brunet i molts d'elements dretans d'Inca es mogueren fort perquè aquesta causa no passàs avant. El setmanari *La Ciudad* se'n feu bastant de ressò i, per tant, tenim molta informació del tema. Llegim primer la decisió del 29 d'abril mitjançant un ofici dirigit als ermitans de Sant Pau i Sant Antoni que habitaven l'oratori del Puig. Diu així:

El Ayuntamiento de esta ciudad en la sesión celebrada el día 29 de Abril último, tomó el siguiente acuerdo:

Que no sea considerada válida la donación del patronato o administración, acción y derecho del Oratorio de Santa Magdalena y dependencias anejas, atendiendo que no se cumplieron los requisitos legales de autorización por parte del Gobierno o Gobernador Civil de la Provincia, ni haberse autorizado escritura pública de la misma, por considerar además que aunque se habían cumplido dichos requisitos entiendo el proponente no puede hacerse dejación de sus bienes comunales pues el Ayuntamiento no ha dejado ni un momento de hacer uso de su propiedad enviando empleados municipales para el sostenimiento y conservación del mismo y que en la sesión de la cesión solo fue acordada por cuatro concejales.

Y habiendo acordado, en la sesión celebrada el día siete del corriente, notificarles dicho acuerdo a fin de que en lo sucesivo se entienda que la propiedad del Oratorio de Santa Magdalena y anejos pertenece al ayuntamiento, el cual podrá en lo sucesivo ordenar lo que tenga por conveniente referente a dichos bienes, sin molestia para los actuales ocupantes.

*Del recibo de la presente y en el duplicado espero firmará el enterado.
Inca nueve de Mayo de 1932*

*Signatura: Antonio Mateu
SUPERIOR DE LOS ERMITAÑOS DE SAN PABLO Y DE SAN ANTONIO
DE INCA*

15. MÉS PLENS SOBRE L'ORATORI DE SANTA MAGDALENA

Dia 6 de maig de 1932, dins el Ple, es tornà a parlar de Santa Magdalena. El

Sr. Mateu digué que res s'havia fet. El Sr. Marc Ferragut insistí que s'havia de programar un acte per prendre possessori de l'edifici, organitzant una festa i reglamentant els seus posseïdors a fi que estiguessin supeditats a les ordres que els donassin des de l'Ajuntament. El Sr. Antoni Mateu expressà que, si es tractava d'un acte violent, des del seu càrrec no ho podia fer i el Sr. Serra li digué que no es tractava de cap acte violent, sinó d'un acte de demostració cívica i que obligarien els qui se'n deien propietaris a mostrar les escriptures.

16. ELS ERMITANS CONTESTEN AL BATLE

Passats alguns dies, l'ermità superior (reverend ermità Mauro de Nostra Senyora de Betlem) escrigué una nota al batle d'Inca, i es pot comprovar com la lletra és de la mà de Francesc Rayó Brunet, rector de la parròquia de Santa Maria la Major. L'ofici que s'envià estava escrit en llengua castellana, i diu així:

Recibí el oficio de V. con fecha de día 9 de este mes y tengo el honor de decirle que nosotros, los ermitaños, sólo somos dependientes del Sr. Obispo; y por tanto no podemos dar ejecución a su notificación.

Inca 18 de Mayo de 1932

El Superior de los Ermitaños

SR. ALCALDE DE LA CIUDAD DE INCA

17. ESBORRANY D'UN ESCRIT DEL RECTOR FRANCESC RAYÓ BRUNET SOBRE SANTA MAGDALENA DEL PUIG D'INCA

A un document que es pot trobar a la carpeta "Correspondència. Any 1932. Arxiu Històric Municipal d'Inca" podem veure l'escrit sobre l'explicació de la "inqüestionable" propietat per part de l'Església de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca i dependències annexes a ell, dictat –o fet conjuntament– pel rector Francesc Rayó Brunet amb el sacerdot Mn. Antoni Palou Mateu (Inca, 02-02-1869/20-05-1944), segons paraules del prevere Pere Miquel Rubert Perelló (Inca, 21.09.1914 – 8.04.1987):

No consta haya documento alguno escrito que acredite de quien sea la propiedad del Santuario y dependencias anejas.

La historia del Santuario es una prueba clara y fehaciente de que el Santuario y anejos han pertenecido a la Iglesia.

En 1300 fundó allí, según es tradición, la Comunidad de Mercedarios; en 1360 la Comunidad de las Monjas de Santa Clara; en 1530 la Comunidad de Jerónimas que vivieron allí hasta 1534 y desde esta fecha se cuidó del edificio un sacerdote nombrado por el Sr. Obispo. El 1878 se estableció en el mismo Santuario la Comunidad de Ermitaños de S. Francisco, residiendo allí hasta 1882; y en 1931 la Comunidad de Ermitaños de S. Pablo y S. Antonio que todavía viven allí.

Dichas fundaciones se hicieron todas con absoluta independencia del Ayuntamiento.

El derecho de propiedad que la Iglesia ha ejercido sobre el Santuario y dependencias del mismo ha sido siempre público, pacífico y no interrumpido.

- a) *Público. Concretemos unicamente a los años que se requieren para la prescripción, esto es desde 1900 hasta la actualidad.*

La Iglesia en 1900, siendo Custos del Oratorio D. Antonio Coll Janer, reparó el Oratorio y las dependencias contiguas al mismo en la parte de la epístola y construyó la habitación destinada desde entonces a comedor. Posteriormente siendo Custos D. Guillermo Pujades Ferrer hizo la Iglesia la cisterna que existe en el claustro, la escalera que desde la plaza sigue hasta el camino, urbanizó dicha plaza y levantó una espaciosa cochera para resguardo de los vehículos. Más tarde siendo Custos D. Miguel Pujades Ferrer, construyó la pared que circunda la expresada plaza; siendo Custos D. Andrés Jaume, se construyeron los retretes públicos y en 1931, siendo administrador el Rvdo. Cura Párroco D. Francisco Rayó, se hicieron las reformas necesarias para la habitación de los Ermitaños que actualmente residen allí.

- b) *Pacífico. Nunca ha reclamado el Ayuntamiento contra dichos actos de propiedad, al contrario la han reconocido asistiendo invitado por la misma Iglesia a los actos más solemnes allí celebrados y a la inauguración de la mayoría de las indicadas mejoras.*
- c) *No interrumpido. Pues no puede señalarse ningún período de tiempo en que dicha propiedad no haya pertenecido a la Iglesia.*

El Ayuntamiento, en sesión de 22 de Junio de 1900 acordó hacer cesión del Patronato o Administración, acción y derecho q u e sobre el Oratorio de Santa Magdalena y dependencias anejas tenía; y esto es otra prueba de que no tenía la propiedad de dichos bienes.

En el acto nada se dice de la propiedad, sólo se refiere al Patronato o Administración y si se hubiera tratado de ceder la propiedad no la hubiera omitido seguramente por ser cosa esencial. De los cuatro concejales que asistieron a la sesión, todavía sobreviven tres y estos están dispuestos a declarar que entendían que la propiedad del Santuario y dependencias anejas pertenecían a la Iglesia y que se acordó renunciar en favor de la misma el Patronato por resultar gravoso al Municipio y muy enojoso expuesto como estaba a los vaivenes de la política.

La actuación del Ayuntamiento hasta 1900 se redujo a la de simple

Patronato.

Derechos que ejercía: nombraba el Donado con la aprobación del Rdo. Sr. Custos y tenía puesto de preferencia en las funciones que allí se celebraban.

Deberes que cumplía: costeaba la fiesta civico-religiosa que allí anualmente se celebraba en honor de Santa Magdalena.

Las razones que el Ayuntamiento aduce para probar que el Oratorio y dependencias anejas son de su propiedad no tienen ninguna fuerza.

Si no precedió la autorización por parte del Gobierno y Gobernador Civil de la Provincia fue porque se trataba de un Patronato eclesiástico. Si no se autorizó escritura pública fue por el mismo motivo.

Llama el Ayuntamiento a dichos bienes comunales y es cierto que quien guardaba las llaves era el Sr. Custos y que a él tenían que pedir las familias que allí subían cuando querían disfrutar de alguna habitación reservada o el Oratorio no tenía Donado.

Dice el oficio que el Ayuntamiento no ha dejado ni un momento de hacer uso de su propiedad, enviando empleados municipales para el sostenimiento y conservación del mismo edificio. Nos consta que algunos días antes de la fiesta el Ayuntamiento enviaba empleados municipales para arreglar el camino que nunca pretendió la Iglesia fuera suyo y quien el mismo día de la Fiesta subían al Oratorio algunos empleados municipales y una pareja de la Guardia Civil para el sostenimiento del orden, pero quien gratificaba a estos y a los empleados el día de la Fiesta con un refresco y abundante comida, era la Iglesia.

El Ayuntamiento no podrá presentar ningún documento, ni testimonio, que acredite los gastos que, como propietario, haya hecho para la conservación y entretenimiento de dicha Iglesia y edificio de Santa Magdalena.

Podemos añadir que la Iglesia en 1931 adquirió una parcela de tierra contigua a las dependencias del Santuario para dar medios de subsistencia a los Ermitaños de S. Pablo i S. Antonio que allí se instalaron.

18. L'OBRRERIA DE SANTA MAGDALENA DEL PUIG D'INCA

Joan Coli Llobera, a la seva obra *Historia del puig de Santa Magdalena de Inca*, i exactament al capítol X, ens deia sobre l'Obreria de Santa Magdalena que:

El libro Capbreu Vell de la Obra Pía, fechado en 1563, que se guarda en el Archivo Episcopal, al nombrar los Obreros de Cofradías y Bacins de la Parroquia, también pone entre ellos el de Santa Magdalena, por

tanto la actuación de estos Obreros estaba sujeta a las disposiciones que diera la misma Autoridad Eclesiástica, ya para su elección, ya para la administración de las cuestaciones y donaciones que estos recibían, invirtiendo siempre dichos bienes en mejoras de la iglesia y demás necesidades del lugar. El obispo Juan Vich y Manrique en 16 de Octubre de 1591 ordenó, para el buen orden y régimen de la iglesia del Puig que "d'aquí avant los obrers de aquella sien trets a sang y foch (sac i sort) y sien obligats donar..."

L'any 1838 els regidors de l'Ajuntament d'Inca elegiren dos obrers de Santa Magdalena per adobar i tenir esment de l'oratori. Foren elegits el batle primer Sr. Joaquim Massip i Vich, i el batle segon Sr. Gabriel Coll. L'any 1882 foren elegits obrers els Srs. Pedro Balle, Joan Estrany, Joan Alzina, Gabriel Seguí, juntament amb els veïnats, el prevere Antoni Coll, Joan Ribas, Pere Josep Bennàssar i Bernadí Salas Grau. L'any 1892, el batle Sr. Jaume Armengol Pascual proposà una reforma a l'edifici eremític. En tendria esment l'Obreria.

Durant els segles XVI i XVII els obrers de Santa Magdalena es mogueren molt. Vegem-ne com a mostra alguns apunts del segle XVI:

1572. Simó Prats, balle reial, Nadal Rosselló, jurat de ma major... sabran V.S. com lo mestre del Puig de Sta. Magdalena i los Obrers haurien suplicat fer alguns bancs en l'església i d'on havíem de treure els llenyams i despeses del mestre... seria necessari pagar los jornals dels mestres qui faran dits bancs... se determinà que sien pagats per la vila los jornals dels mestres qui faran los bancs.

1579. Ms. fou vista una suplicació dels Obrers del Puig on es demana ajut per reparar lo dit Puig ... que los donin X lliures.

1581. Ms. fou presentada altra suplicació per los Obrers de Santa Magdalena del Puig d'Incha, dient que tenen necessitat d'una casulla per a dir missa ... foren donats V ll.

1585. Ms. Fou presentada una suplicació per los Obrers de Santa Magdalena demanant a l'honor Consell los vullen ajudar d'alguna cosa per fer una campana per lo puig d'Incha, atès que la que hi ha està rompuda... per lo qual consell fonc votat, lloat i determinat esser dades per adobs de dita campana, 10 lliures, en condició emperò que los dits Obrers no prescribeixin en fer dita campana sens intervenció del Consell dels honors jurats i lo demés que costarà la campana, ho paguin dits Obrers.

Ms... sabran V.S. com los Obrers del puig de Santa Magdalena de nostra vila serien vinguts demanant-nos XV lliures per obres i ajuda a la festa se fa a la diada de dita Santa Magdalena per solemnizar-la... fonc determinat que los sia donat per ajudes a l'obra i a los reverents

capellans i sermoner lo que los tocarà per la caritat de misses i sermó.

1587... una suplicació dels Obrers de la gloriosa Santa Magdalena per celebrar la sua festa demanen per tenir molta necessitat i sobre tot en la festa de la Santa Apostolessa Sta. Magdalena, la qual rentà los peus a nostro Redemptor, supliquen si seran de parer votar i suplicar al Ilm. Rvd. Sr. Bisbe fassa dita festa sia colta en nostra vila... que lo Sr. Bisbe mani sia votada dita festa esser colta en nostra vila com altres festes i per tenir església en lo puig d'Inca de dita Santa Magdalena.

1588. Ms. fonc presentada una suplicació de los Obrers de Santa Magdalena del Puig d'Inca exhortant a los honors jurats a adobar l'església perquè va tota a la ruïna ... s'ha deixat a discreció dels honors Jurats.

Algunes vegades eren els mateixos mestres de Gramàtica els qui demanaven ajut. Vegem-ne un exemple: *Ms. fonc presentada altra suplicació per lo Rvt. Mo. Magí Pons, mestre de Gramàtica, per llegir en nostra vila i demana alguna ajuda... fonc votat, lloat i determinat, sien dades per quiscun any legirà en nostra vila i en el Puig d'Inca, XV lliures.*

19. DARRERA TASCA DE L'OBRRERIA DE SANTA MAGDALENA

Ens trobam a l'any 1892. Els edificis annexos a l'antiga capella de Santa Magdalena del Puig d'Inca estaven malament. Necessitaven reformes per adequar-los al temps. L'Obreria de Santa Magdalena, que tenia per cap el batle del moment, que era Jaume Armengol Pascual, posà en subhasta part de l'edifici. Tenc la impressió que no s'hi varen presentar gaires picapedrers, ja que no som capaç de trobar la documentació oportuna. Tenim a la vista, però, la còpia d'un document important, i que són les condicions mitjançant les quals el picapedrer les signà juntament amb el Sr. Armengol.

Acabat el plec de condicions de la citada obra, podrem veure com dugué a terme la tasca el conegut en el seu moment mestre Sebastià Riusech, "es Pollencí". Exactament dia 2 de maig de 1892, signà el plec de condicions. S'obligava a complir totes les condicions. El mateix dia el batle Armengol i el dipositari de l'Ajuntament Sr. Jaume Pujadas signaren un document al peu de les condicions, en què es podia llegir que quedava acceptada aquesta oferta i se signava per duplicat el conveni.

En resum, el pla de condicions deia que a allò que seria sala-menjador se li havia de llevar la coberta actual, aixecar la paret forana, i el sòtil seria amb teules encallades damunt mitjans prims; aterracar les parets fins al cel ras, posar portes a portals i finestres, obrir un portal que doni a la cuina i fer un trespol amb mescla *pico*. S'havia de tomar el forn, i al seu lloc s'aixecarien dues parets que donarien al pati exterior; construir un banc de cuina amb un forn *económico* i un escuraplats; obrir un portal que comunicàs la casa del

donat amb el rebost; tomar el terrat de l'aiguavés de l'edifici aferrat a l'església, que era rebost, cuina i menjador alt; posar canals a tot l'edifici.

El mestre picapedrer Sebastià Riusech acceptà les condicions, i havia de cobrar 299,50 ptes.

20. CONCLUSIONS

Figura 5. Façana de l'església i la clastra a mitjans del segle XX.

L'Ajuntament d'Inca, en moments molt anteriors "Universitat de la vila d'Inca", tengué esment i pagà tots els treballs, les funcions, els adobs, les festes, etc. de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca. Es tenia la convicció recta que tot el puig era una comuna, com s'intenta demostrar i es demostra clarament mitjançant l'oportuna i verídica documentació que tenim. Un caramull de documentació que va donant pistes de les parets divisòries i confrontants que van acostant-se a la zona pertanyent a la vila d'Inca i, per tant, a la Universitat. Batle reial, jurats i consellers van donant camins que condueixen a l'aclariment del tema, però, passats els anys, es va oblidant. L'any 1932, part del consistori majoritari de l'Ajuntament anà descobrint enclotxes de la coneguda com a "donació" al Sr. Bisbe de Mallorca. Les queixes foren clares i contundents. Les investigacions foren netes. La justícia havia d'actuar i, com ho va fer amb el carrer de "La Esperanza" dins el convent dels Franciscans, donà la raó a l'Església i condemnà el consistori republicà a amollar el mac oblidant velles i antigues raons.

Passaran anys i més anys, i els distints consistoris voldran recobrar allò que es creu que varen perdre. Ben al fons tots o quasi tots els consistoris, fins avui, ho han pensat i per distintes raons han desistit. Tal volta no interressi o no

sigui oportú, però, com se sol dir “canten papers i menten barbes”. La història del Puig, encara per fer de manera científica, ordenada, lliure i clara, posarà els punts necessaris per conèixer la veritat i donar la raó a qui la tenguí, sense emperons. Una història ben treballada, ben feta, aclarirà molts de punts avui obscurs. Necessitam claror.

Vegem com es va decidir, mitjançant Ple, la renúncia al patronat, l'administració, l'acció i el dret de les dependències de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca i terrenys annexos:

Dia vint-i-dos de juny de mil nou-cents, baix la presidència del Sr. Batle, D. Joaquim Gelabert Massip i Vich, es reuneixen a la Casa Consistorial els Srs. Regidors d'aquest Ajuntament, que al marge van designats (D. Joaquim Gelabert Massip i Vich, D. Gregori Balaguer Costa, D. Gabriel Guasp Alzamora i D. Llorenç Nicolau Fiol) a fi de celebrar sessió ordinària... En tal estat, proposà el Sr. President, que al seu entendre considerava que l'Oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca, que s'acabava de beneir amb gran aplaudiment i satisfacció dels veïns, de cap manera pot conservar-se i millorar-se més i millor que baix una direcció i administració estable i netament religiosa com exigeix la seva naturalesa i fins i a l'efecte, prèvia la discussió del cas, s'acordà per unanimitat, allò que segueix: 1er. Oferir i renunciar, com ofereix i renuncia aquesta Corporació des d'ara, a l'Il·lustríssim Sr. Bisbe d'aquesta Diòcesi el Patronat o Administració, acció i dret que l'Ajuntament tenguí sobre dit Oratori i dependències annexes. 2on. Que per a la bona relació i harmonia que ha de regnar entre l'Església i l'element civil, l'Ajuntament tenguí a l'indicat Oratori una habitació a la seva disposició destinat als seus individus, tant a passar allà en corporació com individualment. 3r. Que l'Ajuntament conservi el lloc de preferència que fins avui va gaudir en l'església de l'Oratori, ja en la festa de Santa Magdalena o en les altres que s'hi celebrin.

Es pot comprovar com un consistori format per tretze regidors, juntament amb el Sr. Batle, i en aquells moments tan sols amb quatre (un 30 %), va fer cessió d'una propietat del poble sense cap permís ni un d'altres autoritats superiors. El Sr. Bisbe de Mallorca, Dr. Pere Joan Campins i Barceló, acceptà el patronat o l'administració, l'acció i els drets que tengués sobre el dit oratori que li cedia el consistori, o part d'ell. La propietat no queda clara.

Malgrat tot, tan sols queda per dir que des de la “cessió” a l'Església de l'oratori i les dependències annexes del Puig d'Inca, aquesta, mitjançant la parròquia de Santa Maria la Major, ha actuat de la millor manera possible, tenint esment a tot i en tot, essent, com mana la lògica, patrimoni nostre, vull dir d'Inca i dels inquers que en gaudim. Res s'ha perdut, res desitjam, tot funciona bé.

La depuració a l'Ajuntament d'Inca durant la Guerra Civil

Martín Rotger Lebrón

Historiador. Adreça electrònica: martinrotgerlebron@gmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.99

Paraules clau: depuració, funcionaris, Administració local, Guerra Civil, franquisme.

Resum. *La depuració dels treballadors de l'Administració va ser una forma més de repressió franquista. La dictadura cercava una administració sotmesa al poder, per la qual cosa els empleats considerats desafectes van ser expulsats i substituïts per d'altres ideològicament més favorables. A Inca, aquest procés va ser ràpid, jeràrquic i discrecional, ja que es va desenvolupar en pocs mesos i sense més procediment que l'ordre directa de l'autoritat. En aquesta comunicació analitzarem el desenvolupament del procés de depuració, els més de vint casos individuals que van patir la purga, així com les conseqüències que va suposar per a l'activitat de l'Ajuntament.*

Keywords: purging, public workers, local administration, Spanish Civil War, Francoism

Abstract. *The purging of the workers of the Administration was another form of Franco's repression. The dictatorship wanted an administration subject to power, so employees considered hostile were expelled and replaced by more ideologically favorable ones. In Inca, this process was fast, hierarchical and discretionary, as it took place in a few months and with no more procedure than the direct order of authority. In this communication we will analyze the development of the process, the more than twenty individual cases that suffered it as well as the consequences for the City Council activity.*

1. INTRODUCCIÓ

Des dels primers dies de la Guerra Civil, els rebels iniciaren una repressió total i sistemàtica contra totes aquelles persones que consideraven favorables a la República i contràries al cop d'estat. La forma de repressió més coneguda i estudiada és la violència física, però no va ser l'única i, entre les diverses formes, es troba la laboral. Així, a més de la destitució de les autoritats, les detencions i les execucions es va posar en marxa un procés de persecució i depuració dels empleats de l'Administració que, com afirmen Álvarez Oblanca i Serrano Fernández (*apud* Ruiz, 2003: 227), «no fueron tratados como funcionarios de un Estado sino juzgados como miembros adscritos a un régimen concreto».

La depuració franquista va tenir com a principal objectiu detectar i destituir contraris desafectes, alhora que intimidar els indecisos per tal d'aconseguir una administració absolutament fidel i sotmesa a les noves autoritats. No es

tractava, únicament, de desfer-se de persones ideològicament associades al règim anterior, sinó de verificar i garantir la lleialtat política dels funcionaris (Gil, 2017). En paral·lel, les purgues també tingueren altres funcions, com ajustar les plantilles en un moment de dificultat econòmica i, malgrat això, premiar els addictes i combatents feixistes amb llocs de feina.

Per volum i per estudis publicats al respecte, la depuració més coneguda és aquella que va afectar l'ensenyament, però també es van aplicar purgues a tots els departaments de l'Administració de l'Estat, de l'Administració local i als serveis públics. Només a Inca, a part dels docents, foren separats del seu lloc de feina tres empleats del Registre de la Propietat –entre els quals es trobava qui havia estat batle, Antoni Mateu– el secretari del Jutjat de Primera Instància, dos treballadors de Correus, tres de l'estació telegràfica, cinc de Telefònica, set de GESA i vint-i-quatre de l'Ajuntament.¹ Aquests darrers són els que s'estudien en aquesta comunicació.

A l'Ajuntament d'Inca, la depuració va ser ràpida, perquè les destitucions es van dur a terme en pocs mesos després del cop d'estat; va ser jeràrquica i autoritària, perquè eren decidides per les persones que havien assolit el poder per la força; i va ser discrecional, perquè no es va fonamentar en cap norma o principi jurídic. Posteriorment, al conjunt de l'Estat, hi va haver una segona fase depuradora més controlada i regulada, almenys formalment, si bé a Inca no es va aplicar, ja que la depuració inicial havia estat completa. En total, va afectar pràcticament la meitat de la plantilla municipal.

Amb aquest treball es pretén analitzar la mecànica depuradora executada a l'Ajuntament d'Inca: conèixer les seves característiques i l'evolució del procés, veure l'àbast que va tenir i quines foren les víctimes, comparar els resultats amb altres processos estudiats arreu de l'Estat, a més d'identificar les conseqüències que va tenir per a la gestió municipal la destitució del personal.

Els processos de depuració als ajuntaments de Mallorca representen encara una línia d'investigació sense desenvolupar, si bé per al cas d'Inca resulten d'interès les aportacions de Baltasar Perelló (1996) sobre la Guàrdia Municipal durant la Segona República, d'Antoni Aulí *et al.* (2008) sobre la depuració de l'Institut i d'Antoni i Jaume Armengol (2005 i 2018) sobre la repressió a Inca.

Metodològicament, aquest treball es fonamenta, principalment, en el buidatge i la interpretació de les fonts primàries, complementada amb la bibliografia existent sobre la qüestió. Sobretot s'han consultat documents de l'Arxiu Municipal: els llibres d'actes de la corporació, en què consten els acords de destitució, i la sèrie de correspondència, on apareixen nombroses referències a la majoria d'empleats depurats. Malgrat que no es van tramitar expedients, es fa referència a uns fulls juratoris en els quals tots els empleats van haver d'expressar la seva fidelitat i adhesió al Movimiento Nacional i a Franco.

¹ Arxiu Municipal d'Inca (AMI), 1300. Informes sobre les agrupacions polítiques del Front Popular.

Aquests fulls no es conserven a l'Arxiu perquè, probablement, només se'n degué emetre una còpia que fou remesa a una administració superior. De forma simultània, s'han consultat els documents referents als funcionaris depurats del fons del Tribunal de Responsabilitats Polítiques, que es troba a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

2. ANTECEDENTS

Els cessaments i les substitucions de funcionaris quan es produïa un canvi de govern o de règim eren una pràctica habitual a l'Administració pública espanyola des del segle XIX. Es tracta d'un fenomen que cal emmarcar dins la concepció del sector públic com una eina al servei del poder polític i que es relaciona amb el caciquisme i les xarxes clientelars establertes a bona part del territori.

Durant la Segona República, no es van produir canvis significatius en el personal públic. Com explica Martí Marín (2000: 164), l'Administració republicana no va fer depuracions sistemàtiques ni desenvolupà una política significativament expansiva de la despesa pública en el nivell local per ampliar les plantilles de funcionaris. Únicament en alguns casos els ajuntaments republicans optaren per lliurar-se d'algun funcionari especialment molest pel seu tarannà polític o per la seva fama –real o no– de corrupte.

Aquest va ser el cas d'Inca, on amb l'arribada de la República van ser expulsats de la Guàrdia Municipal cinc dels sets membres per la seva relació amb la dictadura de Primo de Rivera, el seu antirepublicanisme o altres motius (Perelló, 1996: 202). Es tractava del cap del cos Pere Dupuy Janer, el preferent Bartomeu Aleñar Solivellas i els guàrdies Pau Martorell Oliver, Josep Gelabert Beltran, Martí Coll Borràs i Joan Oliver Torrens. Oficialment, la majoria d'ells van ser expedientats i destituïts per faltes o comportaments inadequats en l'exercici de les seves funcions (Perelló, 1996: 207-208). No obstant això, cal destacar el cas de Dupuy, ja que la separació està directament relacionada amb l'ambient polític del moment.

Com a cap de la Guàrdia Municipal, va ser un representant del poder local durant els anys vint. A més, va formar part de la Milícia Angélica, una entitat ultraconservadora contrària al socialisme i al republicanisme (Armengol i Armengol, 2005: 76). Per la seva part, el moviment obrer l'acusava d'abús de poder, autoritarisme i repressió, actituds que tenien la seva màxima expressió en l'ús de l'anomenada «verga de bou», una espècie de garrot. A les crítiques de Llorenç Beltran Barbó a *Foch y Fum*, cal sumar la petició dels obrers, que durant els actes del Primer de Maig de 1931 van sol·licitar a l'Ajuntament la seva destitució.² La qüestió es va tractar a la sessió del 12 de maig, a la qual assistiren diversos veïns que manifestaren haver patit violència física per part de Dupuy o bé l'acusaren de quedar-se amb diners de les multes imposades.³ La Comissió

2 AMI, 1428. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1930-1932), f. 52.

3 AMI, 1428. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1930-1932), f. 54-55.

Gestora, que en principi no tenia una postura clara, finalment va acordar-ne la destitució davant la pressió, malgrat que les denúncies no es basaven en proves objectives (Perelló, 1996: 207).

Els guàrdies depurats van impugnar les destitucions, però les seves al·legacions no van ser admeses. Segons un informe de Secretaria, no quedava clara la seva condició de funcionaris i era aplicable la Llei municipal de 1877, que a l'article 74 establia que «los Agentes de guardia municipal que usen armas dependeran exclusivamente del Alcalde en su nombramiento y separación».⁴

Aleshores, es pot considerar la depuració franquista un episodi més d'aquesta pràctica? No. Les purgues iniciades pel franquisme el 1936 van anar molt més enllà. De fet, Yolanda Blasco (2009: 30) apunta que cal remuntar-se a la restauració absolutista de 1823 per trobar un procés d'abast semblant.

Segons Juan García (2009: 265), hi ha sis factors diferencials entre la depuració franquista i els cessaments liberals. El primer va ser el moment d'inici, en plena guerra; el segon, la legitimitat dels depuradors, basada en l'assumpció del poder a través de la força militar amb el cop d'estat contra el règim constitucional republicà; en tercer lloc, les bases jurídiques, ja que les depuracions s'executaren contravenint tot l'ordenament jurídic preexistent en matèria d'administració, funció pública i treball, a més dels principis generals del dret; el quart factor era l'extensió dels potencials afectats, ja que tots els treballadors de l'Administració van ser revisats a fi de detectar i destituir desafectes; el cinquè, els comportaments avaluats, que no quedaren restringits a les actuacions al lloc de feina, sinó que també incloïen la ideologia, les relacions personals i altres aspectes de la vida privada; en sisè lloc, els efectes personals i administratius, perquè la repressió laboral no es va limitar a la pèrdua de feina i perquè el volum i la intensitat del procés depurador va impactar sobre l'atenció i la qualitat dels serveis públics.

3. CRONOLOGIA DE LA DEPURACIÓ

El 19 de juliol de 1936, un grup de falangistes i militars van ocupar els punts estratègics d'Inca i prengueren, per la força de les armes, el poder al batle Pere Pau Capó. L'Ajuntament republicà va ser substituït per una Comissió Gestora presidida per Juan Erasmo Fluxà, tinent retirat de la Guàrdia Civil, i de la qual formaren part Abdón Beltran Alzina, Bernat Caldentey Vidal, Bernat Ferrer Balle, Magín Reus Mayol i Gabriel Bisellach Martorell, la qual va celebrar la seva primera sessió el 27 de juliol.⁵

Tres dies després, el Govern Civil va ordenar la suspensió dels empleats no adherits al Movimiento.⁶ Al mateix temps, un edicte va disposar que tots

4 AMI, 35. Personal: Informe de Secretaria sobre les sol·licituds de reposició en el càrrec de guàrdia municipal armat (18 de maig de 1934).

5 AMI, 1431. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1936-1938), f. 62.

6 AMI, 401. Llibre registre d'entrada de documents i comunicacions (1936-1938), f. 12.

els funcionaris de caràcter tècnic, auxiliar o subaltern havien de prometre l'adhesió al Movimiento Nacional. El 14 d'agost, l'Ajuntament va remetre a l'autoritat militar «la adhesión al movimiento salvador de España, de todos los empleados de este municipio, que no han sido suspendidos de empleo y sueldo».⁷

No tots els funcionaris arribaren a haver de signar aquesta declaració, mentre que en el cas d'altres, si la van emplenar, no fou acceptada. I és que ja a la sessió de la Comissió Gestora del 5 d'agost s'havien produït les primeres destitucions, que afectaren principalment la Guàrdia Municipal:

«El Sr. Alcalde dió cuenta que habiendo suspendido á varios empleados, según ordenes recibidas de la superioridad, ó sea á los guardias municipales Antonio Miralles Amengual, Antonio Garriga Ramis, Guillermo Truyol Perelló, Guillermo Amengual Truyol, Miguel Saurina Seguí, Pedro Rubert Garriga, Pedro Estrañy Ramis, Gabriel Fuster Salom, Antonio Munar Bisellach, Antonio Ramis Ferrer y Antonio Beltran Compañy; el guarda de la carcel Ramon Ferrer Prats, y el chofer Adolfo Angles Bel; asi como tambien al escribiente temporero Mateo Martorell Cardell».⁸

Les suspensions de sou i feina van continuar durant tot el mes d'agost. A la sessió de dia 12, van ser destituïts el pregoner i «a propuesta de los Señores Reus, Bisellach y Beltran», els tres ordenances de l'Institut. Aquest darrer membre de la Comissió, Abdón Beltran, també va proposar reduir el nombre de llocs de feina, així com rebaixar els salaris per estalviar, si bé la proposta no fou acceptada per no ser tècnicament possible.⁹ Cal tenir en compte que un dels objectius secundaris de les depuracions era aprimar el volum de funcionaris, tant des del punt de vista econòmic com perquè menys treballadors eren més fàcils de controlar i fiscalitzar per part de les autoritats. No obstant això, aquests fins no es van donar, almenys a Inca, ja que a mesura que es destituïen empleats es van anar cobrint les vacants amb falangistes i persones de confiança de la Batlia.

El 19 d'agost quedaren suspesos els dos recaptadors, un guàrdia municipal i l'ordenança de l'Oficina de Sanitat.¹⁰ Precisament, per cobrir aquesta darrera vacant el batle va nomenar Bartomeu Aleñar, el guàrdia preferent que havia estat destituït pel consistori republicà. Igualment, també va recuperar l'ocupació a l'Ajuntament l'antic cap de la Guàrdia Municipal Pere Dupuy, que va ser designat cap de l'Oficina de Recaptació. Durant el mateix mes, en una data imprecisa, va ser substituït Joan Danús, treballador del Cementeri.

7 AMI, 1988. Correspondència: sortides. Ofici dirigit al Comandant Militar de Balears (14 d'agost de 1936).

8 AMI, 1431. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1936-1938), f. 65.

9 AMI, 1431. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1936-1938), f. 66-66v.

10 AMI, 1431. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1936-1938), f. 67-69.

El 13 de setembre, la Junta de Defensa Nacional va dictar el Decret 108,¹¹ la primera norma que donava una base legal per als processos de depuració. El text va declarar il·legals totes les organitzacions que havien format part del Front Popular a les eleccions de febrer o, simplement, s'havien oposat al cop d'estat. Els articles tercer i quart es referien específicament als funcionaris:

«Artículo tercero. Los funcionarios públicos y los de empresas subvencionadas por el Estado, la provincia o el municipio o concesionarias de servicios públicos, podrán ser corregidos, suspendidos y destituidos de los cargos que desempeñen cuando aconsejen tales medidas sus actuaciones antipatrióticas o contrarias al movimiento nacional.

Artículo cuarto. Las correcciones y suspensiones a que se refiere el artículo anterior, serán acordadas por los jefes del centro en que preste sus servicios el funcionario y en su defecto, por el superior jerárquico del corregido, y aquéllos, en su caso, previa la formación del oportuno expediente, propondrán la destitución a la autoridad, empresa o Corporación a quien correspondiera hacer el nombramiento».

A efectes pràctics, no va implicar cap canvi, ja que només va elevar a norma el que ja s'estava aplicant. La redacció era poc precisa, de forma que els ajuntaments podien continuar amb les destitucions igual que fins aleshores. A conseqüència del Decret, només es va produir una suspensió més, la de l'oficial de Secretaria José de Miguel, el 30 de setembre.¹²

En realitat, l'única novetat a destacar del Decret 108 va ser l'article cinquè, que permetia intervenir els béns de les persones afectades pel dispositiu. Així, el 20 d'octubre es va publicar al *Boletín Oficial de la Provincia*¹³ l'ordre de bloquejar els comptes i dipòsits bancaris dels dirigents i membres destacats de les organitzacions i agrupacions d'esquerres d'Inca, així com dels 24 empleats municipals (alguns dels quals ja figuraven a les llistes anteriors) que havien estat suspesos de sou i feina des del 5 d'agost. La publicació, a més, els donava caràcter oficial i definitiu.

Posteriorment, no es van produir noves destitucions o sancions. Durant els anys de la Guerra, hi va haver molt de moviment entre el personal, si bé cap baixa o substitució es pot atribuir a un procés de depuració. Paral·lelament, la dictadura va continuar amb el desenvolupament de la legislació repressora. Així, el Decret llei de 5 de novembre de 1936 va confirmar el caràcter definitiu de les suspensions practicades i va establir que «no podrán ser objeto de recurso ante la jurisdicción contencioso-administrativa, cualquiera que haya sido el procedimiento seguido para dictarla»,¹⁴ cosa que anul·lava el dret a reclamar

11 «Decreto número 108 de 13 de septiembre de 1936 por el que se declara fuera de la Ley a los partidos o agrupaciones políticas del Frente Popular, funcionarios y empleados de empresas públicas». *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España*, 16 de setembre de 1936 (22): s.f.

12 AMI, 1431. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1936-1938), f. 71v.

13 *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*, 20 d'octubre de 1936 (10903): 2.

14 «Decreto Ley dictando reglas para la separación definitiva del servicio de toda clase de empleados». *Boletín*

davant la justícia. No obstant això, la vaga redacció i la falta de rigor en les depuracions degué provocar tal nombre de recursos administratius (Gil, 2017: 30-31) que les ordres de 2 de gener de 1937 i de 10 d'agost de 1937 van donar l'opció d'apel·lar o elevar queixes al Govern General de Burgos.

A diferència dels guàrdies suspesos durant la República, pràcticament cap dels empleats destituïts va presentar recursos contra la seva suspensió. Probablement, perquè no confiaven en la via administrativa, perquè estaven detinguts o per temor. Només es té constància de les sol·licituds de reposició en el càrrec de Bartomeu Gual i de José de Miguel. La primera, presentada el mateix dia de la destitució, va ser ignorada, mentre que la segona es va tractar a la sessió de la Comissió Gestora de 7 de setembre de 1938:

«Se dió cuenta de una solicitud de D. José de Miguel interesando la reposición del cargo de Oficial de Secretaría, del que fue destituido, el Sr. Erasmo manifestó que la destitución fue acordada en virtud de los antecedentes que se tenían de dicho señor, cuya conducta deja mucho de desear, y la impresión general es que dicho señor pertenecía como director al partido de Unión Republicana, siendo secretario de dicha entidad, acordando desestimar dicha solicitud».¹⁵

Poc abans del final de la Guerra i ja en vistes de la repressió posterior, el franquisme va promulgar la Llei de responsabilitats polítiques, la qual castigava els actes de suport a la República des de 1934, violant el principi d'irretroactivitat de les penes. Juntament amb aquesta, va dictar la Llei de 10 de febrer de 1939 de depuració de funcionaris, que, en línia amb l'anterior, establia el procediment per investigar i sancionar els empleats públics considerats desfavorables al nou règim. Cal dir que aquesta llei estava més orientada a aquells territoris que s'havien mantingut durant més temps sota control del govern de la República, on la purga no es va dur a terme fins a la postguerra.

No va ser el cas d'Inca, on la Llei de depuració de funcionaris, com altres texts dictats, va tenir escàs impacte perquè totes les destitucions ja s'havien produït durant les setmanes posteriors al cop d'estat. Per aquest motiu, a la sessió de la Comissió Gestora de 10 de gener de 1940 es va acordar el següent: «Vista la orden de 27 de Febrero 1939, se acuerda no haber ningún funcionario que merezca ser depurado por cuanto su actuación, antes y después del movimiento ha sido de completa adhesión (sic) al movimiento Nacional».¹⁶

No hi va haver una nova fase depuradora, com sí n'hi va haver a altres territoris que ja havien iniciat les suspensions de funcionaris el 1936 (Ruiz, 2003: 235; Díaz, 2009: 306). Així i tot, entre 1939 i 1941 es van donar alguns casos que, si bé no van implicar destitucions, es poden relacionar amb el procés de depuració.

Oficial del Estado, 9 de desembre de 1936 (51): 349-350.

¹⁵ AMI, 1431. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1936-1938), f. 179-179v.

¹⁶ AMI 1431A. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1939-1943), s.f.

4. ELS FUNCIONARIS DEPURATS

4.1. Empleats destituïts

Jaume Antoni Aguiló Segura

Pregoner de l'Ajuntament des de l'any 1930. En un informe d'octubre de 1936, el batle Erasmo assegurava que tenia «relación de dependencia con los Jefes extremistas de esta ciudad, y debido a su caracter locuaz, era uno de los que propalaban las noticias que sentia relatar a los que con él se relacionaban»,¹⁷ de manera que se'l considerava afí a les autoritats republicanes. No consta que fos membre de cap partit polític, encara que segons Armengol i Armengol (2005: 162) «sembla que a les eleccions generals de 1936 donà suport als partits que integraven el Front Popular». Va ser destituït el 12 d'agost de 1936.

Guillem Amengual Truyol

Guàrdia municipal des de juliol de 1931, quan va ser nomenat per ocupar una de les noves places creades (Perelló, 1996: 209). Va ser destituït el 5 d'agost de 1936.

Gabriel Amengual Vallori

Guàrdia rural nomenat el 1931. Va ser suspès de sou i feina el 19 d'agost de 1936. Com l'anterior, sembla que la causa per a la destitució va ser haver estat designat per les autoritats republicanes.

Adolf Anglès Bel

Natural de Càlig (Castelló), exercia com a xofer i jardiner des de 1933. Va destacar com a sindicalista, i formava part de l'Agrupació Socialista, raó per la qual el 5 d'agost de 1936 fou destituït i empresonat fins a març de 1937. En un informe redactat a finals d'aquell mateix any, es deia que «antes del Movimiento era un elemento peligroso de ideas extremistas», però que després del cop d'estat «nada se ha notado en él».¹⁸

Antoni Beltran Company

Guàrdia nocturn (sereno) nomenat el 13 de gener de 1933 (Perelló, 1996: 211). Figura a un informe amb data de 26 d'agost de 1936 sobre diversos veïns d'Inca, en què es diu que era un «significado extremista, habiendo militado en los bandos políticos del frente popular». Va ser destituït el 5 d'agost de 1936.¹⁹

17 AMI, 1988. Correspondència: sortides. Ofici 729 dirigit al Jutjat Militar Eventual (15 d'octubre de 1936).

18 AMI, 1990. Correspondència: sortides. Ofici 1230 dirigit al tinent coronel cap de l'Àrea d'Aviació de Balears (29 de desembre de 1937).

19 AMI, 1988. Correspondència: sortides. Ofici dirigit al Jutjat Militar Eventual (28 d'agost de 1936).

Tant a les llistes del *Boletín Oficial de la Provincia* com al llibre dels germans Armengol (2005: 173) figura Andreu Beltran Company, que desconeixem si es tracta d'una errata o d'una altra persona amb els mateixos llinatges. Aquest Andreu, que va tenir un paper actiu dins el moviment obrer, figura entre els fundadors de l'Agrupació Socialista i l'estiu de 1936 va ser detingut.

Pere Bestard Oliver

Nascut a Santa Maria el 1914, era el secretari de l'Institut des de la seva creació, el 1934. Va ser destituït, juntament amb els dos ordenances, el 12 d'agost de 1936.

També va ser detingut i empresonat al Claustre de Sant Domingo, el mateix edifici on havia treballat. No militava a cap partit o sindicat,²⁰ però les autoritats consideraven que era simpatitzant del Front Popular, i que havia obtingut el càrrec per amistat i afinitat amb els gestors republicans, així com amb el director del centre Francesc de Sales Aguiló.²¹

A més de la depuració municipal, va partir la depuració educativa (Aulí et al., 2008: 151), si bé la segona es pot considerar la confirmació de la primera. De fet, l'única acusació que consta al seu expedient de la Comissió Depuradora de Segon Ensenyament és que fou «Separado por el Ayuntamiento de Inca [...] por sus ideas izquierdistas».

Després de la separació, es va allistar a l'exèrcit franquista, on arribà al rang de sergent provisional d'infanteria, i es va unir a Falange segurament, per evitar més represàlies i, en part, ho va aconseguir, ja que el 17 d'octubre de 1939 el Tribunal de Responsabilitats Polítiques el va absoldre de l'acusació d'estar afiliat a Esquerra Republicana i el va definir com «un buen ciudadano que desde el primer momento simpatizó y se adherió (sic) al expresado Movimiento Nacional».²² No obstant això, no va recuperar el seu lloc de feina.

Antoni Capó Real

Porter de l'Institut des de 1934. Com altres treballadors auxiliars de l'Ajuntament, abans de ser funcionari havia treballat al sector del calçat. Concretament, havia tengut un taller de sabates que va haver de tancar.²³ Pel que fa a l'activitat política, procedia d'una família de tradició republicana, i va ser membre tant de la Unió Republicana Federal com d'Esquerra Republicana. En aquest partit, exercí com a secretari de l'agrupació d'Inca i va formar part del Comitè Directiu de Balears.

20 AMI, 1989. Sortides: correspondència. Ofici 162 dirigit al president de la Comissió Depuradora de Segon Ensenyament (9 de març de 1938).

21 AMI, 1990. Correspondència: sortides. Ofici 127 dirigit al president de la Comissió Depuradora de Segon Ensenyament (12 de febrer de 1937).

22 Arxiu del Regne de Mallorca (ARM). Fons del Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Palma de Mallorca (RSP), 50/1815.

23 AMI, 1988. Correspondència: sortides. Ofici 820 dirigit al jutge militar capità Saiz Gralla (19 de novembre de 1936).

Sembla que davant el cop d'estat va fugir de la ciutat, acte que després explicaria com que volia resguardar-se dels bombardeigs aeris, si bé va tornar per cobrar la nòmina.²⁴ Va ser detingut i, com els seus companys de l'Institut, destituït a la sessió del 12 d'agost de 1936 a causa de la seva activitat com a dirigent republicà. A un informe de juliol de 1937 el batle deia que:

«[...] dicho individuo ejerció durante muchos años el cargo de Secretario de la Sociedad política Izquierda Republicana siendo elemento destacado en la política del Frente Popular, ejerciendo una activa propaganda en favor de dicha política, valiéndose de cierto ascendente en masas campesinas y agente repartidor de propaganda soviética».²⁵

A més, la Comissió Depuradora de Segon Ensenyament va demanar per a Antoni Capó la separació definitiva del servei per ser un «destacado elemento del izquierdismo en Inca [que] tomó parte en numerosos actos del Frente Popular» (Aulí et al., 2008: 151). De les diferents acusacions es desprèn que el seu major delicte degué ser destacar com a orador en actes polítics. Igualment, cal destacar un altre informe de l'exbatle Miquel Mir sobre el personal docent de la comarca. Quant als dos porters de l'Institut, afirmava que «son de los que hay de quitar» (Aulí et al., 2008: 147), la qual cosa és simptomàtica, una vegada més, del fet que una funció important de les depuracions, especialment en els càrrecs menors, era col·locar els adeptes.

El 1937 va ser sotmès a un consell de guerra i condemnat a treballs forçats a un camp de concentració.²⁶

Miquel Capó Socías

Auxiliar de l'Oficina de Sanitat, a la Casa Cuna. Va ser suspès de sou i feina el 19 d'agost de 1936, ja que se'l considerava simpatitzant del Front Popular. El Tribunal de Responsabilitats Polítiques el va condemnar a tres anys d'inhabilitació (Armengol i Armengol, 2018: 123).

Joan Danús Prats

Empleat del servei funerari des de 1933. No consta quan va ser destituït ni els antecedents al·legats, només que Antoni Mut Horrach el va substituir quan fou suspès de sou i feina. Figura a la llista d'empleats publicada al *Boletín Oficial de la Provincia* als quals se'ls va aplicar el Decret 108.

²⁴ AMI, 1988. Correspondència: sortides. Ofici 880 dirigit al jutge militar capità Saiz Gralla (30 de novembre de 1936).

²⁵ AMI, 1990. Correspondència: sortides. Ofici 700 dirigit al delegat militar d'Ordre Públic de Balears (29 de juliol de 1937).

²⁶ AMI, 1989. Sortides: correspondència. Ofici 373 dirigit al delegat d'Ordre Públic de Balears (27 de maig de 1938).

Pere Estrany Ramis

Guàrdia municipal nomenat el 13 de gener de 1933 (Perelló, 1996: 211). Segons els germans Armengol (2005: 196), va ser un dels membres fundadors de l'Agrupació Socialista i va formar part de la seva primera executiva com a vocal. Va ser destituït el 5 d'agost de 1936 i empresonat al Claustre de Sant Domingo.

Ramon Ferrer Prats

Guàrdia de la presó. D'ideologia republicana i d'esquerres (Armengol i Armengol, 2005: 95-96), va formar part del sindicat La Justícia, on exercí com a vicesecretari (1931), i de l'executiva d'Esquerra Republicana Balear. A més, se'l considerava un representant destacat del republicanisme a Inca.²⁷ Va ser destituït el 5 d'agost de 1936 i empresonat al Claustre de Sant Domingo, si bé fou alliberat a les poques setmanes.

Gabriel Fuster Salom

Guàrdia municipal, el tercer dels nomenats el gener de 1933. No formava part de cap organització, però va ser destituït el 5 d'agost de 1936 i, posteriorment, condemnat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques a una multa de 7.000 pessetes.

Antoni Garriga Ramis

Guàrdia municipal preferent des d'octubre de 1932, quan va substituir Bartomeu Aleñar (Perelló, 1996: 210). Va estar afiliat tant a la Unió Republicana Federal d'Inca com a Esquerra Republicana. En un informe emès pel batle amb data de 18 de gener de 1939 se'l descrivia com «de ideas extremistas, afiliado a Izquierda Republicana, asiduo concurrente del centro indicado».²⁸ Va ser destituït el 5 d'agost de 1936 i detingut. El 23 de setembre de 1939, el Tribunal de Responsabilitats Polítiques el va condemnar a sis anys i quatre mesos de presó, inhabilitació absoluta i una multa de 1.000 pessetes com a «autor responsable del hecho de haber sido afiliado al partido Izquierda Republicana de Inca».²⁹

Bartomeu Gual Truyol

Cap de l'Oficina de Recaptació des de la seva creació, el 1933. Va estar afiliat a la Unió Republicana Federal d'Inca i al PSOE. El van acusar de fer campanya per les esquerres, així com de ser un «elemento directivo e influyente en los partidos del Frente Popular que le habían dado el cargo».³⁰ Per això, va ser destituït el 19 d'agost de 1936 i arrestat. El Tribunal de Responsabilitats Polítiques el va condemnar a sis anys d'inhabilitació i a 1.000 pessetes de multa (Armengol i Armengol, 2018: 124). Posteriorment, va fer feina com a conserge al Bar Mercantil.

27 AMI, 1300. Informes sobre les agrupacions polítiques del Front Popular.

28 AMI, 1989. Correspondència: sortides. Ofici 77 dirigit al jutge d'Instrucció (18 de gener de 1939).

29 ARM. RSP, 51/2039, f. 10v.

30 AMI, 1989. Correspondència: sortides. Ofici 12 dirigit al comandant militar (7 de gener de 1939).

Mateu Martorell Cardell

Nascut a Inca el 1914, de malnom Costa, va ser contractat com a escriptor temporal el 1936 per donar suport en l'elaboració del padró d'habitants, entre altres tasques administratives. Políticament, era un progressista moderat (Armengol i Armengol, 2005: 212-213), afiliat a Esquerra Republicana, on va exercir el càrrec de vicesecretari. Va ser destituït el 5 d'agost de 1936 i detingut. De la mateixa manera que altres acusats per les noves autoritats, es va allistar a l'exèrcit franquista, on es va guanyar la confiança dels seus superiors. A conseqüència d'això, i al fet de no tenir béns que la dictadura pogués embargar-li, el 15 de març de 1943 el Tribunal de Responsabilitats Polítiques va declarar sobresegut el seu cas,³¹ tot i que ni se'n va plantejar la reposició.

José de Miguel Álvarez

Nascut a Madrid el 1878, era oficial de Secretaria des de gener de 1924, quan va arribar a Inca procedent de l'Ajuntament de Maó. Va ser dels pocs funcionaris en exercici des d'abans de la República que va patir la depuració, si bé el batle Antoni Mateu li va confiar algunes tasques; el desembre de 1932 va ser nomenat arxiver³² i, el 1933, cap de l'Oficina de Col·locació Obrera. Políticament, era membre de l'agrupació local d'Unió Republicana³³ i formava part de la seva executiva. Per aquest motiu, el 28 de setembre de 1936, en aplicació del Decret 108 va ser destituït. Es tracta de l'únic empleat que va ser suspès després de la promulgació de la norma.

De Miguel fou el funcionari que més va batallar per recuperar el seu lloc de feina a través de la via administrativa, circumstància que podria tenir a veure amb el fet que era el de major categoria tècnica dels qui van patir la depuració. Almenys va presentar quatre recursos. El primer va ser poc després de la suspensió,³⁴ l'octubre de 1936, i davant el Govern Civil, però va ser desestimat. El març de 1938, va presentar una segona queixa adreçada aquesta vegada al Govern General de Burgos, la qual es basava en la seva trajectòria professional i a haver fet el jurament de fidelitat al Movimiento. Aquests mateixos arguments, els va utilitzar en la sol·licitud presentada davant l'Ajuntament d'Inca el 28 d'agost de 1938, a la qual també demanava que se li aplicàs per analogia una ordre que establia la reposició de mestres que havien estat suspesos. Igualment, va aportar raons més subjectives, a més d'adoptar una actitud de sotmetiment:

31 ARM, RSP, 24/726, f. 6.

32 AMI, 1428. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1930-1932), f. 210v. La principal motivació del consistori republicà per impulsar l'ordenació de l'Arxiu Municipal era localitzar documents referents a la propietat del puig de Santa Magdalena i els convents desamortitzats.

33 Partit fundat el 1934 com a resultat de la fusió del Partit Republicà Radical Socialista (PRRS) i del sector del Partit Republicà Radical (PRR) liderat per Diego Martínez Barrio, contrari al pacte amb la CEDA. No s'ha de confondre amb la Unió Republicana Federal d'Inca.

34 AMI, 1988. Correspondència: sortides. Ofici 737 dirigit al governador civil (16 d'octubre de 1936).

«Que encontradose el recurrente en situación angustiosa debido á los dos años que lleva en paro forzoso [...] pido á V. la reposición de mi cargo, si soy merecedor á ello, y en caso contrario, falle su autoridad como su conciencia dicte, pues se que será un fallo recto y justiciero. Con todo el respeto debido, tanto á V. como á los señores gestores de este Ayuntamiento, les pido justicia, al propio tiempo clemencia y perdón si ofendí».³⁵

Com ja s'ha exposat prèviament, la sol·licitud va ser rebutjada per la seva trajectòria política. Malgrat tot, encara ho va intentar una vegada més, l'agost de 1944, amb una nova reclamació a l'Ajuntament. Aquí ja no va fer servir arguments jurídics, sinó que simplement va descriure els seus mèrits en favor del Movimiento. Al ja mencionat jurament d'adhesió va afegir que havia col·laborat amb les noves autoritats després del cop d'estat, que un germà seu, sacerdot, «fué, en Madrid, asesinado por los rojos» i que el seu fill Francisco havia mort «en el campo de batalla, como voluntario de la División Azul».³⁶

Quant a la seva militància republicana, principal motiu per a la destitució, va al·legar el següent:

«Políticamente el recurrente perteneció, actuando como Secretario, al Partido Radical de Inca, que dirigia el Sr Lerroux, con cuyo partido formaron coalición los partidos de derechas en las últimas elecciones que se celebraron, siendo de notar que los afiliados de dicho partido nunca han merecido el calificativo de "rojos».

És a dir, que de Miguel va intentar minimitzar el nivell de compromís de la seva afiliació destacant el seu passat lerrouxista, encara que ometent que va prendre partit en l'escissió progressista. Com ha indicat Marc Gil (2017: 56-57), es tracta d'una pràctica que fou habitual entre els funcionaris acusats de pertinença a un partit republicà, tenint en compte que al·legar que en aquell moment era legal no era una opció vàlida per recuperar la feina.

Però aquests arguments tampoc van servir per convèncer els gestors municipals, que ignoraren la instància. Després d'això, no consta que José de Miguel, que s'havia traslladat a Palma, tornàs a demanar la reposició.

Antoni Miralles Amengual

Cap de la Guàrdia Municipal. Va accedir al càrrec el 31 de juliol de 1931, quan fou designat per substituir el depositat Pere Dupuy. Conegut com de Can Món, perquè en la seva joventut havia emigrat per Europa, era amic personal dels batles republicans Antoni Mateu i Miquel Beltran. Políticament, va formar part del sindicat La Justícia, en què exercí el càrrec de vicepresident en dues ocasions (1914 i 1921). També va ser membre del Comitè Republicà d'Inca

³⁵ AMI, 82. Instàncies (1931-1940).

³⁶ AMI, 2083. Instàncies (1941-1958).

i va participar en la fundació tant de la Unió Republicana Federal com de l'agrupació d'Esquerra Republicana, organitzacions a les quals va formar part de l'executiva (Armengol i Armengol, 2005: 216).

Va ser detingut i destituït el 5 d'agost de 1936. A la trajectòria política i sindical, cal afegir als càrrecs la seva participació en l'expedient i la separació del preferent Bartomeu Aleñar. En aquest sentit, el seu gendre va explicar a Baltasar Perelló (1996: 211-212) que, una vegada alliberat, Aleñar tocava durant els vespres les portes de ca seva per atemorir-lo, la qual cosa li va generar ansietat i problemes de salut. Va morir el 29 de juny de 1940, amb 52 anys.

El 13 d'octubre de 1943 el Tribunal de Responsabilitats Polítiques va declarar sobresegut el seu cas. No obstant això, crida l'atenció que la sentència va llevar importància a la seva activitat política, ja que afirmava que «solo aparece concretado como simpatizante de las izquierdas y no consta que se haya distinguido publica y eficazmente en la propaganda de sus principios».³⁷ Probablement, perquè havia mort i no tenia béns.

Miquel Miralles Janer

Porter de l'Institut des de l'any 1934. Va formar part de la direcció de la Unió Republicana Federal d'Inca com a vicesecretari i comptador (Armengol i Armengol, 2005: 216). Juntament amb Pere Bestard i Antoni Capó, va ser destituït el 12 d'agost de 1936 «debido a considerarle como poco afecto al movimiento, ya que era un destacado afiliado al Frente Popular». Per les mateixes raons, el Tribunal Depurador de Segon Ensenyament va ordenar separar-lo definitivament del servei el 8 de novembre de 1937 (Aulí *et al.*, 2008: 142), mentre que, després del cop d'estat, l'autoritat militar el va detenir i empresonar a Sant Domingo, encara que fou alliberat poc després.³⁸

Antoni Munar Bisellach

Guàrdia municipal. Va ser nomenat el 31 de juliol de 1931, després de les destitucions que es van produir en els moments inicials de la República i, almenys des de 1933, va exercir al torn de nit (Perelló, 1996: 208-210). Va formar part del Comitè Republicà, de la Unió Republicana Federal i d'Esquerra Republicana (Armengol i Armengol, 2005: 217). Després del cop d'estat, va ser detingut i, com la majoria dels seus companys, destituït el 5 d'agost de 1936.

Antoni Ramis Ferrer

³⁷ ARM. RSP, 27/835, f. 6

³⁸ AMI, 1988. Correspondència: sortides. Ofici 874 dirigit al president de la Comissió Inspectora de Primer Ensenyament (30 de novembre de 1936).

Guàrdia municipal nocturn. Exercia com a tal, almenys, des de juliol de 1923,³⁹ la qual cosa el converteix en l'únic guàrdia municipal destituït que no havia estat nomenat pel consistori republicà i en el funcionari separat de major antiguitat, ja que havia prestat servei durant la República, durant la dictadura de Primo de Rivera i durant l'etapa final de la Restauració.

No va estar afiliat a cap organització, però simpatitzava amb Esquerra Republicana. Va ser suspès de sou i feina el 5 d'agost de 1936 i, tot i que no fou detingut, sí que va ser processat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques, acusat de «frecuentar los centros políticos de izquierda».⁴⁰ Finalment, el seu cas va ser sobresegit el 1943.

Pere Rubert Garriga

Nascut a Bunyola el 1895, era guàrdia municipal des de 1932 i, durant la major part del temps que va prestar servei, va ser l'encarregat de la presó. Anteriorment, havia treballat com a sabater, i ja el 1914 era un dels dirigents de La Justícia. No va estar afiliat a cap partit polític, però a les eleccions de febrer de 1936 va fer campanya pel Front Popular (Armengol i Armengol, 2005: 235). Com altres guàrdies, va ser destituït el 5 d'agost de 1936. En un informe elaborat pel batle Juan Erasmo, era definit com a «antiguo elemento muy avanzado de ideas sindicalistas, debido a su temperamento exaltado es muy extremista».⁴¹

Pel seu historial com a líder obrer, que es remuntava quasi vint anys enrere, fou qualificat «de ideas extremistas y tenido como peligroso»⁴² i detingut. Labril de 1938 es trobava internat, des de feia quasi dos anys, a la clínica mental de Jesús.

Miquel Saurina Seguí

Guàrdia rural des del 31 de juliol de 1931. Va ser destituït el 5 d'agost de 1936, per haver estat designat pels gestors republicans i acusat d'haver donat suport al Front Popular.⁴³

Llorenç Socías Cañellas

Auxiliar de recaptació des de 1933. Va formar part de la Unió Republicana Federal i d'Esquerra Republicana, on va exercir com a secretari de l'agrupació local. Després del cop d'estat va ser detingut i destituït a la sessió de 19 d'agost de 1936. Les autoritats sollevades el consideraven un «destacado propagandista de izquierda republicana, lo que le valió fuera nombrado empleado del Ayuntamiento».⁴⁴

39 AMI, 754. Manaments de pagament (1923-1924).

40 ARM, RSP, 35/1105, f. 6.

41 AMI, 1988. Correspondència: sortides. Ofici 758 dirigit al Jutjat Militar Eventual (26 d'octubre de 1936).

42 AMI, 1989. Correspondència: sortides. Ofici 252 dirigit al delegat d'Ordre Públic de Balears (12 d'abril de 1938).

43 AMI, 1990. Correspondència: sortides. Ofici 364 dirigit al jutge d'Incautacions de la Comandància Militar (14 d'abril de 1937).

44 ARM, RSP 43/1502

Guillem Truyol Perelló

Guàrdia municipal des del 2 de setembre de 1932. Anteriorment, havia treballat a la indústria del calçat i havia format part de La Justícia, on exercí com a secretari el 1921 (Armengol i Armengol, 2005: 241). A causa del seu passat com a sindicalista va ser detingut i suspès de sou i feina el 5 d'agost de 1936. Posteriorment, va ser sotmès a consell de guerra (causa 380/1936) i condemnat a presó i processat per Tribunal de Responsabilitats Polítiques, que li va imposar una multa de 25 pessetes.⁴⁵

4.2. Altres casos

A part dels empleats que van ser separats immediatament després del cop d'estat i que figuraven a la llista publicada al *Boletín Oficial de la Provincia*, hi va haver altres funcionaris que es van veure implicats en processos de fiscalització per causes polítiques. Cap d'ells va ser destituït.

Bernat Payeras Alzina

Interventor des de 1929. Poc després del final de la Guerra Civil, va remetre una carta al batle en què posava el seu càrrec a disposició de l'Ajuntament per no haver estat admès a Falange. Sembla que el rebuig responia a algun fet o circumstància, que no es mencionava, que posava en qüestió la seva fidelitat al règim. Així, el 10 de maig de 1939 la Comissió Gestora va acordar «abrir un expediente a dicho señor en averiguación de si puede ó no alcanzarle responsabilidades políticas sociales»⁴⁶ i es va designar com a instructor Juan Erasmo, que malgrat haver cedit la batlia encara ostentava una enorme influència. El 28 de juny, la Comissió va rebutjar, a proposta de l'instructor, incoar expedient «por no afectar los cargos formulados a la función municipal que desempeña».⁴⁷

No consten quines van ser exactament les acusacions i, encara que per això l'anàlisi no pot ser completa, sembla un exemple d'intervenció de les autoritats locals per prioritzar el funcionament de l'Administració per sobre de la depuració. Segurament, els gestors no devien voler desfer-se de l'interventor municipal, perquè devien estar satisfets amb el treball que realitzava i no era un càrrec fàcilment substituïble al qual poguessin col·locar persones de la seva confiança. És el cas contrari dels llocs subalterns que van ser ràpidament ocupats.

Jaume Roig Sastre

Aparellador. Va accedir al càrrec de forma interina l'any 1933 i va aconseguir la plaça definitiva un any més tard per concurs. El seu cas resulta curiós; estava afiliat a Esquerra Republicana, però no va ser inclòs a les destitucions de 1936

⁴⁵ ARM, RSP 52/2528, f. 2.

⁴⁶ AMI, 1430A. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1939-1943), 10 de maig de 1939, s.f.

⁴⁷ AMI, 1430A. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1939-1943), 28 de juny de 1939, s.f.

perquè quan es va produir el cop d'estat es va donar de baixa per afiliar-se a la CEDA. A més, es va allistar com a voluntari a les Milícies Ciudadanas de Inca, que anaren a lluitar contra els republicans al front de Manacor.

Els gestors municipals no van donar importància al passat republicà de Roig, però la qüestió va arribar al Tribunal de Responsabilitats Polítiques, que el va processar. A mitjans de l'any 1939 va ser denunciat i expulsat de Falange. No es té constància de qui el va acusar, si bé cal destacar que per aquelles mateixes dades es va registrar a l'Ajuntament una sol·licitud de Pablo Ferrer demanant la plaça d'aparellador.⁴⁸

Entre els càrrecs, figurava la seva afiliació a Esquerra Republicana i una donació de 10 pessetes realitzada per a la campanya electoral de febrer de 1936. També es deia que era una persona de «dudosa conducta» perquè convivia amb una dona que no era la seva esposa. En la seva defensa, Roig va admetre haver estat membre d'Esquerra Republicana, però va rebutjar la resta d'acusacions, considerant que «lo demás solo tenia por objeto producir el cese de mi empleo de aparejador del Ayuntamiento de Inca». Quant a la militància republicana, va assegurar que sempre havia estat una persona de dretes i que «solo por presión dejó se le inscribiera en el partido a que pertenecía el Presidente de la corporación en donde trabajaba, inscribiendole el Sr. Alcalde en el referido partido»,⁴⁹ però que no havia tengut cap mena d'activitat política.

Amb tot, el 30 de novembre de 1939 va ser condemnat a inhabilitació absoluta per sis mesos i un dia, així com a una multa de 1.000 pessetes, si bé va presentar un recurs davant el Tribunal Nacional de Responsabilitats Polítiques, que li va rebaixar la pena d'inhabilitació a càrrecs directius.⁵⁰ D'aquesta manera, va continuar exercint com a aparellador municipal.

Antonio Rullán Egea

Guàrdia municipal. Va ser nomenat el 5 d'agost de 1936 per ocupar una de les vacants que havien deixat els guàrdies depurats, de manera que, en principi, no era sospitós de desafecció. No obstant això, el 31 de gener de 1941 es va acordar obrir-li una investigació perquè «ha vertido ciertas frases contrarias al régimen».⁵¹ Sembla que la cosa no va anar a més, ja que va continuar com a guàrdia fins als anys seixanta.

5. RESULTATS DE LA DEPURACIÓ

La plantilla de l'Ajuntament d'Inca el juny de 1936 estava formada per 52 treballadors, dels quals dos ho eren a temps parcial (el rellotger i l'apoderat) i uns altres quatre eren temporers (Mateu Martorell, José de Miguel i dos

48 AMI, 1430A. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1939-1943), 31 de maig de 1939, s.f.

49 ARM, RSP, 52/2406 bis, f. 1-1v.

50 AMI, 1430A. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1939-1943), 14 de febrer de 1940, s.f.

51 AMI, 1430A. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1939-1943), 31 de gener de 1941, s.f.

professors de l'Escola d'Arts i Oficis). No es tenen dades concretes de la resta, si bé la majoria tenien plaça en propietat. De tots ells, 26 es van veure implicats en el procés de depuració i 24 (46,15 %) van ser separats del servei de forma definitiva. Tots ells van ser destituïts per, almenys, una d'aquestes causes: haver estat dirigent, afiliat o simpatitzant d'alguna de les organitzacions que va donar suport al Front Popular, o bé haver accedit al càrrec durant la República.

Per departaments, la Guàrdia Municipal va ser el més afectat, amb una depuració pràcticament completa que només va deixar de banda dos dels quinze agents, els quals ja havien superat els cessaments de 1931 (Perelló, 1996: 218). Els conserges i auxiliars foren un altre col·lectiu altament purgat, amb la destitució de l'ordenança de l'Oficina de Sanitat i els tres subalterns de l'Institut. L'únic que no es va veure afectat va ser el conserge de l'Ajuntament Rafel Garriga, que es va jubilar l'any 1937 i ja ho havia sol·licitat abans del cop d'estat.⁵² Si es considera l'Oficina de Recaptació com un departament independent, va ser, en termes relatius, l'àrea que més va partir la depuració, perquè els dos recaptadors van ser suspesos de sou i feina. En contraposició, a les oficines municipals només van ser destituïts dos dels vuit funcionaris, mentre que ni entre el personal sanitari ni al departament d'Obres es va produir cap separació definitiva.

5.1. Anàlisi comparativa

Pràcticament la meitat del personal municipal d'Inca, el 46,15 %, va ser destituït. No hi ha estudis de cas d'altres municipis de Mallorca amb els quals es pugui fer una comparativa, però sí treballs sobre diferents cossos de l'Administració i per a altres ajuntaments arreu de l'Estat. En aquest sentit, es pot afirmar que l'impacte de la depuració a l'Ajuntament d'Inca va ser molt alt, ja que, en general, les destitucions entre els diferents col·lectius (mestres, carters, jutges i diplomàtics, etc.) van assolir percentatges inferiors que no passaven del 30 %.

Si ens centram en l'Administració local, la situació és similar. A Catalunya, que és el territori de l'Estat al qual s'han fet més estudis, el percentatge de destituïts no va arribar a una tercera part a Barcelona (25 %), Girona (7 %), Sabadell (18,4 %) o Tarragona (21 %), si bé a Lleida, Figueres, l'Hospitalet de Llobregat o Rubí el percentatge de sancionats va oscil·lar entre el 40 % i el 60 % (Marín, 2000: 168; Gil, 2017: 108), de manera que podria haver-hi alguna relació entre la proporció de treballadors suspesos i la mida de la institució. En altres comunitats, cal destacar el 60 % de la Diputació de València, el 34 % a la de Sevilla (Díaz, 2009) o el 32 % a Madrid, el 40 % de l'Ajuntament de Badajoz, el 42 % de Càceres (García, 2009), el 25 % de Vigo (Martínez, 2009) i el 14 % de Toro (Ruiz, 1996). Es pot apreciar com l'impacte de la depuració a Inca va ser semblant, en termes relatius, a la d'Extremadura, la província de València i alguns ajuntaments catalans, si bé cal tenir en compte que la majoria d'aquests territoris van quedar sota control

⁵² AMI, 82. Instàncies (1931-1940).

del govern de la República durant gran part de la Guerra. En canvi, en els casos de territoris on, com Mallorca, va tenir èxit el cop d'estat, el percentatge de destitucions va ser més baix.

S'han plantejat diferents hipòtesis que intenten explicar el diferent impacte que van tenir els processos de depuració de funcionaris (Gil, 2017: 110). Una d'elles és que la necessitat de personal qualificat va dur les autoritats encarregades a «moderar» les sancions per evitar el col·lapse o la paralització de l'Administració. A Inca, el cas de l'interventor n'era un exemple, però també es pot veure una relació inversa entre el nombre de funcionaris tècnics que tenen els departaments i el nombre de funcionaris que són destituïts. Una altra explicació tendria a veure amb el perfil social dels treballadors de l'Administració, generalment procedents de classes mitjanes o acomodades i ideològicament apolítics o més aviat conservadors.

Adicionalment, també hi ha aspectes intrínsecs del cas concret a tenir en compte per explicar els resultats. Un d'ells és que, en línia amb l'anterior, de les 45 places de funcionari que figuren al pressupost municipal per a 1936,⁵³ només 16 requerien titulació o coneixements especials. Això, en una ciutat com Inca, industrial i amb un moviment obrer ben implantat, es traduïa en el fet que una proporció important dels treballadors havien format part d'organitzacions polítiques o bé s'havien posicionat de forma activa en la defensa dels seus drets. Precisament, la majoria de funcionaris destituïts a Inca ocupaven llocs de feina no qualificats –fàcilment substituïbles– i venien de treballar a les fàbriques de calçat. Una altra causa pròpiament inquera va ser la política de personal seguida pel consistori republicà quant a la Guàrdia Municipal, que no es pot desvincular de la decisió de destituir tant els agents contractats per ocupar les vacants dels que havien estat expulsats el 1931 com els guàrdies que van ser nomenats per cobrir places de nova creació.

5.2. L'Ajuntament davant la depuració

Una conseqüència habitual dels processos de depuració era que els serveis prestats per les administracions quedaven, encara que fos temporalment, desatesos. Aquest no va ser el cas d'Inca, ja que, des del moment en què es van produir les primeres suspensions de sou i feina, també es va anar contractar personal per cobrir les vacants que deixaven els cessants.

En aquesta línia, cal recordar la proposta d'un gestor, que l'agost de 1936 sol·licitava reduir la plantilla d'empleats municipals per estalviar. No obstant això, com que els sous no van experimentar gran retallada i es van nomenar substituïts per a quasi tots els destituïts, la despesa en sous només va caure un 4 %.⁵⁴ I és que un dels objectius de la depuració, tan important com expulsar elements contraris o dubtosos davant el nou règim, era premiar els fidels amb les places que quedaven lliures.

⁵³ AMI, 782. Pressupost ordinari de 1936.

⁵⁴ AMI, 1989. Correspondència: sortides. Relació de destinacions i vacants (8 d'octubre de 1938).

D'aquesta forma, en paral·lel a les destitucions i, durant els mesos següents, l'Ajuntament va anar nomenant nous empleats. Es tractava, com ja s'ha mencionat, d'alguns dels guàrdies destituïts per la República, però també d'integrants de la Vieja Guardia de Falange, de persones favorables al cop d'estat o, simplement, de confiança de les autoritats. O sigui, gent els únics mèrits dels quals eren la ideologia i la fidelitat al règim, si bé inicialment sembla que això no va tenir major impacte. Únicament es pot fer referència al cas de Luis Cristia, guàrdia municipal durant uns mesos; això consta a la seva fitxa de la Delegació Local de FET y de las JONS: «Este camarada se marchó al Tercio el 3-7-37 siendo Guardia Municipal. Se fué sin despedirse del Alcalde y de Falange y dando pruebas de poca ecuanimidad, dejando además varios débitos por el pueblo. Su actuación como Guardia Municipal dejó mucho que desear».⁵⁵

A partir de 1937, es començaren a dictar normes per regular i controlar la provisió de les places que quedaven vacants a les diverses administracions. El 12 de març, un decret va establir la reserva del 50 % dels llocs de treball per a excombatents. Ja acabada la Guerra, i amb milers d'homes desmobilitzats, la Llei de 25 d'agost de 1939 va augmentar la reserva al 80 % de les places per a «mutilados, ex combatientes, ex cautivos y personas de la familia de las víctimas de la guerra».⁵⁶ A totes les províncies es va constituir una Comisión Inspectora Provincial del Cuerpo de Caballeros Mutilados de Guerra por la Patria, òrgan encarregat d'assignar les places vacants a cada ajuntament. Això implicava que des d'aquell moment les autoritats locals ja no nomenaven els nous empleats, sinó que aquests eren designats de forma centralitzada.

A través d'aquest mecanisme, van ingressar a l'Ajuntament d'Inca entre 1938 i 1939 set nous empleats: tres guàrdies municipals, un oficial de Secretaria, un recaptador, un conserge i un xofer. Alguns d'ells van generar problemes que van forçar la Comissió Gestora a sol·licitar la intervenció de la Comissió Provincial, com en el cas de Pere Salvà, que havia estat nomenat xofer sense saber conduir,⁵⁷ o el del guàrdia nocturn Guillem Mairata, que va ser expedientat per haver entrat a robar a un garatge particular i a les oficines municipals mentre estava de servei.⁵⁸

6. CONCLUSIONS

La depuració franquista va ser un vessant més de la repressió exercida des de l'inici de la Guerra Civil contra aquelles persones que defensaven la legalitat republicana. No és comparable a altres episodis de separació de funcionaris perquè, en aquest cas, es pretenia eliminar qualsevol rastre de desafecció, amb

55 AMI, Fons Falange. Fitxa de militant de Luis Cristia Suñer.

56 «Ley de 25 de agosto de 1939 sobre provisión de plazas de la Administración del Estado con mutilados ex combatientes y ex cautivos». *Boletín Oficial del Estado*, 1 de setembre de 1939 (244): 4854-4856.

57 AMI, 1430A. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1939-1943), 24 de maig de 1939, s.f.

58 AMI, 1430A. Llibre d'actes de l'Ajuntament (1939-1943), 9 de juny de 1939, s.f.

la revisió al detall de la trajectòria de tots els empleats, però atenent únicament als seus antecedents polítics i sense valorar la seva competència professional. L'excepció, tal vegada, van ser determinats càrrecs tècnics difícils de substituir, i és que un altre dels objectius que cercaven els sollevats era premiar els adeptes amb llocs de treball a l'Administració, a fi que aquesta fos un instrument fidel i sotmès a les voluntats del poder.

A Inca, la depuració va ser ràpida (dos mesos) i autoritària, perquè totes les destitucions es van executar per ordre de la Comissió Gestora de l'Ajuntament o del Govern Civil. En aquest sentit, no va ser un fenomen estrictament local, ja que encara que les separacions les acordàs el batle comptaven amb el vistiplau, malgrat que fos passivament, de les autoritats superiors. De fet, molts funcionaris van ser depurats quan ja havien estat detinguts pels militars. Va ser un procés discrecional i arbitrari, sense que es tramitassin expedients ni es constituïssin comissions o tribunals específics; només per decisió de l'autoritat i fonamentat en la militància política o en una suposada afinitat amb els gestors republicans, tant fos per haver mantingut bona relació com per haver estat nomenats després de 1931.

La principal conseqüència per a les persones que van patir la depuració va ser la suspensió de sou i feina, que es va confirmar com a definitiva amb l'aprovació i publicació del Decret 108 de 13 de setembre de 1936. Els empleats destituïts es van trobar en una situació d'indefensió jurídica perquè les vies per reclamar eren escasses i poc efectives, davant un procés que es basava en la força i a qualificar de delictes el que havien estat drets. A més, molts van quedar en un estat de mort civil, perquè al bloqueig de comptes i propietats –només desfet anys després, més per escassetat de béns que per acceptació de no culpabilitat– cal afegir les dificultats per trobar una nova feina i reconstruir la seva vida, sense oblidar els efectes sobre la salut mental en certs casos. Paral·lelament, tot i que no és una conseqüència de la depuració, molts d'ells van ser empresonats per les mateixes raons que els van fer ser separats del servei.

La proporció de funcionaris destituïts va ser molt alta, àmpliament superior a la majoria de casos estudiats i només comparable amb alguns territoris que van sofrir una repressió molt dura. Així mateix, va afectar especialment els treballadors de categories inferiors i subalternes, majoritàriament de classe obrera i ideològicament esquerrans, a més de fàcilment substituïbles.

La depuració no va implicar que els serveis de l'Ajuntament d'Inca quedassin desatesos, ja que la majoria de vacants van ser ràpidament cobertes per addictes. En canvi, sí que va suposar una pèrdua de qualitat tenint en compte que la majoria de nous empleats només van ser seleccionats pels seus mèrits polítics, situació que es va agreujar des de l'any 1938, quan les vacants foren assignades de forma centralitzada als excombatents i mutilats de guerra. No són pocs els casos documentats d'absentisme, incompetència, abús de poder o corrupció.

Finalment, i de cara a futures investigacions, seria interessant analitzar els processos de depuració d'altres ajuntaments de Mallorca, per veure si el cas d'Inca va ser paradigmàtic o l'excepció. Quant a estudis locals, es podria aprofundir en el coneixement sobre l'Associació Local d'Obrers i Empleats Municipals, una organització de representació dels funcionaris present arreu de l'Estat que a Inca no va tenir, en principi, relació amb el procés de depuració, però que a altres indrets va patir la repressió.

7. BIBLIOGRAFIA

Armengol, A.; Armengol, J. 2005. La repressió a Inca. La república i la Guerra Civil. Perifèrics. Palma.

Armengol, A.; Armengol, J. 2018. La repressió a Inca. Noves aportacions. Perifèrics. Palma.

Aulí, A; Carbonell, J.; Ramis, E.; Serra, J. 2008. «La depuració del professorat de l'institut d'Inca.» VIII Jornades d'Estudis Locals d'Inca. Ajuntament d'Inca. Inca: 135-163.

Blasco, Y. 2009. «Soporte jurídico de las depuraciones». A J. Cuesta (dir.). La depuración de funcionarios bajo la dictadura franquista (1936-1975). Fundación Francisco Largo Caballero: Madrid; 28-50.

Díaz, J. 2009. «Depuración de funcionarios y empleados del Ayuntamiento y Diputación de Sevilla». A J. Cuesta (dir.). La depuración de funcionarios bajo la dictadura franquista (1936-1975). Fundación Francisco Largo Caballero: Madrid; 28-50.

García, J. 2009. «Naturaleza y resultados de otra sinrazón. El proceso depurador de la Administración local de Extremadura (1936-1940)». A J. Cuesta (dir.). La depuración de funcionarios bajo la dictadura franquista (1936-1975). Fundación Francisco Largo Caballero: Madrid; 264-279.

Gil, M. 2017. Barcelona al servei del Nuevo Estado. Eumo Editorial. Barcelona.

Marín, M. 2000. Els ajuntaments franquistes a Catalunya: política i administració municipal, 1938-1979. Pagès Editors. Lleida.

Martínez, L. 2009. «La depuración franquista del Ayuntamiento de Vigo». *Boletín del Instituto de Estudios Vigenses* (14): 149-182.

Perelló, B. 1996. «La Guàrdia Municipal a la II República (1931/1936)». *III Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Ajuntament d'Inca. Inca: 201-218.

Ruiz, C. 1996. «La represión en Toro durante la Guerra Civil». *Studia Zamorensia* (3): 133-156.

Ruiz, C. 2003. «La depuración de los empleados municipales durante la Guerra Civil (1936-1939)». *Brigencio: revista de estudios de Benavente y sus tierras* (13): 227-244.

El procés de depuració de la mestra Maria Mas Fullana i dels mestres Andrés Pérez Mercader i Ángel Vallés Monter

Antoni Aulí Ginard,¹ Joan Pons Julià²

1) mestre de primària i EF. toniagi10@hotmail.com

2) mestre jubilat. joanponsjulia@gmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.123

Paraules clau: depuració, magisteri, Inca, escoles.

Resum. *La depuració fou un tipus de repressió motivada per la Guerra Civil que va afectar a tots els funcionaris de l'Estat, inclòs el personal administratiu i subalterns, així com els funcionaris municipals i tots els treballadors relacionats o inscrits a institucions o organismes oficials; també els mestres i les mestres de les escoles públiques i privades.*

En aquesta comunicació parlarem de la trajectòria professional, incidint sobre com els afectà el procés de depuració, d'una mestra i dos mestres que quan va esclatar la Guerra exercien a tres escoles de la ciutat d'Inca.

Keywords: purification, teaching, Inca, schools.

Abstract. *The purge was a type of repression motivated by the Civil War that affected all state officials, including administrative staff and subordinates, as well as municipal officials and all workers related or registered with official institutions or bodies. It also affects teachers in public and private schools.*

In this communication we will talk about the professional trajectory, focusing on how the purification process affects them, of a teacher and two teachers who, when the war broke out, worked in three schools in the city of Inca.

1. INTRODUCCIÓ

L'any 1936, un grup d'oficials de l'Exèrcit espanyol planejaren i executaren un cop d'estat per derrocar el govern legítim de la República, i instaurar una dictadura de caràcter militar. La rebel·lió contra la II República va donar pas immediatament a les depuracions republicana i franquista, segons les zones ocupades. La repressió a la zona feixista (nacional) va formar part des del primer moment de l'estratègia dissenyada pels sollevats per aconseguir el

poder i mantenir-se indefinidament en ell. Es pretenia, i de fet s'aconseguí, crear un ambient de control polític i ideològic generalitzat que produís un efecte no sols intimidador, sinó també paralitzant a través de la sensació que ningú estava fora de perill de l'acció repressora de l'Estat. A les zones ràpidament dominades pels sollevats es va instal·lar un règim de terror indiscriminat per evitar que l'enemic pogués organitzar la resistència. En aquestes zones, la Falange va assolir, amb el vistiplau dels militars, la responsabilitat de dur a la pràctica les consignes franquistes.

A Mallorca, la rebel·lió militar donà pas immediatament a la depuració franquista, que de forma progressiva es va aplicar entre d'altres als docents en exercici, així com als alumnes i les alumnes que estudiaven Magisteri. La depuració va afectar a tots els funcionaris de l'Estat, inclòs el personal administratiu i subalterns, així com els funcionaris municipals i la resta de treballadors relacionats amb institucions o organismes oficials.

La depuració del cos docent de l'Estat fou una de les moltes mesures de repressió que va dur a terme el nou règim per sanejar el que es considerava un problema social, i, fins i tot, de salut pública.

Per aquest motiu, a Mallorca, cessaren tots els mestres i les mestres. Per reingressar al cos ho havien de sol·licitar i presentar la seva adhesió incondicional al Movimiento Nacional amb tots els avals pertinents, per tal de demostrar la seva fidelitat al nou règim.

Una primera Comissió Depuradora fou l'encarregada de fer la tria. Aquesta va ser substituïda per una altra de provincial més estricta, a principis del mes d'abril de 1937, d'acord amb la normativa general a nivell nacional, i va durar fins a l'any 1943. Per tant, a Mallorca, els mestres patiren més d'un procés depurador. La depuració franquista fou selectiva entre els docents de les escoles públiques, i era el seu interès esportar del cos els "rojos". Les represàlies de tipus professional com les que varen afectar els docents foren, durant el règim franquista, però sobretot a l'inici, una forma molt eficaç de sancionar els desafectats i paralitzar els no addictes, així com de premiar els incondicionals mitjançant les places vacants que deixaven els represaliats. Aquestes depuracions polítiques professionals que afectaren molt especialment l'Administració pública foren un instrument per a la sanció d'idees i conductes inconvenients en el nou règim, i per adequar el perfil ideològic dels funcionaris i treballadors al servei de l'Estat, i de les directrius que regien en la nova dictadura.

A Mallorca es produïren dos processos de depuració franquista. El primer es va donar entre setembre de 1936 i març de 1937. Degut que pel juliol de 1936 molts de mestres es trobaven de vacances i alguns d'ells a la Península, a l'inici del curs, amb el conflicte armat estès a molts de racons de la geografia peninsular, hi havia escoles sense mestre/a. L'inspector en cap Joan Capó i Valls de Padrines va rebre la missió d'organitzar tot el sistema educatiu de les

Illes segons les necessitats del nou règim franquista. Aquest procés ha estat definit per molts d'autors com un autèntic "ball de places", on els mestres i les mestres podien ser premiats amb un destí millor o castigats amb el trasllat lluny de la seva escola com a mínim. D'aquesta manera, dia 19 de setembre de 1936 es va establir un tribunal que havia d'examinar els informes dels mestres nacionals i d'altre personal de tots els centres educatius de les Illes Balears. Aquest tribunal estava format per Mateu Torres Bestard, Antoni Nicolau i Alfredo Llompart, essent aquest darrer qui actuava com a president del tribunal. Cada un dels mestres rebia quatre fitxes dins un sobre, les tres primeres de les quals s'havia d'encarregar de tornar emplenades, amb els informes del capellà, del batlle i del comandant de la Guàrdia Civil del poble on estava ubicada l'escola, i la quarta amb la seva declaració personal. A Eivissa es creà un tribunal semblant al de Mallorca. Segons dades del doctor en Història Jaume Serra i Barceló, a Mallorca i Pitiüses foren declarats no aptes més del 25 % dels mestres depurats.

El segon tribunal depurador, que va durar des del març de 1937 fins al desembre de 1943, estava format per Bartomeu Bosch (president del tribunal, capellà, catedràtic de llatí i director de l'Institut Ramon Llull), Lluís M. Mestras (inspector en cap d'Educació), José Ramis d'Ayreflor (president de l'Associació Catòlica de Pares de Família), Rafael de Ysasi Ransome (coronell d'artilleria retirat) i Gabriel Morell Font (persona de reconeguda solvència moral). Aquesta segona depuració va ser molt més contundent que la primera, i formulà en molts de casos acusacions genèriques i vagues, que feien que els interessats ignorassin "qui i de què" se'ls acusava. El tribunal s'anomenà Comisión Depuradora Provincial de Baleares, i demanava informes del comportament públic i privat dels mestres, com era la seva conducta professional i religiosa, tipus actuacions polítiques, si havien format part d'associacions secretes, orientació de l'ensenyament, si havien simpatitzat amb el Front Popular o amb partits nacionalistes i com era la seva conducta particular. Aquesta informació era sol·licitada al batlle, al capellà, al comandant de la Guàrdia Civil i a un pare de família o persona de reconeguda solvència moral del poble o ciutat on exercia el docent. La Comissió també podia demanar qualsevol informe complementari que permetés un millor coneixement del mestre. Per això, alguns membres del tribunal encarregaren o confeccionaren ells mateixos informes per tenir documents de pes i així poder proposar les sancions a determinats docents amb un comportament no desitjat. Així mateix, alguns personatges de renom molt propers a la ideologia del Movimiento també volgueren enviar les seves opinions al tribunal. Tota la documentació (i els acords que s'havien pres) s'enviava a Burgos, seu del Tribunal a nivell nacional. La Comissió Depuradora Provincial va revisar més de 500 expedients, i el nombre de mestres sancionats passà a ser major del 35 %. En el cas que els membres de la Comissió considerassin que hi havia proves suficients contra els mestres depurats, s'elaborava un plec amb els càrrecs i se l'enviava a l'acusat, que podia defensar-se amb un plec de descàrrecs, argumentant així la seva innocència, demanant ajuda als veïns o a persones amb professions prestigioses...

Les decisions del tribunal podien tenir fins a sis diferents resolucions:

1. Sense sanció.
2. Trasl·lat a un altre destí, que podia ser dins la mateixa província o a una altra.
3. Jubilació anticipada.
4. Inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança.
5. Suspensió de feina i sou per un o més períodes.
6. Separació definitiva del servei i baixa a l'escalafó del magisteri.

La Comisió Especial Dictaminadora es va crear per Ordre ministerial del 19 de març de 1939, amb la funció d'examinar i resoldre els expedients incoats per les comissions depuradores provincials, i va romandre activa fins al 30 de gener de 1942, moment en què es va considerar que ja s'havien resolt tots els expedients de depuració.

Quan va esclatar la Guerra Civil, al terme municipal d'Inca hi havia una escola graduada de nins i una de nines, una escola unitària de nins i dues escoles unitàries rurals, Tirasset i Can Boqueta. En aquesta comunicació es tractaran les trajectòries professionals incidint en els processos de depuració d'una mestra de la graduada de nines, d'un mestre de la graduada de nins i del mestre de l'escola rural de Tirasset.

2. MARIA MAS FULLANA

Nascuda a Palma el 17 de setembre de 1909, el seu pare i la seva mare eren d'Inca; mestra de Primer Ensenyament (02-08-1930), foli 32, núm. 491.

Entre el 7 d'octubre de 1931 i l'11 de novembre de 1934 va ser mestra de la graduada de nines de Lluçmajor, amb un sou de 2000 pessetes anuals al començament i un ascens a 3.000 pessetes pel gener de 1932. Dia 12 de novembre de 1934 prengué possessió com a mestra propietària (per oposició) d'una secció de la graduada de nines d'Inca.

Dia 1 d'octubre de 1936, per Ordre governativa, fou traslladada a l'escola unitària de nines d'Ariany (ball de places).

Figura 1. Relació de mestres que exercien a Inca quan va esclatar la Guerra.

Al sobre del primer procés de depuració apareixien les anotacions clàssiques sobre els diferents informes emesos, on s'especificava si eren bons, regulars o dolents. En el cas de la mestra Mas tots eren bons excepte el del batle d'Inca, que fou regular. A més a més, tot i que la consideraven apta per continuar exercint com a mestra, estaven pendents de l'informe i se'n proposava un trasllat a un altre poble o la suspensió per tres mesos.

El 28 de setembre de 1936, l'empresari inquer Miquel Mir havia informat Alfredo Llompart sobre alguns docents d'Inca. De la mestra Maria Mas Fullana va escriure: *Esta es de las republicanas y no tiene nada de Católica, conviene quitarla para evitar que siembre mala semilla.*¹

El 13 d'abril de 1937, Maria Mas va remetre una instància al governador civil sol·licitant que la reintegrassin a la "seva" escola d'Inca. Li contestaren que el seu trasllat d'escola no havia estat cap sanció i que era degut als canvis que s'havien produït per poder dotar de mestre/a cada una de les escoles de Mallorca. No havia quedat tan clar a les notes escrites al sobre del primer procés de depuració.

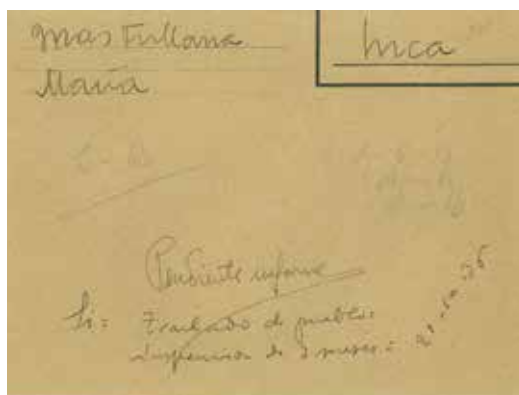

Figura 2. Sobre del primer procés de depuració de la mestra Maria Mas Fullana.

Durant les vacances de 1937, li van concedir un permís especial *para residir fuera del punto de su destino.*

Després de quasi un any com a mestra d'Ariany, dia 15 de setembre de 1937, per Ordre governativa va tornar a la graduada de nines d'Inca, però el 30 de novembre del mateix any la Comissió Depuradora Provincial va aprovar un plec de càrrecs contra ella (no tenim

constància de quins foren) i el 21 de desembre va acordar sol·licitar la sanció de trasllat dins la província a causa de "l'ambient hostil". Aquesta era una de les causes dels trasllats forçosos de molts dels docents sancionats. Tot i això, la mestra va continuar a l'escola esperant que el Tribunal Nacional dictàs sentència.

El 21 de setembre de 1940 es resolgué definitivament el seu expedient de depuració amb la sanció de trasllat dins la província.

Dia 17 de novembre de 1940, s'executà la sanció, i per aquest motiu prengué possessió per trasllat forçós de la secció de pàrvuls de la graduada de nins de Ciutadella:

¹ AMEIB. Guerra Civil. Fons Natzarret, document 75.

SECCION ADMINISTRATIVA DE PRIMERA ENSEÑANZA DE BALEARES. DILIGENCIA. Por orden del Excmo. Sr. Ministro de Educación Nacional de fecha 27 de Julio último, publicada en el B. O. De esta provincia nº 11517 correspondiente al día 21 del ppdº. Septiembre, se resuelve el expediente de depuración de D^a. María Mas Fullana, a quien se refiere este título, sancionada con traslado dentro de la provincia; y por otra orden del Ilmº Sr. Director General de 1ª. Enseñanza, se le traslada a la sección de párvulos de la Grd^a. de niños de Ciudadela, en su virtud se extiende la presente diligencia haciendo constar que cesa en la Escuela de Inca con fecha de hoy, quedando posesionada con fecha de mañana de la de Ciudadela (...).²

El 7 de març de 1941, el president de la Junta Local de Ciutadella informava que la mestra "no era al seu destí". Aleshores es trobava a Mallorca, hi havia anat per passar les festes de Nadal amb "els seus" i va informar que durant aquest temps s'havia posat malalta: *Mas al empezar la convalecencia siguió por consejo médico un régimen de sobrealimentación y reposo hasta mediados de febrero en que se disponía a reintegrarse a su destino en cuya fecha enfermó su marido, retrasando su incorporación hasta fines de febrero.*³

El 10 de novembre de 1942 va remetre una instància al director general de Primer Ensenyament en què sol·licitava que: (...) *cumplíndoseme este mes la sanción que se me impuso en noviembre del año 1940 (...), de la que solicité revisión (...) sin que aun se haya realizado dicha revisión y urgiéndome se me reponga en Inca ya que allí reside mi familia y hay en la actualidad tres vacantes (...).*⁴

Però, vint dies després, el 30 de novembre, des del Ministeri d'Educació Nacional li denegaren definitivament el trasllat.

No va ser fins al 29 de maig de 1943 quan, per dret de consort,⁵ deixà l'escola de Ciutadella i prengué possessió de la secció de pàrvuls de la graduada de nines d'Eivissa. El seu espòs, Antoni Salvà Garau, era també mestre i exercia a una de les seccions de la graduada de nins d'Eivissa. Per tant, no va tornar a la graduada d'Inca.

Dia 1 d'octubre de 1946, per concurs general de trasllats,⁶ tornà a la graduada de nines de Lluçmajor (la seva primera escola), on es va jubilar el 22 de març de 1977. Tenia 67 anys.

2 AMEIB. Arxiu. Secció Administrativa. Expedient administratiu de la mestra Maria Mas Fullana.

3 Aulí Ginard, Antoni; Ramis Coll, Antònia Aina; Serra i Barceló, Jaume. "Les baixes mèdiques del magisteri balear (1940-1945): conseqüències posttraumàtiques de la Guerra Civil." *Gimbernat: Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut* [en línia], 2002, Vol. 38, p. 145-76.

4 AMEIB. Arxiu. Secció Administrativa. Expedient administratiu de la mestra Maria Mas Fullana.

5 Dret preferencial que atorgava als cònjuges un avantatge posicional en el concurs de llocs de treball a l'hora de triar una plaça al mateix municipi que el seu espòs o la seva esposa.

6 Adjudicació de les destinacions atorgades als funcionaris docents del cos de mestres a partir dels seus mèrits.

3. ANDRÉS PÉREZ MERCADER

Nascut a Lluçmajor dia 20 de febrer de 1902, fou mestre Elemental (4-12-1920) i mestre de Primer Ensenyament (26-10-1932), foli 41, núm. 779.

Va ser mestre de les escoles de Sant Cristòfol, Sant Miquel, Santa Agnès, Sant Mateu, Ciutadella, Son Calderó, Sóller i Borges del Camp (Tarragona).

Dia 21 de juny de 1935, gràcies a una permuta amb el mestre Antonio Cantos Corrons, prengué possessió de l'escola unitària rural de Tirasset.

El 24 d'agost de 1936 es va incorporar al Regiment d'Artilleria de Mallorca com a brigada de complement.

Dia 1 d'octubre de 1936 fou suspès d'ocupació i de sou (ball de places) per estar afiliat a l'ABTE.⁷ Al sobre on va presentar les fitxes al primer tribunal depurador apareixia un NO en vermell que indicava clarament que no el consideraven apte per seguir exercint com a mestre. A més a més, s'assenyalava que els informes presentats eren tots bons. I finalment es podia llegir el motiu: *Trabajadores – Propia confesión*. I és que el propi mestre, a la declaració personal que havia lliurat emplenant la quarta fitxa, informava que pertanyia a l'Associació de Treballadors de l'Ensenyament. A banda, el governador civil de les Illes Balears, i segons una nota manuscrita que s'adjuntà a la seva documentació, també havia declarat que el mestre pertanyia al sindicat ABTE. Per tant, aquest és un cas d'un mestre que fou sancionat quan estava al front lluitant amb les tropes sollevades.

A l'informe que l'empresari inquer Miquel Mir havia presentat a Alfredo Llompart el 28 de setembre de 1936 també es feia referència a la conducta d'aquest mestre. I sens dubte era una de les opinions més favorables de totes:

Este Sr. es una lástima que figure, según dicen, afiliado a un partido republicano; pues en Inca se porta muy bien; tanto que en donde enseñaba prestaba su apoyo en todo y por todo a los centros de Catecismo, siempre a misa y se ve que no le quedó más remedio que afiliarse, por este Sr. yo pido, aunque no vino a verme, una eseción (sic).⁸

Dia 14 d'abril de 1937 se li aixecà la suspensió i tornà a l'Escola de Tirasset, però no ocupà la seva plaça per seguir encara mobilitzat i estar en situació administrativa d'excedent forçós: (...) *se hace constar que en virtud de estar prestando servicio militar como Suboficial de Artillería se le declara excedente forzoso.*⁹

El 10 d'agost de 1937, la Comissió Depuradora va acordar proposar al Tribunal

7 Associació Balear de Treballadors de l'Ensenyament. Secció sindical de la UGT.

8 MEIB. Guerra Civil. Fons Natzaret, document 75.

9 AMEIB. Arxiu. Secció Administrativa. Expedient administratiu del mestre Andrés Pérez Mercader.

Nacional la sanció de separació definitiva del servei i baixa a l'escalafó del mestre Pérez Mercader; una sanció que no es va arribar a aplicar.

El 27 de juliol de 1940 es va resoldre el seu expedient de depuració amb la sanció de: trasllat dins la província, prohibició de sol·licitar vacants durant dos anys i inhabilitació per a càrrecs directius i de confiança en institucions culturals i d'ensenyament. Però ell seguia mobilitzat i, per tant, no li van poder aplicar la sanció.

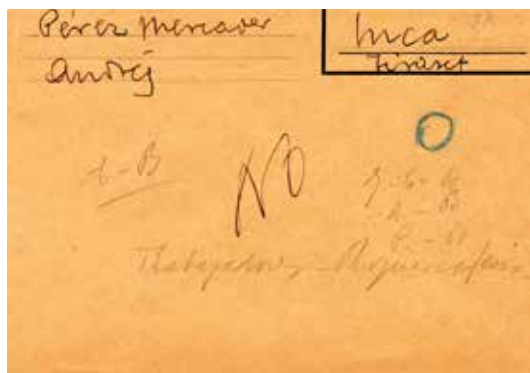

Figura 3. Sobre del primer procés de depuració del mestre Andrés Pérez Mercader.

El 29 de gener de 1941, la Direcció General de Primer Ensenyament li concedia l'excedència voluntària (per a més d'un any i menys de dos) per poder continuar a l'Exèrcit. La Guerra ja havia acabat, i era una decisió del propi mestre continuar com a militar. Finalment, el 10 de novembre de 1941 fou llicenciat, i el 27 del mateix mes, la Junta de Primer Ensenyament informava:

Visto el expediente de reingreso en el servicio activo de la Enseñanza, incoado a Don ANDRES PEREZ MERCADER, Maestro excedente de la Escuela Nacional de Tiraset (Baleares), número 18.711 del Escalafón general del Magisterio:

RESULTANDO que el referido Maestro obtuvo la excedencia voluntaria por más de un año y menos de dos con fecha 29 de enero último, al haber optado por continuar prestando sus servicios en el Ejército como Brigada de complemento de Artillería;

RESULTANDO que el interesado, por Orden Ministerial de 27 de julio de 1940, fue sancionado en virtud de expediente de depuración, con el traslado dentro de la provincia, prohibiéndosele solicitar vacantes durante dos años e inhabilitándose para desempeñar cargos directivos y de confianza en Instituciones culturales y de enseñanza;

CONSIDERANDO que la Orden Ministerial de 3 de septiembre último (BOE del 6) autoriza a solicitar el reingreso al servicio activo de la enseñanza a los Maestros excedentes que hayan sido desmovilizados, por pertenecer al reemplazo de 1932 y anteriores, aun cuando no hayan cumplido el tiempo mínimo de excedencia;

Visto el informe de la Sección administrativa de 1ª enseñanza de la provincia:

*Esta DIRECCION GENERAL ha resuelto conceder a D. Andrés Pérez Mercader el reingreso en el servicio activo de la Enseñanza (...).*¹⁰

Dia 11 de febrer de 1942 es va reincorporar a l'ensenyament, se li va aplicar la sanció i prengué possessió de l'escola unitària mixta de sa Murtera, on va exercir fins al 30 de setembre de 1946. Per tant, de res li va servir tot el temps que havia passat com a brigada de l'exèrcit sollevat a l'hora de poder evitar la sanció.

Això no obstant, per Ordre ministerial de 27 de maig de 1944 s'havia revisat el seu expedient de depuració, i l'havien confirmat com a mestre de Tirasset.

L'1 d'octubre de 1946 (per trasllat) passà a l'escola unitària de nins des Palmer (Campos), on va fer feina fins al 13 d'octubre de 1954, en què anà a l'escola del Patronat La Inmaculada dels Pares Teatins de Palma, on es va jubilar el 20 de febrer de 1972 a l'edat reglamentària de 70 anys.

4. ÀNGEL VALLÉS MONTER

Nascut a Lieres (Oviedo) dia 2 d'abril de 1907, fou mestre de Primer Ensenyament (19-09-1933), foli 47, núm. 794.

Va ser mestre interí a les escoles de Zufre i Aracena (Huelva). A la primera va exercir del 22 d'abril al 14 de juny de 1930 i a la segona, com a *cursillista*¹¹ del 31, del 24 de novembre al 30 de desembre de 1931. A l'escola d'Aracena també es va fer càrrec de les classes per a adults, com informa en un ofici amb data de 24 de novembre de 1931. Tot i això, va exercir a l'escola poc temps.

El 14 de maig de 1932, la Junta de Classificació i Revisió de l'Ajuntament de Calañas (Huelva) informava:

*Reemplazo de mil novecientos veintiocho. Mozo Ángel Vallés Monter, número veintiséis. En sesión celebrada por la junta de clasificación y revisión, afecta a la Caja de Reclutas número doce de Huelva el día doce del actual dicha Corporación resolvió respecto al expresado mozo lo siguiente: Declararlo soldado útil exclusivamente para servicios auxiliares (...).*¹²

El curs 1933-34, per oposició, va ocupar plaça com a mestre de l'escola de Vallehermoso (Canàries).

L'1 de novembre de 1934 obtingué plaça (per trasllat) a una secció de l'escola graduada de nins d'Inca.

¹⁰ AMEIB. Arxiu. Secció Administrativa. Expedient administratiu del mestre Andrés Pérez Mercader.

¹¹ Canvi del sistema d'oposició instaurat durant la II República espanyola que donava l'accés a la plaça de mestre a través de curssets de selecció del personal (*cursillos*). Els candidats passaven tres mesos sota control del Ministeri rebent una preparació professional i una orientació pedagògica, dividida en tres parts: classes, part pràctica i lliçons d'orientació cultural i pedagògica.

¹² AMEIB. Arxiu. Secció Administrativa. Expedient administratiu del mestre Ángel Vallés Monter.

Dia 1 d'octubre de 1936 fou suspès d'ocupació i de sou per Ordre governativa. Tots els informes presentats eren dolents. Se l'acusava de ser del Front Popular (segons pròpia confessió).

No el consideraven apte per a l'ensenyament, i així ho van assenyalar al sobre del primer procés depurador amb un NO en majúscules que *acompanyava les emes majúscules dels mals informes i una breu informació: Frente Popular – Propia confesión.*¹³ I és que la majoria dels mestres que havien participat d'alguna forma amb el Front Popular no se n'amagaven.

El 24 de setembre de 1936 fou empresonat i no va quedar en llibertat fins dia 2 de febrer de 1937.

El 28 de setembre de 1936, l'empresari inquer Miguel Mir informava Alfredo Llompart sobre alguns docents d'Inca. D'Ángel Vallés va escriure: *Comunista y muy mala persona.*¹⁴

El 15 de juny de 1937 el Tribunal Depurador li va remetre el plec de càrrecs on se l'acusava de:¹⁵

- 1.- *Estar afiliado al partido de Izquierda Republicana.*
- 2.- *Hacer gala de sus ideas comunistas, teniendo íntima relación con todos los dirigentes del Frente Popular de Inca.*
- 3.- *Ser antirreligioso, mofándose de las señoritas que ostentaban emblemas religiosos.*
- 4.- *Ser masón, ostentando en la solapa los emblemas de dicha asociación.*
- 5.- *Haber orientado su enseñanza en el sentido disolvente del Frente Popular, dando lugar a serias discusiones entre sus compañeros que prestaban servicio en su misma Graduada y a que algunos padres quitaran los hijos de la Escuela.*

A més a més, segons consta al sobre del segon procés de depuració, tres persones que havien fet informes favorables sobre ell durant el primer procés de depuració se'n varen desdir poc temps després i retiraren les seves signatures i, per tant, el seu suport envers el mestre.

El 7 de setembre de 1937, es va aprovar per unanimitat proposar la separació del servei i es va enviar la documentació a Burgos. Ell seguia suspès d'ocupació i de sou.

Finalment, per Ordre ministerial de 24 de juliol de 1940 (*Butlletí Oficial* del 21, núm. 11517), es va resoldre el seu expedient de depuració amb la sanció de: separació definitiva del servei i baixa a l'escalafó del magisteri. En aquests

13 Coalició electoral espanyola creada el gener de 1936 pels principals partits polítics d'esquerra; guanyador de les darreres eleccions democràtiques durant la Segona República Espanyola (16-02-1936).

14 AMEIB. Guerra Civil. Fons Natzarret, document 75.

15 AMEIB. Guerra Civil. Fons Leonard Muntaner. Expedient de depuració del mestre Ángel Vallés Monter.

moments el mestre deixava oficialment la docència i perdia la seva categoria a l'escalafó del magisteri primari. Aquesta era la sanció més greu que podia rebre un mestre o una mestra per part del Tribunal de Depuració.

Per Ordre ministerial de 28 de març de 1977, quasi 37 anys després, li van reconèixer els 14 triennis corresponents al temps que va estar separat del servei.

Vista la petición formulada por D. ANGEL VALLES MONTER, Maestro Nacional que fué de Inca, provincia de Baleares y en aplicación de lo dispuesto en el Decreto 3357 de 5 de Diciembre de 1975, por el que se declaran revisadas de oficio las sanciones administrativas adoptadas de conformidad con lo establecido en la Ley de 10 de febrero de 1939 de responsabilidades políticas y en consecuencia, anulados sus efectos,

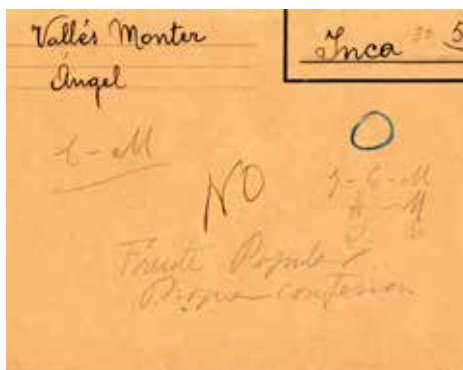

Figura 4. Sobre del primer procés de depuració del mestre Àngel Vallés Monter.

ESTA SUBDIRECCION GENERAL, en ejercicio de las facultades que tiene delegadas por Orden de 5 de Diciembre de 1973, (BOE del 24), ha resuelto:

Primero: Reconocer a D. ANGEL VALLES MONTER como servicios computables para trienios el período de tiempo comprendido desde el día en que fué separado de la enseñanza a consecuencia del expediente de depuración resuelto por Orden Ministerial de 27 de Julio de 1940 con la sanción de separación definitiva hasta la fecha en que tome posesión de la Escuela que con carácter provisional le ha de ser adjudicada por la Delegación Provincial del Departamento en BALEARES viniendo el interesado obligado a tomar parte en el primer Concurso de Traslados que se celebre para obtener Escuela en propiedad definitiva en la Provincia que desee.

Segundo: La citada Delegación Provincial practicará el interesado nueva liquidación de servicios y trienios por el tiempo indicado.¹⁶

Aleshores va ser adscrit al CNM Ciudad de Málaga, i el 2 d'abril de 1977 li concediren la jubilació per incapacitat permanent i per edat. Tenia 70 anys.

5. CONCLUSIONS

Com ja s'ha comentat, la depuració fou un tipus de repressió motivada per la Guerra Civil que va tenir repercussió en tots els funcionaris de l'Estat. Per tant, tots els mestres i les mestres de les escoles públiques es van veure

¹⁶ AMEIB. Arxiu. Secció Administrativa. Expedient administratiu del mestre Àngel Vallés Monter.

afectats per aquest procés. Tot i que es van depurar docents a tots els territoris de l'Estat espanyol, fou a les zones conquerides pels sollevats on van ser més contundents i arribaren al punt de deixar sense feina uns homes i unes dones que exercien de forma vocacional i amb uns sous molt baixos. El cas del mestre Vallés nés un clar exemple. No obstant això, també s'han de tenir en compte el patiment i la incertesa que planejava sobre aquests professionals de l'educació, que sovint no sabien qui els havia acusat ni per què, i als quals moltes vegades s'imputaven càrrecs falsos pel simple fet de ser qui eren o per la família que tenien. En aquesta comunicació podem veure el cas d'una mestra amb relativament bons informes que va acabar sancionada per l'acusació d'un reconegut empresari inquer, i un mestre que va combatre a les files de l'exèrcit franquista, continuant de forma voluntària fins al final de la Guerra, i també va ser sancionat. Per tant, tot i que la ideologia i les pròpies confessions dels docents eren cabdals a l'hora de determinar si s'havia de sancionar algú, existien molts d'altres factors que pesaven molt en les propostes de sanció del Tribunal Provincial de Depuració, i que de vegades eren suavitzades pel propi Tribunal Nacional amb seu a Burgos. El més trist de tot és que alguns i algunes mestres van haver de deixar la seva professió per motius diversos, però en la majoria de casos sense haver fet res més que aplicar les normatives i les indicacions pròpies del seu càrrec. Per haver declarat la seva ideologia i les seves afiliacions sense cap tipus d'engany. I per què no ho havien de fer així? No havien fet res dolent, simplement no pensaven com els sollevats. Aquest argument que avui en dia pareix tan simple va fer que molts de docents no només es quedassin sense feina, sinó també que alguns entrassin en un procés depressiu, que arribà en alguns casos, com el del mestre d'Algaida Joan Sixte Martí Galià i Lleonart, al suïcidi.

Inca ante el reto de la modificación del Impuesto sobre el Incremento de Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana

Jorge Luis Latorre Silvestre

Economista y asesor fiscal. jlatorre@coev.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.135

Paraules clau: impuestos locales, sistema fiscal, reforma tributaria, Impuesto sobre el Incremento de Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana.

Resum. *Diferentes sentencias del Tribunal Constitucional han declarado inconstitucional parte del Texto Refundido de la Ley Reguladora de las Haciendas Locales, referida al Impuesto sobre el Incremento de Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana.*

Este estudio, que se enmarca en el conjunto de investigaciones sobre la tributación local de Inca, analiza las alternativas que se plantean derivadas de la inconstitucionalidad de la plusvalía, escenarios que se plantean y el impacto que puede tener en el presupuesto.

Finalmente se proponen opciones para mantener el espíritu de la norma, sentencias y niveles de ingresos de Inca que garanticen la prestación de servicios municipales.

Keywords: local taxes, tax system, tax reform, Appreciation of Urban Land Tax.

Abstract. *Several rulings of the Constitutional Court have declared unconstitutional part of the Consolidated Text of the Law Regulating Local Treasury referred to the Appreciation of Urban Land Tax*

This study, which is part of the set of investigations on the local taxation of Inca, analyzes the alternatives that arise derived from the unconstitutionality of Appreciation of Urban Land Tax, the scenarios that arise and the impact that it may have on the budget.

Finally, options are proposed to maintain the spirit of the rule, the sentences, and the income levels of Inca to guarantee the provision of municipal services.

1. OBJETO Y METODOLOGÍA DEL ESTUDIO

El presente estudio tiene por objeto comprender el impacto de los cambios normativos del Impuesto sobre el Incremento del Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana en el municipio de Inca.

En concreto se han fijado tres objetivos:

- Estudio de los cambios normativos referidos al Incremento del Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana, así como las diferentes sentencias de los tribunales de justicia que han obligado a ir adaptando la norma.
- Análisis del impacto del IIVTNU en el presupuesto municipal de Inca.
- Estudio de los posibles escenarios de la interpretación de la sentencia de inconstitucionalidad del IIVTNU.

En primer lugar, se ha estudiado la regulación del Impuesto, tanto la vigente como la histórica, y tras comprender sus trazos fundamentales se han analizado las sentencias del Tribunal Constitucional que acabaron con la derogación de la norma. Por último, se ha ahondado en la reciente normativa aprobada por el Gobierno de España para adaptar el tributo a las sentencias.

Visto lo anterior se ha examinado el peso del citado Impuesto en los presupuestos municipales de Inca en los últimos cuatro años, de modo que pueda estudiarse el impacto del tributo en las cuentas públicas de Inca.

Finalmente, se plantean diferentes escenarios que pueden darse ante la interpretación de la Sentencia derogatoria del Impuesto, el posible efecto en las cuentas del Ayuntamiento, así como recomendaciones ante una posible revisión de la Sentencia por parte de instancias superiores.

2. MARCO NORMATIVO

La Constitución Española garantiza en su artículo 140 la autonomía de los municipios. Esta se concreta, entre otras, en la capacidad de legislar en materia tributaria. Dicha garantía que recoge la Carta Magna queda reflejada en el artículo 106 de la Ley 7/1985, de 2 de abril, Reguladora de las Bases del Régimen Local, que consagra que *las entidades locales tendrán autonomía para establecer y exigir tributos de acuerdo con lo previsto en la legislación del Estado reguladora de las Haciendas locales y en las Leyes que dicten las Comunidades Autónomas en los supuestos expresamente previstos en aquélla.*

Por otra parte, el artículo 59 del Real Decreto Legislativo 2/2004, de 5 de marzo, por el que se aprueba el Texto Refundido de la Ley Reguladora de las Haciendas Locales (en adelante TRLRHL), concreta esta autonomía y enumera los impuestos locales que los ayuntamientos deben exigir y los que pueden exigir.

De entre los impuestos que potestativamente pueden introducir los municipios se encuentra el Impuesto sobre el Incremento de Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana (en adelante IIVTNU).

Desde su aprobación por el Ayuntamiento de Inca, el IIVTNU ha permanecido vigente con diferentes modificaciones, la última aprobada por el Ayuntamiento Pleno en sesión ordinaria celebrada el día 9 de noviembre de 2016, y publicada en el *Boletín Oficial de les Illes Balears* el día siguiente, entrando en vigor el año 2017.

Diferentes sentencias del Tribunal Constitucional cuestionaron la constitucionalidad de algunos de los aspectos del tributo.

La Sentencia 59/2017, de 11 de mayo de 2017, del Tribunal Constitucional falló que:

Estimar la cuestión de inconstitucionalidad núm. 4864-2016 y, en consecuencia, declarar que los artículos 107.1, 107.2 a) y 110.4, todos ellos del texto refundido de la Ley reguladora de las haciendas locales, aprobado por el Real Decreto Legislativo 2/2004, de 5 de marzo, son inconstitucionales y nulos, pero únicamente en la medida que someten a tributación situaciones de inexistencia de incrementos de valor.

Con esta Sentencia el alto tribunal venía a derogar el impuesto en aquellos casos en los que no existía un aumento de valor del terreno en momento de la transmisión, ya que hasta entonces se daba la circunstancia de que en aquellas transmisiones en las que existía pérdida patrimonial los ayuntamientos exigían el tributo a los obligados tributarios. Esta controversia fue atacada por la Sentencia en la medida que se estaban sometiendo a tributación *situaciones inexpresivas de capacidad económica*. Es decir, que aun estando vigente la norma relativa al IIVTNU, desde mayo de 2017 los ayuntamientos no podían practicar liquidación alguna relativa al tributo en los casos de transmisión de un inmueble de naturaleza urbana.

El 31 de octubre de 2019 el Tribunal Constitucional volvía a recortar los supuestos en los que podría exigirse el pago del impuesto en los casos en los que se transmitía un inmueble. En concreto en esta ocasión el Tribunal venía a señalar que no cabe gravar con el Impuesto la transmisión de un terreno de naturaleza urbana en los casos en los que el impuesto a repercutir superarse el importe de la ganancia obtenida. Es decir, que no podía liquidarse el Impuesto en los casos en los que el resultado de la liquidación fuese superior a la ganancia obtenida. El motivo de esta limitación no es otro que la falta de contribución a los gastos en función de la capacidad económica. Así lo señala la Sentencia, que afirma:

En aquellos supuestos en los que de la aplicación de la regla de cálculo

prevista en el art. 107.4 TRLHL (porcentaje anual aplicable al valor catastral del terreno al momento del devengo) se derive un incremento de valor superior al efectivamente obtenido por el sujeto pasivo, la cuota tributaria resultante, en la parte que excede del beneficio realmente obtenido, se corresponde con el gravamen ilícito de una renta inexistente en contra del principio de capacidad económica y de la prohibición de confiscatoriedad que deben operar, en todo caso, respectivamente, como instrumento legitimador del gravamen y como límite del mismo (art. 31.1 CE).

Así, con esta segunda sentencia, el Tribunal Constitucional ya había limitado la repercusión del Impuesto en dos situaciones: en las que con la transmisión de un inmueble se hubiese dado una pérdida patrimonial y una segunda en la que el importe del Impuesto fuese superior a la ganancia obtenida.

Con todo, el 26 de octubre de 2021 llegó la Sentencia que ponía en cuestión el Impuesto tal y como se había conocido al momento, declarando la inconstitucionalidad del método de cálculo del mismo y con ello la del propio Impuesto.

En concreto la Sentencia 182/2021, de 26 de octubre de 2021, sobre la cuestión de inconstitucionalidad 4433-2020 dejó claro que:

el mantenimiento del actual sistema objetivo y obligatorio de determinación de la base imponible, por ser ajeno a la realidad del mercado inmobiliario y de la crisis económica y, por tanto, estar al margen de la capacidad económica gravada por el impuesto y demostrada por el contribuyente, vulnera el principio de capacidad económica como criterio de imposición (art. 31.1 CE).

Es decir, en la medida que el sistema de cálculo del IIVTNU no respetaba el principio de capacidad económica a la hora de contribuir que fija la Constitución Española, era inconstitucional, y así quedaba reflejado en la Sentencia.

De este modo, quedaba derogado el sistema de cálculo del Impuesto, y si no se podía calcular no había impuesto. No obstante, la importancia del tributo en las cuentas de los municipios exigía que se articulase algún mecanismo conducente a mitigar el impacto en las sentencias sobre la inconstitucionalidad.

A la luz de lo anterior se redactó el Real Decreto Ley 26/2021, de 8 de noviembre, por el que se adapta el Texto Refundido de la Ley Reguladora de las Haciendas Locales, aprobado por el Real Decreto Legislativo 2/2004, de 5 de marzo, a la reciente jurisprudencia del TC respecto del IIVTNU (en adelante el Real Decreto-ley 26/2021). Este Real Decreto Ley se formuló para *adaptar la base imponible del impuesto a la capacidad económica efectiva*

del contribuyente, permitiendo su contribución al sostenimiento de los gastos públicos de acuerdo con aquella.

No obstante, no debe olvidarse que en la motivación de la reforma subyace la idea de salvaguardar las finanzas municipales. Urgía adaptar el Impuesto a la jurisprudencia para evitar el colapso de las cuentas municipales, de ahí su extraordinaria y urgente necesidad. La reforma expone que la última de las sentencias suponía:

una merma inmediata e importante de sus recursos financieros, que puede provocar un incremento del déficit público que ponga en riesgo el adecuado cumplimiento del principio de estabilidad presupuestaria recogido en el artículo 135 de la Constitución, lo que va además en perjuicio del principio de suficiencia financiera de las entidades locales reconocido en el artículo 142 de la Constitución.

Es decir, con la reforma se busca adaptar la norma a la jurisprudencia, y se hace, expresamente, para evitar el colapso financiero de los ayuntamientos.

Por último, sobre la adaptación de las ordenanzas fiscales municipales relativas al Impuesto, el Real Decreto Ley 26/2021 fija un plazo para ello por parte de los ayuntamientos, señalando en la disposición transitoria única que los ayuntamientos que tengan establecido el Impuesto sobre el Incremento de Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana deberán modificar, en el plazo de seis meses desde la entrada en vigor de este real decreto-ley, sus respectivas ordenanzas fiscales para adecuarlas a lo dispuesto en el mismo. A fecha de realización del presente estudio, el Ayuntamiento de Inca no ha publicado la adaptación.

3. IMPACTO DEL IIVTNU EN EL PRESUPUESTO MUNICIPAL DE INCA

Vista la rapidez con la que el Gobierno de España ha redactado el Real Decreto Ley 26/2021 y la referencia en el mismo a la merma financiera de las arcas municipales, debe estudiarse el impacto que tiene el Impuesto sobre el Incremento de Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana en el presupuesto municipal de Inca. De esta manera podrá medirse el alcance de los efectos de las distintas sentencias y la reforma en las cuentas inquenses.

En primer lugar, es necesario analizar la evolución del importe presupuestado cada año correspondiente al IIVTNU. La importancia del mismo varía según el año y su peso en el presupuesto también. Así, la evolución del mismo en los últimos años es la que sigue:

Como puede observarse, el presupuesto no ha tenido un peso similar a lo largo de los años, pasando de un casi residual 1,77 % en 2018 a un moderadamente importante 4,04 % en 2020. En cualquier caso, el hecho de que Inca recaude

	2017	2018	2019	200	2021
IIVTNU presupuestado	489.279,00	176.461,00	247.940,00	421.006,00	324.090,00
Porcentaje sobre el presupuesto total	4,78 %	1,77 %	2,53 %	4,04 %	3,10 %

Tabla 1. Evolución del IIVTNU en el presupuesto de Inca.

un 4 % del total de sus ingresos procedente del Impuesto supone una dependencia del mismo e imposibilita la alternativa que renuncie al mismo, si bien es cierto que la dependencia del mismo es menor que otros municipios de características similares, como son Manacor o Lluçmajor.

	IIVTNU 2020	IIVTNU 2021
Marratxí	18,04 %	17,76 %
Lluçmajor	8,14 %	10,44 %
Manacor	6,78%	N/A
Inca	4,04 %	3,10 %

Tabla 2. Evolución del IIVTNU en el presupuesto de municipios similares a Inca.

Queda claro que el importe del IIVTNU en el presupuesto de Inca, representando un nada despreciable 4 % en 2020 y un 3 % en 2021, supone un valor muy inferior al que tiene en otros municipios. Por tanto, la dependencia presupuestaria del Impuesto es muy pequeña y la limitación de la recaudación del mismo no pondría en jaque las finanzas y la prestación de los servicios básicos a los ciudadanos de Inca.

4. POSIBLES ESCENARIOS DE LA APLICACIÓN DE LA SENTENCIA DEL TRIBUNAL CONSTITUCIONAL

Tras la publicación de la Sentencia 182/2021, de 26 de octubre de 2021, además del cuestionamiento del Impuesto se planteaba también la cuestión sobre qué pasaba con los impuestos pagados en el pasado y cuyo método de cálculo había quedado declarado como inconstitucional. Es decir, si el IIVTNU es inconstitucional, ¿deben los ayuntamientos devolver los importes pagados por los contribuyentes? ¿O por contra solo afecta a los actos jurídicos futuros? La teoría jurídica es clara en estos casos, la inconstitucionalidad de una norma deroga de facto sus efectos, tanto futuros como pasados. De este modo, una norma derogada no debía haber producido efectos. Por ejemplo, la Sentencia 148/2021, de 14 de julio de 2021 del Tribunal Constitucional, que declaraba inconstitucional el Real Decreto 463/2020, de 14 de marzo, por el que se declaró el estado de alarma para la gestión de la situación de crisis sanitaria ocasionada por el COVID-19, supuso la anulación de todos sus efectos y, por tanto, la obligación de devolución de todas los

importes recaudados en concepto de sanción por incumplimiento de dicho Real Decreto.

El mismo efecto ha tenido la nulidad cuando ha venido del Tribunal de Justicia de la Unión Europea. Sirva como ejemplo la Sentencia de 21 de diciembre de 2016 sobre los asuntos acumulados c 154/15, c 307/15 y c 308/15, que supuso la nulidad de las cláusulas bancarias abusivas, lo cual implicó la devolución de los importes cobrados en exceso por los bancos; o la Sentencia de 3 de septiembre de 2014 sobre el régimen de tributación de los no residentes en el Impuesto de Sucesiones y Donaciones, que supuso la obligación de la devolución de los impuestos cargados incorrectamente a los ciudadanos no españoles por parte de la Agencia Tributaria española.

Con todo lo anterior, cabe pensar que la Sentencia que decreta la nulidad del IIVTNU tal y como venía calculándose hasta el momento implicaría la devolución de los impuestos cobrados en base a aquella forma de cálculo. Sin embargo, tal vez guiados por la necesidad de evitar *una merma inmediata e importante de sus recursos financieros, que puede provocar un incremento del déficit público que ponga en riesgo el adecuado cumplimiento del principio de estabilidad presupuestaria*, el Tribunal sentenciador publicó una nota informativa aclarando el alcance de la Sentencia.

La Nota informativa n.º 102/2021 del Pleno del Tribunal Constitucional expuso que *no pueden considerarse situaciones susceptibles de ser revisadas con fundamento en esta sentencia, aquellas obligaciones tributarias devengadas por este impuesto, que a la fecha de dictarse la misma hayan sido decididas definitivamente mediante sentencia con fuerza de cosa juzgada o mediante resolución administrativa firme*. Es decir, el Constitucional afirma que la Sentencia solo afecta a aquellos actos que no fuesen firmes, dicho de otra manera, no obligaba a la devolución de los ingresos obtenidos por los ayuntamientos de los ejercicios no prescritos.

Es decir, desde el punto de vista del órgano sentenciador, el Impuesto, aun siendo inconstitucional, no debe devolverse a los contribuyentes.

No obstante la nota publicada por el Pleno del Tribunal Constitucional, no debe olvidarse que los contribuyentes pueden seguir recurriendo a instancias judiciales superiores, de modo que el Tribunal de Justicia de la Unión Europea podría pronunciarse al respecto en el futuro.

En el caso de que el Tribunal europeo interpretase de manera diferente la Sentencia del Tribunal Constitucional, los ayuntamientos podrían verse obligados a devolver los importes referidos a aquellas operaciones no prescritas.

En el caso del Ayuntamiento de Inca, una interpretación de estas características podría suponer devolver el importe recaudado en los últimos cuatro años, y eso sí podría implicar la quiebra de las finanzas del consistorio

inquense. El total presupuestado correspondiente a los últimos ejercicios es de 845.407,00, que supone el 8,11 % del total del presupuesto del último año.

	Total
IIVTNU no prescrito	845.407,00
% sobre el presupuesto total de un año	8,11 %

Tabla 3. Porcentaje sobre el presupuesto de los importes no prescritos del IIVTNU.

Es decir, una sentencia que interprete que los ayuntamientos deben devolver los importes recaudados implicaría el que el Ayuntamiento de Inca tuviese comprometido más del 8 % del presupuesto del año que se dicte sentencia. Ante esto, cabe plantearse que el Ayuntamiento debe tomar medidas presupuestarias para que, si se da la contingencia de que el Tribunal de Justicia de la Unión Europea obligue a devolver las plusvalías cobradas, las arcas municipales tengan fondos suficientes y puedan seguir prestando los servicios públicos necesarios.

5. RESUMEN Y CONCLUSIONES

La normativa reguladora del Impuesto sobre el Incremento del Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana ha ido evolucionando desde su inclusión inicial en el Texto Refundido de la Ley Reguladora de Haciendas Locales hasta la publicación del Real Decreto Ley 26/2021, de 8 de noviembre, por el que se adapta el Texto Refundido de la Ley Reguladora de las Haciendas Locales, aprobado por el Real Decreto Legislativo 2/2004, de 5 de marzo, a la reciente jurisprudencia del TC respecto del IIVTNU.

Las distintas sentencias del Tribunal Constitucional de 2017, 2019 y 2021 declararon la inconstitucionalidad del Impuesto en casos en los que existiese una pérdida patrimonial, en los que el Impuesto fuese mayor que la ganancia obtenida y, por último, del propio método de cálculo respectivamente.

Ante el riesgo de colapso de las finanzas municipales, el Gobierno de España aprobó el Real Decreto Ley 26/2021, en el que adaptaba el método de cálculo y daba a los ayuntamientos seis meses para adaptar la normativa local.

El Ayuntamiento de Inca, que tiene aprobada una ordenanza municipal reguladora del Impuesto, tiene presupuestada cada año una partida relativa a este. El último ejercicio cerrado tenía un importe que suponía el 3 % del presupuesto total de Inca.

La dependencia que tiene Inca del Impuesto es menor que la de otros municipios de Mallorca de características similares, como son Manacor o Marratxí, teniendo, por tanto, menor exposición a una posible interpretación amplia de la última Sentencia del Tribunal que implique la devolución de las cantidades recaudadas en los ejercicios no prescritos.

La Nota informativa núm. 102/2021 del Pleno del Tribunal Constitucional aclaró que la Sentencia que declaraba inconstitucional el método de cálculo no implicaba el efecto retroactivo de la misma. No obstante, en el caso de que el Tribunal de Justicia de la Unión Europea interpretase que sí que debe hacerse, el Ayuntamiento de Inca deberá hacer frente a la devolución de cantidades que podrían ascender al 8 % del presupuesto municipal de un año.

Ante esta posible contingencia los ayuntamientos, y en concreto en el de Inca, deberían tomar medidas financieras (bien vía reservas o dotación de provisiones) para que, en caso de que se vea obligado a devolver los importes recaudados, no se vea comprometido el presupuesto municipal ni los servicios municipales.

6. BIBLIOGRAFÍA

Latorre Silvestre, J. 2019. "Las bonificaciones potestativas de los impuestos locales de Inca como instrumento de política local". XX Jornades d'Estudis Locals d'Inca. Ajuntament d'Inca, 281-302.

Latorre Silvestre, J. 2019. "La tributación local de Inca como medida frente a la COVID-19". XXI Jornades d'Estudis Locals d'Inca. Ajuntament d'Inca, 65-82.

Ordenanza fiscal reguladora del Impuesto sobre el Incremento del Valor de los Terrenos de Naturaleza Urbana. Boletín Oficial de las Illes Balears núm. 170, de 19 de diciembre de 2019.

Real Decreto Legislativo 2/2004, de 5 de marzo, por el que se aprueba el Texto Refundido de la Ley Reguladora de las Haciendas Locales. Boletín Oficial del Estado núm. 59, de 9 de marzo de 2004, páginas 10.284-10.342.

Real Decreto-ley 26/2021, de 8 de noviembre, por el que se adapta el Texto Refundido de la Ley Reguladora de las Haciendas Locales, aprobado por el Real Decreto Legislativo 2/2004, de 5 de marzo, a la reciente jurisprudencia del TC respecto del IIVTNU.

Sentencia 126/2019, de 31 de octubre de 2019, del Tribunal Constitucional. Boletín Oficial del Estado núm. 293, de 6 de diciembre de 2019, páginas 133.888-133.898.

Sentencia 182/2021, de 26 de octubre de 2021, del Tribunal Constitucional. Boletín Oficial del Estado núm. 282, de 25 de noviembre de 2021, páginas 145.229-145.258.

Sentencia 59/2017, de 11 de mayo de 2017, del Tribunal Constitucional. Boletín Oficial del Estado núm. 142, de 15 de junio de 2017, páginas 49.581- 49.590.

Actualització del cens (2021) i revisió històrica de nius de *Delichon urbicum* a la ciutat d'Inca

Llorenç Payeras Capellà

GREC Recursos Genètics i Entorn Cultural. payerascapella@gmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.145

Paraules clau: cabot, colònies, nius, delictes.

Resum. *Aquests darrers anys s'han dut a terme alguns censos de nius de cabot (Delichon urbicum) a la ciutat d'Inca (Payeras i Payeras, 2019. Anuari ornitològic de les Balears; www.Oronetes.cat). El present treball consisteix a presentar la realització del cens que hem efectuat aquest any 2021, i també fer la comparativa històrica amb els censos anteriors.*

Es treuen conclusions quant al nombre de colònies, el nombre de nius, la creació de noves colònies, la destrucció d'altres i la desaparició de colònies abans existents. La destrucció de colònies segueix practicant-se i, malgrat que algunes es refan, ha provocat la desaparició de dues que abans existien.

No observam cap reacció administrativa ni penal davant un delictes ambiental ben tipificat. No obstant això, el nombre de nius efectius segueix una tendència constant durant l'interval controlat.

Keywords: cabot, colonies, nests, crime.

Abstract. *In recent years, some censuses of Cabot (Delichon urbicum) nests have been carried out in the city of Inca. (Payeras & Payeras, 2019; Ornithological Yearbook of the Balearics; www.Oronetes.cat). The present work presents the census that we have performed during this year 2021. We have also made an historical comparison with previous censuses.*

Some conclusions have been pointed out regarding the number of colonies, the number of nests, the creation of new colonies, the destruction of colonies and the disappearance of existing colonies. The destruction of colonies is still practiced and, although some of them have been rebuilt, it has led to the disappearance of two pre-existing colonies.

We do not observe any administrative or legal reaction to a well-defined environmental crime. However, the number of nests follows a constant tendency during the controlled interval.

1. INTRODUCCIÓ

Els darrers anys s'han duit a terme alguns censos de nius de cabot (*Delichon urbicum*) a la ciutat d'Inca (Payeras i Payeras, 2019. *Anuari ornitològic de les Balears*; www.Oronetes.cat).

El present treball consisteix a presentar la realització del cens que hem efectuat aquest any 2021, i també fer la comparativa històrica amb els censos anteriors.

2. CENS DE NIUS 2021

Durant els mesos de juny, juliol i agost de 2021, en plena època reproductiva dels cabots s'han recorregut les colònies existents i prospectat possibles nous emplaçaments.

2.1. Resultats de la prospecció 2021

Col.	Carrer	Nre.	Nius ocupats	Nius romputs
1	Antoni m. Alcover	169	2	
2	General Weyler	175	3	
3	Francesc de Borja Moll	104	5	3
4	Binissalem	126	1	1
5	Binissalem	116	1	
6	Binissalem	107	3	
7	Binissalem	127	1	
8	Major	52-54	8	2
9	Plaça de sta. Maria la Major	10	31	3
10	En corró	s/N	5	1
11	Jaume Armengol	31	10	
12	Músic Salas	14	3	
13	Sant Somingo	10		
14	Avinguda de les gGrmanies	26	18	2
15	Miquel dels Sants Oliver	4		

16	La Justícia	115	2	
17	La Justícia	105	2	1
18	La Justícia	103	2	
19	Antoni Fluxà	105	3	
20	Pare Cerdà	84	84	2
21	Gran Via de Colom	f. R.	3	
	Total		187	15

2.2. Plànol de situació de les colònies

Sobre un plànol urbà de la ciutat d'Inca situam les colònies de cria, d'aquesta manera s'observa la distribució bàsicament agrupada en tres zones.

3. COMPARATIVA DE CENSOS 2019-2021

4. EVOLUCIÓ HISTÒRICA

S'ha fet la comparació amb les dades pròpies i les recollides per altres observadors, i publicades a la web Oronetes.cat i a l'*Anuari ornitològic de les Illes Balears*, corresponents a diverses anualitats.

Figura 1. Situació de les colònies de cria en el plànol d'Inca.

Col.	Carrer	Nre.	2019	2021
1	Antoni M. Alcover	169	1	2
2	General Weyler	175	3	3
3	Francesc de Borja Moll	104	5	5
4	Binissalem	126 1 1		
5	Binissalem	116	1	1
6	Binissalem	107	3	3
7	Binissalem	127	1	1
8	Carrer Major	52-54	8	8
9	Plaça de Sta. Maria la Major	10	31	31
10	D'en Corró s/n	s/n	4	5
11	Jaume Armengol	31	19	19
12	Músic Salas	14	2	3
13	Sant Somingo	10		
14	Avinguda de les Germanies	26	21	18
15	Miquel dels sants oliver	4		
16	La Justícia	115	2	2
17	La Justícia	105	2	2
18	La Justícia	103	1	2
19	Antoni Fluxà	105	3	3
20	Pare Cerdà	84	82	84
21	Gran Via Colom	F.R.*	0	3
	TOTAL		171	187

* FÀBRICA RAMIS.

Respecte al cens de 2019, el 2021 trobam els següents canvis:

- El nombre de colònies s'ha incrementat amb una de nova: la colònia 21, situada a la Gran Via de Colom, que es compon de 3 nius.
- El nombre general de nius té un lleuger augment, 4 colònies (1-10-12-18) incrementen un niu i una (la 20) en dos.

FONT	ANY	NIUS ACTIUS	NIUS EN CONSTRUCCIÓ
Projecte oronetes	2017	45	1
Anuari ornitològic	2017	45	4
Anuari ornitològic	2019	65	3
Projecte oronetes	2019	164	0
Payeras i Payeras	2019	171	22
Anuari ornitològic	2020	164	9
Payeras, ll.	2021	187	15

- La destrucció de colònies segueix practicant-se i, malgrat que algunes es refan (avinguda de les Germanies), ha provocat la desaparició de dues que abans existien (Sant Domingo, Miquel dels Sants Oliver).
- No observam cap reacció administrativa ni penal, davant un delicte ambiental ben tipificat.

6. REFERÈNCIES

Anuari ornitològic de les Balears 2017.

Anuari ornitològic de les Balears 2019.

Anuari ornitològic de les Balears 2020.

Payeras Capellà, Ll. & Payeras Capellà, M. M. 2019. "Cens de nius de *Delichon urbicum* a la Ciutat d'Inca l'any 2019." XV Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 2019. Projecte Oronetes. www.Oronetes.cat.

La Variant Nord d'Inca: anàlisi urbanística, territorial, ambiental i social

Dra. Caterina Amengual Morro¹ i Cristòfol Rotger Pujadas²

1) Doctora en Ecologia, paisatgista i ambientòloga. Grup d'Ecologia Interdisciplinar. Universitat de les Illes Balears (UIB). caterina.am@gmail.com

2) Geògraf especialitzat en Medi Ambient, Teledetecció i Sistemes d'Informació Geogràfica. tofolgeo@gmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.151

Paraules clau: Variant Nord, planificació urbana, mobilitat sostenible, infraestructures, impacte ambiental, socioecologia.

Resum. *El primer traçat de la Variant Nord d'Inca apareix al Pla General d'Ordenació Urbana de 1987. La infraestructura encara no s'ha executat, i la ciutat pateix problemes patents de congestió vehicular. El 2020 es presenta un Estudi informatiu proposat pel Consell de Mallorca en consens amb l'Administració local, en què es pretén construir una part de la Variant que uneixi la carretera d'Alcúdia amb la de Selva, amb el seu consegüent impacte a la zona rústica del nord del municipi, i ignorant les funcions pròpies de l'urbanisme.*

Des del seu traçat inicial, el disseny de la Variant Nord d'Inca ha patit nombroses modificacions, i aquesta ha estat una font de debats intermitents al llarg dels darrers trenta anys, i l'actual projecte no soluciona els problemes interns mencionats. Es aquest estudi s'analitzen els components urbanístics, territorials, ambientals i socials de la Variant, per tal de veure els seus efectes i implicacions, i trobar-hi solucions des de la mobilitat sostenible.

Keywords: Variant Nord, urban planning, sustainable mobility, infrastructure, environmental impact, socioecology.

Abstract. *The first layout of the Ronda Nord of Inca appears in the 1987 General Urban Planning Plan. The infrastructure has not been executed yet, and the city suffers vehicular congestion problems. In 2020 an Informative Study proposed by the Consell de Mallorca in consensus with the local administration is presented, where it is intended to build a part of a variant that connects the Alcúdia road with the Selva road, with its consequent impact on the rustic area of the north of the municipality, ignoring the proper functions of urbanism.*

Since its initial layout, the design of the Ronda Nord of Inca has undergone numerous modifications, causing numerous debates throughout the last thirty years, and the current project does not solve the aforementioned internal problems. This study analyses

the urban, territorial, environmental and social components of the variant to see its effects and implications and find solutions from the sustainable mobility.

1. INTRODUCCIÓ

L'ordenació del territori i l'urbanisme són matèries que configuren els assentaments urbans, la connexió entre ells i la relació que originen amb el paisatge a on s'estableixen. Així com l'ordenació del territori i la política de carreteres són competència dels consells insulars, l'urbanisme és una funció municipal, d'acord amb l'ordenament jurídic. Aquestes relacions

són presents en l'actualitat a l'hora de dissenyar i executar projectes sobre el territori. Així doncs, el present estudi s'inscriu en aquest context, analitzant la relació entre l'ordenació del territori i l'urbanisme mitjançant un element com és el traçat d'una via urbana, en aquest cas la Variant Nord d'Inca.

Inca és una ciutat situada (fig. 1) a la part centrooccidental de Mallorca, dins la comarca del Raiguer, al centre de l'eix viari Palma-Alcúdia, i dona servei a una corona de pobles que l'envolten, exercint de capital de comarca. El terme municipal té una superfície de 58,3 km², amb un sol nucli urbà que ocupa uns 2,8 km² en forma compacta. La població al nucli és de 30.892 habitants (IBESTAT, 2020), i 2.427 habitants en disseminat, la qual ha augmentat un 70,5 %, mentre que la de la ciutat, un 34,7 % entre el 2000 i el 2015 (Petrus, 2016).

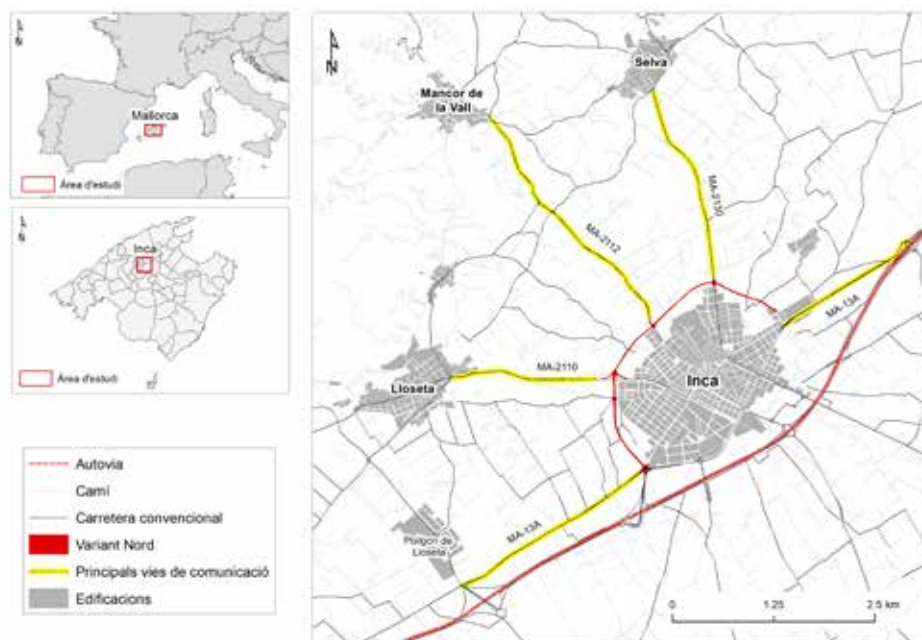

Figura 1. Localització de la Ronda Nord en un context general.

Quant a la morfologia urbana, el centre històric es troba localitzat a un turó entre el serral de ses Monges i Sant Francesc, amb tipologia de carrers estrets i irregulars. Arran de la Revolució Industrial (segles XIX i XX), la ciutat experimentà un creixement exponencial a partir d'aquest nucli històric de característiques medievals (Ginard & Estrany, 2012). Aquest creixement, juntament amb la presència de la via ferroviària, implicà una insuficient comunicació viària entre barriades. Cal destacar també que en els anys del boom turístic i l'època del "desarrollismo" Inca experimentà una forta pressió de renovació urbana, canviant la morfologia del centre de casals antics per torres i obres arquitectòniques modernes. En aquells moments es duia a terme un urbanisme no planificat, també conegut com "a la carta", ja que no es disposava dels instruments de planejament públics sota el règim dictatorial.

Amb la instauració de l'autonomia i la democràcia s'establiren també els governs locals, a partir de la Llei 7/1985, reguladora de les bases del règim local. Amb el govern democràtic arribà el primer Pla General d'Inca, aprovat inicialment el 1986, i definitivament l'any 1987. Aquest Pla General ja inclogué el disseny de la infraestructura de la Variant Nord. En el seu traçat original tenia una longitud d'uns 4 kilòmetres, dels quals, avui dia, només se n'han executat 100 metres, corresponents al carrer de Massanella. La resta del traçat ha estat objecte de nombroses modificacions i inferències, les quals s'estudiaran a continuació.

La qüestió a analitzar és la d'una infraestructura necessària que porta 34 anys planificada, però que cap equip de govern municipal ha aconseguit materialitzar (fig. 1). El 1998 passà de la planificació urbana a la planificació sectorial, i aparegué per primera vegada en un Pla de Carreteres. L'any 2012 es va presentar un projecte d'execució de la carretera, però no es va realitzar la tramitació ambiental. El punt de partida d'aquest estudi és la darrera proposta de traçat que es planteja el juny del 2020, amb un Estudi informatiu i el consegüent Estudi ambiental estratègic, encara en tramitació a la finalització d'aquest article.

El dit estudi analitza la fricció que existeix en aquesta proposta d'infraestructura, ja que col·lideixen els marges de l'urbanisme amb l'ordenació del territori i la política sectorial de carreteres. A partir d'aquí s'estudien les conseqüències amb un enfocament des de l'urbanisme, el territori, les variables ambientals i socials, per tal d'extreure'n unes conclusions. S'analitza també la població afectada que pateix ja de descàrrec davant les instàncies polítiques, mentre la ciutat pateix de greus problemes de congestió de trànsit als principals eixos de connexió.

2. METODOLOGIA

L'anàlisi es basa en un estudi de documents de cinc naturaleses: bibliografia de referència i documents tècnics complets (memòries, plànols i annexos); normativa en matèria d'urbanisme, ordenació del territori, sectorial de carreteres i ambiental; plans directors associats; documents amb contingut jurídic (protocols, document d'abast, informe...); premsa i pàgines web.

A més, s'han realitzat consultes i entrevistes a actors clau del procés: jurídics, polítics, tècnics, veïnats, a banda de l'assistència a reunions i la consulta de notícies relacionades. Com a documents tècnics principals i que serveixen d'eix vertebrador de l'estudi, s'ha analitzat l'Estudio Informativo Variante de Inca, tramo entre la Ma-2130 y la Ma-13, per incorporar modificacions i tres alternatives noves (Estrany, 2018), el Document inicial estratègic (Pomar, 2019) i l'Estudi d'impacte ambiental (Pomar, 2020), i el Document d'abast de la Variant Nord d'Inca (CMAIB, 2019). També s'ha analitzat l'Estudi informatiu de 2012 (aprovació inicial, informació pública 20/07/2012 – 24/08/2012; BOIB núm. 103, de 19 de juliol de 2012).

Com a normativa vigent, tant urbanística com d'ordenació del territori, de carreteres i ambiental. Com a instruments de planificació, s'estudia el Pla Director Sectorial de Carreteres de Mallorca de 2009). Quant a plans associats, cal destacar el Pla de Mobilitat Urbana Sostenible (PMUS) de l'Ajuntament d'Inca, i el Pla d'Acció per a l'Energia Sostenible i el Clima per (PAESC) per poder contextualitzar la ronda en un moment en què la mobilitat sostenible esdevé un enfocament racional per a l'adaptació i la mitigació dels efectes del canvi climàtic; quant a documents jurídics el Protocol de coordinació d'actuacions conjuntes Departament de Territori – Ajuntament d'Inca, respecte a la construcció de la Variant Nord d'Inca (16/5/2018) i diverses sentències.

L'anàlisi espacial de la Variant s'ha duit a terme mitjançant els sistemes d'informació geogràfica, mitjançant el programari Arc Map, a partir de les capes extretes de l'Institut Geogràfic Nacional (IGN) i de la Infraestructura de Dades Espacials de les Illes Balears (IDEIB).

2. CONSIDERACIONS TÈCNIQUES

Per tal de situar aquesta llarga història i contextualitzar els fets més rellevants, s'exposa una taula resum amb les principals determinacions a la qual s'indica la data, l'organisme responsable i la descripció del fet.

Data	Organisme	Descripció
1987	Ajuntament d'Inca	Aprovació del primer PGOU d'Inca.
1995	Ajuntament d'Inca	Modificació del PGOU d'Inca. Adaptació de la Ronda Nord.
2005	Ajuntament d'Inca	Adaptació del PGOU a les DOT.
27/9/2006	Consell de Mallorca	Estudi informatiu i establiment de la franja de reserva que apareix actualment al PDS de Carreteres.
2009	Consell de Mallorca	Revisió del Pla Director Sectorial de Carreteres de Mallorca – Ronda com a "xarxa viària primària complementària".

Data	Organisme	Descripció
2012	Ajuntament d'Inca	Adaptació del PGOU al PTM integrant al PGOU la reserva. Aprovació per l'Ajuntament, però no pel Consell de Mallorca
20/07/2012	Consell de Mallorca	Informació pública de l'Estudi informatiu "gran Variant Nord".
4/7/2013	Consell de Mallorca	Aprovació definitiva de l'Estudi informatiu, sense l'avaluació ambiental.
16/5/2018	Consell de Mallorca i Ajuntament d'Inca	Protocol de coordinació d'actuacions conjuntes Departament de Territori – Ajuntament d'Inca, respecte a la construcció de la Variant Nord d'Inca
21/10/2019	Comissió de Medi Ambient IB	Document d'abast de la Variant Nord d'Inca. Demana alternativa zero.
23/6/2020	Consell de Mallorca	Estudio Informativo Variante de Inca, tramo entre la Ma-2130 y la Ma-13 i Estudi d'impacte ambiental. No presenten alternativa zero.
25/11/2021	Consell de Mallorca	Finalització del període d'exposició pública. Resultat: 505 al·legacions.
Juny 2021	Consell de Mallorca	Resposta a les al·legacions davant la Comissió de Medi Ambient IB.
Desembre 2021	Comissió de Medi Ambient	Pendents de "Declaració ambiental estratègica", Comissió de Medi Ambient.

Taula 1. Cronologia dels fets més rellevants referents a la Ronda Nord.

2.1. Anàlisi urbanística

Per contextualitzar, i d'acord amb la Llei 12/2017, d'urbanisme de les Illes Balears, l'urbanisme és la política pública que regula, ordena, ocupa i permet la transformació dels usos del sòl, amb la finalitat d'utilitzar aquest recurs per a l'interès general. Entre d'altres, formen part de l'activitat urbanística: classificar i ordenar el sòl, vinculant-hi un ús; prioritzar la transformació dels sòls ja transformats; associar cada transformació del sòl a un instrument urbanístic; programar les actuacions i pressupostar-les; tenir en compte la prevenció de riscos i perills per a la salut pública, mesures de conservació de la natura, de protecció del patrimoni cultural i del paisatge, i preveure la contaminació.

L'instrument per excel·lència que regula l'urbanisme és el Pla General. El primer Pla General aprovat en període democràtic i que ja recull la idea d'una ronda, pròpia dels desenvolupaments dels anys 80, va ser el PGOU del 1987, aprovat

sota el mandat d'Antoni Pons, i amb Àngel García com a regidor d'Urbanisme i Joana Roca com a arquitecta. Posteriorment, el 1995 es va modificar el PGOU i també el traçat de la Ronda per adaptar-se millor a la trama urbana. Va ser el temps en què es van desenvolupar Crist Rei Nou i So na Monda amb la idea d'una urbanització moderna amb tots els serveis. Era durant el mandat de Jaume Armengol amb Bernat A. Amengual com a regidor d'Urbanisme. L'actual Pla General d'Inca va ser aprovat el 2012 essent batle Rafel Torres, i recull tant en la memòria com en la part gràfica un traçat de Ronda Nord de tipus urbà.

Ara bé, la reserva de sòl prevista inicialment va rebre una ingerència promoguda pel mateix Ajuntament d'Inca, i va ser el desenvolupament de la promoció "Residencial Espacio Ronda Inca" i la construcció del CEIP Miquel Duran i Saurina que varen comprometre la trobada de la Ronda amb la carretera d'Alcúdia.

2.2. Anàlisi territorial

L'ordenació territorial és aquella que es du a terme a un nivell supramunicipal i es concreta en l'ordenació física del territori que serveix de marc per a l'aplicació de la legislació urbanística. Els instruments principals d'aquesta ordenació són els plans territorials, en el nostre cas el Pla Territorial de Mallorca (PTM)

Figura 2. Estructura general i orgànica. Pla General d'Ordenació Urbana d'Inca. Font: Ajuntament d'Inca.

(Consell de Mallorca, 2004), aprovat el 2004 amb dues modificacions, la darrera el 2011 i actualment en revisió. L'ordenació sectorial s'encaixa en la territorial d'una manera un poc més forçada. Per ordenació sectorial entenem la industrial, l'elèctrica, l'hídrica, i en el cas que ens ocupa i que marca d'una manera ben visible el territori, l'ordenació sectorial de carreteres. Aquesta neix amb la Llei 5/1990, de 24 de maig, de carreteres de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, una llei excessivament emmirallada en la Llei estatal, i poc adaptada al territori insular. Existeix, però, una prevalença dels plans directores sectorials, que trobam a l'article 15 de la Llei 14/2000, de 21 de desembre, d'Ordenació Territorial: "Els instruments d'ordenació territorial previstos en aquesta llei són vinculants per als instruments de planejament urbanístic en tots aquells aspectes en què siguin predominants els interessos públics de caràcter supramunicipal."

2.2.1. Jerarquia de carreteres

D'acord amb l'article 2 de la Llei 5/1990, de 24 de maig, de carreteres de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, "les carreteres es classifiquen en autopistes, autovies, vies ràpides i carreteres convencionals". A més, diu la Llei:

"Article tercer. No tenen la consideració de carreteres: a) Els carrers, és a dir, les vies que discorren íntegrament per sòl urbà i no formen part de carreteres interurbanes. Xarxa Local i Rural, constituïda per aquelles carreteres la funció de les quals es limita a donar solució al transport viari preferentment **dins de l'àmbit propi del terme municipal**. 2. La titularitat de les xarxes primària i secundària correspon als consells insulars. 3. La titularitat, administració i gestió de les xarxes locals i rurals corresponen a l'Ajuntament respectiu. Els ajuntaments podran realitzar convenis amb la Comunitat Autònoma i amb els consells insulars per a l'administració i gestió de les seves xarxes."

Aquí apareix una primera qüestió d'interpretació, ja que, en consonància amb aquesta classificació feta per llei, la ronda que estam analitzant (Estrany, 2020) formaria part de la xarxa local i, per tant, competència de l'Ajuntament respectiu, si bé es pot signar un conveni per a la gestió d'aquestes. D'acord amb l'article 5, el traçat correspon a la xarxa local i rural, atès que la funció del traçat que es presenta es limita a donar solució al transport viari únicament dins el mateix terme municipal. Sota aquest precepte, la titularitat, l'administració i la gestió de la Variant Nord d'Inca corresponen a l'Ajuntament d'Inca. Continuant amb la Llei 5/1990, de carreteres, a l'article 19.4 (redactat segons la Llei 10/2010, de 27 de juliol, de mesures urgents relatives a determinades infraestructures) disposa que poden realitzar-se "rondes i vies de caràcter urbà, travesseres i variants de travesseres no previstes explícitament en el Pla director sectorial de carreteres, [...] quan aquelles s'hagin inclòs o s'inclouguin en un conveni, per col·laborar en el seu finançament, entre l'ajuntament i les administracions públiques competents". Aquesta és una potestat de la Llei, que fa referència específicament a rondes i vies de caràcter urbà, i eximeix de la previsió del

Pla de Carreteres. En cap moment ha estat emprat aquest precepte per redissenyar la via i donar-li un caràcter urbà. Quan en l'apartat 2.4 s'analitzi el Protocol signat entre l'Ajuntament d'Inca i el Consell Insular de Mallorca el 2018, es veurà que no se signa per complir allò disposat en l'apartat anterior, sinó que és més propi d'una declaració d'intencions.

En el seu informe de resposta a les al·legacions (Sagrera, 2021) s'argumenta que es tracta de "xarxa primària complementària", d'acord amb l'article 5 de la Llei 5/1990, i que correspon literalment a:

"donde discurren tráfico de interés general de la Comunidad, por la importancia cuantitativa o cualitativa que tienen, por comunicar las principales localidades o comarcas, los puertos o aeropuertos y por servir de base a los principales ejes económicos, comerciales y turísticos, y que forman en cada isla una red conexas. Además señala el apartado 2 que la titularidad de la red primaria corresponde a los Consejos Insulares así como su administración y gestión".

La dita definició no respon a la necessitat d'aquesta Ronda, que és purament urbana i per donar connexió a les barriades i completar la trama viària. Precisament en el moment actual, les grans vies de comunicació estan en un moment de "pacificació", així s'ha disminuït la velocitat a la via de cintura, es planteja el seu soterrament parcial, com a exemple recent. Aquesta qüestió de la tipologia de via és clau per entendre tot el que passarà a continuació.

2.2.2. El Pla de Carreteres

Com s'ha vist, per tal de desplegar-se, la Llei requereix un instrument concret, que és el Pla de Carreteres. Després d'aquest es requereix un estudi informatiu per informar del traçat i que marca una franja de reserva de 75 metres; un cop aprovada la franja, ja es pot redactar el projecte executiu per finalment dur a terme l'obra. Si bé aquesta era la previsió de la Llei, el Consell va començar a executar carreteres, com la Ronda d'Alcúdia i el tram de l'autopista Palma-Inca, sense disposar d'aquest Pla aprovat, als anys 90. Les denúncies, que varen acabar en diverses sentències, com la Sentència resolució del Tribunal Superior de Justícia de Balears núm. 244/1998, Sala Contenciosa, Secció 1, 28/04/1998 (Recurs núm. 606/1995), que va declarar no conformes a dret i nuls els acords de 1993 i 1994 del Consell per no haver desenvolupat l'instrument corresponent abans de començar les obres de la Ronda. Va ser una sentència que va assentar jurisprudència, i n'hi varen seguir com a mínim quatre més que es pronunciaren en el mateix sentit (STSJ BAL núm. 246/1998). Com a conseqüència, el Consell va haver de pagar un 25 % del preu just acordat per compensar els propietaris agreujats. Motivats per aquest daltabaix jurídic i econòmic, el Consell va redactar el primer Pla de Carreteres de Mallorca de 1998, per tal de continuar executant les previsions del Pla de Carreteres amb suficient cobertura jurídica. Derivat de la Sentència, el Pla va venir amb previsions de ronda a pràcticament cada nucli de municipi de Mallorca. Posteriorment es va modificar el Pla i actualitzar el

2009 (Revisió del Pla Director Sectorial de Carreteres (Illa de Mallorca), 2009).

La Llei de carreteres no inclou les rondes urbanes dins la seva classificació, però sí que les anomena. Tot i això, l'actual Pla de Carreteres recull les rondes com a "xarxa primària complementària" (fig. 3). Des d'aquesta visió s'han executat en la variant clàssica com la que coneixem a Llubí, Vilafranca, o Son Servera, que suposen una desviació total del trànsit enfora del nucli i amb un traçat de carretera convencional a 80 km/h. La figura de "rondes i vies de caràcter urbà, travesseres i variants de travesseres" no s'empra en aquest PDSCMa, una omisió amb conseqüències patents. L'impacte ambiental de les variants executades com a carreteres és molt més elevat que executades com a rondes urbanes. És clar que una variant té la seva funció, que és extreure el trànsit d'una zona urbana, però la ronda també té la seva, que és la de tancar la trama urbana amb un vial que sigui compatible amb els usos urbans i serveixi de vial d'alta capacitat per connectar dos punts sense haver d'entrar en la trama urbana.

Figura 3. Plànol B4 del Pla Director Sectorial de Carreteres, detall d'Inca.

El Pla de Carreteres té una vigència de sis anys i es dona per entès que, si no es modifica, continua vigent el darrer aprovat. Un pla no és un text legislatiu, i és normal que vengui amb una previsió temporal, ja que té per objectiu executar unes actuacions i, passat aquest temps, es poden reprogramar. L'actual Pla s'hauria d'haver revisat el 2015, ja han passat sis anys des de llavors, el mateix temps de vigència d'un Pla.

2.2.3. La Variant Nord al Pla de Carreteres

El 27 de setembre de 2006 s'aprova el primer Estudi informatiu de la Ronda Nord per Carreteres i que estableix el traçat que actualment encara figura a l'aprovació de la revisió del PDS de 2009. El traçat de Ronda Nord va passar a formar part del Pla de Carreteres (Codi 1VAR.08) com a xarxa primària complementària i no com a ronda urbana, i hi conviuen els dos instruments:

urbanístic municipal i sectorial insular. L'any 2012 es va presentar un projecte de variant de carretera per part del Consell de Mallorca, sense haver fet l'Estudi informatiu, que es va realitzar el 2013 i amb absència de tramitació ambiental pertinent. Aquest projecte tenia 6,5 kilòmetres de llargada i 23 metres d'amplada amb els vials de servei inclosos, i comprenia set rotondes, algunes a diferents nivells, més un pas soterrat per superar l'obstacle de les vies del tren. Aquest projecte va causar una gran oposició per part dels veïnats i defensors del paisatge de la façana nord d'Inca. Així va ser com la tramitació es va allargar i el 2015 es va produir un canvi de govern que va afectar l'àmbit del Consell Insular i l'Ajuntament d'Inca. Varen entrar a governar partits que s'havien mostrat en contra del projecte i va ser la seva missió aturar-ho.

L'any 2018 es va signar un pacte polític entre el Consell de Mallorca i l'Ajuntament per tal de fer una declaració d'intencions respecte al seu posicionament respecte al projecte. Quedava poc més d'un any per a les següents eleccions, i la qüestió havia avançat poc; per tant, era moment de fer un full de ruta, i això és el que va suposar aquest protocol. Fruit d'aquest conveni, i sense cap informe tècnic que ho avalàs, es decidí portar a terme únicament un tram i deixar afectada la resta a l'espera de veure els resultats.

El mateix any 2018 es va fer una modificació de l'Estudi informatiu de 2013 per iniciar la tramitació ambiental i obtenir el document d'abast, que arribà el 2019. El juny del 2020 es presentà l'Estudi informatiu definitiu i l'Estudi ambiental estratègic, que donen forma a aquesta decisió de fer "mitja ronda". L'Estudi informatiu realitza un simulacre d'anàlisi d'alternatives, però com que es tracta d'un espai tan reduït, l'anàlisi passa pràcticament pels mateixos indrets, i finalment es decidí un traçat de zona de reserva. En aquest nou disseny la longitud és de 4,82 kilòmetres i 15 metres d'amplada, amb els vials de servei a part.

En cap moment de l'Estudi informatiu es justifica aquesta modificació per causes de l'expressió de l'opinió social. A la pàgina 33 del document es recullen els antecedents i es confirma que el dit Estudi, aprovat inicialment el 10 de juliol de 2012, es va sotmetre a informació pública i al·legacions, i que resultat d'això s'hi varen introduir canvis i es va redactar documentació addicional amb data de novembre de 2012, que es va sotmetre a una nova exposició pública, i posteriorment va redactar-se un projecte de traçat.

Sense esgrimir cap justificació, s'afirma que l'any 2017 es va reconsiderar el projecte de Variant Nord. Aquest replantejament, que desemboca en l'Estudi informatiu actual, s'elaborà a partir de l'anterior, reduint, però, les alternatives i variant el traçat de les franges. No estava, per tant, prou justificada la necessitat de la revisió, ni molt menys el fet que aquesta afectàs només un tram, mentre no s'avaluàs la resta.

Posteriorment, es menciona el Protocol de coordinació, amb data de 16 de maig de 2018, però en aquest protocol es pactà una mera qüestió de coordinació

d'actuacions, i no es tractava ni determina la titularitat de la xarxa. En el Protocol es feia la següent justificació per a la modificació:

“Tenint present que Inca té previstes i planificades tota una sèrie d'actuacions a nivell local, independentment de les actuacions que ha de dur a terme el Consell de Mallorca, que milloraran la comunicació i l'accés de la Ma-13 (des de la primera rotonda venint de Palma) a la carretera de Selva, motiu pel qual actualment no és necessari fer la resta de la variant.”

En la Proposta d'ordre d'estudi formulada pel coordinador en cap de la Direcció Insular d'Infraestructures i Mobilitat, i rubricada pel director insular d'Infraestructures i Mobilitat, la justificació es raona de la manera següent:

“Justificación de la propuesta: El Plan Director Sectorial de Carreteras prevé la construcción de la Variante Norte de Inca. Esta variante está recogida en el convenio con el Ministerio de Fomento. Ya existe un estudio informativo redactado y aprobado, preo con esta modificación puntual del mismo, se pretende optimizar la solución anterior, comparando la inicialmente seleccionada con una nueva franja de menor longitud y más cercana la núcleo urbano”.

Per tant, són tres motius diferents els que es declaren per tal de mantenir en gran part el traçat de la Variant de 2013 i modificar-ne només un tram. No es dona cap aclariment sobre la necessitat de revisar tot l'Estudi. Aquesta omissió deixa l'Estudi informatiu en un àmbit jurídic poc clar.

El fet que un instrument sectorial insular, com un Pla de Carreteres, executi dissenys tan pròxims al nucli urbà obre el debat sobre la fricció entre competències. Quan és Carreteres qui dissenya i obra traces en el territori, l'urbanisme l'acaba acompanyant i omplint tots els buits que deixa amb nous sectors urbanitzables. De fet, si comparem les eines de disseny del Pla General (en color verd fluix) i del Pla de Carreteres (en color blau fluix), veim com cada instrument por oferir un detall (fig. 4.).

La Llei 14/2000, de 21 de desembre, d'ordenació territorial estableix que les determinacions dels plans directors sectorials vinculen els instruments de planejament urbanístic municipal per predominar l'interès públic de caràcter supramunicipal. Si bé és així per jerarquia normativa, no deixa de ser una funció impositiva. Així també per la Llei 5/1990, de carreteres el PDS imposa la incorporació de les previsions al planejament urbanístic municipal, d'acord amb el principi de coordinació territorial, entenent que els instruments d'ordenació territorial compleixen mandats constitucionals. És un fet que el traçat de l'Estudi informatiu de 2013 no va ser recollit pel planejament urbanístic i que el tram afectat segueix essent el de 2006, recollit el 2009 (fig. 5). Una de les determinacions més rígides que imposa el model de Carreteres és l'establiment d'una àrea de reserva que, d'acord amb la Llei 5/1990, “implica la prohibició de l'execució de qualsevol classe d'obra o instal·lació que no

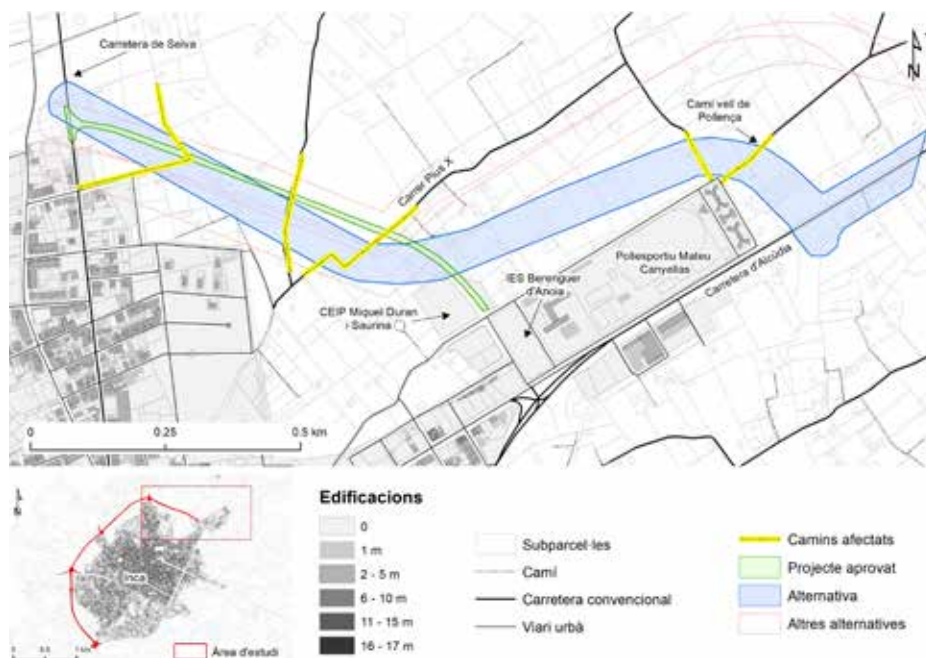

Figura 4. Comparació entre el disseny del Pla General (en color verd fluix) i del Pla de Carreteres (blau fluix).

sigui de mera conservació de les existents i qualsevol altra activitat”. Així les parcel·les afectades ja porten 21 anys en zona de reserva, sense poder-hi fer actuacions a l’espera del traçat final. Resulta que ara l’Estudi informatiu del 2020 canvia aquest traçat i passa a afectar nous propietaris (fig. 6).

Un dels motius de per què aquest viari ha de ser recollit per l’urbanisme i no per Carreteres és que el traçat discorre per sòl urbanitzable i confronta amb sòl urbà i amb vial local. L’Estudi informatiu aprovat fa que el traçat proposat quedi fora de l’àmbit de la Llei de carreteres. El nou traçat proposat, d’acord amb l’apartat “Franjas y calificación del suelo” a la pàgina 49 de l’EAE, discorre

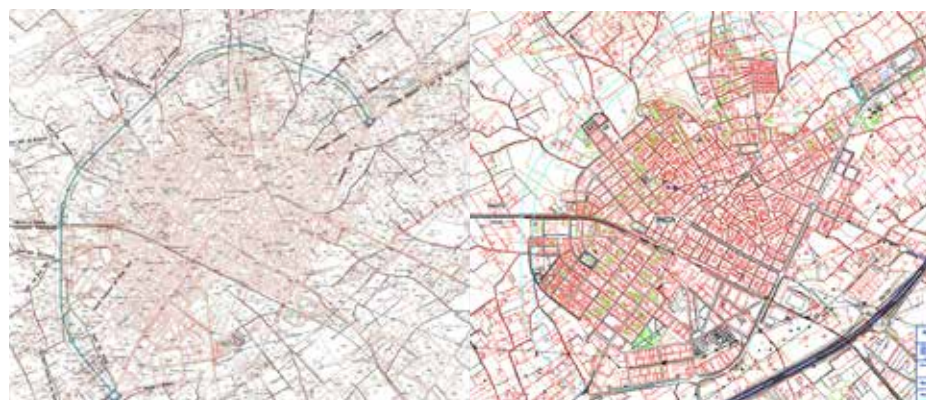

Figura 5. Reserva del 2006 (esquerra), igual a la reserva del 2009 (dreta).

per (fig. 7): sòl rústic – àrea de transició – harmonització; àrea de transició de creixement; sòl urbanitzable no ordenat; sòl urbà; vial.

D'acord amb l'article 2 de la Llei 5/1990, de 24 de maig, de carreteres de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears: “No tenen la consideració de carreteres: a) Els carrers, és a dir, les vies que discorren íntegrament per sòl urbà i no formen part de carreteres interurbanes.”

Figura 6. Franja de reserva de 2013 (marcada en una línia), enfront de la franja de 2020 (en color).

La variant proposada no s'ajusta a la caracterització de via interurbana, sinó que es tracta d'un vial urbà. En cap moment, ni l'Estudi informatiu ni l'Estudi ambiental estratègic resolen la qüestió de l'afectació sobre sòl urbanitzable no programat. L'article 30 de la Llei 12/2017, d'urbanisme de les Illes Balears, exposa que:

“Article 30. Drets i deures de les persones propietàries de sòl urbanitzable
1. Les persones propietàries del sòl classificat com a urbanitzable tenen dret a usar els terrenys de la seva propietat, a gaudir-ne i a disposar-ne de conformitat amb la seva naturalesa rústica. A més, tret dels casos de promoció per part de les administracions públiques, tenen el dret a promoure'n la transformació a través de la formulació del pla parcial, així com la tramitació dels instruments de gestió i execució corresponents, de conformitat amb el que estableix aquesta llei.”

A l'Estudi informatiu no es fa cap mena de previsió de criteris i supòsits de connexió del futur sòl urbanitzable no programat, en cas de desenvolupar-se, amb les xarxes generals de servei. L'execució d'aquest traçat de carreteres portaria a una modificació del Pla General d'Ordenació Urbana d'Inca per tal

Franjas y calificación del suelo

Las franjas, si después el proyecto se podrá adaptar con precisión al territorio, discurren por Suelo Rústico (área de Transición y Suelo Rústico Común y encinar (sin requerirse ocupación del mismo por el proyecto).

La alternativa seleccionada, con una longitud inferior que la vigente, se ajusta más a la trama urbana consolidada, superponiéndose a un sector urbanizable no desarrollado.

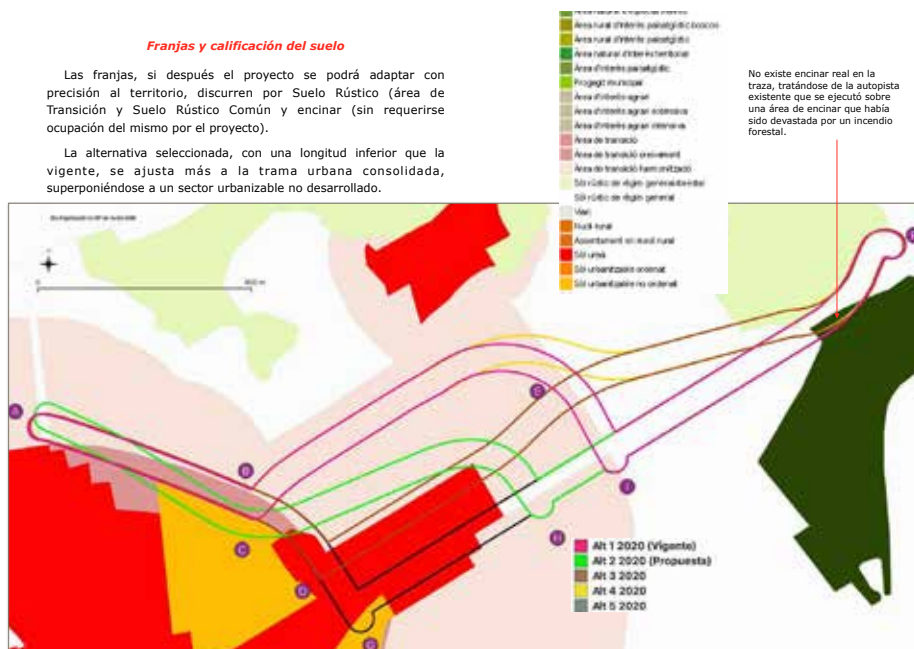

Figura 7. Afectació als usos del sòl. Font: Estudi ambiental estratègic.

de clarificar aquestes qüestions. D'acord amb l'article 37 de la Llei 12/2017, de 29 de desembre, d'urbanisme de les Illes Balears, són determinacions del Pla General: "f) Definició de l'estructura general i orgànica del territori integrada pels sistemes generals viaris i de comunicacions, i els criteris que garanteixin una mobilitat urbana sostenible" (fig. 8).

A més, en la fase ja de construcció, el disseny de carreteres porta associada una zona de protecció entesa com segueix:

"Article 31.1. Es defineix com a zona de protecció de la carretera la compresa entre dues línies longitudinals paral·leles a les arestes d'explanació i a una distància d'aquestes de: b) Devuit (18) metres a les carreteres de dos (2) carrils de les xarxes primària i secundària. [...] A la zona de protecció no es podran realitzar obres ni es permetran més usos que els compatibles amb la seguretat vial."

2.2.4. La revisió del Pla de Carreteres

Donat que tota l'argumentació se sustenta en una previsió al Pla de Carreteres, cal fer notar que el PDSCMa va ser aprovat definitivament pel Ple del Consell Insular de Mallorca en sessió celebrada el dia 3 de desembre de 2009 i publicat al BOIB núm. 183, de data 17 de desembre de 2009 (rectificació d'errada material al BOIB núm. 7, de 16 de gener de 2010). La durada del Pla, d'acord amb el Pla d'Actuacions, era de vuit anys. No hi ha publicada cap avaluació del seu compliment. A continuació s'ha realitzat una breu anàlisi del programa de

Figura 8. Comparació entre els usos afectats entre el disseny del Pla General i el del Pla de Carreteres.

variants. D'entre tots els programes, i derivat de la disfunció del 1998, en què el Pla de Carreteres passà a tenir 29 variants, surt en el programa de construcció "Variants".

Com veim a la taula 2, al programa de variants n'hi ha previstes un total de 29, amb un cost total de 79.200.000 € i distribuïdes en dues fases: la fase 1 i la fase 2, corresponen a actuacions de caràcter orientatiu, únicament tenen caràcter d'avanç d'ordenació i queden subjectes a anàlisi al següent Pla:

FASE 1. Variants de (1.VAR.01) Petra Nord, (1.VAR.02) Servera Est, (1.VAR.03) Portocristo Tram I, (1.VAR.05) Muro, (1.VAR.07) Artà Nord, (1.VAR.08) Ronda Nord d'Inca, (1.VAR.09) Algaida Est, (1.VAR.10) Llubí, (1.VAR.11) Sencelles, (1.VAR.12) Santa Eugènia, (1.VAR.13) Sineu, (1.VAR.17) Campanet.

FASE 2. (2.VAR.01) Variant de Manacor Sud, (2.VAR.02) Variant de Manacor Oest, (2.VAR.03) Variant de Campos, (2.VAR.04) Variant de Can Picafort, (2.VAR.05) Variant d'Artà Sud, (2.VAR.07) Variant de S'Alqueria Blanca Sud, (2.VAR.08) Variant de Calonge s'Horta, (2.VAR.09) Variant de Calonge Sud, (2.VAR.10) Variant des Llombards, (2.VAR.11) Variant de Llucmajor Nord, (2.VAR.12), Variant de Ses Salines, (2.VAR.13) Variant d'Alcúdia Nord, (2.VAR.14) Variant de Cas Concos, (2.VAR.15) Variant de Felanitx, (2.VAR.16) Variant de Petra Sud, (2.VAR.17) Variant de Portocristo Tram II.

D'aquestes 29 variants, se n'han executat 12 i 17 es troben sense realitzar. Aquest nombre representa un **24 % de compliment de les actuacions previstes**

2. Síntesi dels programes d'actuació.

PROGRAMA DE CONSTRUCCIÓ	VALORACIÓ	Percentatge
VIES DE NOU TRAÇAT	34.386.000,00	1,91%
AMPLIACIONS I DUPLICACIONS DE CALÇADA	166.100.000,00	9,22%
MILLORA O CREACIÓ DE ENLLAÇOS	89.394.000,00	4,96%
VARIANTS	79.200.000,00	4,40%
CONDICIONAMENTS	229.200.000,00	12,73%
TOTAL	598.280.000 €	33,22%

PROGRAMA DE CONSERVACIÓ- EXPLOTACIÓ	VALORACIÓ	Percentatge
VIES ALTA CAPACIDAD	462.262.296	43,58%
XARXA SECUNDARIA	526.879.606	49,67%
SENYALITZACIÓ I ENLLUMENAT	54.676.186	5,15%
GESTIÓ TRÀNSIT, ESTACIONS AFORAMENT	16.899.912	1,59%
TOTAL	1.060.718.000 €	56,46%

PROGRAMA DE SEURETAT VIAL	VALORACIÓ	Percentatge
TOTAL	24.000.000 €	1,28%

PROGRAMA D'ACTUACIONS ESPECIALS	VALORACIÓ	Percentatge
CONNECTORS PAISAGÍSTICS	48.000.000	40,68%
PROTECCIÓ I PROMOCIÓ EL PATRIMONI ARTÍSTIC VIARI	16.000.000	13,56%
MIRADORS I ÀREES DE REPÒS	8.000.000	6,78%
TRACTAMENTS ORNAMENTALS	8.000.000	6,78%
PLA D'ACCIÓ EN MATÈRIA DE CONTAMINACIÓ ACÚSTICA	22.000.000	18,64%
FOMENT DEL TRANSPORT PÚBLIC	16.000.000	13,56%
TOTAL	118.000.000 €	6,28%

SUMA DE PROGRAMES	VALORACIÓ	Percentatge
TOTAL	1.800.998.000 €	100%

Taula 2. Síntesi dels programes d'actuació. Font: PDSCMa.

(Sagrera, 2021). Aquí ve una trampa del llenguatge. Considerar la no realització del projecte voldria dir que estaria com les altres 16 rondes no executades i, per tant, és possible, en canvi l'Estudi informatiu en tot moment es remet que està prevista i que per això s'ha de fer.

En el mateix Informe de resposta d'al·legacions veim que “el pasado día 20 de marzo se publicó en la plataforma de contratación del Estado la licitación del contrato para la revisión y redacción del Plan Director Sectorial de Carreteras de Mallorca (PDSCMa)” (Sagrera, 2021). Per tant, estam davant l'escenari de revisió del Pla i el moment únic en 23 anys de retornar la ronda al planejament urbà. “Sin embargo, mientras no se disponga del nuevo Plan aprobado, se entiende que sigue vigente el actual, tanto en los aspectos generales como en particular en lo que se refiere a la Ronda de Inca y sus plazos de tramitación” (Sagrera, 2021).

Endemés, la norma 11.3 es refereix a la "Ronda Nord d'Inca (Codi 1. VAR.08)" i l'apartat 4 ens diu que l'Estudi informatiu, amb la zona de reserva definida en el Pla, amb caràcter provisional, fixa un **termini màxim de 4 anys** per iniciar la redacció d'aquest estudi a partir de la data de 18/12/2009; és a dir, el termini màxim acabà el 18/12/2013. Estam, doncs, davant un pla que ha quedat obsolet, en fase de revisió immediata. Una de les propostes viables ara mateix és la de no aplicar-ho al supòsit que aquí ens ocupa, **suspènre i arxivar la tramitació de l'Estudi informatiu i reconsiderar la proposta de variant**, per reconvertir-la en una ronda urbana en el document de revisió del PDSCMa.

2.3. Anàlisi ambiental

La variable ambiental s'analitza a partir del procediment d'avaluació ambiental estratègica. La Llei 21/2013, d'avaluació ambiental és un dels instruments per garantir la compatibilitat dels plans i projectes de desenvolupament econòmic i social amb les variables ambientals. En el cas del projecte presentat el 2012, aquest no va superar la tramitació ambiental, fet que invalida la seva autorització, fins que no hagi superat el dit procediment.

En aquest cas de la variant de 2020, es presenta un Estudi ambiental estratègic, el qual s'adapta a les determinacions de l'Estudi ambiental. El Consell de Mallorca actua com a promotor i òrgan substantiu en l'aprovació d'aquest projecte, i és la Comissió de Medi Ambient de les Illes Balears l'òrgan ambiental que ho ha d'autoritzar.

La primera observació de caràcter ambiental és la de l'abast de l'Estudi informatiu. Les conclusions del document d'abast remetent a la necessitat de clarificar sobre quin tram es fa la reserva, ja que incideix que "l'EI de 2012 no té pronunciament ambiental". L'Estudi informatiu es tramita com una modificació del que ja hi havia al 2012. Cal tenir present que aquest no tenia pronunciament ambiental i que, per tant, és invàlid per a la seva aplicació. Una altra observació és la manca d'actualització de les dades, que la resposta d'al·legacions ja ha recollit, i seran esmenades. Aquesta manca de rigor dona idea de la velocitat i direcció amb què es redacten els projectes, amb l'únic objectiu de desenvolupar-los al més aviat possible.

2.3.1. Alternativa zero

Un dels fets més rellevants de l'Estudi ambiental estratègic és la mancança de l'estudi d'una alternativa zero. L'argument que presenta l'Estudi ambiental és el següent:

"el concepto de alternativa 0 consiste en la no realización del proyecto o plan, en este caso el Estudio Informativo. (...) La necesidad de la variante de Inca está establecida por el PDS, donde el estudio informativo sólo puede/debe plantear diferentes alternativas de trazado. De esta manera, la alternativa 0, de hacer o no hacer variante de Inca, corresponde a la fase

de planificación del Plan Director sectorial, e implicaría su modificación, entendiéndose que legalmente un estudio informativo no puede modificar el plan de carreteras del cual depende jerárquicamente. De esta manera, la no realización del plan, en buena praxis y sin fraude de ley, requeriría un procedimiento de modificación del Plan Director Sectorial. No obstante debe señalarse que existe una reserva viaria aprobada, si bien no obtuvo declaración de impacto de la Comisión, remitiéndose el estudio de alternativas a la fase de proyecto ejecutivo. Dado que se ha considerado que el proyecto de variante debe ser reajustado, es necesaria la modificación del trazado de la reserva. Si se tratase de una reserva aprobada, con declaración de impacto ambiental, entendemos que la alternativa o correspondería a la no modificación de la traza, y que se consideraría que es mejor la alternativa de actuar que la de mantener la traza vigente. Por otra parte, entendiendo que, en el sentido de la expuesto anteriormente, la necesidad del Estudio Informativo se encuentra impuesta por el PDS de Carreteras, y que éste es un plan de jerarquía superior aprobado, consideramos que es de aplicación el contenido del punto siete de la 'Circular del Conseller de Medi Ambient, Agricultura i Pesca sobre la tramitació de les avaluacions ambientals'. Palma, 6 de novembre de 2015: CIRCULAR. Setè.- Anàlisi tècnica de l'expedient i propostes d'acord. 1.- L'anàlisi tècnica de l'expedient s'elaborarà a partir d'un informe-proposta tècnic que haurà de tenir en compte els següents criteris: f) A les [...] avaluacions ambientals estratègiques, els informes no han de tenir en compte la mancança de l'alternativa zero, quan l'execució del projecte o l'activitat, l'imposi un pla o programa aprovat, de rang superior al que és objecte d'avaluació, sempre i quan el pla o programa tingui un grau de concreció suficient" (Sagrera, 2021).

Acabam de veure com tota l'argumentació de la no realització d'una anàlisi de l'alternativa zero es basa en la imposició jeràrquica que crea el PDS de Carreteres i una indicació de circular de 2015. La frase concreta de la circular és "sempre i quan el pla o programa tingui un grau de concreció suficient". Aquest supòsit no es demostra a l'Estudi ambiental estratègic presentat. Resulta que l'Informe de resposta es fixa en la circular de 2015 per eximir d'alternativa zero, sense observar que hi ha una condició sine qua non, que és el grau de concreció, la qual no ha estat justificada. Altrament el document d'abast de 2019, orientador del procediment, sí que demana aquesta alternativa zero. Per tant, davant de dos fets jurídics, una circular de 2015 general per a tots els procediments i un document d'abast de 2019 específic per a aquesta tramitació, en aquest cas concret seria més precís i adequat emprar el criteri del document d'abast.

Un altre dels arguments en què se sustenta l'Informe de resposta d'al·legacions és que la no-realització de la previsió de carretera inclosa al PDS de Carreteres implicaria una modificació d'aquest. Resulta doncs que la norma 6 de les Normes del PDS de Carreteres permeten "la previsió, per causes sobrevingudes, d'una nova actuació", però no preveuen la supressió o no realització d'una actuació prevista.

Més enllà del contingut d'una circular de 2015, el propi document d'abast, que precedeix la documentació presentada al juny 2020, prescriu explícitament el següent:

“S'haurà de realitzar un estudi d'avaluació de totes les alternatives si de tot el seu traçat que apareixen a l'EI de novembre de 2018, s'haurà d'incloure l'alternativa zero i avaluació de la mateixa, com indica l'acord del Ple de la CMAIB. A més s'haurà de descriure, valorar, avaluar tot el traçat de les alternatives des de la connexió amb la crta. De Selva fins a la connexió amb la crta. Ma13 i/o amb l'autopista” (CMAIB, 2019).

Aquesta conclusió no deixa lloc a interpretació.

2.3.2. Manca d'estudis de mobilitat

El disseny d'un viari suposadament ha de donar servei al trànsit, i el trànsit és un fet analitzable i mesurable amb certes tècniques i instruments. La proposta presentada manca de dades rigoroses en aquest sentit. A les pàgines 108-110 de l'Estudi informatiu, part A, corresponent a les pàgines 2 a 4 de l'"Anejo 3", les dades de recompte de vehicles es basen en un Estudio de Movilidad y Tráfico del 2006 i del 2012. La informació sobre l'assignació de trànsit i trajectes es basa en un estudi de CINESI del 2008, dotze anys abans de la redacció del document. No hi ha un estudi de mobilitat actualitzat i que tenguí en compte els canvis causats per l'obertura de l'enllaç de la Ma-13 amb Lloseta, entre altres millores ja fetes. Els últims valors reals coneguts són de la campanya de 2005. L'Estudi informatiu indica que es varen realitzar aforaments el 7/3/2012 d'una hora de duració en cinc punts de la xarxa de connexió entre Inca i Lloseta, Mancor i Selva, i entre Lloseta-Biniamar i Mancor-Selva. A partir d'aquestes dades (recomptes durant una hora d'un dia de març de 2012) es du a terme tota la prognosi de trànsit. És una manca de rigor i de veracitat realitzar una previsió de carretera a partir de tan poques dades i sense elaborar un estudi de mobilitat rigorós que tenguí en compte la trajectòria dels vehicles.

Quan se sol·liciten aquests estudis de mobilitat, la resposta a les al·legacions afirma que les dades són suficients, ja que només es busca una franja de reserva per a les previsions del PDS de Carreteres. Resulta, doncs, que per a la previsió d'una nova variant que ha de donar servei als vehicles no cal tenir dades de trànsit, quan les previsions amb què es planifica aquesta via són anteriors a 2009, queda totalment fora de lloc. Igualment i en el mateix sentit, ignora les previsions i indicacions dels Pla de Mobilitat Urbana Sostenible d'Inca (PMUS). L'"Anejo 3, Apéndice 2" de l'Estudi informatiu incorpora literalment el Pla de Mobilitat Urbana Sostenible d'Inca (PMUS). Es tracta d'una reproducció íntegra del PMUS d'Inca, però ni l'analitza, ni en valora el grau d'implementació dotze anys després, ni n'extreu cap conclusió.

D'acord amb la conclusió 10 del document d'abast, "s'haurà de detallar les incidències previsibles sobre els plans sectorials i territorials concurrents (residus...). En el planejament no es té en compte el Pla Director Sectorial de

Mobilitat de Illes Balears 2019-2026" –Decret 35/2019, de 10 de maig. Aquest PDS de Mobilitat, totalment relacionat amb l'objecte d'estudi, proposa un model en què la utilització del cotxe privat perd pes en favor del transport col·lectiu o d'altres modalitats de transport, i que té també un marcat caràcter social, d'integració, d'igualtat d'oportunitats i del dret a la mobilitat dels ciutadans de totes les Illes. El nou plantejament de mobilitat es completa amb una aposta per la sostenibilitat, per tal d'aconseguir una reducció progressiva de la contaminació que causa el transport. El Pla fixa com a objectius principals els següents: garantir l'accessibilitat al transport de tots els ciutadans i a tot el territori; reduir la contaminació generada per la mobilitat i minimitzar el consum energètic; reduir l'accidentalitat; minimitzar la distància mitjana dels desplaçaments; anar cap a una ciutat compacta amb serveis que redueixin els desplaçaments cap a fora; transformar la distribució modal a favor del transport públic o no motoritzat; millorar i flexibilitzar les condicions del transport públic, alhora que es dona rigidesa al privat; i optimitzar la connexió entre les Illes. L'Estudi només és capaç d'observar un sol PDS, el de Carreteres, molt més antic, i no un d'actual com un PDS de Mobilitat. Està reflectint un paradigma obtús i fixat sota el qual es planifiquen les infraestructures. És especialment notable l'omissió en tot el document de les disposicions del Pla Director Sectorial de Mobilitat de les Illes Balears 2019-2026, ja que tracta únicament de la matèria de què s'ocupa l'Estudi informatiu, un enllaç entre vies de comunicació, per tant, la mobilitat.

2.3.3. Situació d'emergència climàtica

Tampoc no es té en compte el Pla d'Acció de Mitigació del Canvi Climàtic a les Illes Balears 2013-2020. Reducció d'emissions de gasos amb efecte d'hivernacle (aprovat per la Comissió Interdepartamental sobre Canvi Climàtic el 9 de abril de 2014). Aquest Pla conclou que el sector dels transports, que no és regulat, es manté pràcticament constant els darrers anys amb un 35 % del total de les emissions. Les mesures que cal implementar, doncs, són: construir aparcaments dissuasius, millorar el transport públic, facilitar l'ús de bicicletes. Un fet rellevant és que el propi Consell de Mallorca, impulsat pels tres partits ara implicats en aquest projecte de variant, a l'octubre de 2019, varen aprovar una Declaració d'emergència climàtica (*Diario de Mallorca*, 2019). Els tres partits impulsors, PSOE, Podemos i MÉS, ara formen part de l'equip de Govern del Consell, i concretament Podemos està al capdavant del Departament de Mobilitat, que és el que impulsa l'obra. Estam davant d'un cas clar d'aplicació de doble moral i d'allunyar els fets de les pretensions.

És igualment greu l'omissió tant de la Llei com del Pla d'Acció de Mitigació del Canvi Climàtic, quan les emissions provenen generalment de la combustió de combustibles fòssils, principalment dels mitjans de transport terrestre.

D'acord amb l'article 18 de la Llei 10/2019, de 22 de febrer, de canvi climàtic i transició energètica (BOIB núm. 27, de 2 de març de 2019), sobre la perspectiva climàtica:

“1. En els procediments d'elaboració de lleis i de disposicions de caràcter general i en l'activitat planificadora que promoguin o aprovin les administracions públiques de les Illes Balears, s'hi ha d'incorporar la perspectiva climàtica de conformitat amb els estàndards o els objectius indicats en aquesta llei i en el Pla de Transició Energètica i Canvi Climàtic.

2. L'òrgan encarregat de tramitar qualsevol iniciativa normativa o planificadora ha d'incorporar-hi, amb caràcter preceptiu, una avaluació d'impacte climàtic, que ha de tenir per objecte analitzar la repercussió del projecte en la mitigació i l'adaptació al canvi climàtic.”

L'Estudi no ha tengut en compte aquest requeriment i ha hagut de fer propòsit d'esmena per demanar-ho a Canvi Climàtic.

Cal recordar que a l'article 1 de l'esmentada Llei de Canvi climàtic i transició energètica es declara: “2. Les determinacions d'aquesta llei són vinculants per a totes les polítiques i les activitats, públiques i privades, en l'àmbit territorial de les Illes Balears.” Aquesta determinació ens porta de nou a la visió obtusa dels planificadors, que només volen veure el que dicta la Llei /1990 i el PDS de Carreteres, i cap altra llei o pla posterior.

2.3.4. Mobilitat sostenible i salut de la població

La via proposada és la següent, pròpia de la comunicació interurbana amb una velocitat de 80 km/h (fig. 9).

La proximitat al nucli urbà fa que aquesta via sigui inadequada pels encreuaments que s'hi produiran. La velocitat de 80 km/h també afegeix un factor de risc. Comportarà, a més, una fragmentació del territori i de les comunicacions dels camins rurals.

L'Informe de resposta d'al·legacions (Sagrera, 2021) corrobora que aquesta és la via que es projecta i que un possible canvi de les seves característiques implicaria la modificació puntual del PDSCMa.

D'acord amb el títol V de "Polítiques de mobilitat i transport", de la Llei 10/2019, de 22 de febrer, de canvi climàtic i transició energètica (BOIB núm. 27, de 2 de març de 2019), concretament l'article 60, es declara:

“1. Les administracions públiques de les Illes Balears han de promoure la mobilitat sostenible i, de manera especial, han de fomentar:

a) Els plans i projectes orientats a potenciar el model de transport públic, col·lectiu i intermodal, que redueixin l'ús del vehicle privat i promoguin altres formes de transport sostenible, sense emissions de gasos amb efecte hivernacle. b) Els sistemes de gestió de la mobilitat basats en criteris d'eficiència energètica, reducció d'emissions i racionalització de

CARACTERÍSTICAS DE LA VÍA A PROYECTAR SEGÚN PDS DE CARRETERAS	
<i>Clave</i>	2.DUP.01
<i>Actuación</i>	Ronda Norte de Inca
<i>Tipo de actuación</i>	Carretera de 2 carriles y única calzada, con viales de servicio
<i>Longitud</i>	4,82 km
<i>Red en la que se integra</i>	Red primaria básica
<i>Nivel de servicio</i>	D
<i>Velocidad específica mínima</i>	80 km/h
<i>Velocidad de recorrido</i>	80 km/h

Figura 9. Característiques de la via a projectar i secció proposada.

l'ús del vehicle privat. c) La mobilitat no motoritzada, especialment als centres urbans. d) El transport públic col·lectiu intermodal, especialment amb els mitjans de transport que produeixin menys emissions.”

En tot l'Estudi informatiu no s'exposa cap mesura encaminada vers la mobilitat sostenible.

2.3.5. Especial esment al paisatge

El document d'abast deixa clar, en la seva conclusió 6, que “a l'avaluació ambiental de les alternatives s'haurà de fer especial esment al paisatge, a la contaminació acústica, als elements catalogats, a l'afectació sobre la població, fraccionament del territori, APR incendis, al trobar-se alguna de les alternatives molt properes al nucli urbà, a escoles i centres esportius” (CMAIB, 2019).

L'Estudi informatiu (Estrany, 2020) no fa cap menció ni als centres educatius ni al centre esportiu que hi ha a l'àmbit d'actuació. La via projectada se situa a menys de 100 metres de les pistes esportives a l'aire lliure i a menys de 50 metres del centre educatiu.

Tampoc no s'han analitzat els enllaços, no s'ha pogut avaluar la incidència dels desplaçaments als centres educatius ni els possibles problemes en hores punta d'entrada i sortida. L'Estudi ambiental només hi fa referència en allò que implica “Estimación de ocupación según usos del suelo”. En cap cas avalua l'impacte sobre la població que fa ús d'aquests equipaments ni tampoc de l'inconvenient que suposarà per als centres educatius i esportius la proximitat d'una via urbana amb una velocitat màxima de 80 km/h pel que fa a la fragmentació del territori, la contaminació acústica i lumínica, i les emissions a l'atmosfera. L'informe de Sagrera de 2021 afirma: “el análisis más detallado de los equipamientos afectados son objeto del proyecto futuro a desarrollar”. L'omissió de l'estudi dels equipaments, en un traçat total de 4 km, és molt notòria de la poca importància que es dona a la població local, essent tan curt el tram d'estudi i trobant-se tants d'equipaments al seu recorregut: IES Pau Casanoves, UBS So na Monda, CEIP Miquel Durant i Saurina, IES Berenguer d'Anoia, Poliesportiu Mateu Cañellas, Parc de Bombers – Consell de Mallorca.

Pel que fa a la circulació a peu i seguretat dels vianants, es diu: “ los enlaces

se prevé que sean de tipología rotonda [...]no toda interferencia de la futura vía con otros viales ha de ser resuelta mediante un "enlace" la conexión entre la vía principal y otras vías de menor entidad se pueden resolver mediante simples "intersecciones". Qualsevol de les solucions plantejades: rotonda, enllaç i intersecció, no asseguruen la seguretat dels vianants, les bicicletes i la pràctica d'esports, els quals hauran de conviure amb una carretera a 80 km/h de perillositat demostrada.

2.3.6. Protecció del patrimoni històric, dels sistemes de drenatge i del patrimoni etnològic hidràulic

A l'estudi de drenatges que trobem a l'"Anejo 2.4" podem veure que l'escala d'estudi no és l'adequada. S'analitza a nivell macro, i cal veure i analitzar el territori –i, per tant, realitzar l'estudi– a nivell micro. No es té en compte la xarxa local d'albellons, sínies, fonts, pous i sondejors que abasteixen els conreus i els habitatges de la zona. Molts d'aquests pous i albellons tenen un destacat valor patrimonial, prova d'això és la sol·licitud de catalogació d'alguns d'ells, com la lliurada al Departament de Cultura, Patrimoni i Política Lingüística a través del Registre Electrònic General de l'Administració General de l'Estat amb número d'entrada 200119877171 i data 24/11/2020, amb relació a un sistema d'albellons i pous de ventilació amb clar valor etnològic. No s'ha analitzat aquest impacte ni s'han fet prospeccions sobre el territori que tinguin en compte el valor patrimonial de la zona de la Font Vella, i les venes d'aigua que proveïen o abasteixen encara els qanats i els pous del voltant. Els albellons són uns dels únics romanents de la particularitat etnològica dels sistemes d'abastament d'aigua i regadiu del Raiguer.

Tampoc no s'ha aplicat cap mesura de protecció dels camins rurals, com pot ser el camí des Secretari o camí de ses Cimenteres, ni s'observa cap protecció per al GR-222 que discorre per Inca.

La resposta a les al·legacions (Sagrera, 2021) és que l'escala de l'Estudi és adequada per fer una franja de reserva i que posteriorment ja s'analitzarà. Tornam a estar davant d'una preponderància de l'instrument i la defensa del dret que hi hagi carreteres, per sobre de tots els altres drets com a anar a peu, al patrimoni, al paisatge, etc. En la resposta a les al·legacions, sobre els elements catalogats, també se'n renten les mans dient que "los aspectos referentes a la revisión de los elementos del catálogo son ajenos a las competencias de esta administración, y ajenos al procedimiento objeto del presente informe", quan és el mateix Consell de Mallorca qui té un Departament de Patrimoni que és qui vetlla per la protecció d'aquests elements que el Departament de Carreteres vol destruir

Cal destacar que aquesta gran quantitat de trànsit motoritzat provoca greus conseqüències al nucli urbà, com l'afavoriment de la presència d'una marcada illa de calor nocturna que manifesta diferències de temperatura de fins a 5,7 °C entre el centre urbà i el seu entorn rural. És un fet que demostra un cop més la necessitat de desenvolupar treballs de planificació urbana amb criteris

ambientals, per promocionar així la mobilitat sostenible (Alomar Garau *et al.*, 2021).

Una de les pròpies conclusions de l'Estudi ambiental estratègic (Pomar i Fuertes, 2020) és la següent:

“Si bien la alternativa 5 es la que menos espacio ocupa, no cumple las funciones de una variante, dado que discurre por suelo urbano, fraccionando una zona de equipamientos deportivos y educativos con importante acceso de población joven, donde se pierden los beneficios de una variante que separa los usos de circulación de los otros usos urbanos”.

Està deixant en evidència la fricció entre el disseny de Carreteres i el teixit urbà, sense haver entrat en el fons de la matèria, ja que és un estudi per encàrrec.

2.4. Anàlisi social

La justificació que fa el canvi de traçat i la presentació de la “mitja ronda”, d'acord amb l'Estudi ambiental estratègic, és l'EIA; es justifica la modificació del traçat i de l'Estudi informatiu original amb la següent argumentació: “per tal de tenir en compte la participació ciutadana, els instruments de consulta i l'expressió de l'opinió social”. Per altra banda, aquesta participació ciutadana no ha sortit fruit de cap procés, sinó de la pròpia protesta.

La qüestió de la Ronda Nord ha ocupat les pàgines de l'actualitat política des del seu primer disseny el 1987. Durant la legislatura 2011-2015 amb el govern del Partit Popular (PP), es va presentar el primer projecte executiu, rebutjat pels partits de l'oposició, en aquell moment Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) i MÉS per Mallorca. El canvi de govern del 2015 va portar a la signatura del Protocol, un protocol incomplet per ambdues administracions a dia d'avui. En els antecedents es declara que els objectius del Protocol són: 1. Coordinació de les administracions en temes de mobilitat. 2. Pacificació del trànsit intern a Inca. 3. Connexió dels pobles Mancor de la Vall, Selva i Escorca amb la Ma-13. 4. Avanç del projecte d'accés a Lloseta des de la Ma-13 (Consell). 5. Actuacions a escala local (Ajuntament d'Inca).

La tramitació que es va dur a terme va ser l'aprovació pel Ple de l'Ajuntament d'Inca el 20 de novembre de 2017, el registre d'entrada al Consell el 21/03/2018 i la seva signatura al Consell el maig de 2018. Les actuacions estaven previstes per als anys 2018 i 2019, per tant, abans de la situació COVID.

De les tretze actuacions previstes només se n'han fet quatre, tres s'han iniciat i sis estan pendents. Així es demostra la manca d'efectivitat del Protocol i la necessitat de revisió d'aquest. Durant el temps d'exposició pública del darrer disseny s'ha produït també una absència de debat al Ple municipal, mentre el batle actual Virgilio Moreno desviava l'atenció dient que era un tema del Consell. A la vegada el conseller de Mobilitat Ivan Sevillano afirmava públicament que

era una petició de l'Ajuntament d'Inca. Aquesta manca de transparència va portar que al procés d'exposició pública es reviscolàs l'associació creada el 2014 per oposar-se al gran projecte, i que fes una campanya per ampliar el període d'exposició pública i arribàs a aconseguir més de 500 al·legacions.

El 2020 de l'actuació 9, d'ampliació del carrer del Puig de Massanella, en va sortir un disseny propi de via urbana, realitzat per l'urbanista J. Ll. Salas, que podria extrapolar-se a la necessitat de connectar la carretera de Selva amb la d'Alcúdia. Per salvar la usurpació feta a la reserva d'espai amb Espacio Ronda i

Núm.	Institució	Actuació	Estat
1	Consell	Variant Nord des d'accés Ma-13 rotonda Santa Magdalena fins a Ma-2130 cra. Selva.	En tramitació.
2	Consell	Resta de la Ronda prevista, afectada al PDSC i per atendre "futures necessitats". Es farà estudi de necessitats.	Pendent.
3	Consell	Millora estètica de les rotondes competència del Consell dins Inca	Fet
4	Consell	Millora de l'asfaltatge de rotonda Ma-3440 i rotonda de l'avinguda dels Reis Catòlics, i construcció de carril bici.	Iniciat l'asfaltatge. No s'ha construït el carril bici.
5	Consell	Accés per a vianants a l'Hospital d'Inca des de la rotonda de la Gran Via de Colom.	Pendent. Només es va fer l'anunci en precampanya de 2019.
6	Consell	Construcció de la rotonda Ma-3240 intersecció camí Vell de Muro.	Pendent. Licitat 2021, junt amb rotonda de Costitx i reasfaltatge d'Inca fins a Sineu.
7	Consell	Continuació del carril bici Ma-113A de Binissalem-Lloseta fins a Inca "rotonda de la Ford".	Pendent.
8	Consell	Millora paisatgística de talussos de la carretera Ma-13 (autovia) al seu pas per Inca.	Pendent.
9	Consell	Aportació econòmica per a l'ampliació del carrer del Puig de Massanella.	L'Ajuntament ha presentat projecte el 2020. Problemes per part del Consell, ja que afecta la reserva viària de la Ronda.

Núm.	Institució	Actuació	Estat
10	Ajuntament Inca	Reducció de la velocitat al centre històric.	Fet (Diario de Mallorca. 24/7/2021).
11	Ajuntament Inca	Donar continuïtat a la xarxa de carril bici existent.	Pendent. Només s'ha ampliat entre Asinca i Sallista.
12	Ajuntament Inca	Nous aparcaments dissuasius.	Nous aparcaments habilitats: avinguda d'Alcúdia, Toninaina, Palau Esports.
13	Ajuntament Inca	Tram entre rotonda de Reis catòlics i rotonda Sencelles, condicionament com a tram més urbà, disminuint velocitat i eliminant dos carrils de circulació	S'ha reduït la velocitat, però no s'han eliminat els dos carrils de circulació.

Taula 3. Avaluació de les actuacions acordades al Protocol entre el Consell i l'Ajuntament.

el CEIP Miquel Duran i Saurina, es podria soterrar la via en el tram coincident amb el parc de la Mediterrània.

3. CONCLUSIONS

Un cop analitzat l'objecte d'estudi i les seves implicacions en l'urbanisme, en l'ordenació del territori, en els aspectes ambientals i socials, es poden extreure les següents conclusions. La primera és la disfunció de l'actual Pla de Carreteres, que té 29 rondes previstes, de les quals en dotze anys només s'ha executat el 24 %. L'actual Pla obvia la definició de l'article 19.4 de rondes urbanes dissenyant-les com a com a "xarxa viària complementària" destinada a grans trànsits d'interès general, mentre que la definició per la Llei 5/1990, de carreteres seria una "xarxa local i rural". El disseny de les rondes urbanes és una funció pròpia de l'urbanisme, si bé els ajuntaments poden establir acords amb els consells insulars.

En el moment de presentació de la darrera proposta de disseny de Ronda el 2020 no s'havia fet cap estudi de mobilitat rigorós des de 2008, i el document presenta una sèrie d'omissions, errors i referències anteriors a 2013, que demostren com només s'ha optat per modificar l'Estudi informatiu presentat el 2013 amb lleugeres modificacions. Si bé es presenta un traçat nou, aquest no queda suficientment justificat en qüestions de mobilitat i afecta un conjunt nou de parcel·les que fins ara no s'havien vist implicades. El malestar entre els veïnat és evident, ja que ja fa 34 anys que hi ha terrenys afectats per la Ronda Nord d'Inca i, mentre no s'executi cap solució, els seus béns en qüestió no poden tenir cap altre destí que el manteniment i l'espera. Mentrestant la ciutat d'Inca requereix de solucions

de mobilitat que responguin a les necessitats de mobilitat interna i externa. El Protocol signat entre el Consell de Mallorca i l'Ajuntament al 2018 ha demostrat la seva manca d'efectivitat, i s'hauria d'analitzar, en el marc de la revisió del Pla de Carreteres. El malestar social expressa una disfunció dels poders públics en la resolució d'un assumpte d'interès general com és la connectivitat urbana. A més, l'escala emprada i el procediment seguit no garanteixen la protecció ambiental ni dels camins, ni béns patrimonials, ni l'estructura hidràulica, ni tampoc el benestar i la salut de les persones, perquè no té en compte els equipaments educatius, sanitaris, esportius, i el disseny d'un vial de velocitat 80 km/h no és compatible amb el passeig a peu, la pràctica d'esports o les bicicletes.

Una de les possibles sortides que es pot donar a aquesta situació és la d'obtenir una declaració ambiental desfavorable, pels motius anteriorment exposats; conforme a les lleis de carreteres, d'urbanisme i de règim local, signar un nou conveni entre l'Ajuntament i el Consell de Mallorca per dissenyar, projectar i executar una ronda urbana, d'acord amb l'actual PGOU d'Inca, el qual no va tenir contestació. El disseny es pot assemblar a l'escollit a Crist Rei Nou per ampliar el carrer del Puig de Massanella. La Ronda és una oportunitat per tancar la trama urbana i crear una trobada harmoniosa amb el sòl rústic, i així evitar deixar cap sector de sòl sense ordenar.

4. REFERÈNCIES

Ajuntament d'Inca. 2012. Catàleg d'elements d'interès artístic, històric, ambiental i patrimoni arquitectònic del terme municipal d'Inca. Memòria i plànols. Redacció: Portal Forà Dinamització Cultural.

Alomar Garau, G.; Rotger Pujadas, C.; Lacomba Moreno, N.; Aguiló Rodríguez, M. 2021. "Aportación al estudio de la isla de calor nocturna de una ciudad mediterránea de interior: Inca (Mallorca)". *Geographicalia*, 1-12.

Comissió de Medi Ambient de les Illes Balears. 2019. Informe referent al document d'abast de la variant Nord d'Inca en el terme municipal d'Inca. 21/10/2019, de Puig Carbonell, M.; Femenia Riutort, M.

Estrany Pieras, M. 2018. Modificación puntual del estudio informativo de la variante norte de Inca (carretera Ma-13). Consell de Mallorca. Departament de Territori i Infraestructures. 303 pp, amb 6 annexos i plànols.

Estrany Pieras, M. 2020. Estudio informativo de la Variante de Inca. tramo entre la Ma-2130 y la Ma-13. Junio de 2020. Consell de Mallorca. Departament de Territori i Infraestructures. 385 pp, amb 7 annexos i plànols.

Ginard, A.; Estrany, J. 2012. "Un plànol del nucli urbà d'Inca (1808). Context històric i georeferenciació." XIII Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 31-46. <https://doi.org/10.3306/JELINCA.13.31>.

IBESTAT. 2020. Inca, població per entitat singular de població (nucli i disseminat). Municipi en xifres.

J. Estrany Bertós. 2001. Per Inca hi passen torrents. Ajuntament d'Inca (ed.).
Pomar i Gomà, A.; Fuertes Salom, C. 2019. Documento Inicial Estratégico. Modificación plan aprobado Variante de Inca. Tramo entre las Carreteras Ma2130 (Selva) – Ma13 (Alcúdia). Evaluación Ambiental Estratégica Ordinaria de Planes y Programas. Enero 2019. Promotor: Consell de Mallorca. 101 pp.

Pomar i Gomà, A.; Fuertes Salom, C. 2020. Estudio Ambiental Estratégico. Estudio Informativo Variante de Inca, modificación del tramo comprendido entre la Ma-2130 (Lluc) y la Ma-13 (Autopista Palma-Sa Pobla). Junio 2020. Promotor: Consell de Mallorca. 141 pp.

Petrus, J. M. 2016. "Anàlisi territorial del poblament recent a les Illes Balears (2000-2015)." XVII Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 7-41. <https://doi.org/10.3306/JELINCA.17.07>.

Rotger, C., & Estrany, J. 2020. "Anàlisi geogràfica de la Ronda Nord." XXI Jornades d'Estudis Locals d'Inca.

Sagrera Clota, M. A.; de Pablo Escolá, A.; Giménez Serra, J. A.; Hauf Colom, M. J. 2021. Informe técnico de respuesta a las alegaciones recibidas durante el procedimiento de información pública del Estudio Informativo y Estudio Ambiental Estratégico para la determinación de la franja de reserva de la variante de Inca, tramo entre LA MA-2130 Y LA MA-13. CLAVE 18-25.0-EI. Servei de Direcció i Control d'Obres. Consell de Mallorca. 9/05/2021. 182 pp.

NORMATIVA

Llei 5/1990, de 24 de maig, de carreteres de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears.

Llei 21/2013, de 9 de desembre, d'avaluació ambiental.

Llei 12/2016, de 17 d'agost, d'avaluació ambiental de les Illes Balears.

Llei 12/2017, de 29 de desembre, d'urbanisme de les Illes Balears (LUIB).

Sentència resolució del Tribunal Superior de Justícia de Balears núm. 244/1998, Sala Contenciosa, Secció 1, 28/04/1998 (Recurs núm. 606/1995).

PLANS

Revisió del Pla Director Sectorial de Carreteres (Illa de Mallorca). Consell de Mallorca. Departament d'Obres Públiques. Novembre 2009. Consultors: Global PM i CINESI.

Pla d'Acció de Mitigació del Canvi Climàtic a les Illes Balears 2013-2020. Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Agricultura, Medi Ambient i Territori. Aprovat el 9/4/2014. 158 pp.

Pla de Mobilitat Urbana Sostenible d'Inca (PMUS). 2014. Ajuntament d'Inca. Redacció: CINESI.

Pla Territorial de Mallorca (PTM). 2004. Consell de Mallorca.

Revisió del Pla Director Sectorial de Carreteres (illa de Mallorca) (PDSCMa). 2009. Aprovat pel Ple del Consell de Mallorca el 3 de novembre de 2009.

Pla General d'Ordenació Urbana (PGOU). Memòria i plànols. 2012. Ajuntament d'Inca.

TEXTOS ELECTRÒNICS

Mallorca Actual. "L'Hospital Comarca d'Inca tindrà un nou eix cívic d'accés" [en línia]. [ref de 10/12/2021] Disponible a web: <<https://mallorcaactual.com/art/18872/lhospital-comarcal-dinca-tindra-un-nou-eix-civic-daccess>>

Diario de Mallorca. (24/7/2021) "Inca fija una velocidad máxima de 30 kilómetros por hora en la mayoría de vías" [en línia]. [ref. de 10/12/2021]. Disponible a web: <https://www.diariodemallorca.es/part-forana/2021/07/24/inca-fija-velocidad-maxima-30-55375060.html>

Diario de Mallorca. "El Consell declara la emergencia climática ante duras críticas vecinales y ecologistas" [en línia]. [ref. de 12/12/2021] Disponible a web: <https://www.diariodemallorca.es/mallorca/2019/10/10/consell-declara-emergencia-climatica-duras-2837502.html>

Influència de la religió i l'Església a l'onomàstica inquera del període 1816-1820

Jaume Jaume Mayol

Universitat de les Illes Balears (UIB), Departament de Matemàtiques i Informàtica, Escola Universitària d'Hoteleria de les Illes Balears (EHIB), Departament de TIC. jaume.jaume@uib.es.
ORCID: 0000-0001-9325-3346

doi: 10.3306/JELINCA.22.181

Paraules clau: onomàstica, sistemes de transmissió onomàstica, religió, santoral.

Resum. *L'onomàstica és un dels elements diferenciadors de la cultura d'una àrea geogràfica, i s'ha convertit en una important eina de caracterització cultural. L'onomàstica de la societat mallorquina i de la ciutat d'Inca, fins ben entrat el segle XX, ha estat sotmesa a unes normes socials i tradicionals d'assignació de nom als nounats. Aquestes normes han minvat les opcions de disposar d'una major varietat de noms al corpus onomàstic, deixant només llibertat per assignar els segons noms de baptisme. En el present estudi s'analitza la influència de la religió i dels preveres d'Inca per assignar noms i segons noms als nounats del lustre 1816-1820.*

Keywords: Onomastics, Name Giving Process, Religion, Calendar of Saints' Days

Abstract. *The Onomastics has become a culture differentiating element and a tool for cultural characterization. The majorquinian onomastics uses and custom has follow, until the XX century, some traditional rules according to some specific and strict Name Giving Process, that didn't allow freedom to assign names out of the stablished rules. This document analyzes the influence of Religion and the religious in the Onomastics in the town of Inca between the period 1816 to 1820.*

1. INTRODUCCIÓ

De l'anàlisi del corpus de noms dels membres d'una determinada comunitat cultural humana es poden deduir importants trets diferenciadors amb altres cultures. El conjunt de noms es converteix en part del patrimoni cultural i els estudis onomàstics esdevenen, per tant, eines que permeten avaluar les relacions familiars existents entre els membres de diverses generacions.

La necessitat dels estudis onomàstics d'analitzar diferents generacions obliga a examinar-ne dades per poder obtenir conclusions rellevants. En el sistema tradicional de transmissió onomàstica mallorquina de principis del segle XIX, basat en la repetició dels noms dels antecessors, cal analitzar un mínim de tres generacions familiars. Per tant, l'anàlisi onomàstica obliga

a revisar i investigar el nom de fins a set persones (padrins, padrines, pare, mare i nadó). Per aquest motiu, els estudis onomàstics poden requerir el tractament de grans volums de dades, fent necessari utilitzar sistemes de tractaments massius de la informació.

L'esmentat sistema de transmissió onomàstica deixa als progenitors poca llibertat per triar el nom dels seus fills i filles. Aquests venen obligats pel pes de la tradició onomàstica, de manera que només hi ha llicència per elegir noms de fills en casos de molta descendència o emprant més d'un nom per batiar el fill nadó. En aquest darrer cas, es pot analitzar si hi ha algunes normes o usos socials d'assignació de nom o se segueix algun tipus de tradició o norma social.

L'estudi que es presenta a continuació inclou una anàlisi de l'onomàstica al lustre 1816-1820, amb una revisió del sistema de transmissió en aquest àmbit i la influència de la religió i l'Església a l'onomàstica inquera.

2. TRADICIÓ ONOMÀSTICA

2.1. Importància de l'onomàstica

El terme *onomàstica* té, segons el diccionari, diferents accepcions: tant pot referir-se a tot el que està relacionat amb els noms propis com a la festa d'un sant segons el santoral catòlic, o a l'estudi científic dels noms propis. En qualsevol cas, el que es pot dir amb certesa de l'onomàstica és que l'estudi dels noms d'una cultura, civilització o comunitat humana dona molta informació sobre el col·lectiu de persones analitzades. De fet, el fet mateix de donar nom a les persones influeix de manera determinant a la seva vida. L'assignació d'un nom a un nadó és una funció classificatòria que es perllonga durant tota la vida (Zabalza, 2008).

De la mateixa manera que el corpus onomàstic caracteritza una comunitat humana, els canvis en el conjunt de noms també en provoquen a la caracterització d'aquesta mateixa comunitat. Queda clara, per tant, la importància de comprendre, revisar i analitzar els sistemes de transmissió onomàstica d'una cultura, així com la seva evolució, al llarg de la seva història i en moments determinats d'aquesta. D'aquesta anàlisi es poden obtenir conclusions sobre orígens ètnics, devocions, oficis i característiques racials, sense deixar de banda altres com l'endogàmia (Salazar, 2008).

L'estudi onomàstic arriba a ser tan important que el d'una comunitat esdevé un sistema bàsic per conèixer elements característics de la mentalitat col·lectiva d'un grup social. Així mateix, és fonamental analitzar els sistemes de transmissió onomàstica que se segueixen, el respecte a aquests i la seva evolució al llarg del temps (Ballesteros, 2004).

2.2. Sistemes de transmissió onomàstica

Quan es parla de sistema de transmissió onomàstica es refereix al conjunt de normes i convenis socials, quasi sempre de tradició oral, que determinen el nom dels nounats. Els sistemes de transmissió onomàstica van canviant al llarg del temps, com també la influència de la societat envers el seu seguiment (Salazar, 2008).

Els sistemes de transmissió onomàstica seguits a Espanya a partir de la Renaixença es basen en aspectes relacionats, principalment, en la repetició de noms dels antecessors, assignar noms segons el santoral del dia del naixement o seguir les devocions populars dels noms dels sants patrons, entre d'altres. Per exemple, les adoracions d'algunes comunitats a la figura de santa Maria han generat molts d'infants amb els noms de Maria i Mariano, com a nom principal o segon nom (Meza, 2016; Salazar, 2008).

A les Illes Balears, especialment a Mallorca i Menorca, el sistema de transmissió onomàstica seguit quasi fins al segle XXI s'ha basat a seguir un ordre molt estricte, a partir dels noms dels antecessors dels nadons. Així (Miralles, 2018):

- En primer lloc, s'assignen els noms dels padrins de part de pare, al primer fill i a la primera filla.
- En segon lloc, s'assignen els noms dels padrins de part de mare, per al segon fill i la segona filla.
- En tercer lloc, es donen els noms dels pares. Ja seria per al tercer fill o filla.
- A continuació ja s'empren els noms dels germans dels pares, per ordre d'edat.
- En cas que aquest sistema provoqui una repetició de nom, llavors es bota la norma i es passa a la següent.

Aquest sistema de transmissió onomàstica seguit a Mallorca i Menorca es converteix, *de facto*, en un sistema de perpetuació de noms a través de fills i néts. El corpus onomàstic té poques variacions, i els noms i percentatges d'aparició de noms canvien poc al llarg del temps. A part, aquest sistema de transmissió deixa poca llibertat per assignar nous noms, i queda només la possibilitat d'assignar noms secundaris a continuació del principal (Meza, 2016; Pieras, 2002).

En el cas de Mallorca, la tradició onomàstica anava acompanyada d'una de baptisme, de manera que la figura dels padrins de les fonts també estava estipulada amb una ordenació molt estricte. Per exemple, el padrins de les fonts eren, per al primer nadó, el padrí patern i la padrina materna, mentre que per al segon eren el padrí matern i la padrina paterna. Els següents padrins de les fonts eren els germans dels pares del nadó o els germans del nadó, per ordre d'edat (Mascaró, 1995).

A partir del segle XVIII se solien assignar diversos noms als nadons. Aquests podien ser els dels padrins de les fonts o noms derivats de devocions familiars o socials a sants, com per exemple el patró de la parròquia (Mascaró, 1995)

3. TRACTAMENT MASSIU DE LA INFORMACIÓ

Les investigacions en aquest àmbit, com s'ha dit anteriorment, requereixen la utilització de grans volums de dades, a fi de poder establir relacions onomàstiques de manera precisa. La mateixa acumulació de dades provoca, en ocasions, que aquestes siguin quasi indesxifrables si es tracten amb mitjans tradicionals basats en una interpretació purament humana. Si bé la intervenció humana ha d'orientar aquests estudis, es fa necessari disposar de sistemes d'informació que permetin tractar grans volums de dades (Sarduy, 2007).

L'objectiu principal de l'anàlisi de dades és l'obtenció de resultats a partir del seu processament automàtic, normalment procedents de diverses fonts de dades. El tractament es du a terme seguint models matemàtics i estadístics, que ofereixen resultats que després poden ser més fàcilment interpretats per part dels investigadors. Ara bé, la simple acumulació de dades no suposa una tècnica eficient si no es realitza de manera ordenada i dimensionada amb el problema a tractar. Així, l'anàlisi de dades hauria de seleccionar, tractar i emmagatzemar només les que són necessàries per assolir l'objectiu de l'estudi. Per tant, una investigació onomàstica basada en tractament de dades hauria de seguir les fases següents (Rodríguez *et al.* 2005; Sarduy, 2007):

- Identificació i selecció de les dades rellevants per a l'estudi: aquesta fase té un component completament humà, preferentment una persona experta en la matèria a analitzar.
- Recollida i emmagatzemament de dades: depenent del format de les fonts de dades, aquesta recollida es pot fer per mitjans humans o automàtics. El resultat és la creació d'una base de dades adaptada als objectius de l'estudi.
- Tractament de la informació i generació de resultats: aquesta fase té un component tecnològic important quant a tractament automàtic de dades. Està relacionada amb els conceptes de *Knowledge Discovery in Databases* (KDD) o *Data Mining* (DM), que són procediments d'extracció de coneixement a partir d'informació emmagatzemada a bases de dades.
- Interpretació de resultats, que ha de ser realitzada per experts humans.

L'obtenció d'informació a partir de dades implica haver de seguir uns determinats mètodes d'investigació, que poden ser de caràcter qualitatiu i quantitatiu. El tractament de dades quantitatives genera resultats basats en dades classificades, mentre que el tractament de dades qualitatives es basa en interpretacions de la realitat i de les dades. El procés d'anàlisi de dades en necessita de classificades de manera matemàtica o racional, per tant, s'ha de fer una codificació i estructuració de dades en forma de variables quantitatives (Rodríguez *et al.*, 2005).

Per poder recollir dades que es puguin tractar de manera automàtica es recomana seguir les fases següents (Fernández, 2006; Rodríguez *et al.*, 2005):

- Una reducció de dades, que consisteix a identificar, categoritzar o classificar-les segons diversos criteris.
- Una transformació i agrupació de dades, per realitzar resums numèrics i gràfics.
- Una interpretació dels resultats.

Un altre aspecte a tenir en compte és la fiabilitat de les dades. Disposar de dades de qualitat incrementa la probabilitat d'èxit en l'obtenció de resultats, especialment quan aquestes són tractades de manera automàtica (Sarduy, 2007).

4. FONTS DE DADES

Per la naturalesa de les dades a tractar a estudis onomàstics, les fonts més útils són els registres civils, jutjats de primera instància, jutjats de pau, documentació d'arxius municipals, padrons d'habitants, censos electorals i documentació eclesiàstica disponible a fons parroquials. Aquestes darreres són, en moltes ocasions, les úniques fonts de dades anteriors a 1870 (Lozano, 2020).

Derivada de l'obligació imposada per les autoritats eclesiàstiques, el 1495, de mantenir registres eclesiàstics de naixements, matrimonis i defuncions dels feligresos, la feina del clergat ha possibilitat l'existència de llibres amb dades detallades que, amb un correcte tractament, permet extreure conclusions de caire onomàstic. La informació que està inclosa als esmentats llibres de registre és, bàsicament (Delgado, 2011; Fernández, 2015):

- Dels baptismes: data i lloc del baptisme, nom, gènere i legitimitat del batiat, així com les dades personals dels pares, padrins i padrins de les fonts.
- Dels matrimonis: data i lloc, nom complet, estat civil anterior, edat i professió dels contraents; també les dades personals dels pares, padrins i testimonis de les noces.
- De les defuncions: data de l'òbit, nom complet, estat civil, edat, professió, motiu de la mort i dades personals del cònjuge, pares i fills. En ocasions s'incorporen anotacions relacionades amb la realització de testament per part de la persona difunta.

5. DESCRIPCIÓ DE L'ESTUDI

El treball d'investigació està orientat a fer una anàlisi onomàstica dels noms de les persones batiades a Inca durant el període 1816-1820, amb els objectius següents:

- Comprovar el grau de respecte de les normes del sistema de transmissió onomàstica del període analitzat.

- Esbrinar els criteris seguits a l'assignació de noms secundaris.
- Esbrinar el grau d'influència de la religió o de l'Església a la selecció de noms principals o secundaris.

Per poder elaborar l'estudi s'ha seguit la següent metodologia de treball:

- S'han recopilat informació de certificats de baptisme d'Inca durant el període objecte de l'estudi. S'han extret les dades de tots els baptismes, classificat i emmagatzemat de manera estructurada a una base de dades creada específicament per a l'estudi. Aquestes s'han obtingut dels llibres de baptismes disponibles a la parròquia Santa Maria la Major (APSMJ, 1816-1827).
- A continuació s'ha procedit a fer una depuració de dades. S'han detectat errades tant a la transcripció com a les pròpies fonts documentals. La detecció de dades s'ha realitzat seguint procediments automàtics, i la correcció s'ha fet de manera manual, amb anàlisi prèvia de l'origen de l'errada. La base de dades final està composta d'informació d'unitats familiars (amb el nom dels cònjuges) i persones (tant batiades com familiars directes de les persones batiades). En els casos de les persones batiades i del pare i mare dels nadons, s'han determinat vincles paternofiliars. D'aquesta manera, la base de dades es pot veure com una instància temporal dels arbres genealògics de totes les persones nascudes a Inca durant el lustre 1816-1820.
- Una vegada estructurat, s'ha procedit a extreure resultats entre variables clau de la base de dades. L'extracció de resultats s'ha duit a terme a partir de criteris humans encaminats a determinar quines dades s'han d'analitzar i de quina manera.

6. DESENVOLUPAMENT I RESULTATS

6.1. Descripció de la mostra

La base de dades s'ha generat a partir de la transcripció de la informació de totes les partides baptismals del Llibre de baptismes parroquial de Santa Maria la Major d'Inca, compreses entre els anys 1816-1820. S'ha seleccionat aquest lustre, que acaba 200 anys abans de l'inici de l'estudi onomàstic.

De cada persona s'han registrat les dades següents:

- Número de registre especificat al catàleg de baptismes.
- Data de baptisme, que en moltes ocasions coincideix amb la data de naixement.
- Gènere, nom, segons noms i llinatges de la persona batiada.
- Dades personals de pare, mare i padrins i padrins de les fonts, incloent el nom i l'origen geogràfic. En el cas dels padrins de les fonts, en alguns casos s'especifica el parentiu amb el nadó.

- Nom del clergue que ha administrat el sagrament.
- En els casos afectats, indicador de part múltiple.
- Comentaris addicionals com la professió del pare o padrí, o la legitimitat dels nadons (especialment per indicar si són pares desconeguts).

En total s'han introduït les dades de 653 baptismes, amb 30 ítems cada un d'ells. Això suposa un total de 19.590 ítems de dades.

A partir de la informació s'ha realitzat un tractament que es descriurà més avall, amb el resultat següent:

- S'han identificat 1.085 unitats familiars de dues generacions: la dels padrins i la dels progenitors dels batiats, que anomenarem generació 1 i 2. La primera està formada per 641 matrimonis i la segona, per 444 unitats familiars (espòs i esposa).
- S'han identificat un total de 2.823 persones, repartides en tres generacions. Les dades de les persones s'han agafat directament de les partides de baptisme, mentre que les relacions familiars s'han obtingut a partir de la interpretació i l'estructuració de les dades de pares i padrins dels batiats. Així, es disposa de les dades de 1.282 padrins, 888 progenitors i 653 nadons.

Quant a la representativitat de la mostra dintre de la localitat d'Inca, si es tenen en compte diversos estudis de població, es pot dir que la població d'Inca era, el 1820, d'aproximadament 3.400 persones. Per tant, la mostra de la base de dades podria suposar entre el 70 % i el 80 % de la població. A la taula 1, es poden observar les estimacions de població d'Inca entre 1800 i 1887 (Ferrer, 1994; Fullana, 2010; Ginard i Estrany, 2012; INE; 2021; Pieras, 2018; Salvà, 1977).

Any	Habitants	Font bibliogràfica
1800	3.000	(Fullana, 2010)
1805	3.538	(Ginard i Estrany, 2012)
1835	3.935	Censal (Fullana, 2010)
1842	4.518	(Ferrer, 1994)
1857	5.925	Censal (Ginard i Estrany, 2012; INE, 2021)
1860	6.038	(Pieras, 2018)
1887	7.539	(Salvà, 1977)

Taula 1. Evolució de la població d'Inca a partir de 1800. Font: elaboració pròpia (Ferrer, 1994; Fullana, 2010; INE; 2021; Pieras, 2018; Salvà, 1981).

Com a comentaris addicionals, es pot dir que:

- El 49,56 % de batiats eren nines.
- A la mostra apareix un total de 14 persones filles de pares desconeguts: 11 entre les batiades entre 1816 i 1820 (1,68 % dels nadons) i 3 entre els progenitors dels nadons. Aquesta circumstància s'ha tengut en compte en analitzar el sistema de transmissió onomàstica.

Prevere	Baptismes	Percentatge sobre el total de baptismes
Gabriel Ramis	350	53,60 %
Joan Corró	175	26,80 %
Joan Ferrer	80	12,25 %
Joan Amengual	24	3,68 %
1857	5.925	Censal (Ginard i Estrany, 2012; INE, 2021)
1860	6.038	(Pieras, 2018)
1887	7.539	(Salvà, 1977)

Taula 2. Preveres que administren la majoria de baptismes a Inca al període 1816-1820. Font: Elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

Dels religiosos que administren el sagrament del baptisme a la mostra analitzada es pot dir que:

- Hi ha un total de 16 preveres, dels quals n'hi ha 8 que només fan un únic baptisme.
- Hi ha quatre preveres que administren aproximadament el 96,17 % dels sagraments. Aquest preveres són, com es pot veure a la taula 2, Gabriel Ramis, Joan Corró, Joan Ferrer i Joan Amengual.
- En un cas hi ha un baptisme administrat per un pare, per necessitat.

Quant als preveres, s'ha de destacar que no es té la seguretat que tots els baptismes vinculats a un prevere a la taula 2 siguin fets per la mateixa persona. El motiu és que es poden comptar fins a (Fiol i Parets, 2017):

- Tres preveres de nom Gabriel Ramis: Gabriel Ramis i Alomar (que el 1792 feia el títol de Patrimoni per poder ser admès als ordes majors), Gabriel Ramis i Alzina (que havia fet el títol de Patrimoni a 1808) i Gabriel Ramis i Bissellach (que va fer títol de Patrimoni a 1809).
- Dos preveres de nom Joan Ferrer: Joan Ferrer i Cabrer (que el 1808 va fer el títol de Patrimoni per poder ser ordenat sotsdiaca) i Joan Ferrer i Llabrés (que el 1797 iniciava el títol de Patrimoni).

En el cas de Joan Corró, sembla que es tractaria de Joan Corró i Llobera, que vivia a la placeta d'en Corró i era vicari i beneficiat de la parròquia d'Inca. El 1815 va fer el títol de Patrimoni, i morí a Inca el 1886.

6.2. Classificació, depuració i tractament de dades

A efectes de poder fer tractaments individualitzats de cada una de les dades, aquestes s'han classificat de manera que cada una es vincula amb únic concepte. Per exemple, no s'ha considerat el nom complet de les persones, sinó que aquest s'ha dividit en tres atributs de dades: nom, primer llinatge i segon llinatge. Així mateix, s'ha distingit entre el nom principals i els secundaris. Igualment, aquests s'han treballat de manera individualitzada.

El dit sistema de classificació ha permès fer una unificació de criteris en relació amb noms i llinatges. En el moment de l'escriptura de noms i llinatges, especialment en aquests darrers, s'han detectat diverses grafies, fins i tot per especificar els llinatges dels batiats i dels progenitors: algun nadó tenia grafia diferent en el llinatge del batiat i en el del pare (per exemple, PAYERAS per PAERAS o PAYERES per PAYERAS). Per dur a terme la unificació de criteris s'han establert sistemes de detecció automàtica de variants de noms i llinatges, de manera que s'ha procedit a fer una conversió a la variant més usual. Altres variacions detectades al procés de classificació han estat:

- Si bé els noms estan escrits en la seva variant castellana, a efectes de tractaments de dades s'ha decidit convertir-los al català.
- S'han adaptat els noms i llinatges segons les normes ortogràfiques d'accentuació i grafia actuals, atès que no se seguia cap norma general, unificant criteris. Per exemple, s'ha assumit la variant del llinatge CÀNAVES (com a variant més apareguda) com a substitut de les variants aparegudes CANAVAS, CÁNAVAS, CÁNIVES, CÀNIVES.
- En el cas dels noms, s'ha detectat en alguns casos la utilització de la lletra H darrere T. Per exemple, apareixen els noms BARTHOMEU, MATHEU, THERESA, MATHIAS. S'ha decidit escriure'ls segons la grafia actual.
- Alguns llinatges apareixen escrits amb grafies diferents de l'actualitat. Així, ens trobam amb el llinatges LLOMPARD, BALLE, COMPAÑY, ESTRANY, BERTRAN. En general s'ha mantingut la forma original que es trobava als fulls de registre, excepte en els casos d'aparició de lletres que no són del català, com la Ñ de COMPAÑY i ESTRANY.
- Altres noms apareixen amb variants com JAYME, PHELIPE o JOSEF. També en aquests casos s'han utilitzat les grafies actuals.

Una vegada finalitzades les fases de classificació i depuració de dades, s'ha iniciat el seu tractament:

- El primer que s'ha fet ha estat detectar errades de transcripció de dades. Per aconseguir aquest objectiu s'han identificat totes les unitats familiars, assignant cada batiat a la seva unitat. D'aquesta manera s'han detectat incoherències a llinatges i noms, que han permès la seva posterior revisió manual. Aquesta identificació d'unitats familiars ha permès, també, esbrinar llinatges que eren de difícil lectura.

- A continuació, a partir de les unitats familiars, s'han pogut detectar i corregir dues errades a les fonts de dades (0,3 % del total de dades) i una duplicitat de registre de baptisme (que s'ha eliminat de les dades).
- Les dades s'han segmentat en dos nivells: un que inclou tots els matrimonis i un altre de totes les persones. Les dades bàsiques que es tenen de les persones són: nom principal, llinatges, gènere i lloc de naixement. Altres dades que no estan disponibles per a totes les persones (només en els baptismes) són: data de naixement, noms secundaris, relacions de filiació, indicador de germans bessons, nom del clergue i comentaris de caire social.
- Amb la base de dades ja estructurada ha estat possible realitzar un seguit de tractaments orientats a la consecució dels objectius de l'estudi plantejat, que es presenten com a resultats a un apartat posterior.

A partir del tractament posterior de la base de dades, una vegada completada l'estructuració i depuració d'aquestes, s'ha realitzat l'anàlisi de dades per:

- Determinar els noms més comuns i la seva evolució entre les tres generacions que apareixen a la base de dades.
- Comprovar el grau de compliment del sistema de transmissió onomàstica tradicional de Mallorca.
- Esbrinar patrons de comportament en la selecció de noms secundaris, determinant quin ha estat el paper de l'Església i la religió en la seva elecció.

7. RESULTATS

7.1. Corpus onomàstic de noms principals

El primer resultat que es presenta fa referència al conjunt de noms emprats. Així, a la taula 3 es presenta la llista de noms més usuals, com a nom principal, a la mostra. En general:

- El corpus onomàstic masculí presenta un total de 55 noms diferents, essent els més usuals Joan, Antoni, Miquel, Pere i Bartomeu. Els manco emprats són Domingo, Esteve, Gaspar, Gonçal (escrit Gonsales), Ventura, Montserrat, Jerònim, Ignasi i Marc (tots amb una aparició a la mostra).
- En el cas dels noms femenins, s'ha emprat un total de 41 variants, essent les més usuals Catalina, Joana, Antònia, Francesca i Margalida. Igualment, els noms manco emprats són Paula, Casilda, Llúcia, Àngela, Cecília, Benvinguda, Miquela, Leocàdia i Florentina.
- El nom dels sants patrons d'Inca, Abdon i Senén, si bé es veurà que apareixen dintre del conjunt de noms secundaris, no són en cap cas el nom principal de cap nadó batiat entre 1816 i 1820.

Noms masculins	Aparició	Noms femenins	Aparició
Joan	16,40 %	Catalina	16,51 %
Antoni	11,98 %	Joana	16,30 %
Miquel	11,07 %	Antònia	13,81 %
Pere	9,25 %	Francesca	12,95 %
Bartomeu	6,87 %	Margalida	8,75 %
Jaume	6,17 %	Magdalena	7,62 %
Gabriel	5,40 %	Maria	5,34 %
Francesc	3,29 %	Jerònima	2,63 %
Guillem	3,15 %	Aina	2,28 %
Rafel	2,66 %	Esperança	1,64 %

Taula 3. Percentatge d'aparició dels noms principals més comuns a Inca entre 1816-1820, per gènere. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

Estudis d'altres autors demostren que hi ha una coincidència de noms més habituals entre diversos indrets de Mallorca. Així, fent un estudi comparatiu, es podria comprovar que el nom Joan és el més habitual en tots els casos i que la resta de noms coincideix en un mínim d'un 70 % entre Inca i altres poblacions, considerant els deu noms amb més percentatge d'aparició. En el cas dels noms femenins, si bé no coincideixen els noms més habituals, hi ha confluència superior al 90 % entre Inca i altres localitats mallorquines (Pallicer, 2008; Rodado, 2007).

A continuació s'analitza el grau de seguiment del sistema de transmissió onomàstica basat a emprar noms dels antecessors de la persona batiada.

7.2. Seguiment del sistema de transmissió onomàstica

Un segon resultat es relaciona amb la comprovació del nivell de respecte de la tradició del sistema de transmissió onomàstica seguit a Mallorca durant el segle XIX.

D'aquesta manera, s'ha pogut determinar que en el 78,6 % dels batiats entre 1816-1820 el nom principal atorgat en el moment del baptisme coincideix amb el d'un progenitor o padrí. En particular, en el 25,2 % ho fa amb un progenitor i en el 66,4 %, amb un padrí. S'ha de notar que en alguns casos és amb progenitor i padrí alhora, per coincidir també aquests. En aquests càlculs s'han descartat les persones que tenen antecessors desconeguts o que no s'han pogut determinar per dificultats de lectura de la font documental.

S'ha fet un aprofundiment en el tractament de dades, establint una ordenació

cronològica dels descendents de les unitats familiars batiats entre 1816 i 1820. Aquesta s'ha realitzat a partir de la data de baptisme i no assegura que el primer fill batiat del nucli familiar sigui el primogènit, però sí estableix una relació d'orde entre els germans que permet extreure resultats més detallats:

- Els primers fills registrats com a fills de la unitat familiar tenen el nom d'un padrí o padrina en el 86,7 % de casos, i d'un progenitor, en el 31,41 %.
- Els segons i tercers fills registrats cronològicament segueixen percentatges de repetició de nom dels antecessors en percentatges similars als dels germans majors registrats.

A la taula 4 es pot veure el total de persones segons la seva posició relativa de filiació entre els batiats entre 1816-1820. Es pot apreciar que, dels 347 primers fills registrats, el 86,74 % tenen el nom d'un padrí o padrina. Aquest percentatge és del 78,9 % en els 138 segons fills registrats, i del 82,3 % en els tercers.

Ordre de filiació	Repeteixen nom de padrí o padrina	Repeteixen nom de progenitor	Total
1	301 (86,74 %)	109 (31,41 %)	347
2	109 (78,99 %)	48 (34,78 %)	138
3	14 (82,35 %)	4 (23,53 %)	17

Taula 4. Relació entre el número d'ordre relatiu de naixement dintre de la unitat familiar i la repetició de nom d'un antecessor. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

Per altra banda, hi ha 137 persones que s'han batiat sense el nom d'un antecessor. Després d'analitzar aquests s'ha pogut comprovar que un total de 44 tenen germans majors, entre els quals:

- En 22 casos (50 %) el germà o la germana anterior ja tenia el nom d'un progenitor; per tant, el nom del/de la menor ja estava exempt de seguir el sistema de transmissió onomàstica.
- En 22 casos (50 %) era el segon fill registrat de la unitat familiar i seguia a un germà que no tenia el nom d'un antecessor. Per tant, no té sentit plantejar-se cap sistema de transmissió onomàstica, atès que es desconeix si el germà major el seguia o no.

A la resta de casos no hi ha més dades per treure conclusions. Així doncs, en cap cas s'ha detectat una situació en què a un baptisme s'hagi deixat d'aplicar la norma del sistema de transmissió onomàstica de Mallorca.

Quant als noms més usats, quan no hi ha coincidència amb el nom d'un antecessor, a la taula 5 es pot comprovar que els noms més freqüents són Miquel, Joan, Maria i Francesca.

Es pot establir una relació entre els noms que apareixen a la taula 5 i el religiós que ha administrat el sagrament. S'han considerat els casos en què

Noms masculins	Aparició	Noms femenins	Aparició
Miquel	17,6 %	Maria	18,9 %
Joan	14,7 %	Francesca	12,2 %
Pere	10,3 %	Antònia	12,2 %
Bartomeu	10,3 %	Catalina	12,2 %
Gabriel	8,8 %	Joana	10,8 %
Francesc	5,9 %	Jerònima	8,1 %
Jaume	4,4 %	Margarita	5,4 %
Josep	4,4 %	Magdalena	4,1 %
Antoni	2,9 %	Rosa	4,1 %
Jordi	2,9 %	Esperança	2,7 %

Taula 5. Noms més usuals quan el nom no coincideix amb cap antecessor, al període 1816-1820. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

no hi havia obligació de seguir la tradició onomàstica. Ja sigui per ser tractar-se de pares o padrins desconeguts o per ser germà menor d'un altre que no tenia el nom d'un antecessor, s'ha relacionat cada nom amb el clergue del baptisme, considerant només els religiosos que havien administrat més del 10 % d'aquests. Els resultats, que es poden apreciar a la taula 6 en el cas dels masculins i a la taula 7 per als femenins, presenten alguns detalls a destacar:

- El 21,05 % dels nadons batiats pel prevere Gabriel Ramis tenen el nom de Miquel i el 13,16 %, el de Joan i el de Gabriel. Si bé el nom de Joan és el més usual a la llista de noms més comuns, amb un percentatge similar del 16,4 % enfront del 13,16 % (taula 3), cal destacar que els noms de Miquel i Gabriel ocupen la tercera i la setena posició a la llista de noms més comuns (taula 3), amb percentatges d'aparició que són la meitat que els percentatges quan el prevere és Gabriel Ramis. S'ha de destacar també que la variant femenina Gabriela només ha estat assignada pel prevere Gabriel Ramis.
- El 40 % dels nins batiats per Joan Ferrer tenen el nom de Bartomeu.
- El nom de Gabriel és administrat, en un 83,3 % dels casos, per Gabriel Ramis.
- El 70,5 % de les nines batiades per Joan Corró són Maria o Catalina. En el cas de Catalina, el percentatge de nines que ha batiat amb aquest nom entre el total de nines batiades (taula 7) duplica les aparicions de Catalina en el total de noms principals (taula 3). En el cas de Maria és set vegades més gran.
- En el cas del prevere Gabriel Ramis, es mantenen els percentatges generals dels noms més usuals, Joana, Antònia i Francesca, però minva a la meitat el percentatge de Catalina, el nom més usual entre les nines

d'Inca als anys 1816-1820. També destaca que Maria apareix amb un percentatge multiplicat per tres.

Noms masculins	Gabriel Ramis	Joan Corró	Joan Ferrer
Miquel	8 (21,05 %)	2 (11,76 %)	1 (10 %)
Joan	5 (13,16 %)	3 (17,65 %)	1 (10 %)
Bartomeu	3 (7,89 %)		4 (40 %)
Pere	3 (7,89 %)	1 (5,88 %)	2 (20 %)
Gabriel	5 (13,16 %)	1 (5,88 %)	
Francesc	2 (5,26 %)	1 (5,88 %)	
Antoni	2 (5,26 %)	1 (5,88 %)	
Jaume		3 (17,65 %)	
Josep	1 (2,63 %)	1 (5,88 %)	1 (10 %)
Guillem	1 (2,63 %)	1 (5,88 %)	

Taula 6. Noms masculins més usats i religió que administra el baptisme quan no se segueix el sistema de transmissió onomàstica. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

Noms femenins	Gabriel Ramis	Joan Corró	Joan Ferrer
Maria	6 (15,79 %)	6 (35,29 %)	
Joana	6 (15,79 %)	2 (11,76 %)	1 (10 %)
Catalina	3 (7,89 %)	6 (35,29 %)	
Antònia	4 (10,53 %)	3 (17,65 %)	1 (10 %)
Francesca	6 (15,79 %)	1 (5,88 %)	1 (10 %)
Jerònima	4 (10,53 %)		2 (20 %)
Margalida	3 (7,89 %)	1 (5,88 %)	1 (10 %)
Magdalena	2 (5,26 %)	1 (5,88 %)	
Esperança	1 (2,63 %)	1 (5,88 %)	
Teresa		1 (5,88 %)	

Taula 7. Noms femenins més usats i religió que administra el baptisme quan no se segueix el sistema de transmissió onomàstica. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

7.3. Variacions en el corpus onomàstic de noms

S'ha comentat més amunt que el sistema de transmissió onomàstica basat en el nom dels antecessors, que s'ha demostrat que se seguia a Mallorca a principis del segle XIX, genera poques variacions en el conjunt de noms emprats. La base de dades obtinguda ens permet fer un estudi comparatiu de les aparicions de noms principals entre les tres generacions. A la taula 8

Masculins	Gen. 1	Gen. 2	Gen. 3
Joan	16,82 %	16,78 %	15,34%
Antoni	11,68 %	11,86 %	12,72%
Miquel	10,28 %	11,41 %	12,13%
Pere	9,35 %	8,05 %	10,65%
Bartomeu	6,70 %	6,71 %	7,40 %
Jaume	6,54 %	6,49 %	5,03 %
Gabriel	4,67 %	5,37 %	6,80 %
Francesc	3,74 %	2,24 %	3,85 %
Guillem	3,12 %	3,13 %	3,25 %
Rafel	2,49 %	3,36 %	2,07 %
Catalina	18,22 %	16,11%	13,61 %
Joana	15,73 %	17,00%	16,46 %
Antònia	13,24 %	15,21%	12,97 %
Francesca	12,93 %	12,75%	13,29 %
Margalida	10,28 %	6,94%	8,23 %
Magdalena	7,32 %	8,28%	7,28 %
Maria	3,89 %	6,94%	6,01 %
Jerònima	2,18 %	1,57%	5,06 %
Aina	1,87 %	2,46%	2,85 %
Esperança	2,02 %	1,34%	1,27 %

Taula 8. Evolució dels percentatges d'aparició dels noms més usuals al llarg de les tres generacions de la base de dades. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

es pot veure que el conjunt de noms més usuals presenta poques variacions percentuals entre les persones de les tres generacions de la base de dades. Es confirma l'afirmació de la perpetuació del corpus de noms a causa del sistema de transmissió onomàstica basada en els noms dels antecessors (Meza, 2016; Pieras, 2002).

L'anàlisi de la variació de noms principals s'ha ampliat a l'establiment d'una comparació entre els noms existents a la base de dades de persones fins a 1820 i els noms més comuns a Inca el 2020.

Així, els noms més comuns a Inca el 2020, Segons l'Institut Balear d'Estadística, són Joan, Antoni i Josep per part masculina i Antònia, Catalina i Francesca a la femenina. El que sí augmenta de manera notable és la varietat de noms, amb 339 noms masculins distints i 450 de femenins. A la taula 9 es pot apreciar la llista dels noms més comuns a Inca el 2020 (IBESTAT, 2021).

Noms masculins	Aparició	Noms femenins	Aparició
Joan	9,50 %	Antònia	5,92 %
Antoni	6,74 %	Catalina	4,63 %
Josep	6,06 %	Francesca	4,51 %
Miquel	5,43 %	Maria	4,50 %
Francesc	4,96 %	Margalida	3,81 %
Pere	3,25 %	Magdalena	3,11 %
Jaume	2,56 %	Joana	2,49 %
Manuel	2,45 %	Aina	2,27 %
Bartomeu	2,25 %	Carme	2,25 %
Rafel	2,09 %	Isabel	1,35 %

Taula 9. Percentatge d'aparició dels noms principals més comuns a Inca el 2020, per gènere. Font: elaboració pròpia (Ibestat, 2021).

L'estudi comparatiu d'aparició de noms, entre 1820 i 2020, denota que tant en els noms masculins com en els femenins se'n repeteixen vuit dels deu més habituals. Desapareixen de la llista els noms Gabriel i Guillem, substituïts per Josep i Manuel, i Jerònima i Esperança, substituïts per Carme i Isabel.

7.4. Noms compostos

Un aspecte a destacar de les dades obtingudes de les fonts documentals és la quantitat de noms compostos. En el total de persones de la base de dades, el 37,7 % tenen més d'un nom (incloent els nadons batiats, progenitors i padrins). A la taula 10 es mostra el percentatge de persones amb nom compost a cada una de les generacions. El 93,1 % de les persones batiades (de les quals es té el registre de baptisme) tenen noms compostos. En canvi, a les generacions anteriors els percentatges baixen fins al 19,58 % en el cas dels padrins i al 23,09 % en els progenitors. Cal notar que aquestes dues dades no són vàlides, perquè s'ha pogut comprovar que els noms de progenitors i padrins no sempre apareixen complets a les partides de baptisme dels fills o nets. Per aquest motiu, l'estudi dels noms compostos es reduirà a les persones de la tercera generació, pel fet de disposar de totes les dades.

Generació	Amb nom compost	Aparició
1	251	19,58 %
2	205	23,09 %
3	608	93,11 %

Taula 10. Percentatge de persones de cada generació que tenen noms composts. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

Quantitat de noms secundaris (generació 3)	Total de persones	Percentatge
1	381	62,6 %
2	164	26,9 %
3	41	6,7 %
4	14	2,3 %
5	4	0,6 %
6	1	0,1 %
7	2	0,3 %
8	1	0,1 %

Taula 11. Quantitat i percentatge de persones de la generació 3 amb noms secundaris. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

A més del nom principal, les persones batiades entre 1816 i 1820 tenen una mitjana d'1,4 noms addicionals, amb una variància de 0,9 (denota una gran variabilitat a la quantitat de noms). Així, la persona amb més noms assignats en té nou (entre principal i secundaris): es tracta d'Antoni Montserrat Pere Benet Bernadí Josep Gabriel Abdon i Senén, nascut dia 29 d'abril de 1819.

A la taula 11 es pot veure que la majoria de persones batiades a la generació 3 tenen un o dos noms secundaris, amb percentatges del 62,6 % i el 26,9 %. Per tant, el 89,5 % tenen un nom compost de dos o tres noms en total. A la mateixa taula es pot apreciar que els percentatges disminueixen a mesura que augmenta el total de noms secundaris.

Si s'estableix una relació entre la quantitat de noms secundaris i el religiós que administra el sagrament, es poden destacar alguns resultats, com es pot veure a la taula 12:

- Els preveres amb més baptismes tenen mitjanes semblants en la quantitat de noms secundaris, que oscil·len entre 2,4 i 2,5 noms secundaris per persona.

Prevere	Mitjana de noms secundaris	Màxim de noms secundaris	Mínim de noms secundaris
Gabriel Ramis	2,4	8	1
Joan Corró	2,5	7	1
Joan Ferrer	2,4	5	1
Joan Amengual	2,4	9	1

Taula 12. Quantitat de noms secundaris assignats als baptismes pels preveres amb més registres de baptismes. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

- En tots els casos hi ha una gran variabilitat en la quantitat de noms, i tots han fet baptismes amb cinc o més noms secundaris. El màxim de noms correspon a un baptisme de Joan Amengual.

Atès que el pes de la tradició onomàstica limita la llibertat de selecció del nom principal, l'anàlisi dels secundaris permetria detectar les tendències de l'època per seleccionar els noms.

A la taula 13 es pot veure que els noms secundaris més usuals són:

- Els noms masculins Mariano, Gabriel, Joan, Josep, Abdon, Senén. El primer d'aquests apareix en el 56,93 % de casos. Això vol dir que més de la meitat dels nins tenen Mariano entre els seus noms secundaris.

Noms masculins	Aparicions	% nadons amb el nom
Mariano	186	56,88 %
Gabriel	55	16,82 %
Joan	40	12,23 %
Abdon	27	8,26 %
Senén	27	8,26 %
Josep	26	7,95 %
Lluís	11	3,36 %
Ramon	10	3,06 %
Francesc	7	2,14 %
Antoni	7	2,14 %

Noms femenins	Aparicions	% nadons amb el nom
Maria	225	69,02 %
Ana	69	21,17 %
Gabriela	10	3,07 %
Josepa	9	2,76 %
Rosa	8	2,45 %
Raimunda	5	1,53 %
Lluïsa	5	1,53 %
Magdalena	5	1,53 %
Tomasa	4	1,23 %
Paula	3	0,92 %

Taula 13. Noms secundaris més usuals a Inca en el període 1816-1820. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

- Dos noms femenins que destaquen sobre la resta: el nom de Maria apareix com a nom secundari en el 69 % de les nines i Aina, en el 21,2 %. Amb percentatges inferiors (amb una diferència de quasi del 20 % per davall d'Aina) apareixen Gabriela, Rosa, Josepa i Lluïsa.

També a partir de la llista de noms secundaris més usuals, i fent una vinculació amb el prevere del sagrament, com es pot veure a la taula 14 en el cas dels noms masculins i a la taula 15 en els femenins, es pot destacar que:

- Els noms Gabriel, Abdon i Senén només són assignats per Gabriel Ramis. A més, l'assignació dels noms dels patrons d'Inca sempre es fa amb la fórmula "Abdon y Sennen", com si fossin un únic nom.
- El 70 % dels Joan i el 72,7 % dels Lluís són assignats per Joan Corró.
- El nom Gabriela només és assignat només pel prevere Gabriel Ramis.
- El nom Rosa ho és majoritàriament per Joan Corró, de manera que el 88 % de les Rosa provenen de baptismes d'aquest prevere.
- El nom Tomassa només és assignat pel prevere Joan Ferrer.

En el cas de Gabriel Ramis s'han pogut obtenir dos resultats més relacionats amb la vinculació dels noms i la religió. Així:

- Aquest prevere ha assignat noms poc habituals a Mallorca (amb cap aparició com a nom principal). Dins aquesta llista es poden destacar: Patrici, Joan Nepomucè, Melchiado, Hilari, Bonifaci, Servasi i Protasi, Anastasi, Joan de Mata, Ambrosi, Eugeni, Canut, Rufo, Fulgenci, Cecili, Hermenegild, Absaló, Juliana, Benvinguda, Margalida d'Escòcia o Dorotea.

Noms masculins	Gabriel Ramis	Joan Corró	Joan Ferrer	Aparicions
Mariano	80	72	34	186
Gabriel	55			55
Joan	10	28	2	40
Abdon	27			27
Senén	27			27
Josep	12	9	5	26
Lluís	3	8		11
Ramon	4	2	4	10
Francesc	4	2	1	7
Antoni	3	4		7

Taula 14. Relació entre els noms secundaris masculins més usuals i el prevere. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

- Al 6,4 % de baptismes algun dels noms secundaris coincideix amb el sant del santoral del dia, segons el de l'època. Així, s'han assignat noms com Bonifaci de Magúncia, Marçal de Limoges, Marta de Betània, Eugeni de Toledo, Sant Celestí I o Silvestre.

8. CONCLUSIONS

Amb el present estudi s'ha arribat a les següents conclusions generals:

- La utilització de les tecnologies de la informació i les comunicacions, en el vessant de l'anàlisi de dades, permet extreure resultats no trivials entre variables relacionades entre si. La base de dades pot servir de fonament per a la realització d'estudis demogràfics ulteriors.
- L'anàlisi de dades permet detectar i corregir errades de transcripció d'informació i errades de les pròpies fonts de dades.
- S'ha comprovat que el corpus onomàstic ha presentat pocs canvis entre les tres generacions analitzades. Així mateix, la llista de noms s'ha mantingut semblant entre 1820 i 2020, amb variacions percentuals.
- No s'ha detectat cap cas en què no s'hagi respectat el sistema de transmissió onomàstica de principis del segle XIX.
- S'ha demostrat la tradició d'assignar noms secundaris addicionals als noms principals.

En relació amb la influència de la religió i els clergues a l'onomàstica d'Inca:

- Els noms secundaris més assignats són Mariano i Maria. Aquest fet es pot vincular a una tradició onomàstica mariana relacionada amb el nom de la parròquia d'Inca (Santa Maria la Major).

Noms femenins	Gabriel Ramis	Joan Corró	Joan Ferrer	Aparicions
Maria	117	78	30	225
Ana	39	23	7	69
Gabriela	10			10
Josepa	5	1	3	9
Rosa	1	7		8
Raimunda	1		4	5
Lluïsa	3	2		5
Magdalena	3	2		5
Tomassa			4	4
Paula	2		1	3

Taula 15. Relació entre els noms secundaris femenins més usuals i el prevere. Font: elaboració pròpia (APMSJ, 1816-1820).

- Hi ha una relació important entre el prevere del baptisme i l'assignació d'alguns noms principals i de secundaris. Així, es pot destacar la utilització dels noms Gabriel, Gabriela, Abdon i Senén quan el prevere és Gabriel Ramis, i Joan, Lluís o Rosa en el cas de Joan Corró.
- Hi ha una relació important entre el prevere del baptisme i l'assignació de noms que coincideixen amb el sant del santoral del dia: aquesta assignació només es detecta quan el prevere del baptisme és Gabriel Ramis.
- Hi ha una relació important entre el prevere i l'assignació de noms que no són habituals a Mallorca, de manera que aquests casos han ocorregut sempre que el prevere ha estat Gabriel Ramis.
- Els noms dels sants d'Inca, Abdon i Senén, només han aparegut, sempre junts, quan el prevere ha estat Gabriel Ramis. No s'ha detectat cap persona amb cap d'aquests noms com a principal.

Per tant, es pot afirmar que hi ha una relació important i una influència de la religió i l'Església a l'onomàstica d'Inca entre 1816 i 1820.

9. AGRAÏMENTS

La realització de l'estudi anterior ha estat possible gràcies a:

- L'equip de preveres de la Unitat Pastoral d'Inca, per permetre la consulta del fons documental de l'Arxiu Parroquial.
- L'assessorament del Sr. Miquel Pieras Villalonga durant la realització de l'estudi i interpretació de resultats.

10. BIBLIOGRAFIA

APSMJ, Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major. 1816-1827. Libro de Bautismos 1816-1827, volum 170. Inca (Mallorca), 1816-1827.

Ballesteros, J. A. 2004. "Onomástica y mentalidades en el siglo XVI. Espacio, tiempo y forma". Sèrie IV, Historia Moderna, núm 17; pp. 27-58.

Fernández, L. 2006. "¿Cómo analizamos datos cualitativos?" Butlletí La Recerca. Universitat de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació. Secció de Recerca. ISSN: 1886-1946. DL: B.20973-2006.

Fernández, E. 2015. "El nombre y los apellidos. Su regulación en Derecho español y comparado". Memòria de Tesi Doctoral, Universidad de Sevilla.

Fiol, P.; Parets, J. 2017. "Preveres d'Inca ordenats en els s. XVIII i XIX." XVIII Jornades d'Estudis Locals. Edita: Ajuntament d'Inca. DL: PM 145.2018. doi: 10.3306/JELINCA.18.87. Inca, 2017.

Delgado, J. 2011. Genealogía y Heráldica. Biblioteca Nacional de España.

Servicio de Información Bibliográfica del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte del Gobierno de España. Disponible online: <http://www.bne.es/>

Ferrer, M. 1994. "Corrientes políticas y actitudes religiosas en Mallorca durante el siglo XIX". *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana (BSAL)*; número 50; pàgines 443-526. ISBN: 0212-7458. DL: PM 738-1960.

Fullana, P. 2010. "Educació i modernitat a Inca: un recorregut per algunes de les principals iniciatives (1800-1939)." *Jornades d'Estudis Locals, Inca, 2010*.

Ginard, A.; Estrany, J. 2012. "Un plànol del nucli urbà d'Inca (1808). Context històric i georeferenciació." *XIII Jornades d'estudis Locals. Edició: Ajuntament d'Inca. Inca, 2012*.

IBESTAT, Institut Balear d'Estadística. (Maig de 2021); disponible en línia: <https://ibestat.caib.es/ibestat/inici>.

INE, Instituto Nacional de Estadística. (Maig de 2021); disponible en línia: <https://www.ine.es/>.

Lozano, E. 2020. *Guia de recursos per a la recerca genealògica a la comarca del Solsonès*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Arxiu Comarcal del Solsonès.

Mascaró, J. 1995. "Estudis socials sobre la família a les Balears. Transmissió de noms i estratègies familiars." *Estudis Baleàrics*. Número 50; Pàgines 49-58. ISSN: 0212-3703.

Meza, S. 2016. "Costumbres de poner nombres a los niños". Disponible en línia: <https://blog.myheritage.es/2016/07/costumbres-de-poner-nombres-a-los-ninos/>

Miralles, J. 2018. "Entrevista sobre tradició onomàstica en Mallorca". Disponible en línia: <http://www.centpercent.cat/practicament-ja-sha-perdut-tradicio-posar-nom-dels-padrins/>

Pallicer, M. 2008. "Fonts bàsiques per a l'estudi de l'Onomàstica i la Toponímia a l'Arxiu Diocesà de Menorca. L'exemple de Ciutadella entre 1804 i 1827." *XXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia*. Santa Maria del Camí, 2008.

Pieras Salom, G.; Pieras Villalonga, M. 2002. "Antroponímia d'una vila artesana. Inca, 1872." *XV Jornada d'Antroponímia i Toponímia, Manacor, 2002*.

Pieras, G. 2018. *La mort i el cementeri d'Inca (1820-1940)*. Editorial: Lleonard Muntaner. ISBN: 978-84-17153-54-0. DL: 1302-2018.

Rodado, B. 2007. *Evolució dels noms dels infants a Algaida durant el segle*

XX. Coneixements, usos i representacions socials de la llengua catalana. Universitat de les Illes Balears (UIB), 2007.

Rodríguez, C.; Lorenzo, O.; Herrera, L. 2005. "Teoría y práctica den Análisis de Datos cualitativos. Proceso General y criterios de calidad". Revista Internacional de Ciencias Sociales y Humanidades, SOCIOTAM. Vol. XV. Número 2. Universidad Autónoma de Tamaulipas, México. ISSN: 1405-3543.

Salazar, J. 2007. "La Onomástica como elemento del Patrimonio Cultural". Revista de la CECEL, 8, pàgines 37-50. ISSN: 1578-570-X.

Salvà, P. 1981. "La dinámica de la población de las Islas Baleares en el último tercio del siglo XIX (1878-1900)". Treballs de Geografia; Número 38; pàgines 77-139.

Sarduy, Y. 2007. "El análisis de información y las investigaciones cuantitativas y cualitativas". Revista Cubana Salud Pública; número 33(2). Sociedad Cubana de Administración de Salud, Cuba, 2007. ISSN: 0864-3466.

Zabalza, A. 2008. "Nombres viejos y nombres nuevos. Sobre la onomàstica moderna". Revista Memoria y Civilización (M&C); número 11; pàgines 105-134. ISSN: 1139-0107. ISSN-e: 2254-6367. DL: NA 54-1992.

Esbós biogràfic de Josep Barberí Sansaloni, biògraf de sor Clara Andreu

Santiago Cortès i Forteza

Arxiver i investigador. ximbelli@hotmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.205

Paraules clau: la Seu, beneficiat, postulador, biògraf, Biblioteca Balear, Universitat de Mallorca.

Resum. *Josep Barberí Sansaloni (Ciutat de Mallorca, 1766 – Establiments, 1826), doctor per la Universitat de Mallorca, fou beneficiat de la Seu de Mallorca, on exercí els càrrecs de tinent arxiver i secretari del Capítol Catedralici. Fou un orador de gran fama, predicà molts sermons a la Seu i a esglésies i convents sobretot de ciutat. Fou amic i col·laborador de Jovellanos i de fra Lluís de Vilafranca, com també de Villanueva. La seva obra és copiosa, gran part d'ella inèdita. Per encàrrec de les jerònimes de Sant Bartomeu d'Inca va formar l'equip promotor per a la beatificació i canonització de sor Clara Andreu, i n'escrigué la biografia. Fou proposat com a cronista oficial del Regne. Degut a una demència es recloué a Establiments.*

Keywords: La Seu, beneficiari, postulador, biographer, Biblioteca Balear, Universitat de Mallorca.

Abstract. *Josep Barberi Sansaloni (Ciutat de Mallorca el 1766-Establiments 1826). Doctor by the University of Mallorca, he was a beneficiary of the Cathedral of Mallorca where he held the positions of lieutenant archivist and secretary of the Cathedral Chapter. He was a speaker of great fame. Friend and collaborator of Jovellanos and Fra. Lluís de Vilafranca, as well as from Villanueva. His work is very copious. On behalf of the community of Jerome nuns of Sant Bartomeu d'Inca, he was in charge of forming the promotion team for the cause of beatification and canonization of Sister Clara Andreu and wrote the biography that was published. He was proposed as the Official Chronicler of the Kingdom. Due to dementia he confined.*

1. INTRODUCCIÓ

Josep Barberí Sansaloni, Ciutat de Mallorca, 1766-1826, eloqüent orador i dotat d'una intel·ligència singular, és figura destacada del segle XVIII i principis del XIX que té un interès especial per a la nostra ciutat, ja que ell escrigué la biografia de sor Clara Andreu, monja que dugué una vida evangèlica i morí amb fama de santetat al monestir de Sant Bartomeu de la nostra ciutat d'Inca.

Just aquest motiu creim que és més que suficient per donar-lo a conèixer a la gent, sobretot a les noves generacions, ja que és de justícia conèixer i reconèixer aquells que han treballat en benefici de la nostra Inca, les seves persones i les seves coses.

Tal vegada hom trobarà que resulta, aquesta biografia, massa breu, sens dubte Barberí es mereix una biografia molt més extensa, però creim que aquesta serà una primera pedra que dugui a la realització d'una biografia més completa.

2. FAMÍLIA I NAIXEMENT

El pare del Dr. Barberí provenia d'una família genovesa. Els padrins paterns eren Francesco Barberí, negociant, i Angela Tacisti, el seu pare era Juan Bautista Barberi Tacisti, nascuts tots ells a Polsevera, Gènova, establits a Ciutat de Mallorca. Els seus padrins materns foren Bartolomé Sansaloni i Maria Ballester; la mare, Rosa Sansaloni Ballester.

El nostre biografiat nasqué a Ciutat de Mallorca el dia 11 de setembre de 1766, a les quatre del capvespre, fou batiat a la parròquia de Santa Eulàlia el dia següent pel rector de la dita parròquia Mn. Sebastià Caymari. Foren els seus padrins de fonts el Dr. José Piñeiro, prevere, natural de San Martín de Berducido, bisbat de Tui a Galícia, i la seva germana major Teresa Barberí Sansaloni.

Rebé el sagrament de la confirmació –encara no havia complit el mig any d'edat (com era costum aquell temps)– dia 25 de gener de 1767, l'hi administrà el bisbe d'aleshores Excm. i Rvdm. Sr. Francisco Garrido de la Vega.¹

La família, que vivia al carrer del Formatge o de la Ferreria dels Llums, cap de cantó amb el carrer dels Fideus, a la parròquia de Santa Eulàlia, tengué sis fills: Teresa Juan, Maria, Bartolomé, José i Rosa, dels quals sols tenim notícies de Teresa, Juan i Josep. Teresa fou la padrina de fonts del Dr. Josep i es casà, l'any 1776, amb l'impressor Melchor Guasp Rosselló, matrimoni que fou tan ben acceptat pel pare d'ell que li feu donació de la meitat dels seus béns. Melchor morí el 25 d'octubre de 1809 i Teresa, el 15 d'abril de 1810.

De Joan sabem que el 1780 era diaca. El 26 de març de 1783 prengué possessió del càrrec de domer de la catedral de Mallorca, que havia quedat vacant per la mort del domer Massanet. El 1803 fou nomenat rector de Calvià i el 1808 fou elegit canonge magistral amb paritat de vots, la qual cosa ocasionà que es veiés involucrat en un plet. Atès que quedaren vacants les canongies lectoral i magistral per defunció del Sr. Nicolau de Villalonga i la segona, del Sr. Antoni Roig, s'hi presentaren tretze opositors, tots ells doctors en

¹ Arxiu Diocesà de Mallorca I/45-B/30.

Sagrada Teologia per la Universitat de Mallorca, majors de vint-i-quatre anys, requisits imprescindibles per poder oposar. Els noms dels opositors eren: Il·lm. Sr. Nicolau Sala, vicari general i oficial del bisbe de Mallorca; Sr. Bernat Nadal Crespi; Mn. Rafel Barceló, rector de la parròquia d'Algaida; Mn. Joan Payeras, rector de Santa Creu; Mn. Joan Barberí, rector de Calvià; Mn. Antoni Llaneras, rector de Sant Nicolau; Sr. Miquel Serra; Mn. Bartomeu Montes, rector de Sant Joan; Mn. Joaquim Verd, rector de Marratxí; Sr. Simó Bordoy; Sr. Josep Vilella; Sr. Antoni Nadal; Sr. Josep Far i Sr. Joan Seguí.

La disputa vengué perquè Mn. Rafel Barceló fou elegit canonge lectoral i, a l'hora de votar pel magistral, n'hi va haver que cregueren que aquest no podia fer-ho, tota vegada que havia estat opositor. Com que no arribaren a un acord per tenir la cosa confusa, Mn. Barceló resolgué abstenir-se'n, es realitzà la votació i donà el següent resultat: 4 vots per a Nicolau Sala, 6 per a Joan Payeras i 10 per a Joan Barberí. Atès que no s'havia aconseguit el nombre suficient de vots, no hi hagué elecció canònica i es resolgué fer una segona votació entre els dos que havien tengut més vots, Payeras i Barberí. El canonge Miquel Serra protestà per por que no sortís elegit Payeras, ja que considerava que no tenia qualitats ni circumstàncies suficients; a la protesta se sumaren els canonges Onofre Barceló, Joan Dameto, José Montes, Miquel Serra, Jordi Puigdorfla, Joaquim Cotoner, Pere Josep Molinas, Joan Ferrà, Manuel Verd i Sebastià Socias, que, juntament amb Miquel Serra, signaren i presentaren per escrit la protesta. El Sr. Antoni Evinent preguntà al vicari capitular si volia fer cridar Mn. Payeras per donar-li possessió de la prebenda i, per la seva part, el canonge Miquel Serra també digué que podia cridar pel mateix a Mn. Joan Barberí. El vicari episcopal adoptà la resolució de no cridar ni l'un ni l'altre per atènyer la protesta que s'havia de fer.² El plet acabà amb la mort de Mn. Joan Barberí, ocorreguda dia 3 de novembre de 1811. Tot i això Mn. Joan arribà a predicar quinze anys continus la doctrina cristiana i l'any 1802, la quaresma.

Els pares del Dr. Barberí moriren: Joan Baptista Barberí, el dia 24 de gener de 1787, havent fet testament en poder del notari Guillem Vallès i Cladera el 17 d'agost de 1780; havia elegit sepultura en el convent de Menors. La mare Rosa Sansaloni Ballester morí el 1795 sense haver fet testament.

Pel que es veu per la documentació, aquesta era una família molt ben relacionada: el padrí de fonts de Josep no fou un familiar, sinó un prevere molt acostat al bisbe de Mallorca. Els marmessors testamentaris del pare foren: Excm. i Rdvm. Sr. Pedro Rubió Benedicto, bisbe de Mallorca; M. Il·ltre. Sr. Antoni Puig, canonge; el noble Sr. Fra. Llorenç Despuig, gran prior de Catalunya; Il·lm. Sr. Manuel Cayetano Muñoz, prevere i vicari general; el Dr. Francisco Valldemoro, prevere i secretari del Sr. Bisbe; la Sra. Rosa Sansaloni, la seva esposa; el seu fill Joan, diaca; els altres fills Teresa, Maria, Bartomeu, Josep i Rosa; i el seu gendre Melchor Guasp.

² Arxiu Capitular de la Seu de Mallorca. Actes capitulars de 1808 a 1810.

3. FORMACIÓ

De la seva infantesa, no en tenim notícies, però és de suposar que, amb les bones relacions eclesiàstiques que tenia la família i donat que el germà Joan, uns anys major que ell, es preparà per al sacerdoci, ben segur que Josep tengué una bona preparació. També s'ha de tenir en compte que els estudis eclesiàstics els realitzà a la Universitat Literària de Mallorca, on es doctorà en Teologia el dia 3 d'octubre de 1789. Aquesta fou l'acta del seu doctorat:

"En la Ciudad de Palma Capital del Reyno de Mallorca a dos días del mes de Octt.bre y año de mil setecientos ochenta y nueve con vocado y juntado el Colegio de Theologia en el oratorio interior de la R. Universidad literaria que sirve de general para las funciones de los actos y exercicios literarios del orden del Muy Illtre. Sr. D. Pedro Sard Pro Canónigo de la Sta. Iglá.; Dr. En Artes y Sagrada Theología, Rector y Procancelario de dicha Universidad por medio de Cristobal Sancho, Vedel de la misma a fin y efecto de conferir el grado de Dr. Y maestro en Sagrada Theología que pide D. Josef Barbéri, Diácono quien en concurrència de los mismos Dres. Que asistieron ayer al sortearlos puntós ha leído su hora de leccion a los que le señalaron los Sres puntuantes, a saber: del Libro Magister Sentenciarum el 3er distintiu 17 libro 2º que empiza Hic de origine animae y a la Sagrada Biblia el 3er punto caput. 2º epístola 2ª Bti Pertris Apostoli. Y habiendo defendido el acto de conclusiones respondienddo con asistencia de su padrino el Muy Rdo. Dr. D. Pedro Torrendell Cattº a los cuatro argumentos que le han hecho los MuyRdos. Dres. El P. Fr. Franco. Caymari Observante y el P. Mº Fr. Pio Puigserver Dominico Cattº el P. M.º Fr. Guillermo Reynés Dominico y el P.Fr. Buenaventura Sastre Observantes Colegiados. Acabados dichos argumentos el muy Illtre. Sr. Rector y Procancelario ha mandado salir de dicho oratorio al mencionado Barbéri y su padrino y dixo a los Dres. Que habian asistido a dhas. Licion y Argumentos para votar que jurasen a Dios, y a sus Sagrados Evangelios que tenian presentes, que no darian su voto por soborno sinó según Dios y sus conciencias y si hallavan al antedho Barbéri, digno del grado de Dor. Y Maestro en Sagrada Theología le Aprovasen y quando no le reprobasen y prestado el juramto de estilo, han dado sus votos secretos, con Avas blancas y negres y recogidos éstos se ha visto quedar aprobado nemine discrepante con las calidades Tamquam benemeritum valde condignum. E inmediatamente el Muy Illstre. Sr. Rector y Procancelario ha mandado llamar al expresado D. Josef Barbéri Diacono y su Padrino, y les ha participado la resolución de dho. Colegio diciéndoles se le conferia el Grado y agregacion cuando se le senyalaría dia. De todo lo cual he continuado dicho acto siendo presentes por testigos Juan Rayo y Cristobal Sancho Vedel de dicha Universidad de que doy fee. Juan Armengol, Nott. Y Srio."³

3 "Libro de grados de Theologia de 1787 a 1791 de la Real Universidad Literaria de Mallorca".

Fou investit doctor el dia següent, vestit amb les insígnies doctorals i prestat el jurament d'estil.

4. ORDENACIÓ I CÀRRECS

El 23 de maig de 1787, de mans del bisbe Pedro Rubio, rebé la primera clerical tonsura. El 24 de setembre de 1787 rebé els quatre ordes menors: lector, hostier, acòlit i exorcista. El 20 de setembre de 1788 rebé l'ordenació de subdiaca. El 13 de setembre de 1789 fou ordenat diaca, i el 18 de setembre de 1790 fou ordenat prevere.

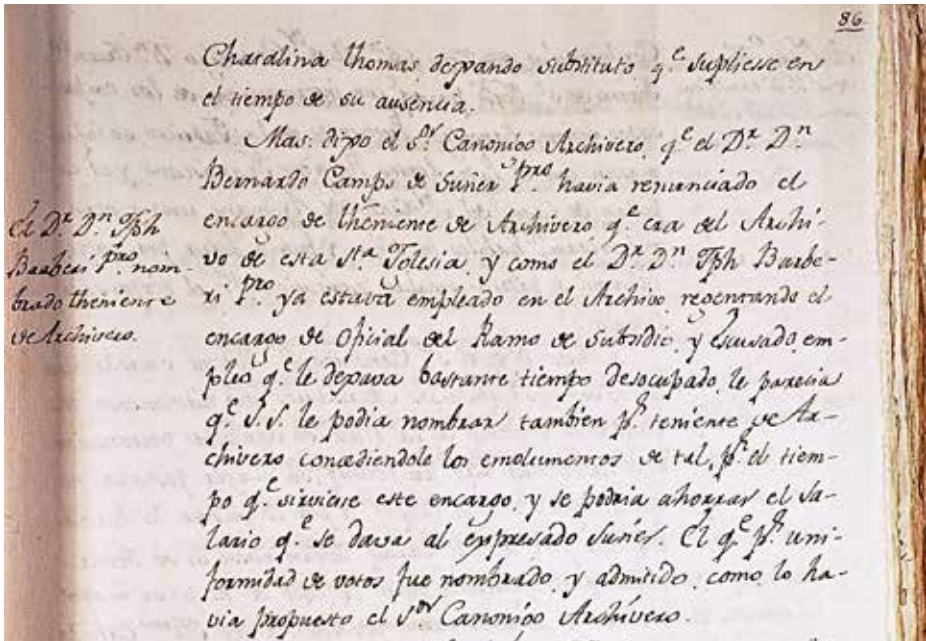

Figura 1. Acte de nomenament com a "Teniente de Arxivero" de la catedral.

En aquells anys a la catedral de Mallorca hi havia un gran nombre de beneficiats, a l'agost de 1791 n'hi havia 189, d'ells 104 tenien el grau de doctor.⁴

El càrrec del Dr. Barberí fou el d'oficial del ram de *Subsidio y Excusado*. L'ocupació d'aquest càrrec li deixava molt temps lliure, per la qual cosa des del Capítol li encarregaren esser l'auxiliar de l'Arxiu Capitular. Dia 3 d'agost de 1796, a propostes del canonge arxiver, fou nomenat tinent arxiver, plaça vacant per la renúncia del qui tenia aquest càrrec, el Dr. Bernat Camps de Suñer. Aquest càrrec l'exercí fins dia 14 de maig de 1817, en què el Capítol l'elegí secretari seu per haver mort el qui fins aleshores havia actuat com a secretari, el Dr. Jordi Coll, prev. Aquest càrrec no li venia de nou, ja que el 29 de gener de 1813 ho havia estat en qualitat de segon. A l'acta de la sessió extraordinària del

⁴ Arxiu Capitular de Mallorca. Actes capitulars de l'any 1790 a 1792. L'any 1851 el Concordat reduí a dotze els beneficiats de la Seu mallorquina.

Capítol on es procedí a l'elecció del Dr. Josep Barberí com a secretari, de dia 14 de maig de 1817, signa el canonge M. Il·ltre. Sr. Ignasi Terrers, i la següent ja la signa Josep Barberí com a nou secretari.⁵ Amb motiu de la mort del bisbe Nadal, dia 12 de desembre de 1818, es convocà una sessió extraordinària per confirmar llicències, nomenaments de càrrecs, i es prengueren els acords que corresponen prendre a la mort del bisbe titular. A la dita sessió es nomenà el secretari capitular el Dr. Josep Barberí, secretari, també, de la Cambra i Cúria Eclesiàstica.

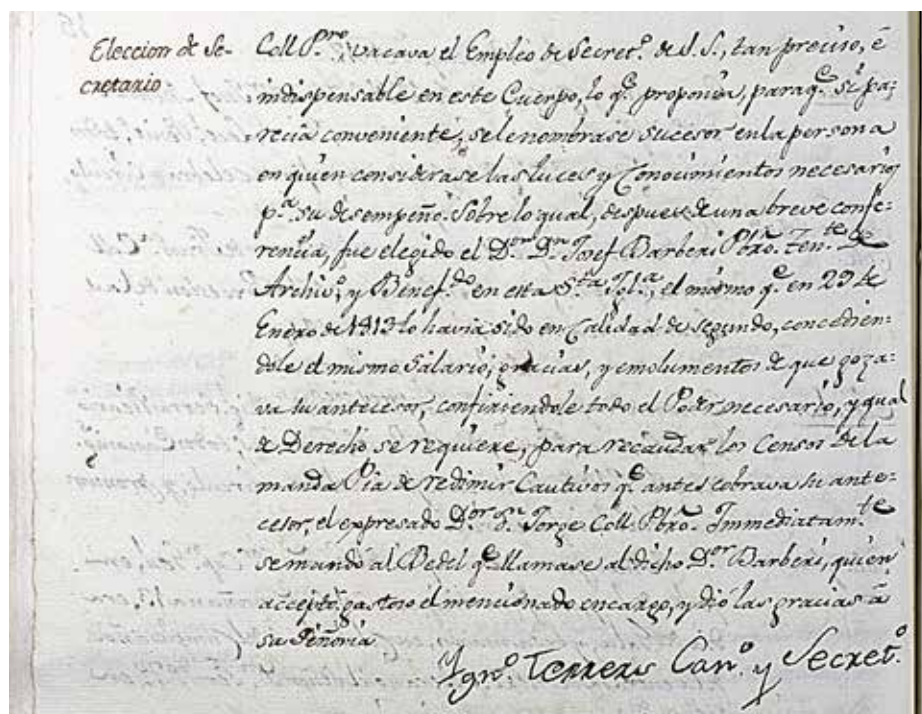

Figura 2. Acte de nomenament com a secretari del capítol catedralici.

Un altre càrrec que tengué Barberí fou el de postulator de la causa de beatificació i canonització del venerable mallorquí –que està enterrat a l'església de la Missió de Ciutat de Mallorca– Pere Borguny. Aquest càrrec fou confirmat per l'Ajuntament de Ciutat.

Dia 4 de febrer de l'any 1805, amb llicències prèvies del bisbe de Mallorca Bernat Nadal, la priora i la comunitat de monges jerònimes del monestir de Sant Bartomeu d'Inca, escrigueren un document signat per la priora, sor Francina Aina Palou, i per l'arxivera de dit monestir, sor Gertrudis Rosselló, en què s'encarregava al Dr. Josep Barberí que en nom de la comunitat nomenàs advocats i altres persones necessàries per formar el procés de la causa pia de la venerable sor Clara Andreu, religiosa que fou de cor del dit monestir.

⁵ Arxiu Capitular de Mallorca. Actes capitulars de l'any 1816 a 1818.

L'any 1815 li oferiren el càrrec de cronista oficial del Regne, però no l'acceptà per problemes de salut.

El darrer càrrec que rebé fou el de revisor de llibres prohibits, per al qual fou nomenat dia 15 d'abril de 1920; degut a una inoportuna demència, hi hagué de renunciar l'any següent.

5. ALGUNS FETS RELLEVANTS DINS LA SEVA VIDA

L'any 1809, de dia 6 de juliol a dia 6 de juliol, realitzà un viatge a València, on visità la Biblioteca Arquebisbal. Dia 2 de juliol embarcà per passar per Dènia i Eivissa, i arribà a Mallorca dia 6 de juliol a les 12 del migdia.⁶

Dia 16 de maig de 1811 traslladà els llibres de la Biblioteca de la Universitat al convent de Sant Francesc.

L'any 1814, amb motiu del triomf i l'entrada de Ferran VII, i l'abolició de la Constitució, hi hagué aldarulls, cosa que feu que Josep Barberí se sentís molest, i per això es reclugué dins casa seva, i dia 30 de març escrivia: *Yo he estado muy retirado, porque, aunque reconozco la mano de Dios, no puedo sufrir que fomenten este desorden los que debían contentarse con gozar modestamente del Triunfo-Entrada de Fernando VII y abolición de la constitución.*

L'any 1807, dia 11 de juny, amb el seu nebot, fill de la germana Teresa, formalitzà una escriptura de societat per relançar la Impremta Guasp, que:

per estar del tot derruïda y enterament abandonada la imprenta de casa del dit Guasp, per falta de lletra, y demás utensilis, de modo que no queda mes que las ruinas de una prensa y alguns calaxos vells, el dit Dr. Josef Barberi Pre. À costes propias ha fet aportar de la Rl. Fundació de Madrid un caràcter de lletra anomenada Lectura gorda completa de pes de deset arroves y una lliura, y altre fundació de la mateixa anomenada Lectura chica de pes dese arroves y setse lliures, com igualment distins adornos, tot lo qual ha de servir per posar corrent dita Imprenta.

Fou amic i col·laborador de fra Lluís de Vilafranca i de Jovellanos, amb qui tengué una forta amistat i una molt abundosa relació epistolar. Tengué una forta relació amb Villanueva.

6. DARRERS ANYS DE VIDA I MORT

L'any 1821 des del setembre fins al gener 1823 una terrible pesta es propagà per tot Mallorca. El Dr. Barberí, que era molt sensible, veient els desastres d'aquella maleïda pesta, començà a trabucar el cap, de tal manera que pertot veia la influència del dimoni en aquells estralls.

⁶ Noticiario, del qual és autor el Dr. Barberí.

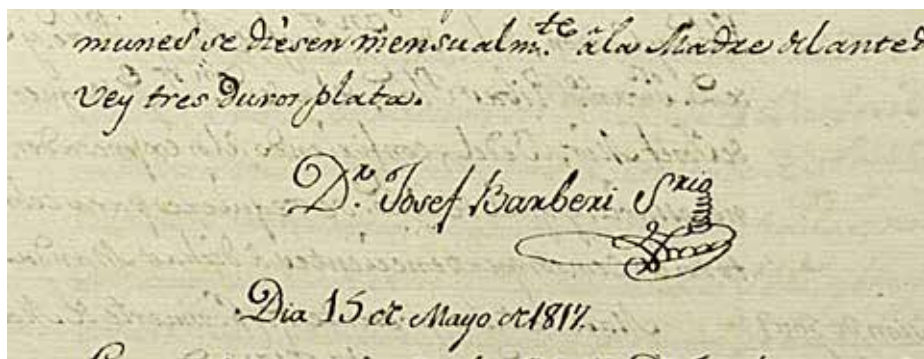

Figura 3. Signatura de Joisep Barberi.

El Capítol Catedralici, dia 15 de gener, donada la notòria indisposició del Dr. Barberí, l'alliberà del càrrec de secretari del Sr. Bisbe i es nomenà com a successor el canonge doctoral M. Il·ltre. Sr. José Vilella, i es designà a Barberí la quantitat de 12 lliures i 10 sous mensuals.

Donat que l'estat de Barberí no millorava, més aviat anava a menys, a la Cúria Eclesiàstica, dia 28 de febrer de 1823, s'obrí un expedient per conèixer la seva situació real i nomenar-li un curador dels seus béns; fou el responsable el Sr. Agustí Oleo. Dia 11 de març d'aquell any el vicari general, el Dr. Joan Muntaner i Garcia, nomenà curador de tots els béns del Dr. Josep Barberí Sansaloni el seu nebot Sr. Felip Guasp i Barberí.

Amb l'esperança que pogués millorar una mica, dia 4 de juliol se'l traslladà de casa seva, que era en el carrer de la Ferreria dels Llums, cap de cantó amb el carrer dels Fideus, a la parròquia de Santa Eulàlia, al predi Ca n'Amorós d'Establiments, confiant que una temporada al camp li seria beneficiosa per a la seva salut. Malauradament la milloria esperada i desitjada no arribà, per això el Capítol es veié en la necessitat de nomenar un nou secretari, nomenament que, dia 18 de març de 1824, recaigué en la persona del beneficiat, el Dr. Bernat Galmés, pvre.

Tot i el seu mal estat, entre la gent que vivia a Establiments tenia bona fama; deien, fins i tot, que feia uns sermons molt garrits.

Sense haver recuperat la raó, morí a Ca n'Amorós d'Establiments dia 13 de setembre de 1826, a l'edat de 60 anys i dos dies d'edat.⁷ Fou sepultat en el Cementiri d'Establiments al costat de l'església.

Havia fet testament dia 13 d'octubre de 1821 en poder del notari Sr. Joan Sancho. Deixà la meitat dels seus llibres als frares caputxins i l'altra meitat, a la Biblioteca Diocesana, tot donant facultats als respectius bibliotecaris per donar-ne alguns als seus nebots.

⁷ Arxiu Diocesà de Mallorca, "Defunción de adultos de la Iglesia de Establecimientos desde 1852 = enero de 1852 a 26 de diciembre de 1860 I/24-D/5".

7. OBRES

- *Oficina de Remedios del Alma* 1792.
- *Resumen histórico de la vida del Ilmo. Sr. D. Fra Julian Talladas, obispo de L'Odicea y auxiliar de Gerona.*
- *Lista de los libros más interesantes que se encuentran en la Pública Biblioteca de Mallorca que fué de los exjesuitas*, 1797
- Corregí, augmentà i il·lustrà amb notes i observacions *la Historia de la villa de Campos* del Dr. Talladas.
- *Apuntamientos historiales para la historia de Mallorca*. Aquesta obra quedà incompleta. Devia tenir el següent índex:

- 1) *Primeros pobladores de esta isla*
- 2) *Naciones que la dominaron antes de los romanos*
- 3) *Gobierno de los romanos en esta isla*
- 4) *Gobierno de los godos y otras naciones bàrbares*
- 5) *Gobierno y dominio de los moros*
- 6) *Sucesos desde la última y general conquista (Notícias Civiles. Notícias Ecclesiástica.*

Aquesta obra es perdé. Segurament Jovellanos la conegué, ja que l'animava en les seves cartes a escriure completa la història de Mallorca

- *Relaciones sobre la Real Biblioteca de la Universidad y condiciones de los Bibliotecarios*. En aquesta obra rebut la creença que per esser bibliotecari basta saber llegir.
- *Adarga mallorquina*, 1806. Ha estat publicada digitalment per la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.
- *Vida de la V. M. sor Clara Andreu, religiosa gerònima en el monasterio de San Bartolomé de la villa de Inca*, publicada l'any 1807 a la Impremta de Melchor Guasp (el seu cunyat). La publicació d'aquesta obra passà per moltes vicissituds, ja que l'any 1801 ja estava acabada. Les monges reberen amb molta alegria que la tasca encomanada fora a punt de ser publicada i, desitjoses que prest estiguera en mans dels devots de sor Clara, es pensà dedicar-la a algun personatge que la protegís i alhora donàs més categoria a la publicació. Es considerà que fos la Sra. Magdalena Gual y del Barco, esposa del Sr. Miquel Vallès i Orlandis, Cavaller de l'Hàbit d'Alcàntara. Aquesta idea, després de consultat el Dr. Barberí, no anà endavant.

Per a la seva publicació era necessari el permís del Real Consejo, per la qual cosa Barberí escrigué a Cristòfol Cladera, home molt influent a la Cort, deixeble seu i nebot d'un amic, també beneficiat de la Seu. Cladera contestà dia 13 de març de 1805, des de Madrid:

*Venga a Madrid el Manuscrito y yo sacaré la licencia del Consejo R.
También cuidaré de la corrección cuando se imprima, cada pliego*

podrà costar para 500 ejemplares de la letra del Diccionario un doblon con corta diferencia , y además lo que valga el papel que podrá ser de unos 35 r. cada resma. Está bién que se dedique la obra al sr. Despuig. Es inútil escribir al Prior (Jerónimo) del Escorial. Cladera.

Aquesta va ser la primera obra impresa a la Impremta de Melchor Guasp, el seu cunyat; Barberí opinà que n'eren suficients 500 exemplars, *que hartos seran para contentar a las monjas de Inca, a los devotos del país y algunos que se pueda esperar de la religión Geronimiana*. Opina que, com a empresa tipogràfica, la vida de sor Clara Andreu, encara que perfectament escrita, no era bon estrena per a una impremta porque seguramente tendrá poco despacho.

D'aquesta vida es conserva un manuscrit que a la portada; en el lloc del peu d'impremta, posa: *Valencia – En la imprenta de D. Juan Malleu, con las licéncias necesarias año 1802*. Sembla ser l'original que haguera anat a la impremta de València, res estrany, ja que els primers goigs i algunes estampes havien estat impreses a la capital del Túria.

En un sobre segellat, el seu renebot, Felip Guasp Pou, trobà una carta dirigida al cardenal Despuig, en què la priora del convent de Jerònimes d'Inca demanava al cardenal que s'activàs la beatificació de sor Clara Andreu, du la data de 12 d'agost de 1806; aquesta carta no arribà al seu destinatari.

Tot i els dubtes que hi podria haver sobre la seva autoria, no creim que en aquest apartat haguem d'ometre l'*Apéndice histórico de la Villa de Inca* publicat juntament amb l'obra anterior. Fra Lluís de Vilafranca escrigué unes miscel·lànies de la història d'alguns pobles de Mallorca i amb ell col·laborà Barberí; podria ser que treballàs en aquest apèndix.

D'aquesta obra Jovellanos digué que no li semblava bé que s'editàs juntament amb la vida de sor Clara, ja que es mereixia una edició a part. Ho diu d'aquesta manera: *ojalá que vuestra merced le apease de las ancas de Sor Clara puesto que nunca nos pareció bién que saliese en tal muntura*.

- *Sucinta relación del distinguido merito del Emmo. y Excmo. Sr. D. Antonio Despuig y Dameto, Cardenal de la Santa Iglesia Romana*. Palma. Impremta de Guasp, 1813. 30 pàgines.

Aquesta obra es publicà anònima. L'escrigué per esser publicada en el *Semanario Cristiano de Mallorca*, però degut a la seva extensió s'edità en un opuscle.

- *Vida y martírio del siervo de Dios Pedro Borguny, natural de la Ciudad de Palma, capital de la isla de Mallorca, martirizado en Argel dia 30 de*

Figura 4. Una plana de l'Adarga mallorquina de Josep Barberí.

Agosto de 1654. Palma, Impremta de Felipe Guasp, 1820, 100 pàg. Amb una làmina.

Aquesta obra fou posterior a la que edità a Roma el P. Fernando Nualart, de la Congregació de la Missió, l'any 1780. Barberí diu que hi afegeix moltes coses a les quals, com que vivia lluny de Mallorca i dels seus arxius, Nualart no hi havia pogut tenir accés.

- *Biblioteca Balear* (obra incompleta).
- *Carta històrica-artística sobre el edifici de la catedral*. Aquesta obra fou publicada per Jovellanos com si ell en fos l'autor, cosa que aleshores era molt usual: Jaime Villanueva publicà treballs del P. Lluís de Vilafranca, com també ho feu Joaquim Maria Bover i el mateix Jovellanos. I aquí podríem posar també l'interrogant si Barberí feu al mateix amb l'*Apèndice de la historia de la vila de Inca*. No resultarà fàcil esbrinar-ho.
- *Noticario*. Relació de notícies a partir de 1766 (any del seu naixement, que és la primera notícia) fins a 1821.

8. CONCLUSIONS

Ens trobam davant un vertader humanista, teòleg, enciclopedista, erudit, escriptor, orador... i quantes coses es puguin dir d'un home intel·ligent que sabé unir la fe amb la cultura. Desgraciadament, com passa sovint, la cultura passa desapercebuda i té poca acollida entre la gran majoria. El llibre de la vida de sor Clara Andreu és un bon llibre i, tot i que sols se'n feren 500, després de més de 200 anys encara n'hi ha a la venda.

Barberí morí jove, per la mentalitat d'ara, i havent caigut en una irreversible demència, en una situació normal, encara haguera pogut incrementar la seva obra, tal com li recomanava el seu amic Jovellanos.

Hem de lamentar, també, que deixàs obres incompletes i que algunes d'elles s'han perdut.

Tot i això és un orgull per a la nostra ciutat, i ho hem d'agrair, que es dedicàs a estudiar, escriure i editar la vida de la nostra venerable sor Clara Andreu.

9. FONTS

Arxiu Capitular de Mallorca.

Arxiu Diocesà de Mallorca.

Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana.

Bover, J. M. 1868. *Biblioteca de Escritores Baleares*. Impremta de P. J. Gelabert. Palma.

Longàs La Casa, M. A. 2015. *Historia de la Biblioteca de la Universidad de Mallorca*. Universidad Carlos III (The Figuerola Institute). Madrid.

El músic Joan Torrandell i Campamar (Muro, 1850 – Ciutat de Mallorca, 1935)

Joan Círia Maimó

Pianista i investigador musical. ciriamaimo@hotmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.217

Paraules clau: música, compositor, organista, Inca, Muro, Torrandell.

Resum. *Una comunicació adreçada a presentar els principals punts que es coneixen de la biografia i la carrera del músic de Muro, però veí d'Inca, Joan Torrandell i Campamar (Muro, 1850 – Ciutat de Mallorca, 1935); organista, compositor i professor, endemés de pare del popular músic i compositor Antoni Torrandell i Jaume.*

Keywords: music, composer, organist, Inca, Muro, Torrandell.

Abstract. *An essay that presents the main points that are known about the biography and career of the musician from Muro but inhabitant of Inca, Joan Torrandell i Campamar (Muro, 1850 – Ciutat de Mallorca, 1935). Organist, composer, teacher, in addition to the father of the popular musician and composer Antoni Torrandell.*

1. INTRODUCCIÓ

Joan Torrandell i Campamar fou un organista, compositor i professor de música oriünd de Muro, però durant dècades veí de la ciutat d'Inca. El seu nom i fetes de caràcter musical gaudiren de certa popularitat arreu d'aquell darrer indret citat i els seus voltants, pràcticament d'ençà de les darreries dels setanta de la denovena centúria. Un músic de qui les fonts consultades diuen que la que fou la seva llar de la Capital del Raiguer esdevingué un punt de reunió per a diversos melòmans i aficionats a la música d'aquell terme, especialment durant la segona meitat dels vuitanta del XIX i fins a a la primèria de la centúria següent; ell mateix, de qui malauradament les dades que conformen la seva discreta, però en part interessant carrera, són avui força poc conegudes, atès que actualment el nom i els detalls més rellevants de la biografia i de la trajectòria professional de Torrandell i Campamar pràcticament només surten a escena en el moment de tractar la biografia i carrera del seu fill, l'aplaudit músic i compositor Antoni Torrandell i Jaume (Inca, 1881 – Ciutat de Mallorca, 1963).

Per a la present comunicació, s'han emprat els detalls que del músic Joan Torrandell es recullen a diverses obres editades, en què s'analitzen diversos aspectes del panorama musical de la Mallorca vuitcentista, així com a alguns treballs encarregats d'estudiar la història d'Inca, ciutat on Torrandell i Campamar restà la major part de la seva existència. Cal afegir que també s'ha recuperat certa informació referida al citat músic per mitjà de l'hemeroteca, i una vegada consultada part de la documentació que es custodia en els arxius parroquials de Sant Joan Baptista de Muro i de Santa Maria la Major d'Inca, així com també en el Centre de Recerca Històrico-Musical de les Illes Balears.

2. APUNTS PER A LA BIOGRAFIA DEL MÚSIC JOAN TORRANDELL I CAMPAMAR

El migdia del 20 d'agost de 1850, en una casa de Muro, hi nasqué el futur músic Joan Torrandell i Campamar.

A Muro, va ser on Joan Torrandell començà a conèixer els rudiments de la música no sabem malauradament al costat de qui, tot i que s'albiri que tal vegada ho hagués fet a l'entorn de l'activitat musical de la seva parròquia. En aquest temple en temps de la seva joventut, segons l'expressat per algunes fonts, Torrandell i Campamar hi devia haver complit, endemés de com a escolà major, com a organista.

Una vegada que a mitjan dècada dels setanta del XIX hagué contret matrimoni amb Martina Pujades i Janer, dona natural i habitadora d'Inca, Joan Torrandell fixà la seva residència en aquella ciutat, lloc on el referit hi capitanejà diversos afers de tarannà musical (principalment com a professor i com a organista), a més de regentar-hi una administració de loteries,¹ i de ser el punt on nasqueren les seves filles bessones; unes nines que al poc d'abastar moririen, el mateix que la seva mare, esposa del nostrat músic.

El 1880, Joan Torrandell, de 30 anys d'edat, es casava en segones núpcies amb la llucmajorera Aina Maria Jaume i Salvà, dona d'acomodada posició social amb qui tengué un sol fill, el futur ovacionat músic, especialment reconegut com a compositor i com a pianista, Antoni Torrandell i Jaume, nascut a la llar familiar del carrer del Cep d'Inca el 17 d'agost de 1881.²

El 17 de novembre de 1932, Joan Torrandell enviudà per segona vegada. Arran d'aquell traspàs, el citat músic, aleshores de 82 anys d'edat, i qui segons les informacions devia tenir una delicada salut, demanà al seu fill Antoni que aquest retornàs a Mallorca per tenir cura del seu estat.

1 Segons el recollit en el diari *La mañana* del 22 de desembre de 1890, per aquella data, Joan Torrandell va obtenir els permisos pertinents per obrir a Inca una administració de loteries.

2 Cal afegir que, segons l'expressat a la seva partida de naixement, s'hi diu que son pare (el músic Joan Torrandell i Campamar) l'any 1881 exercia la professió d'*escribiente*.

Finalment, Antoni Torrandell, al poc d'haver tengut lloc l'òbit de la seva mare, estant a la cúspide de la seva carrera, deixà París, i a principis de febrer del 33 establí definitivament junt amb son pare la seva residència a la capital mallorquina. Aquí el músic murer Joan Torrandell i Campamar, després d'haver passat bona part de la seva vida a Inca, on fou popularment conegut com don Joan de l'orgue, hi finí el matí del 2 de febrer de 1935 a l'edat de 85 anys, de resultes d'una malaltia coronària.

3. JOAN TORRANDELL COM A MÚSIC

3.1. Joan Torrandell com a organista

Per l'expressat a les fonts consultades, entenem que Torrandell i Campamar hauria iniciat la seva carrera com a intèrpret d'orgue en el si de la parròquia de Sant Joan Baptista de Muro, església on tot apunta que el referit s'hauria format com a músic en dies de la seva infantesa i primera etapa de la joventut, s'intueix que al costat del qui per aquelles saons era l'organista d'aquella casa. Es diu que en aquesta entitat, a banda de complir-hi com a escolà major,³ Joan Torrandell també hi exercí com a organista en el temps en què romangué fadrí.

Poc després d'haver fixat la seva residència a Inca arran del seu primer matrimoni amb Martina Pujades i Janer, va ser quan Joan Torrandell assumí el comandament de l'orgue de la parròquia de Santa Maria la Major d'aquella ciutat; càrrec que s'entén que mestre Torrandell degué agafar de l'extrinitari Antoni Sastre,⁴ i que defensà des d'aproximadament les darreries dels setanta o la primeriadels vuitanta del XIX,⁵ fins poc abans d'enviudar per segon cop el novembre de l'any 32 del XX, rere la mort de la seva darrera esposa, Aina Maria Jaume i Salvà. En aquell moment, degut al seu estat de salut i edat avançada, el nostrat músic es mudà a la capital mallorquina junt amb el seu fill i la família d'aquest a principis de febrer de 1933.

3.2. Joan Torrandell com a professor

Una vegada que Joan Torrandell hagué establert la seva residència a Inca, a banda d'exercir-hi com a organista de la seva parròquia i com a loter d'ençà del darrer mes de l'any 1890, ens consta que el citat murer també s'hi mostrà com a professor de música a nivell particular i com a membre del claustre docent que aleshores tenia el Col·legi de Sant Tomàs d'Aquino d'aquella ciutat, i per ventura d'un altre centre.

³ Informació facilitada per mossèn Pere Fiol i Tornila durant una conversa telefònica mantinguda el 28 de juny de 2020.

⁴ Antoni Sastre i Vila (Inca, 1816-1881). Trinitari exclaustrat qui, arran de la desamortització dels béns de l'Església de 1835, passà a la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca, on complí com a organista.

⁵ Degut a la falta de documentació, ha estat impossible poder precisar exactament quan assumí Joan Torrandell el comandament de l'orgue de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca. Cal afegir que, segons l'expressat pel diari *El Àncora* del 21 de novembre de 1882, se sap que per aquella data Torrandell i Campamar ja ocupava el citat càrrec, el qual se sospita que ja exercia d'ençà d'alguns pocs anys abans.

De la seva activitat com a professor particular de música (la qual sembla que portà a terme a la que era la seva llar, casa ubicada en el número 15 del carrer aleshores dit del Cep d'Inca), tot apunta que l'hauria iniciada quan hagué arribat a la Capital del Raiguer, aproximadament durant la segona meitat dels anys setanta del XIX; uns afers que el portaren a tenir cura de l'educació musical de diversos joves de la contrada inquera, alguns dels quals arribaren a assolir el grau de professionals del sector musical. A dia d'avui, se sap que Joan Torrandell impartí doctrines de teoria de la música, de piano i d'orgue, endemés del seu fill Antoni, almenys a:

- Josep Balaguer i Vallés (Inca, 1869 – Ciutat de Mallorca, 1951), professor, director, pianista i compositor, més conegut per haver estat un dels majors dinamitzadors de l'activitat musical i cultural de la Palma dels seus dies.
- Bernat Salas i Seguí (Campanet, 1874 – Ciutat de Mallorca, 1932), prevere, compositor i reputat intèrpret d'orgue, que, nat a les cases de Santiani en el terme de Campanet, d'infant passà a Inca i arribà a ser l'organista de les catedrals de Segòvia, Sevilla i Palma.
- Jaume Albertí i Ferrer (Inca, 1889 – Pollença, 1979), compositor, director, mestre i especialment reconegut per haver fundat el 1920 l'Harpa d'Inca.
- Josep Aguiló i Pomar (Inca, 1889-1946), prevere, compositor, professor de gregorià en el Seminari de Mallorca, endemés d'organista i primatxer de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca.⁶
- Pere Cortès i Fuster (Inca, 1905 – Ciutat de Mallorca, 1996), pintor, compositor i pianista.

De la tasca que com a professor de música Torrandell i Campamar hauria desenvolupat com a membre del cos docent del Col·legi de Sant Tomàs de Aquino d'Inca, únicament ens arriben unes dades a través del diari *El Àncora*, mitjà de comunicació que en la seva edició del 25 de novembre de 1885 publicà el llistat dels professors que aleshores impartien lliçons en el citat centre, i on en darrer terme es llegeix que Joan Torrandell hi donava doctrines de cant i piano.

Cal afegir que segons allò recollit a la *Gaceta de Mallorca* del 20 d'agost de 1907, es pot entendre que per aquelles saons Joan Torrandell, de 57 anys d'edat, hauria pogut donar lliçons de música a una altra l'escola d'Inca, atès que, per aquella data, el citat mitjà publicà que mestre Torrandell exercia com a professor de música en el Colegio de Inca, sense especificar més detalls d'aquell centre; una tasca de la qual no sabem avui més dades que les aportades per part de la citada font.

⁶ Baldament no tinguem la informació pertinent, és força probable que el germà de mossèn Josep Aguiló, Francesc Aguiló i Pomar (Inca, 1891-1956), qui fou organista de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca, també va ser deixeble en temes de música i d'orgue de mestre Joan Torrandell.

3.3. Joan Torrandell com a compositor

Segons el recollit a les escasses fonts que tracten part de la biografia i carrera professional de Joan Torrandell i Campamar, aquest, a banda d'haver exercit com a organista i com a professor de música, també s'hauria dedicat a la composició musical, tasca que s'intueix que el referit murer va conrear de manera força discreta i de forma puntual. Malauradament, davant la severa falta d'informació que ara es té, a dia d'avui resulta totalment impossible poder realitzar com pertocaria el catàleg de l'obra de Torrandell i Campamar, atès que no s'ha pogut localitzar cap exemple de les obres que segons l'expressat a diverses fonts aquest hauria compost, i únicament es tenen unes breus i difuminades dades dels títols per ell creats. Són informacions esquifides i en part fragmentades que no ens permeten poder confeccionar encara el seu catàleg, així com tampoc cap llistat orientatiu de les obres que Joan Torrandell compongué, i que pràcticament només ens expressen que el citat hauria estat l'autor de diverses obres de petit format i pel que sembla totes de tarannà religiós, com ara algunes avemaries i uns parenostres. Són obres que molt probablement aquell músic i compositor va enllestir en el temps en què ocupà el càrrec d'organista de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca, temple en els arxius del qual actualment no figuren còpies del referit material suposadament escrit per mestre Torrandell i Campamar.

4. CONCLUSIONS

Professor, organista i compositor són els mots que més es necessiten emprar en el moment de voler descriure o citar la discreta trajectòria professional feta per Joan Torrandell i Campamar, a qui popularment es conegué com *don Joan de l'orgue*, donada la vinculació que especialment tengué amb l'orgue de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca. Fou un músic de naturalesa murera, però fortament arrelat a Inca. D'ençà de l'equador dels anys setanta de la denovena centúria a la societat, i especialment al panorama cultural i musical de la Capital del Raiguer, s'albira que els detalls de la seva història es necessiten conèixer i citar, en el moment de voler descriure o tractar l'ambient musical viscut a Muro i en el nucli inquer durant les tres darreres dècades del XIX, i al llarg dels primers trenta anys del segle posterior. Com esquifidament es reflecteix per mitjà de la breu comunicació que ens ocupa, no hi ha dubtes que, amb la seva tasca, mestre Torrandell i Campamar ajudà a dinamitzar i a enriquir especialment l'activitat musical d'Inca des de pràcticament els vuitanta del vuit-cents fins més o menys la dècada dels trenta de la centúria vinent.

5. BIBLIOGRAFIA

Cortès Forteza, S.; Parets Serra, J.: «Aproximació al fet musical d'Inca», I Jornades d'Estudis Locals d'Inca. Ajuntament d'Inca, Inca, 1994, 239-255.

Demerson, G: El collar de la Península. Casa Velázquez, Madrid, 1992.

Estelrich Massutí, P.; Massot Muntaner, B.; Parets Serra, J.: Compositors de les Illes Balears. El Gall, Pollença, 2000.

Fiol Tornila, P.: L'orgue de Santa Maria la Major. Ajuntament d'Inca, Inca, 2017.

Fiol Tornila, P.; Payeras Capó, D.: «Catàleg del Fons Musical de la parròquia de Sant Joan Baptista de Muro», IV Trobada de Documentalistes Musicals. Centre de Recerca Històrico-Musical de les Illes Balears, 1997, 242-265.

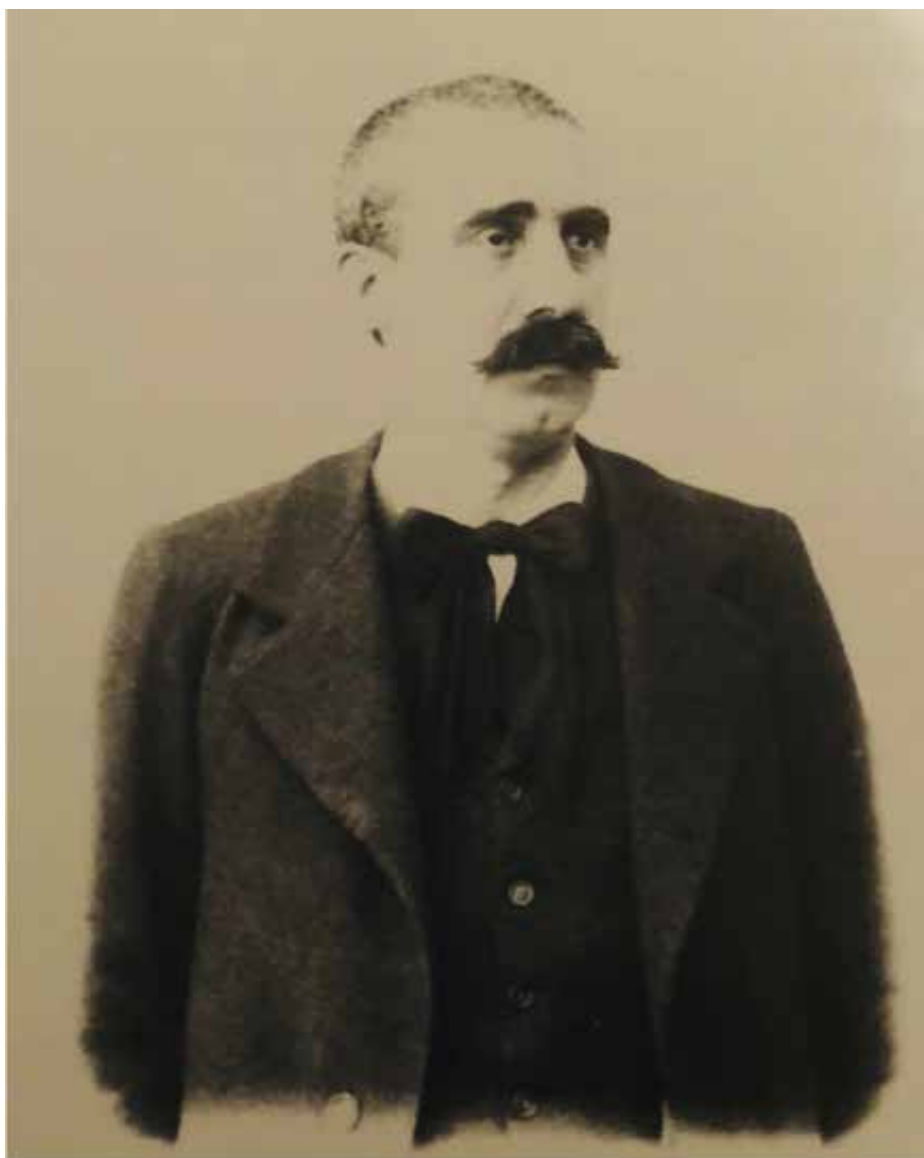
Fiol Tornila, P.; Reynés Florit, A.: Orgues i música a Muro. Ajuntament de Muro, Muro, 1994.

Parets Serra, J.; Rosselló Vaquer, R.: Notes per a la història de la música a Mallorca. I-IV. Sense detalls de l'editor, 2004.

Parets serra, j.: «Llistat d'organistes mallorquins nats durant el segle XIX», III Trobada de Documentalistes Musicals. Centre de recerca històric-musical de les Illes Balears, 1996, 123-145.

Parets serra, j.: «Els orgues d'Inca. Orgueners i organistes», X Jornades d'Estudis Locals d'Inca. Ajuntament d'Inca, Inca, 2009, 139-142.

Sobrino sánchez, r.: Antoni Torrandell (1881-1963). Harmonies franceses a la Mallorca del segle XX. Ajuntament d'Inca, Inca, 2015.

El músic Joan Torrandell i Campamar (Muro, 1850 – Ciutat de Mallorca, 1935). Imatge extreta de la pàgina 29 del treball: Antoni Torrandell (1881-1963). Harmonies franceses a la Mallorca del segle XX, de Ramón Sobrino.

M. I. SR. Joan Quetglas i Prats. Inca, 18.08.1877 † Palma, 14.01.1962

Mn. Pere Fiol i Tornila

Llicenciat en Filosofia i Lletres. perefiol@yahoo.es

doi: 10.3306/JELINCA.22.225

Paraules clau: seminari, canonge, litúrgia, missal, devocionari, parròquia.

Resum. *El treball presenta la situació de la família Quetglas i Prats a finals del segle XIX a Inca, la realitat escolar que es vivia a la ciutat, com també la del Seminari Diocesà després de les convulsions revolucionàries del s. XIX. Fou ordenat prevere i feu les primeres passes en el ministeri sacerdotal sota el guiatge de Mn. Francesc Mir i Pou, i de Mn. Bartomeu Pascual i Marroig. El 1912 guanyà les oposicions a canongia i es convertí en el canonge prefecte de litúrgia de la catedral. Fou professor de Teologia Litúrgica del Seminari de Mallorca des de 1912. Va publicar multitud d'escrits a publicacions locals, així com articles a revistes religioses o eclesiàstiques.*

Keywords: seminary, canon, liturgy, roman missal, prayer book, parish.

Abstract. *This paper presents the situation of the Quetglas i Prats family at the end of the 19th century in Inca, the school reality that Inca lived, as well as that of the Diocesan Seminary after the revolutionary convulsions of the s. XIX. He was ordained a priest and took his first steps in the priestly ministry under the guidance of Mn. Francesc Mir i Pou and Mn. Bartomeu Pascual i Marroig. In 1912 he won the examinations for the canonry and became the prefect of the liturgy of the cathedral. He has been a professor of Liturgical Theology at the Seminary of Mallorca since 1912. He has published many writings in local publications as well as articles in religious or ecclesiastical journals.*

1. INCA EN EL DARRER TERÇ DEL S. XIX

Acostar-se als llibres sacramentals de la parròquia de Santa Maria la Major és anar descobrint un món ampli, ple de notícies insospitades i d'una riquesa humana impressionant. Descobreixes un poble senzill que viu de son treball a la terra, que hi neix i hi viu, i quan acaba els dies, és soterrat amb sos avantpassats en la tomba familiar, en aquell moment (s. XIX) al cementiri nou o cementiri rural. A poc a poc veus com va apareixent gent que es marida amb persones d'altres pobles de la contrada: Llubí, Selva, Campanet, Mancor, Lloseta, Sineu, Binissalem..., com també que tots els actors en els actes sacramentals van exercint diferents oficis. Hi ha els conradors i els

jornalers, que segueixen fermats al que anomenam sector primari, però van sorgint teixidors, sabaters, picapedrers..., que van diversificant la font dels ingressos econòmics que alimenten les noves famílies. Les dones no mostren cap significació laboral, com tampoc ho havien fet abans. Sempre han treballat vora el marit i endreçant les feines de la casa i la cura dels infants, sabent organitzar-ho de tal manera que els fills i filles majors tinguin cura dels germans petits tant a la casa com al carrer i a la costura o escola.

La família Quetglas i Prats va néixer el dia que se celebrà el matrimoni entre Miquel i Catalina:

En la villa de Inca de la Provincia de las Baleares, Obispado de Mallorca, el infraescrito D. Pedro Juan Ferrer Pbro. y Vrio en virtud de letras presentes desposé según los ritos y ceremonias de Nuestra Madre la Iglesia a Miguel Quetglas y Ferrer, Zapatero de edad de veinte y cuatro años, hijo de los consortes Rafael, conrador, y Magdalena, sin profesión; natural y vecino de esta Parroquia; con Catalina Prats i Mir, sin profesión, de edad de diez y nueve años, é hija de los consortes Juan, albañil y Catalina sin profesión, natural y vecina de esta misma Parroquia, ambos interesados solteros, habiendo precedido el acostumbrado juramento y demás requisitos necesarios para la validez y legitimidad de este contrato sacramental. Siendo presentes por testigos Francisco Ramis y Ramis, Tejedor, soltero, y Antonio Pieras y Serra, conrador, casado, ambos naturales y vecinos de esta. Y para que coste firmo la presente en Inca día trece de Diciembre de mil ochocientos sesenta y cuatro. Pedro Juan Ferrer Pbro y Vrio (firmat). APSMM, Llibre 17 de matrimonis, foli 83, núm. 34.

Fills:

1. Magdalena, nascuda a Inca dia 02.06.1865. Llibre 176, foli 132g.
2. Rafel, nascut a Inca dia 23.06.1867, ibídem foli 76. Fou albat.
3. Rafel, nascut a Inca, dia 25.07.1869, ibídem foli 129g.
4. Catalina, nascuda a Inca, dia 20.09.1871, Llibre 177, foli 21.
5. Clara, nascuda a Inca, dia 28.04.1873, ibídem, foli 64g.
6. Margalida, nascuda a Inca, dia 30.04.1875, ibídem, foli 132g.
7. Joan, del nostre biografiat, nascut el 18.08.1877, Llibre 179, foli 58.
8. Miquel, nascut a Inca, dia 28.08.1879, llibre 179, foli 129.
9. Joana Anna, nascuda a Inca, dia 23.03.1883, ibídem, foli 243.

Acta de baptisme del futur canonge:

En la parroquia de Inca, día 19 de Agosto de 1877 el infrascrito Vicario bautizó solemnemente un niño nacido a las 9 y ½ de la noche del día antes en la calle de Valella; hijo de Miguel Quetglas, zapatero y de Catalina Prats consortes. Abuelos paternos Rafael y Magdalena Ferrer, consortes, y maternos Juan y Catalina Mir, consortes, todos de Inca. Fué su nombre Juan María, Joaquín y Padrinos D. Francisco Mir i Pou Pbro. y Juana Mir i Pou etc. Por etc. De que certifico. Gabriel Ferrer, Pbro y Vrio (firmat). APSMM Llibre 179 baptismes 1876-1883, foli 58.

El padrí de baptisme: Mn. Francesc Mir i Pou va néixer a Inca dia 22.03.1839 i finà a Palma dia 13.01.1920.¹ Ja era alumne del Seminari de Mallorca quan l'any 1858 en fou nomenat rector l'eximi prevere inquer Mn. Pere Josep Llompart i Campins (1807-1893). Dia 23.05.1864 fou nomenat patge del Sr. Bisbe Miquel Salvà i Munar (1851-1873), i dia 22.05.1864 era ordenat prevere. En el mes de gener de 1861 havia aportat unes terres per fer el títol de Patrimoni que pertocava per poder rebre ordes majors; d'aquesta manera mostrava que tenia els béns necessaris per portar una vida digna en el món mallorquí. Acomplerts els estudis i rebuda l'ordenació presbiteral, restà al Seminari ajudant el Sr. Rector per a les feines de secretaria i en la majordomia d'aquella institució. Aquells anys, passades moltes guerres i disputes ideològiques, anava augmentant el nombre d'alumnes que arribaven al Seminari, uns per aconseguir una bona formació humanística, atès que la Universitat estava clausurada, i altres desitjant dedicar la seva vida al ministeri sacerdotal. Mn. Francesc també aprofità aquells anys per anar aprofundint en els estudis teològics i el 1876 aconseguí el títol de batxiller en Teologia, que aleshores el Seminari de Mallorca podia donar.

Seguint el Pla d'Estudis que havia donat el Govern de sa Majestat,² existia la coneguda com carrera abreuçada o carrera curta, i Mn. Mir, al començament del curs 1879/80, fou nomenat professor de Teologia Dogmàtica per aquest grup d'alumnes. L'any 1887 participà a les oposicions a Rectoria que havia convocat el bisbe Jacint M. Cervera (1886-1897) i va treure la Rectoria de Lluçmajor. Aquest és el moment que és el padrí de baptisme de Joan Quetglas i Prats.

Participà a les primeres oposicions a Rectoria que convocà el nou bisbe Pere Joan Campins i Barceló (1898-1915) i aconseguí la parròquia ciutadana de Sant Miquel, que regentà fins al 1913. Fou en aquell moment que son fillol va ser ordenat prevere (21.09.1901), i trobà acolliment vora seu i vora la padrina jove, mentre anava a treballar a la Cúria Diocesana, amb el secretari de Cambra Mn. Bartomeu Pasqual i Marroig (1875-1967).

¹ Mn. Francesc Mir i Pou va néixer a Inca dia 22.03.1839 a les 2 del capvespre. Era fill de Pau Mir i Frau i de Margalida Pou i Garí. Avis paterns: Joan i Margalida Frau, i materns: Joan i Catalina Garí. APSMM Baptismes 1828-1842, foli 184, núm. 48.

² Pla d'Estudis del Seminari de Mallorca.

L'estada a Palma, el prestigi que tenia entre el clergat, van fer que l'any 1901 fos elegit conseller d'Economia dels béns temporals del Bisbat. L'any 1902 el governador civil el nomenà vocal de la Junta Local de Primer Ensenyament, i l'any 1903 fou nomenat ecònom diocesà; el 1905, vocal del Consell Provincial de Beneficència.

Quan es feu el nou pla de les parròquies de Mallorca (1913) i es creà la parròquia de l'Assumpció de la Benaventurada Verge Maria a la Seu, en fou nomenat el primer rector, càrrec al qual s'afegí el títol de canonge honorari, i aquest títol tengué fins que li arribà la germana mort.

2. EL SEMINARI DE MALLORCA A LA TERCERA MEITAT DEL S. XIX

La inestabilitat social i política del s. XIX a Espanya és clara i es manifesta en el seguit de constitucions que es discuteixen i promulguen: el 1808, la de Baiona; el 1812, "la Pepa" o la de Cadis; la de 18.06.1837; la de 23.05.1845; la de 1856, que mai fou promulgada; la de 06.06.1869; la de 1873, que tampoc fou promulgada, era federal, i arribà després de la proclamació de la Primera República (1871). I per completar les constitucions del s. XIX, cal fer esment de la que va firmar el rei Alfons XII dia 30.06.1876.

Aquesta inestabilitat va comportar, per posar un punt de referència, la revolució de 1868, que sotragà els fonaments de la societat illenca mostrant diversos moviments obrers, noves maneres de guanyar-se la vida, diferents a la tradicional de conrar la terra, com també l'aparició del protestantisme i de la maçoneria.

Sortosament l'arribada del bisbe mallorquí Miquel Salvà i Munar (1851-1873) representava la bonança després de la tempesta. Coneixia el caràcter dels mallorquins. Havia nascut a Algaida el 1792. Havia estudiat a la nostra Universitat, on havia aconseguit els graus de Filosofia, Teologia i Dret Civil i Eclesiàstic. Ordenat prevere el 1816, fou nomenat vicari per a la parròquia de Sant Jaume i de 1820 a 1823 fou el secretari de la Diputació de Mallorca, però el retorn de l'absolutisme va fer que s'exiliàs a França esperant temps millors (1823.1829). El 1829 retornà a Espanya i s'establí a Madrid, on va poder treballar a la Secretaria per a la interpretació de llengües, i a aquest càrrec anà afegint el de bibliotecari de Duc d'Osuna, del Sr. Rei..., però on més i millor treballà, amb una colla de bons amics, va ser a la *Colección de documentos inéditos para la historia de España*.

Els mallorquins coneixien les activitats d'aquest capellà algaidí a la Cort, per aquesta raó l'any 1832 l'Ajuntament de Palma el nomenà cronista oficial del Regne de Mallorca, i ell mateix estrenyia els vincles amb sa terra, i el 1834 entrà a la Reial Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País (RSEMAP). La situació calamitosa que havia passat l'Església de Mallorca va fer que

posassin els ulls en aquest prevere perquè vengués aquí com a bisbe i donàs nou impuls i nova vida a l'Església mallorquina.

A nivell nacional s'havien establert nous camins entre la Santa Seu i el Govern espanyol. S'havia pogut restablir la figura del nunci i s'havia firmat un nou Concordat (16.03.1851). De les 62 diòcesis que hi havia a Espanya, n'hi havia 47 sense bisbe. L'article 28 del nou Concordat establia el funcionament dels seminaris, i dia 28.09.1852 es firmà el *Plan de Estudios para los Seminarios conciliares de España*, que serà l'estructura que seguirà el nostre biografiat.

2.1. Monsenyor Mateu Jaume i Garau

Monsenyor Mateu Jaume i Garau. Lluçmajor, 31.08.1811 † Palma, 19.02.1886. Bisbe de Mallorca de 1875-1886. Aportam unes notes sobre aquest eclesiàstic perquè la seva trajectòria tengué una forta ressonància en la vida religiosa de Mallorca. Fetes les primeres lletres a Lluçmajor, passà a Palma per ser format amb els PP. Jesuïtes a Montision. L'any 1827 ja el trobam com alumne del Seminari. Va viure de ben a prop totes les facècies que passà el bisbe Antonio Pérez de Hírias (1825-1842) degut al seu fort absolutisme, que xocà frontalment amb els poders fàctics de Mallorca. L'acompanyà en el desterrament que s'imposà aquest bisbe. Essent diaca fou nomenat secretari de Cambra del Bisbat i, a Lluç estant amb el Sr. Bisbe, hi fou ordenat prevere dia 19.09.1835. Regentà la Secretaria de Cambra durant els pontificats d'Antoni Pérez de Hírias, de Rafel Manso (1847-1851) i del Dr. Salvà 1851, fins que fou preconitzat bisbe de Menorca. L'any 1849 anà a Madrid i es llicencià en Teologia. Aquest mateix any el bisbe Manso obria el Seminari i el nomenava rector. L'any 1852 participà a les oposicions que s'obriren per cobrir la vacant de canonge magistral de la nostra Seu, aconseguí la canongia i seguí regint la vida del Seminari.

Dia 21.12.1857 fou preconitzat bisbe de Menorca, fou ordenat a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona dia 18.04.1858 i passà a Menorca regint aquella església fins al 1875. Aixecà el Seminari Conciliar d'aquella illa i sempre serví com a enllaç entre Mallorca i Roma, ja que el bisbe Salvà s'arribà a veure molt limitat degut a la progressiva pèrdua de vista que anava patint. Mort el Dr. Salvà el 1873, es veia normal que Mons. Jaume i Garau vengués a Mallorca, però no fou gaire fàcil; li costà deixar la terra menorquina, però dia 03.12.1876 feia la seva entrada a la Seu de Mallorca. Malgrat els seus 65 anys, va saber donar resposta a les noves necessitats religioses del poble mallorquí. Va promoure les Escoles Nocturnes de Sant Josep, els cercles d'Obrers Catòlics, la Joventut Catòlica, afavorí l'expansió de les religioses als pobles i lloquets de Mallorca perquè instruïssin els infants i atenguessin els malalts i vells, i tenguessin cura dels temples, però sobretot és recordat pel poble mallorquí com el bisbe que dia 10.08.1884 posava la Corona Pontifícia a la imatge de la Mare de Déu de Lluç, reina de Mallorca.

3. L'ESCOLA A INCA

Aquest tema ha estat amplament exposat a les Jornades d'Estudis Locals i particularment tractat per Gabriel Janer Manila.³ A tots els estudis trobam més informació sobre el que actualment deim estudis secundaris, com preparació per anar a la Universitat o a les Escoles Militars, que no estudis primaris per ensenyar a llegir, escriure i les principals regles aritmètiques. En el darrer terç del s. XIX augmentaren les escoles nocturnes per ensenyar, sobretot als obrers, aquestes coses senzilles per sortir de l'analfabetisme. A Inca no hi havia manera que es posàs en marxa una Escola Graduada, i normalment observam que hi ha dos mestres que atenen els nins en escoles unitàries, com també dues mestres que ho fan amb les nines, a cases particulars, la renda de les quals té cura de pagar l'Ajuntament. Les discussions que hi havia entre els regidors eren moltes i freqüents, però les realitzacions mai arribaven. Va ser l'Església la que anà fent la seva feina. Les Germanes de la Caritat obriren escola per a nines l'any 1868, les Religioses Franciscanes, el 1879; els Germans de la Salle, per a nins, el 1908; els PP. Franciscans del TOR, el 1909; les Religioses de la Puresa, el 1930. Per obrir la primera Graduada haurem d'esperar que el batle Alfons Reina (1959-1969) la inauguri, i abans ja hi haurà l'Escola de Formació Professional (1959) per acollir els adolescents que no volien fer el batxillerat ni passar a la Universitat. A l'Acta del nostre Ajuntament de 13.07.1938 trobam aquestes paraules: *En vista de una comunicació de Primera Enseñanza se acordó contestar los datos que solicita y toda vez que las escuelas particulares cubren las necesidades actuales no solicitar nuevas creaciones.*⁴

3.1. Colegio de Inca, sota l'advocació de sant Tomàs d'Aquino, 1884⁵

Aquest Col·legi fou un intent d'un grup de professors i llicenciats de crear un internat on les famílies poguessin enviar llurs infants tot confiant en una sòlida formació humana, moral i científica. Foren anys que a Palma, gràcies als treballs d'Alberta Giménez i Adrover (1837-1922) i Tomàs Rul·lan i Bosch (1833-1889), anà agafant molta força l'internat del Col·legi de La Puresa com a centre de formació, tant per a senyoretetes que sols volien uns coneixements i una educació distingida com per a futures mestres d'escola (Escola Normal des de 1872).⁶ S'edificà prop del tren per facilitar els desplaçaments i també es pensà que hi podia haver un grup d'externs i un grup que dinàs al centre, i d'aquesta manera podria ser més rendible. Hi havia un empresari, Sr. Joan Ripoll i Trobat, que també era llicenciat en Ciències; el llicenciat en Filosofia i Lletres Sr. Joan Font i Molas, que ja havia fet una experiència a Santa Maria del Camí; Mn. Ildefons Rul·lan, també llicenciat en Filosofia i Lletres. D'entre el professorat cal remarcar la presència del clergat. El primer era Ildefons

3 Janer i Manila, G. "Cent anys d'educació a la ciutat d'Inca." A Inca, un segle ciutat 1900-2000. Ajuntament d'Inca 2000, pàg. 151-157.

4 González, I. M. i Fernández, J. "Construccions escolars als anys de la Guerra Civil (1936-1939)." A V Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 2005, Ajuntament d'Inca, pàg. 42.

5 Pieras, G. "El Colegio de Inca. 1884-1900." A XVII Jornades d'Estudis Local d'Inca, 2017, Ajuntament d'Inca, pàg. 261-286.

6 Fullana, P. Alberta Giménez Adrover. Educadora, reformadora y fundadora (1837-1922) Palma 2020. Capítol 8.

Rul·lan i Declara.⁷ En el segon document ja no surt Mn. Ildefons i apareix el prevere inquer, batxiller en Teologia, Mn. Pau Ferrer i Seguí,⁸ amb el títol d'antic professor de Llatí, que a l'hora de cobrar, impartia tres assignatures. En el curs 1900/1901, a més de Mn. Pau, hi surten el prevere sineuer Mn. Rafel Ferriol⁹ i, com a secretari dipositari, el prevere inquer Mn. Mateu Garau i Estrany.¹⁰ Posteriorment desapareixen aquests preveres de l'organigrama del Col·legi i apareix el novell rector d'Inca Mn. Bernardí Font i Ferriol.¹¹

7 Rul·lan i Declara, Ildefons. *Palma, 20.04.1856 † 27.03.1911. Després d'haver cursat el batxillerat a l'Institut de Balears, l'any 1874 entrà al Seminari per fer els estudis eclesiàstics. Anant avançant en els estudis, dia 14.05.1877 va fer el títol de Patrimoni per poder rebre els ordes majors. Dia 22.05.1880 era ordenat prevere en el monestir de Santa Clara. Aquest mateix any passava a Barcelona per estudiar Filosofia i Lletres en aquella Universitat. Foren anys en què col·laborava a la revista *L'ignorància* amb el pseudònim *Un estudiant doblegat*. L'any 1883 retornà a Mallorca i escrigué a la revista *Museo Balear*, i es manifestà bon coneixedor de la filologia catalana. Va ser el moment en què prengué part en el Colegio inquer. De 1885 a 1897 pertanyé al clergat castrense i residí a Barcelona fins al 1903, en què retornà a Mallorca i fou nomenat ajudant de la Biblioteca Episcopal i professor del Seminari per ensenyar Retòrica, Poètica i Perfecció de Llatí. L'any 1905 fou nomenat professor de Física i d'Història Natural, i dia 20.04.1907 se'l nomenà cronista diocesà. Es feu molt famosa la traducció al català que feu d'*El Quixot*, que sortí publicada en dos volums (1905 i 1906) a la Impremta Reus de Felanitx. Escriví molt a diferents revistes i periòdics, que posteriorment foren publicats com a llibres: 1884, *Ensayo filosófico. Método científico aplicado a la lengua mallorquina*; 1885, *Colección poliglota de refranes: Llatí, català, castellà, italià, francès, anglès i alemany*; 1899, *Apuntes para un vocabulario etimológico mallorquín*. Amb Antoni M. Peña edità Filologia de calendario. BOBM 1911, 123. GEM XV, 18-19. Mn. Antoni Pons i Pastor, el 1969, publicà la seva biografia *Mossèn Ildefons Rul·lan i el "Quixot" esbós biogràfic*.

8 Pau Ferrer i Seguí rebé la clerical tonsura al Palau de mans del bisbe Salvà dia 03.03.1861. Dia 15 de setembre del mateix any rebé els quatre ordes menors. Després d'haver fet son títol de Patrimoni dia 22.10.1864, fou ordenat sotsdiaca dia 15.05.1886. Dia 21.05.1867 rebé el diaconat i dia 07.05.1868 fou ordenat prevere.

9 Rafel Ferriol i Fuster. *Sineu, 17.05.1871 † 05.04.1940. Avançant en els estudis eclesiàstics, dia 27.04.1899 va fer son Títol de Patrimoni per poder rebre els ordes majors. Fou ordenat prevere en el mes de juny de 1900, i aquest mateix any ja el trobam com a professor i director espiritual del Colegio inquer. Dia 17.03.1903 participà a les oposicions que es feien per a capellà de presó, tragué el número 10 i li pertocà la presó de Chinchilla. L'any 1906 fou destinat a la presó de Barcelona i el 1912, a la de Tarragona, on fundà Casa Asilo San José per reformar la joventut delinqüent. Els anys 1914, 1915 i 1923 va rebre les distincions "Diploma de Mérito" i "Diploma de Honor" L'any 1924 retornà a Mallorca. Dia 25.04.1926 el governador anà a Sineu per imposar-li la "Cruz de Beneficiencia de 1ª Clase com distintivo blanco" que el rei li havia concedit. BOBM 1940, 169.

10 Garau i Estrany, Mateu. Inca, 14.07.1858 † Palma, 18.02.1923. Després d'haver fet els primers estudis a Inca, anà a Palma per cursar els eclesiàstics. L'any 1877 entrà al Col·legi de La Sapiència, i així ajudava l'economia familiar. Dia 18.12.1880 era el rector d'aquesta institució i, celebrant-se el dia de la festa, a iniciativa de Bartomeu Ferrà i Perelló (1843-1924) sortí la idea de fundar la Societat Arqueològica Lulliana, a la qual aquest prevere inquer quedà inscrit amb el número 001 de soci. Dia 17.05.1879 va fer son títol de Patrimoni i dia 24.09.1881 fou ordenat prevere. Començà l'exercici ministerial a Inca i treballà com a secretari del Col·legi inquer fins que dia 15.12.1885 va anar com a vicari *in capite* de Son Sardina, on restà fins dia 03.06.1890, que passà a exercir com a vicari a la parròquia de santa Creu. Dia 21.01.1893 rebé el nomenament de rector arxipreste de Puigpunyent. Aquí estant l'any 1893 aconseguí, al Seminari Central de València, el títol de doctor en Teologia i llicenciat en Dret Canònic. Aquell mateix any participà a les oposicions a la Canongia Magistral de Mallorca, i dia 14.05.1899 prenia possessori de la Rectoria ciutadana de la parròquia de Sant Miquel. Dia 08.05.1900, després de les preceptives oposicions, rebé la col·lació canònica de canonge penitencier. Quan el bisbe Campins creà la Comissió per editar les obres de Ramon Llull, en fou nomenat membre. Sempre tengué una relació ben cordial amb la seva ciutat, on tenia la família, sobretot en el serral de les Monges, on vivia sa mare. Amb el seu germà Nadal, també canonge, patrocinaren multitud d'activitats religioses i culturals. Cal remarcar el que treballaren per la causa de beatificació de sor Clara Andreu, de la qual eren molt devots. L'Ajuntament d'Inca dedicà un carrer, a nom dels Germans Canonges Garau. BOBM 1923, 155. HdC 1923, 53.

11 Bernardí Font i Ferriol. *Sant Joan, 1843 † Inca, 20.02.1914. Fou ordenat prevere a Ciutadella dia 21.12.1872. Dia 20.12.1869 havia fet son títol de Patrimoni. Començà l'exercici ministerial a la vila nadiua com a vicari de la parròquia i rector del santuari de Consolació. Fou col·laborador a l'obra del *Diccionari* de Mn. Alcover. L'any 1887 participà a les oposicions a Rectoria convocades pel bisbe Cervera pel mes de novembre de 1886. En principi no tragué cap parròquia, però la sobtada mort de Mn. Antoni Real i Jaume (10.08.1887), que havia tret la Rectoria d'Inca, va fer que dia 16.10.1887 fos nomenat rector d'Inca per la reina regent, on restà fins a la mort. Li pertocà tenir cura del nou temple i edificar la Rectoria. L'any 1913 li hagueren d'assignar un regent degut a son estat de salut. BOBM 1914, 39, Estelrich 150. HdC 1914, 48.

3.2. La preceptoria d'Inca

És el mateix Mn. Joan Quetglas i Prats qui en el *Discurso leído en el Salón de Sesiones del Ayuntamiento de Inca*, el 30 de Julio de 1944 a l'acta de proclamació del rector Rayó com a Fill Il·lustre d'Inca ens assabenta que Mn. Pau Ferrer i Seguí tenia una preceptoria a Inca, on ensenyava llatí als nins que havien d'anar al Seminari. Sens dubte també tengué altres alumnes que no pensaven anar al Seminari i que estudiaven altres matèries, com també ho havien de fer els futurs seminaristes. De totes maneres, quan el 1885 aparegué el seu nom al Colegio, hi fou presentat com a antic professor de Llatí.

Don Pau va néixer a Inca dia 13.05.1844 al carrer de la Creu, i allà també va finir dia 17.04.1904. També hi va néixer el seu germà Gabriel (1847-1879), també prevere, que morí als 32 anys. Pau era el major. Ordenat prevere, fou acollit a la parròquia nadiua pel rector Antoni Sastre i Vila (1859-1881). El mateix any de l'ordenació sacerdotal (1868) aconseguí el títol de batxiller en Teologia, que era el màxim que es podia assolir a Mallorca. Es veu que alguna cosa no devia anar bé per Inca, ja que dia 25.08.1869 demanava permís per anar a viure a Palma per raons familiars.¹² Dia 08.01.1871 rebé el nomenament de vicari per a la parròquia de Selva,¹³ on restà fins al 23.05.1874, en què renúncia al càrrec¹⁴, i suposam que retornà a Inca i començà la seva tasca docent, mentre que el seu germà Gabriel fou ordenat prevere dia 13 de març, i dia primer d'abril del mateix 1875 fou nomenat vicari de la parròquia inquera.¹⁵

La nota necrològica que es publicà en el BOBM¹⁶ ens parla de *don Pau*, que després dels anys de vicari de Selva passà a Inca com a rector de l'antic convent de Sant Domingo de 1888 a 1893 i de notari de l'Arxiprestat¹⁷ de 1889 a 1904. Sens dubte aprofitava els locals conventuals per exercir l'activitat pedagògica, els quals posteriorment també foren emprats per altres entitats.

4. JOAN QUETGLAS I PRATS ENTRA AL SEMINARI

Dia 23.09.1889 el nin Joan, a l'edat de 12 anys, s'examinà i aprovà l'ingrés al Seminari,¹⁸ era alumne extern i probablement tornaria a Inca per seguir estudiant amb don Pau. Dia 16.06.1890 s'examinà i aprovà el primer de Llatí.¹⁹ A més de Llatí, també s'havia examinat de Llengua Castellana, Història Sagrada

¹² Per ara no podem esbrinar les raons familiars que el dugueren a fer aquesta passa, ja que la família seguia vivint al carrer de la Creu, el germà Gabriel ja era seminarista tonsurat i no començarà a rebre ordes majors fins al 1874 i 1875, essent ordenat prevere dia 13 de març de 1875.

¹³ BOBM 1871, 102.

¹⁴ *Ibidem* 1874, 220.

¹⁵ *Ibidem* 1875, 119-120.

¹⁶ *Ibidem* 1904, 141.142.

¹⁷ Totes les certificacions eclesiaístiques, en aquell moment, havien de dur la firma del prevere arxiver de cada parròquia i també la firma del prevere notari que hi havia a cada arxiprestat. Normalment n'hi solia haver un a cada parròquia i, si no era possible, a una parròquia no gaire llunyana.

¹⁸ Arxiu de Seminari. *Libro Quinto de Matriculas del Seminario Conciliar de San Pedro de Palma*, foli 104. Cal dir que a les mateixes actes hi ha els inquers Miquel i Joan Estrany i Mateu.

¹⁹ *Ibidem*, foli 124.

i Catecisme, i ho havia fet amb el professor Mn. Gabriel Llompart i Jaume. El curs 1890/91 va fer el segon curs, i l'examinà el mateix prevere inquer.²⁰ El curs següent s'examinà de tercer: Llatí, Castellà, Retòrica, Prosòdia.²¹ Mn. Llompart i Jaume ja havia passat de professor de Teologia, i fou examinat pel prevere sencer Mn. Pere Amengual; ja començava a tenir bones notes: Meritissimus, però seguia essent alumne extern. L'any 1892/93 fa fer el darrer curs d'Humanitats i s'examinà de Poètica, Llatí, Castellà i Geografia. Seguia essent alumne extern i les notes eren òptimes: Meritissimus.²²

El curs 1893/94 començà els estudis filosòfics. Estudià Aritmètica, Àlgebra, Geometria, Història Universal i d'Espanya. Seguia essent alumne extern i les notes eren les millors,²³ però el segon curs de Filosofia 1894/95 veim que havia guanyat una beca; era alumne intern i cursava les assignatures de Física, Química i Lògica, i les notes eren les millors.²⁴ Hi trobam com a condeixible el futur bisbe Mateu Colom i Canals (1879-1933), de qui el 1928 va fer el discurs biogràfic quan fou declarat Fill Il·lustre de Mallorca, i bon deixible del prevere llucmajorer Mn. Agustí Puig i Fullana (1831-1904), que fou professor del Seminari de 1854 a 1903. Era el professor de Lògica. El curs 1895/96 acabà els estudis filosòfics estudiant Metafísica amb Mn. Antoni M. Massanet i Verd,²⁵ i Ètica amb Mn. Puig.

El curs 1896/97 començà la Teologia, havia d'estudiar Llengua Grega, Llocs Teològics i Història Eclesiàstica. Les notes seguien essent les màximes i ja no canviaren.²⁶ El curs següent 1897/98 cursà segon de Teologia, i s'afegia la Teologia Dogmàtica a les assignatures que havia fet a primer. Tot començant tercer de Teologia, dia 24.09.1898 rebé la clerical tonsura i els quatre dits ordes menors (ostiari, lector, exorcista i acòlit) de mans del nou bisbe de Mallorca, Excm. i Rvdm. Sr. Pere Joan Campins i Barceló (1898-1915). Encetà els estudis de Sagrada Escripura i Història de la Filosofia amb el jove professor Bartomeu Pascual i Marroig,²⁷ amb qui anà establint una duradora

20 Ibidem, foli 150.

21 Ibidem, foli 156.

22 Ibidem, foli 188g.

23 Ibidem, foli 212g. Aquest curs el claustre de professors del Seminari era: Tomàs Pisà i Muntaner, 1836-1894, Patrologia i Oratòria Sagrada; Matias Company i Mas, 1849-1917, Dret Canònic; Miquel Maura i Montaner, 1843-1915, Teologia Moral; Josep Miralles i Sbert, 1860-1947, Teologia Dogmàtica; Pere Joan Campins i Barceló, 1859-1915, Llocs Teològics; Antoni M. Alcover i Sureda, 1862-1932, Història Eclesiàstica; Gabriel Llompart i Jaume, 1862-1928, Metafísica, Ètica; Agustí Puig i Fullana, 1831-1904, Física, Química, Lògica; Antoni Canals i Ruñan, 1851-1944, Matemàtiques i Geografia; Bartomeu Molinas i Amengual, 1852-1917, Perfecció de Llatí; Pere Amengual i Artigues, 1836-1896, Perfecció de Llatí, Història Universal i d'Espanya; Mateu Gelabert i Bosch, 1864-1910, segon curs de Llatí; Miquel Cerdà i Garau, 1859-1936, primer curs de Llatí. Arxiu del Seminari. Llibre V de Matrícula, foli 200.

24 Ibidem foli 232g.

25 Massanet i Verd, Mons. Antoni M. *Palma, 12.03.1865 † Segorb, 16.10.1911. Fou ordenat prevere dia 22.12.1888. Catedràtic del Seminari, visitador de les Religioses Franciscanes i de les Germanes de la Caritat, director de l'Adoració Nocturna que aquells anys entrava a les parròquies de Mallorca. Fou ordenat bisbe a Mallorca, per a la Diòcesi de Sogorb. Malauradament morí dia 16.10.1911. És Fill Il·lustre de Palma i de Muro.

26 Arxiu del Seminari. Llibre VI de Matrícula. Dissortadament aquest llibre no té paginació.

27 Pasqual i Marroig, Mons. Bartomeu *Palma, 06.03.1875 † Ciutadella, 17.03.1967. Estudià al Seminari de Mallorca, fou ordenat prevere dia 26.03.2898 i nomenat secretari de Cambra del bisbe Campins. Dia 26.06.1899 aconseguí la Canongia Lectoral i fou nomenat professor de Sagrada Escripura del Seminari. Aconseguí una gran formació bíblica, i era gran amant i coneixedor de la cultura llatina. L'any 1915 fou nomenat rector

amistat. Els altres professors que va tenir foren Mn. Mateu Gelabert i Bosch, Mn. Gabriel Llompart i Jaume i Mn. Gaspar Vidal i Vidal. El curs 1899/1900 ja tastà el nou Pla d'Estudis que havia promogut el bisbe Campins i cursà les assignatures d'Arqueologia Sagrada i Història de la Literatura amb Mn. Miquel Costa i Llobera (1854-1922), qui, ordenat a Roma el 1888, cobrà un gran protagonisme a la nostra Església durant el pontificat del bisbe Campins (1898-1915). El curs 1900/01 el trobam matriculat en el curs desè. Estudiava Teologia Moral amb Mn. Miquel Parera i Fornés (1846-1913), Dret Canònic amb Mn. Gabriel Llompart i Jaume, i Sagrada Escripura amb Mn. Bartomeu Pascual i Marroig. Aquest curs participà en el primer Certamen que havia convocat el bisbe Campins, en el tema 6è, la primera obra publicada que oferim. Va ser ordenat sotsdiaca, a la capella del Seminari, dia 22.09.1900, i ja trobam que havia estat designat com a patge del Sr. Bisbe. Fou ordenat diaca, també a la capella del Seminari, dia 23.03.1901, i dia 21 de setembre del mateix any, a la capella del Seminari, fou ordenat prevere.²⁸ Tornà ser alumne extern, i suposam que visqué a la rectoria de Sant Miquel amb els padrins joves.

Acabats els estudis treballarà pastoralment a la parròquia de Sant Miquel, on celebrava missa cada dia, i anava a la Cúria Eclesiàstica per ajudar el secretari de Cambra Mn. Bartomeu Pascual.²⁹ A Inca en aquell moment hi havia el Sr. Rector Mn. Bernadí Font i Ferriol; dos vicaris: Magí Marquès i Ferrer i Guillem Pujades i Ferrer; i aquests catorze preveres: Antoni Coll Gener, Pere Joan Ferrer Ferrer, Antoni Ferragut Ramis, Gabriel Reus Alzina, Miquel Pujades Ferrer, Andreu Jaume Nicolau, Pere Joan Beltran Caimari, Simó Reus Alzina, Jaume Sales Coll, Joan Coli Llobera, Rafel Ramis Gener, Francesc Rayó Brunet, Tomàs Mora Cànaves i Bartomeu Gelabert Massip.³⁰

A Palma estant i segurament aconsellat pel Dr. Pascual i pel padrí jove, va anar preparant la llicenciatura en Teologia, i s'examinà el 1906 al Seminari Central de València.³¹ Quan inesperadament morí el seu company Mn. Joan Garau i Vila (1879-1911),³² als tres mesos d'exercir com a canonge prefecte de

del Seminari. L'any 1934 se'l nomenà prelat domèstic de sa Santedat i, dia 08.05.1936, bisbe titular de Lappa i auxiliar de Menorca. Degut a la guerra no va poder entrar a Menorca fins dia 04.03.1939, i va dur a terme una gran tasca de reconstrucció de l'església menorquina. La biografia que Antoni Pérez Ramos publicà del Dr. Pascual el 1980, *El obispo Pascual: un tiempo, una iglesia*, ens ofereix multitud de detalls de l'amistat que hi havia entre els dos eclesiàstics.

28 El *Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca* ens ofereix les dades de les ordenacions: 24.09.1898, pàgina 282, tonsura i quatre ordes menors; 22.09.1900, pàgina 308, sotsdiaca; 23.03.1901, diaca, pàgina 124; i 21.09.1901, prevere, pàgina 348.

29 A la *Guia de la Diòcesi de Mallorca* de 1904, a la pàgina 56 figura com a prevere al servei de la parròquia de Sant Miquel, i a la pàgina 16, com a vicecanceller i com a secretari de la Visita Pastoral. Cal dir que el canceller era Bartomeu Pasqual i Marroig des de 1898.

30 *Ibidem* planes 42-43.

31 *Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca* 1906, Generalis Recensio. Graduati in Sacra Theologia.

32 El seminarista Quetglas, pel fet de tenir una beca, era el primer del llistat de son curs. Al cap d'uns anys, com a segon del llistat, apareix Joan Garau i Vila, seminarista nascut a Esporles dia 24.02.1879. Ambdós sempre tenien la nota màxima. Acabats els estudis, Quetglas quedà a Mallorca com hem vist, i Garau fou enviat a Roma per llicenciar-se en Teologia i doctorar-se en Dret Canònic. Romangué al Col·legi espanyol de 20.10.1900 a 22.07.1902 i aconseguí els objectius que Campins li havia assignat. Dia 15.09.1902 fou nomenat professor de Dret Canònic al Seminari. També treballava a la Cúria Diocesana en diferents oficis de son ram canònic. Participà a unes oposicions a canonge doctoral el 1903 i de canonge magistral el 1905. L'any 1911 guanyà una canongia,

litúrgia, s'hagueren de convocar oposicions per aquesta canongia, i a elles participà Mn. Joan.

5. OPOSICIONS A CANONGE

Dia 30.11.1911 moria el canonge Joan Garau i Vila. Dia 20.12.1911 va sortir l'edecte convocant oposicions per cobrir la plaça vacant, que en aquell cas tocava ser proveïda pel Sr. Bisbe. A més de totes les obligacions que com a canonge li pertocaven, el nou canonge hauria de tenir cura de les cerimònies de la Seu i preparar unes conferències, quinzennals, que s'havien d'impartir al Seminari. Havia de dirigir i preparar les primeres comunions que cada any se celebraven a la Seu i, a més de tots els sermons que per taula li pertocaven, havia de predicar el tridu eucarístic que cada any se sermonava a la Seu. S'establí un terme de 40 dies per presentar la documentació pertinent. Els exercicis serien: una exposició, en llatí, durant una hora i en forma sil·lògica, del tema que per sort sortís del Llibre de les sentències de Pere Llombard; mitja hora d'oposició al qui exposava el tema; una hora d'homilia, en castellà, sobre el capítol de l'Evangeli que sortiria per sort; i un escrit sobre un tema litúrgic que es proposaria, amb un temps tres hores per preparar-lo i presentar-lo.³³ El termini per presentar la documentació va acabar dia 29 de gener, i s'hi havien presentat Mn. Joan Quetglas i Prats, llicenciat en Teologia; Mn. Jaume Borràs i Rullan, doctor en Filosofia i llicenciat en Teologia i Dret Canònic; i el llicenciat en Teologia Joan Sabater i Serra –aquests dos darrers, professors del Seminari.

Es nomenà el tribunal, que fou integrat pels canonges Josep Oliver i Coll, degà; Bartomeu Pascual i Marroig, lectoral, que tenia la representació del Sr. Bisbe; Mateu Rotger i Capllonch, canonge arxiver per oposició; Joan Ramon i Rosselló, canonge de Gràcia; i Antoni M. Alcover, canonge d'ofici. Dia primer de febrer començaren les oposicions. Aquest dia li pertocà argumentar contra Borràs. Dia 3 hi hagué l'exposició escrita sobre "Necessitat i mitjans per promoure l'estudi de la Sagrada Litúrgia entre el clergat i la manera de fer-ho i aplicar-ho al poble fidel". Dia 5 li pertocà dur a terme la dissertació, i els altres dos li argumentaven. El tema que sortí fou la distinció 36 del segon Llibre de les sentències *I Supernaturalis et interior Spiritus Sancti gratia, praeveniens et adiuvens illustrationis est phisice et absolute necessària ad omnes et singulos actus salutare*s. Dia 10 matí, a primera hora feu el sermó Borràs i Quetgles el feu a segona hora. Sabater el va realitzar dia 12 matí, i tot seguit el tribunal es reuní; donà la puntuació i la terna al Sr. Bisbe, i el capvespre mateix el Sr. Bisbe va fer la col·lació canònica a Mn. Quetglas, tenint com a testimonis el canonge Martí Llobera i Solivelles i Mn. Francesc Mir i Pou, rector de Sant Miquel.

a la qual s'afegí la feina de ser prefecte de litúrgia. Malauradament finà als 32 anys, als tres mesos d'haver aconseguit la canongia, dia 30.11.1911. BOBM 1911, 311.

33 Normalment es ficava un espasí al Llibre de les sentències i a l'evangelari, i així sortia el tema sobre el qual s'havia de dissertar.

Dia 14 hi hagué una reunió capitular extraordinària, a la qual feu de secretari Mn. Miquel Costa i Llobera:

Diose cuenta de un oficio del Ilmo. y Rdmo. Sr. Obispo en que participa á esta Ilma. Corporación haver nombrado Canónigo de esta Sta. Iglesia para llenar la vacante de M. I. Sr. D. Juan Garau y Vila (q.s.g.h.) al Rdo. D. Juan Quetglas y Prats, que ocupaba el primer lugar de la terna elevada á S.S. Ilma por el tribunal de oposición.³⁴

El nou canonge era jove, estava preparat.³⁵ Tenia bones maneres de gestionar les coses que li confiaven, havia complit els 35 anys. Fou l'home de la Cúria Eclesiàstica que va gaudir de la confiança tant del bisbe com dels altres membres de l'equip de govern. Ja hem vist que la seva amistat amb Pascual i Marroig l'havia duit a la Secretaria de Cambra, on treballà fins que arribà el nou bisbe Dr. Domenech i Valls el 1916. L'any 1908 fou nomenat vocal del tribunal d'oposicions a escoles primàries, el 1909 se'l nomenà censor de la publicació inquera *Ca Nostra* i depositari del Fons Eclesiàstic de Reserva; el 1910, secretari de la Junta Diocesana de construcció i reparació de temples; 1912, administrador de la butlla, professor de Litúrgia del Seminari. Quan morí Miquel Maura i Pascual (1015) fou nomenat rector del Seminari, passà a ser el secretari de Cambra seu vacant; el 1916, secretari comptador de la

34 Arxiu Capitular. Actes capitulars 1911-1917. 01-10-ACA 078, foli 71.

35 Arxiu Capitular. Actes capitulars 1911-1917 01-10 ACA 078, foli 72. Segueix la llarga i detallada acció que es feu, que transcriu per curiositat: *Inmediatamente se llamó al Rdo. D. Juan Quetglas y Prats, Pbro. á quien dijo el M.I.Sr. Presidente que el Ilmo. Cabildo iba a darle posesión de la Canonjía para la cual habia sido nombrado día doce del corriente y de cuyo título de colación é institución canónica se habian enterado en la sesión presente, y le invito á hacer la profesión de fé católica y el juramento de hortodoxia (sic) contra el modernismo prescrito por Su Santidad de Pio X en el Motu proprio de 1º de Septiembre de 1910. Acto seguido abiertas las puertas del Aula Capitular hizo el Sr. Quetglas dicha profesión de fe y prestó el referido juramento asistido de los Maestros de Ceremonias y en presencia del Ilmo. Cabildo. Luego el Sr. Quetglas acompañado de la comisión capitular que estaba formada de los Muy Iltrs. Sres Presidente, Miralles y Secretario Capitular, de los testigos Excmo. Sr. D. Joaquín Aguiló i Valentí y D. Juan Bastard y Ribas y de los Maestros de ceremonias precedidos del clero y dependientes de esta Sta. Iglesia Catedral Basílica pasó a la Sacristía de Vermells en donde fue revestido de los hábitos corales, con el mismo acompañamiento se trasladó a la Sala Capitular á sentarse en la que debía ser su silla, luego se dirigió al altar mayor y al entrar en la Sta. Iglesia Catedral empezó á tocar el órgano; llegado al Ara Máxima hizo en ella una cruz con el pulgar de la mano derecha y la besó recitando después la oración de la Titular; pasó después á ocupar su silla en el coro, á abrir la Sacristía y en este departamento revestido de capa pluvial, tocó el misal, vinagreras, palmatoria, candelas, incensario y otros objetos destinados al culto divino, después de lo cual, depuesto el pluvial, con hábitos de coro regresó al Aula Capitular desde cuya entrada el infraescrito Secretario dió cuenta al Ilmo. Cabildo y demás asistentes de que la comisión capitular antes dicha en la forma establecida en esta Sta. Iglesia para tales actos, habia dado posesión real corporal, seu quasi, de la referida Canonjía al Rdo. Sr. D. Juan Quetglas Prats Pbro. Luego de orden del Ilmo. Cabildo mandó á todo el clero y dependientes de esta Sta. Iglesia que guardaran á todo al M.I.Sr.D. Juan Quetglas y Prats todas las consideraciones que como Canónigo de esta Sta. Iglesia le corresponden y se reconociesen por tal, atendiendo con la asignación, distribuciones corales y demás emolumentos expectantes á la referida prebenda. Inmediatamente el nuevo Prebendado M.I.Sr. Quetglas dio el ósculo de paz á todos los Sres Capitulares. Luego, cerradas las puertas del Aula Capitular el Sr. Presidente cedió la palabra al Sr. Quetglas quien con sencillez dió las gracias al Ilmo. Cabildo por haberle dado posesorio de su Canonjía y se ofreció á todos los Sres. Capitulares como Capitular y como amigo. Le contestó en nombre del Cabildo el Sr. Arcediano, quien con frase correcta agradeció al Sr. Quetglas sus ofrecimientos, le reiteró la enhorabuena, evocó la memoria de su antecesor Sr. Garau (q.s.g.h.) y recordó sus sólidas virtudes; expresó que todo ministerio y todo cargo supone deberes que cumplir, los que espera que cumplirá el Sr. Quetglas siguiendo las huellas de su antecesor, y de este modo nos moverá á todos á hacer lo propio con su celo en la residencia. Terminó su discurso el Sr. Arcediano ofreciéndose con todos los demás capitulares al nuevo Canónigo. Recitadas las preces se levantó la sesión. Lic. Nadal Garau, Doctoral Secretario Capitular (rubricat) Vº Bº del Presidente Lic. José M Vidal (rubricat), folis 73g-75.*

Confraria de Sant Pere i Sant Bernat. Els anys 1916, 1922 i 1948 hi va haver oposicions a canongia, i don Joan va ser membre del tribunal d'oposicions. El 1917 fou nomenat consiliari dels Boys Scouts i claver de la Caixa Diocesana. A la dècada dels anys 20 tengué cura de l'edificació i de l'atenció pastoral de l'església de Sant Antoni de Pàdua, a Can Pastilla. El 1932 fou nomenat visitador de les Religioses Agustines, atès que havia intervingut ben directament en la redacció de les noves constitucions que aquestes religioses s'havien donat. Cada any sortia a la Memòria del curs del Seminari tant per pagar la subscripció a la revista *La Paraula Cristiana* com per a altres donacions que hi feia: revistes, llibres, monedes antigues...

6. ESCRITS I PUBLICACIONS

El càrrec de prefecte de litúrgia comportava preparar les funcions de la Seu, però també ser professor d'aquesta matèria al Seminari i fer arribar al clergat i a totes les comunitats religioses les variacions i ampliacions que hi havia tant al missal com al breviari, o litúrgia de les hores com es diu ara. Per això, molts mesos, al BOBM es donen indicacions i es publiquen els nous resos que van sortint. A més d'aquestes activitats, sabem de la seva col·laboració al *Bolletí Dominical de les parròquies de Mallorca*. Fou fundat pel bisbe Campins el 1910, tenia una tirada de 10.000 exemplars i el seu contingut era el santoral de la setmana, biografies de sants i santes, temes doctrinals, i durant el pontificat del bisbe Gabriel Llopart s'hi afegiren biografies de mallorquins il·lustres, notícies de l'Església, folklore religiós, poemes.. Cal dir que era redactat en català literari. Una altra publicació en la qual hi ha la seva ploma és *Hojas Evangélicas*, impresa per Tipo-lit Nueva Balear del carrer de l'Almudaina, 13 i editada per Acció Cristiana. Aquesta era una entitat que feu diferents publicacions, unes vegades en català i d'altres en castellà, de marcada tendència conservadora. Amb facilitat atacava la República, i actuà des de 1931 fins al mes d'agost de 1933. *Hojas Evangélicas* crec que no està en l'ideari polític d'Acció Cristiana. Jo he trobat un llibre on n'hi ha 62. No hi ha cap firma, són escrites en castellà i són pura doctrina catòlica. A més d'aquestes feines que podem dir sense firma, tenim:

1899 *Las investiduras. Estudio histórico-jurídico sobre la lucha entre la Iglesia y el Estado acerca de la provisión de beneficiós durante los siglos X, XI y XII*. Treball presentat en el primer Certamen del Seminari.

1916 *Devocionari litúrgic*.

1916 *La Piedad y la litúrgia*.

1921 *Modo d'ajudar a bé morir segons el Ritual Romà*. Publicat a la impremta La Esperanza.

1928 *El Ilmo y Rvdmo P. Fr. Mateo Colom Canals, Obispo de Huesca, hijo il·lustre de Mallorca. Discurso leído en la sala de sesiones del Excmo. Ayuntamiento de*

Palma día 15 de Abril de 1928. Imprenta de J. Tous. 27 x 19. 34 planes.

1934 Devocionari litúrgic i missal de les festes per us dels feïls de la Diòcesi de Mallorca (missal dels diumenges i festes). Llibre de 16 x 10.5 cm, 422 planes de devocionari i missal; 130 de cantoral. Hi ha la Seqüència de Pasqua i Cinquagesma traduïda i rimada per Llorenç Riber que han passat al Leccionari del Concili II del Vaticà per la seva elegància i elevació espiritual. No ha passat així amb la Seqüència del dia del Corpus *Lauda Sion Salvatorem*, de la qual he de dir que no sé de qui és la traducció. Cal dir que en aquell moment hi havia un equip de traductors, que ell coordinava. Moltes parròquies i llocs de culte de Mallorca empraren aquesta traducció després del Concili II del Vaticà esperant la traducció oficial, que arribà uns anys més tard.

1937 *Misal de bolsillo para la misa dialogada*. 0.10 x 0.7 cm. 64 pàgines. Imprès a Escuela Tipogràfica Nazaret. Palma. A petició de la Biblioteca de la Juventud Católica Femenina. Era una manera per ajudar a seguir la missa, que llavors es deia en llatí. Posa els textos ordinaris en llatí i en castellà.

1938 *Breve explicación dogmática, histórico-litúrgica de la Santa Misa*. Destinada a los Círculos de Estudio de Acción Católica. Imprenta Nueva Balear, 146 pàgines.

1939 *Lugares y Viajes de Cristo en el Evangelio*. Notas y delineaciones para el estudio de Nuestro Señor Jesucristo según los evangelistas. Dedicadas a los Círculos de Estudios de Acción Católica por... con utilización de gráficos de la clase de Escritura del Seminario de Mallorca. Tip Nueva Balear, 1939. 21 x 15.5. cm. 82 planes. *Antes de terminar este prologo, cúmplenos agradecer al Reverendo D. Pedro Rubert Pbro., la colaboración que ha prestado en el dibujo de los Mapas.*

1944 *El Rdo. D. Francisco Rayó Brunet, arcipreste, hijo il-lustre de Inca*. Discurso leído por su autor en el Salón de Sesiones del Ayuntamiento de Inca, el 30 de Julio de 1944, fiesta de los Patronos S. Abdón y S. Senén. Inca imprenta M. Duran MCMXLIV. 26 x 18.5. 24 pàgines.

1944 *El Excmo. Dr. D. Pedro Juan Campins Obispo de Mallorca*. Bienhechor ilustre de la Provincia Franciscana Mallorquina. Discurso leído día 25 de Junio de 1944 en el Salón de la Juventud Seráfica de Palma. Palma de Mallorca, 1944. Imprenta Politècnica. Troncoso, 9, Palma. 24 x 17. 8 pàgines.

1945 *La Conquista de Mallorca*. Sermón predicado en la fiesta aniversaria de la reconquista de Mallorca, el día 31 de Diciembre de 1944, en la Catedral Basílica de Mallorca, por el M.I.Sr.D. Juan Quetglas, Canónigo, Prefecto de Sagrada Litúrgia. Publicado por acuerdo del Excmo. Ayuntamiento. Imprenta Independència Palma de Mallorca. 12 pàgines.

1946 *La Liturgia para todos en forma de Catecismo*. Tip. Nueva Balear. Palma.

1993 *Edificació de l'Església de Sant Antoni de Pàdua al lloc anomenat Sant Antoni de la Platja (Can Pastilla)*. Llibre de l'obra i edificació de l'església de Sant Antoni de Pàdua al lloc anomenat Sant Antoni de la Platja. 22 x 15 cm. 30 pàgines en català i 30 pàgines la traducció castellana. Manuscrit publicat, el 1993, pel rector Josep Cabrinetti Sande (1991-2005). El prevere inquer Josep Riusech i Pujades (1903-1962) fou ordenat prevere a Mallorca pel bisbe Llompart dia 19.12.1925 i el 1928 passà a exercir el ministeri a l'Argentina, fins que el 1961 retornà a Mallorca i fou destinat a la parròquia de Can Pastilla; però no s'adaptà a la vida parroquial mallorquina, i dia 25.11.1961 s'acomiadà d'aquesta feligresia i hi deixà escrit en el llibre de l'Obra que havia començat Mn. Quetglas i Prats, i per aquesta raó també és la pàgina 29 de l'esmentada publicació.

2021 *Mallorquins peregrinen a Terra Santa 1935*. Editat per Editorial Granada Club Selección. 18 x 11.5. 125 planes. Crònica del viatge a Terra Santa que feu amb els preveres Bartomeu Pascual i Marroig, Benet Bennassar i Vanrell, i Mateu Bosch i Caldentey entre dia 21.06.1935 i dia 15.08.1935. Pascual era un gran expert en Sagrada Escripura, i allà reberen explicacions del P. Andreu Fernández i Truyols (1870-1961), jesuïta manacorí que llavors vivia a Jerusalem explicant arqueologia i geografia bíblica. La transcripció és obra de Mn. Joan Sunyer i Ramos.

Sabem que va participar en el viatge que quatre inquers feren per Espanya, França i Itàlia del 31 d'agost a dia 7 d'octubre de 1921, del qual tenim coneixença per la publicació que l'any 2018 en feren un net i una reneta, Jaume Cortès i Àngela Beltran i Cortès: 1921, *Inquers viatgers*, en la col·lecció Ximbellí d'Inca. Els viatgers eren: Mn. Joan Quetglas i Prats, 1877-1962; Mn. Jaume Sampol i Antich, 1895-1961; Mn. Antoni Palou i Mateu, 1869-1944 i el Sr. Jaume Cortès i Valls, 1876-1963. Sens dubte Mn. Quetglas també escriví les seves notes de viatge, com sabem que li agradava fer, i no podem deixar de pensar que aquestes notes, un dia, puguin arribar a mans d'algun amant de les lletres que ens n'ofereixi també la transcripció.

Cal dir que l'Ajuntament d'Inca li dedicà un carrer i que al Museu Parroquial de Santa Maria la Major hi ha un quadre, que acompanya aquest escrit, pintat per Federico Molina en el mes de gener de 1961, que recorda la seva implicació a la vida de la parròquia nadiua.

Quan morí el BOBM publicà una nota necrològica que es troba al *Butlletí* de 1962, pàgines 126-128. La GEM, XIV, 124, també ens n'ofereix una biografia. L'historiador Vicente Cárcel Ortí, en el *Diccionario de Sacerdotes Diocesanos Españoles del siglo XX*, editat a la BAC el 2006, pàgina 931, també ens en presenta una biografia.

Figura 1. Retrat del canonge Joan Quetglas, pintat per Federico Molina (1961).

Jerònima Ferrer Reus. Una comare al servei d'Inca

Antoni Rodríguez Mir,¹ Maria del Mar Frontera Monserrat²

1) tonirmir@gmail.com

2) mmarfrontera@yahoo.es

doi: 10.3306/JELINCA.22.241

Paraules clau: Inca, Jornades, comare, Jerònima Ferrer.

Resum. *Nascuda a principis de segle XX, a Inca, essent la petita de cinc germans, la vida de Jerònima Ferrer destaca per l'esforç i l'esperit de superació que demostrà en tot moment. Decidida a dur endavant la seva vocació, no dubta a sortir de Mallorca l'any 1939, just acabada la Guerra Civil, per estudiar a la Universitat de Valladolid. En tornar amb el títol de comare, exercí com a tal durant més de 40 anys.*

Keywords: Inca, local studies, midwife, Jerònima Ferrer.

Abstract. *Born in the beginning of the 20th century, in Inca, being the youngest of 5 siblings, the life of Jerònima Ferrer stands out for the effort and spirit of achievement she showed at all times. Determined to pursue her vocation, she did not hesitate to leave Mallorca in 1939, just after the end of the civil war, to study at the University of Valladolid. After returning with the degree of midwife, she practiced it for over 40 years.*

1. INTRODUCCIÓ

-Objectius

Amb aquesta comunicació el que pretenem els seus autors no és altra cosa que retre un reconeixement públic a la tasca individual i donar visibilitat com a professional de la sanitat a Jerònima Ferrer Reus (Inca, 1914 – Manacor, 2008); algú que, en una època en què les dones inquieres es veien abocades, en sa majoria, a les feines de la casa, a treballar en negre com a repuntadores de sabates o com a treballadores en les tasques menys qualificades a les fàbriques de la nostra ciutat, va decidir fer-se comare.¹

La professió de comare històricament ha estat exercida per dones, dones que assisteixen altres dones en el moment de ser mares, de portar un infant al món, amb la gran responsabilitat que això representa. La vida d'aquestes professionals sanitàries era dura. S'aixecaven a qualsevol hora, dormien poc i

¹ Segons el dicc.iec.cat, *llevadora, comare*: tècnic sanitari preparat per a assistir les dones durant el part.

havien de tenir la força suficient per ajudar les futures mares a dirigir el part i a tenir la criatura.

A Inca, durant els anys 30 i 40 del segle passat, quan Jerònima va iniciar-se en el seu ofici, hi havia dues dones que com ella ja exercien la mateixa professió de comare i de les quals no ens ha estat possible trobar més informació. Una d'elles és Antònia Pons Moranta, nascuda a Vic el 18 d'abril de 1902. Filla de guàrdia civil, tenia domicili a Binissalem quan va partir a Barcelona, on va estudiar i feu les pràctiques entre els anys 1922 i 1924. Tenia la consulta al carrer de l'Àngel, 5 i era la comare titular d'Inca ja a l'any 1931 fins que es va jubilar el mes de juny de 1973. També hem pogut localitzar, gràcies al llibre de la Contribució industrial de l'Ajuntament, a Consuelo Marqués Sanz, amb la consulta a la plaça d'Orient i que va exercir com a mínim entre els anys 1931 i 1933.

Segons les investigacions realitzades per la professora de la UIB Gloria Gallego Caminero, i que recull a la seva tesi doctoral "El proceso de profesionalización sanitaria y la transición demogràfica en Mallorca (1848-1932)", UIB, 2009, al llarg dels segles XIX i XX un seguit de persones d'Inca, vint-i-tres en total, es varen dedicar als estudis sanitaris. Així trobam odontòlegs, llicenciats en Medicina i Cirurgia, en Farmàcia, Veterinària. Tots ells eren homes i sols hi ha una dona, Matilde Matri? Esteva, i precisament també ella era comare.

Figura 1. Façana de la Clínica Ferrer, situada a la Gran Via d'Inca.

Jerònima Ferrer va ser una dona valenta que, un cop acabada la Guerra Civil l'any 1939, no dubtà a sortir de l'illa per traslladar-se a Valladolid per tal d'assolir la formació necessària per a la realització d'un treball que li permetés llibertat econòmica, no gens habitual en una dona d'aquella època. La seva va ser una vida amb molta feina i, per altra banda, no exempta de certa polèmica.

Algunes de les fonts consultades en la realització d'aquest estudi han relacionat la comare Ferrer amb la denúncia de 1977 contra la Clínica Ferrer per robatori de nadons. No hem trobat cap

fonament a aquestes versions, que consideram fruit de la confusió: segons el DdeM les actuacions es varen arxivar per manca de proves i tanmateix la comare, personalment, mai va ser objecte ni de la denúncia, ni de sospita. Encara que reconeixem l'innegable interès que suscita la matèria, indiscutiblement la investigació de la qüestió que afectà la Clínica bé mereix un futur estudi.

-Les fonts

Aquest estudi s'ha pogut dur a terme gràcies a la col·laboració de part de la família de Jerònima a través d'una sèrie d'entrevistes personals a les nebodes Francisca i Catalina Ferrer Genestra, i a la filla del seu nebot Antoni, Maria Ferrer Payeras. A part, també hem entrevistat gent que la va conèixer, com ara Bartomeu Aloy, Jaume Reus Capó, Joan Truyols, Paquita Ramon Ramon i Caterina Valriu; Miquel Balle Palou i el cronista oficial d'Inca Gabriel Pieras Salom; personal sanitari com ara Antònia Domenech i la professora de la UIB Gloria Gallego Caminero. Les informacions orals s'han vist ampliades gràcies a la consulta de l'Archivo Universitario de la Universidad de Valladolid, l'Arxiu Històric de l'Ajuntament d'Inca i l'Arxiu del Registre Civil dels Jutjats d'Inca.

-Altres estudis semblants, relacionats, hipòtesis

No tenim coneixement d'altres estudis semblants a Inca pel que fa al món sanitari i creim que aquest pot ser un bon inici per seguir investigant les persones que són mencionades al llistat anterior, elaborat per la professora Gloria Gallego Caminero, i també les dues comares que començaren a exercir als anys 30 del segle passat, per a la fi tenir una idea general i àmplia de la gent que a Inca, i al llarg de dos segles, es va decidir per estudiar alguna de les modalitats de la medicina.

-Llista de professionals sanitaris naturals d'Inca

Aquest llistat sols arriba fins a l'any 1932, ja que a partir d'aquell any els llibres varen desaparèixer de l'Arxiu, segurament per llevar validesa per part de les autoritats feixistes del moment als títols atorgats durant el temps de la República

LOCALITZACIÓ	NOM	UNIVERSITAT	DATA TITULAR	TÍTOL
AGA llibre 880	Alzina Segui, Bartolome	Madrid	20/11/1928	Odontòleg
AGA llibre 881	Amer Bibiloni, Miguel	Madrid	04/08/1932	Odontòleg
AGA llibre 98	Balaguer Alonso, José	Madrid	14/12/1925	Llic. en Medicina i Cirurgia

LOCALITZACIÓ	NOM	UNIVERSITAT	DATA TITULAR	TÍTOL
AGA llibre 61	Balle Ramis, Pedro	Barcelona	07/07/1862	Llic. en Farmàcia
AGA llibre 104	Beltràn Mas, Andrés	València	28/12/1880	Practicant
AGA llibre 94	Bennassar Janer, Guillermo	Barcelona	30/11/1887	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 91	Bennassar Rullan, Pedro Jose	València	30/11/1887	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 92	Borras Mulet, Sebastian	Barcelona	02/10/1876	Llic. en Medicina
AGA llibre 94	Domenech Llompart, Jaime	València	01/03/1884	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 98	Ferrer Truyols, Miguel	Saragossa	15/06/1882	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 92	Garau Mulet, Antonio	Barcelona	04/12/1878	Llic. en Farmàcia
AGA llibre 98	Grau Pujol, Antonio	Barcelona	07/03/1919	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 98	Grau Pujol, Juan	Barcelona	01/08/1911	Llic. en Farmàcia
AGA llibre 92	Llabrés Llompart, Gabriel	València	26/12/1876	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 105	Matri? Esteva, Matilde	Barcelona	14/11/1894	Comare
AGA llibre 122	Noguera Batle, Andrés	Madrid	22/09/1901	Veterinari 1ª
AGA llibre 488	Ports? Caimari, Joaquim	Barcelona	16/11/1901	Llic. en Medicina

LOCALITZACIÓ	NOM	UNIVERSITAT	DATA TITULAR	TÍTOL
AGA llibre 107	Pujol Martorell, Juan	Madrid	04/09/1923	Odontòleg
AGA llibre 94	Roca Arrom, Guillermo	Barcelona	21/02/1885	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 120	Rosselló, Jaime	Barcelona	01/01/1851	Ferrador
AGA llibre 97	Sampol Antich, Miguel	Barcelona	17/11/1920	Llic. en Medicina i Cirurgia
AGA llibre 489	Tugores Martorell, Jaime	Barcelona	24/01/1905	Llic. en Farmàcia
AGA llibre 94	Domenech Llopart, Jaime	València	01/03/1884	Llic. en Medicina i Cirurgia

Taula 1. Professionals sanitaris nascuts a Inca identificats a l'Arxiu General de l'Administració (1847-1932). Font: Gloria Gallego Caminero. Tesi doctoral. UIB, 2009. "El proceso de profesionalización sanitaria y la transición demográfica en Mallorca (1848-1932)".

2. LA FAMÍLIA

Jerònima Ferrer Reus, *sa Comare Borraxona*, va néixer a Inca el 12 d'agost de 1914 a les 22.00 hores. Es va casar amb Miquel Rosselló Quetglas, de Maria de la Salut, i no tengueren descendència.

En néixer Jerònima els pares, Antoni Ferrer i Grau i Catalina Reus Campins, tenien 44 i 43 anys respectivament. De professió el seu pare era selleter² i la mare es dedicava a les tasques de casa, a més d'ajudar el marit en les feines del taller.

Els germans de Jerònima eren, per ordre de naixement: Joan, Ramon, Antoni, Francesc i Jerònima, que era la més petita. Les dates de naixement respectives eren: Joan, 1906; Ramon, devuit mesos més tard; Antoni, dos anys després; Francesc, dos anys més tard; i Jerònima, el 1914. Entre el més gran, Joan, i ella hi havia vuit anys de diferència. Precisament va ser aquest qui va continuar amb l'ofici familiar de selleter i es va casar amb Maria Genestra Mateu, amb qui van tenir dues filles: Catalina, casada amb Jaume Aloy Cantarellas, amb qui tenen un fill anomenat Tomeu, i Francisca, que és fadrina; i un fill, Antoni,

² *Selleter*. Segons l'*Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera*, amb aquest terme es denomina l'ofici i el nom de la persona dedicada a la fabricació, la preparació i la venda dels guariments que es posaven els animals de tir o de càrrega, amb la finalitat d'ajudar els homes en les diferents tasques agrícoles.

casat amb Maria Payeras Ginard, el matrimoni del qual van néixer una filla, Maria, i dos fills, Joan i Jaume. Ramon tenia una fàbrica de sabates. Es va casar amb Maria Coli Cerdà i van tenir una filla, Catalina, casada amb Pasqual Oliver. Antoni Ferrer Reus era el pagès de la casa i, quan no tenia feina al camp, ajudava al taller de selleter del seu germà Joan. Era fadrí. Francesc feia de tallador a la fàbrica de Can Payeras. Es va casar amb Joana Llompart Fàbregas i no varen tenir descendència. Jerònima, la més jove dels cinc germans, era comare de professió, es va casar amb Miquel Rosselló Quetglas i no tengueren descendència.

A Ramon Ferrer, el segon dels fills, li agradava pintar, i entre les seves obres hi ha un retrat dels pares.

A la família els deien de malnom de *Cas Borraxó*,³ degut que un avantpassat seu es dedicava a fer borratxes de cuir.

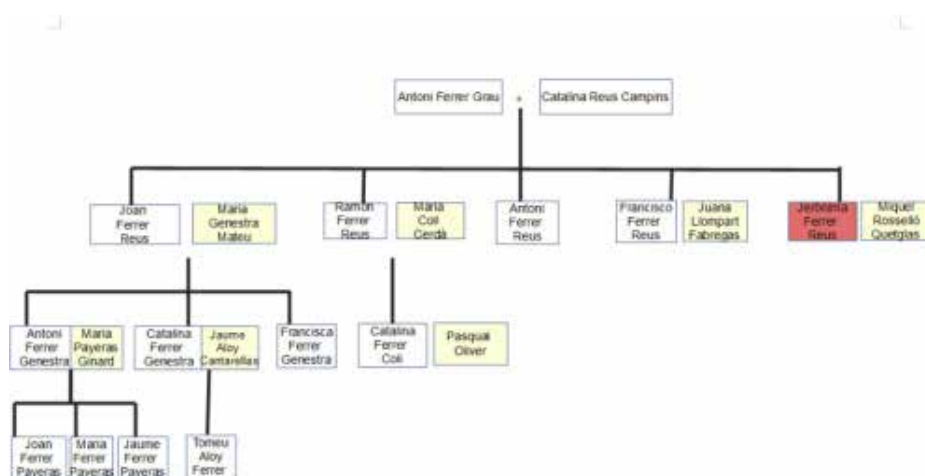

Figura 2. Arbre genealògic de la família.

3. LLOCS ON VA VIURE

Jerònima va néixer i va viure de jove al carrer dels Hostals, 2, actual plaça d'Espanya d'Inca, amb la seva família. Després, l'any 1942, un cop acabats els estudis de Comare a Valladolid, el seu germà gran Joan, que tenia 35 anys, es va casar i passà a viure al carrer de Can Vidal, 3, casa al costat de la qual Jerònima, a part de ser la seva residència habitual, hi va establir la seva consulta de comare.

Ella va continuar vivint amb la mare fins que aquesta va morir l'any 1951. En rebre l'herència tenia 37 anys, i el germà Joan es va quedar amb la casa pairal i

³ *Borratxó/borratxa*: boteta de cuir amb un broc, de banya o d'altra matèria sòlida, que serveix per dur vi o altra bevenda i beure al galet.

ella passà a viure al carrer de Can Vidal, 3, on abans havia viscut en Joan; una planta baixa on Jerònima atenia les futures mares, amb un pis on hi havia les habitacions. La casa era de lloguer i propietat de Paquita Ramon Ramon, dona de Bernat Mateu, fill del batlle republicà Antoni Mateu Ferrer, i qui als anys 50 va ser un destacat futbolista del Constància. Cal tenir present que com a mínim entre els anys 1931 i 1943 el pare de Jerònima pagava, segons el llibre de la Contribució industrial d'Inca, l'impost d'activitat per un local al carrer de la Sirena.

Amb el repartiment de l'herència a la comare li va tocar, entre d'altres, la casa situada al carrer de Sant Vicenç de Paül, 9, veïnat de la casa que tenia el seu germà Antoni, i on amb el temps passaria a viure i a sobre de la qual, segons permís d'obres sol·licitat a l'Ajuntament el 20 de juliol de 1954 i atorgat el 5 d'agost del mateix any, hi feu construir els dos pisos que donen a l'actual carrer de la Perla, 1, i que en principi es varen llogar. La casa de planta baixa primigènia els havia tocat en herència de part de Bartomeu Payeras Tortella, fotògraf de professió, que feu hereva Catalina Reus Campins, la seva neboda i mare de na Jerònima.

Amb els anys, la illeta que es formava entre la plaça d'Espanya, el carrer de Sant Bartomeu i el carrer de Can Vidal es va vendre per construir-hi un gran edifici. Aquesta construcció possibilità l'obertura del carrer de Can Dureta i que aquest es perllongàs fins al carrer de la Glòria. Amb l'inici de les obres l'any 1973, la família de Jerònima va vendre la casa pairal, igual que també es va vendre la casa llogada per Jerònima on tenia l'habitatge i la consulta, al carrer de Can Vidal, 3. D'aquesta manera Joan Ferrer va bescanviar la casa per un local als baixos del mateix edifici, on va poder seguir tenint un petit taller i continuar amb el seu ofici, a més d'un pis on poder viure. Jerònima l'any 1969, tot i que a ella li agradava molt viure a la plaça, passà a viure a la casa de la seva propietat al carrer de Sant Vicent de Paül, número 9, que llavors tenia llogada, fins que al novembre de 2008 li esdevingué la mort a l'Hospital de Manacor, després d'haver passat per l'Hospital d'Inca i d'haver-hi estat derivada, per mor de les cures paliatives que necessitava, després d'uns mesos (setembre/octubre) ingressada a la Residència de Cala Rajada.

El marit, Miquel Rosselló Quetglas, va morir a casa, al carrer de Sant Vicenç de Paül, 9, el 3 de desembre de 2015 a l'edat de 91 anys, després d'haver patit una malaltia que el va mantenir postrat al llit els darrers anys de la seva vida, cosa que l'impedia sortir d'entre les quatre parets que emmarcaven l'habitació i que feu que els últims anys hagués de rebre assistència per la seva impossibilitat de moure's.

4. MÓN MORAL

Pel que fa a les seves idees religioses, era una dona profundament creient. Quan va fer testament l'any 2005 feu hereves les seves quatre nebodes, però deixà en usdefruit tots els seus béns al seu home Miquel Rosselló, posant la

condició que cada mes s'havia d'oficiar una missa en sufragi de la seva ànima. Al seu testament especificà que aquesta tasca la duqués a terme Alfonso Vivern Jaume, frare franciscà del TOR i sacerdot, el qual va estar al convent d'Inca en dos períodes, els compresos entre 1993 i 1997 i del 2000 al 2005.

Veïnat de la casa, al carrer de Sant Vicent de Paül, hi havia la del seu germà Antoni. Ambdós, ja que no tenien descendència directa, i de la mateixa manera que els havia tractat en vida, ajudant-los econòmicament sempre que havia estat precis –sobretot a l'hora de realitzar els seus estudis–, repartiren els seus béns entre els nebots com si aquests fossin fills seus. Amb el pas del temps tota l'herència es va vendre, llevat d'un tarongerar situat al camí de Son Bennassar que era de la mare de Jerònima, i que a hores d'ara encara pertany a la família.

5. MÓN POLÍTIC

Segons consta a l'Arxiu Històric d'Inca Jerònima pertanyia a la Sección femenina de Falange Española Tradicionalista y de las JONS. A la seva fitxa consta: "Modelo A. Sección personal local. Expediente 219". No hi consta la data en què s'hi va donar d'alta. Un cop comprovat el cens de Falange, trobam també la fitxa del seu germà Ramón, que s'hi va afiliar el mes de juliol de 1936.

Segons les fonts familiars consultades, ambdós ho devien ser més per interessos de la feina que no per ideologia política. Com podrem comprovar més tard, el Govern exigia un certificat d'adhesió al Moviment per poder exercir qualsevol tasca pública. Dins aquell context històric en què el poder analitzava amb ull crític qualsevol ciutadà i en què es duïen a terme depuracions socials i laborals, era important no ser objecte de sospita i trobar-se allunyat d'ideologies contràries al feixisme imperant en aquell moment. Això ens pot dur a pensar que a la comare se li va fer necessari per poder exercir la seva professió afiliar-se al Moviment i estar en possessió del carnet de Falange.

6. GUSTOS PERSONALS

Li agradava molt llegir. Estava subscripta a la revista *Selecciones del Reader's Digest*, una revista molt de moda entre els anys 50 als 80; la primera edició a l'Estat espanyol és de 1952, i oferia articles originals, resums de llibres, acudits, anècdotes i altres temes breus. Entre les seves lectures preferides hi havia un clàssic com és *El Quijote* de Miguel de Cervantes i *Lo que el viento se llevó* de l'autora Margaret Mitchell, i que l'any 1939 es va dur al cinema, tot i que no es va estrenar a l'Estat espanyol fins al novembre de 1950 per culpa de la censura. En fer-ho fou tan gran el seu èxit que les cues que es formaren al Teatre Principal d'Inca eren tan llargues que per força havien de passar per davant de ca na Jerònima, ja que ella vivia al carrer de Can Vidal, continuació del carrer del Teatre. Li agradava la música i sovint escoltava la ràdio. Era una

dona molt manyosa amb les feines manuals, com ara l'elaboració de jerseis i bufandes de punt i ganxet, de tal manera que la primera roba que va tenir la neta del seu germà, Maria Ferrer, foren uns jerseis fets a mà per Jerònima.

7. MAPA SENTIMENTAL

Les nebodes la tenen present com una dona molt afable i social. Recorden que quan eren petites passaven tot el dia a ca seva junt amb les seves amigues. La seva era una casa molt freqüentada per les amistats de la comare.

Jerònima, abans de casar-se amb Miquel, havia tengut un pretendent de Sant Joan, del qual estava molt enamorada, però la cosa no va anar bé. Després en va tenir d'altres fins que es va posar a festejar amb Miquel, qui amb el temps esdevindria el seu marit, i a qui va conèixer aproximadament l'any 1950 gràcies que una amiga comuna que tenia una bodega a la carretera de Palma, de la qual ell era proveïdor com a representant de diverses marques de licors, els va presentar. Ell era deu anys més jove que ella (Jerònima havia nascut el 12 d'agost de 1914 i Miquel, el 6 de gener de 1924). Festejaren aproximadament uns deu anys i es varen casar tard, el 29 de setembre de 1960, a Lluç, on en Miquel havia estudiat de blavet i a on li feia il·lusió casar-se. Allà feren el dinar de noces amb la família pròpia, els germans i les cosines d'ella, i els pares i la germana de Miquel, no sense una certa tibantor, ja que la família de Jerònima no veia amb bons ulls aquell matrimoni. La parella no tengué fills, un fet curiós en una persona que va dedicar la seva vida a ajudar a dur infants al món.

8. ELS ESTUDIS DE COMARE

Per ser comare en aquella època la persona interessada havia de tenir 20 anys complerts, estar casada i un expedient de bona conducta. En el cas de ser fadrina, havia de menester un permís del pare i un escrit del rector del poble. En els estudis de Comare l'any 1901 s'introduí un examen d'ingrés com a requisit previ per realitzar la matrícula, es dividia l'ensenyament en dos cursos, primer i segon any, s'ampliaven els coneixements teòrics (nocions d'obstetrícia, intoxicats i asfixia). S'havia de realitzar una pràctica hospitalària d'un mínim de dos anys. Per Reial ordre de 28 de desembre de 1929 s'establí la col·legiació obligatòria. De manera que el 18 de gener de 1930 es constituí el Col·legi Oficial de Practicants de Palma de Mallorca. El 26 de novembre de 1945, i per Reial decret, de 4 de desembre de 1953, s'unificaren els estudis d'Infermeria, Practicant i Comare en el d'Ajudant Tècnic Sanitari, masculí o femení.

Avui en dia la carrera de Comare no és independent com en aquell temps. Es varen crear els de Practicant i Comare a partir de la Llei Moyano el 1858 i els d'Infermeria, el 1915. Els tres s'unificaren en els d'ATS, i ara els trobam com una especialitat del Grau d'Infermeria que es cursa a través del programa IIR (Infermera Interna Resident).

A casa dels pares de Jerònima tenien possibilitats econòmiques. La seva família es trobava en possessió de terres i de doblers. El seu pare tenia un taller de selleter a la plaça d'Espanya d'Inca (carrer dels Hostals, 2), i arribà a tenir entre 7 i 16 homes, segons les diverses fonts familiars consultades, treballant per a ell donat que tenien molta feina.

Abans de comare, Jerònima no havia treballat fora de casa. Com la majoria de les al·lotes joves d'aquell temps, ajudava en les tasques de la llar, cosia camises als germans, els brodava les inicials amb punt de creueta. Però aquest panorama no li devia agradar gaire, i quedar a fer les feines de ca seva, amb tants d'homes, no estava fet per a ella.

Era una al·lota molt inquieta, i amb aquestes perspectives va decidir estudiar alguna cosa que li asseguràs un futur laboral independent. Ja era gran quan li va venir la idea d'estudiar de comare, i probablement aconsellada pel metge Miquel Ferrer Truyols, el metge Vetlla, molt amic de la família i que, tot i el llinatge, no tenien parentiu, va decidir seguir els estudis universitaris i treure's la carrera. Ell mateix degué ser qui li va recomanar anar a Valladolid, ja que la universitat d'allà tenia molt bona fama pel que fa a la facultat de Medicina.

Havia realitzat els estudis primaris amb les monges blaves a l'edifici situat al carrer de l'Àngel, 2, un espai que amb la marxa de les monges en va transformar els usos i actualment hi té la seva seu la Fundació Cultural es Convent, promoguda per l'empresari i mecenes inquer Pere Pasqual Gual. A part de ser la seu de la Fundació, també dona cabuda a un seguit d'associacions socials i culturals amb seu a Inca.

Ja de més gran, durant els cursos 1938-1939, va cursar primer de batxillerat, que va aprovar en convocatòria ordinària, i segon, en convocatòria extraordinària, i al curs 1939-1940 el tercer de batxillerat en convocatòria ordinària, al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

El setembre de 1940 va aprovar l'assignatura de Fisiologia i Higiene (estudis de Comare) al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca i va iniciar els estudis a la Universitat de Valladolid (curs 40-41).

Segons l'expedient dels seus estudis provinent de la Universitat de Valladolid, Jerònima s'hi va matricular a la carrera de Comare a una edat que podem considerar ja major, tenia 26 anys, ateses les circumstàncies esdevingudes amb la Guerra Civil (1936/1939) i per les quals va haver d'esperar que aquesta finalitzàs per poder desplaçar-se fora de l'illa. Pel que fa al viatge, hem localitzat un permís patern davant el secretari de l'Ajuntament perquè Jerònima pogués viatjar per anar a estudiar a Valladolid la carrera de comare. Alguna de les fonts consultades diuen que el seu germà gran Joan la va acompanyar amb vaixell fins a Barcelona. Des d'allà ella va fer la resta del viatge sola amb tren fins a Valladolid. Aquest fet ens donaria la

idea d'una dona molt valenta, la qual, acabada la Guerra, emprèn un viatge de llarga distància amb tren. Una altra font, en canvi, comenta que el germà l'acompanyà fins a Valladolid. El motiu de l'acompanyament no és altre que durant aquell temps estava mal vist que una dona viatjàs sola i, donada l'edat avançada del pare, al voltant dels 70 anys, la família va prendre la decisió que fos el germà major qui anàs amb ella.

Segons consta a l'expedient acadèmic de la Universitat de Valladolid, li hem localitzat dues residències, primer a la Plaza Mayor, 43 (28 d'abril de 1941) i després a la Calle Torrecilla, 13 (27 d'agost de 1941), on va allotjar-se mentre estudiava la carrera. Segons les fonts familiars consultades, a Valladolid va viure a una residència de monges.

Labril de 1941 el Dr. Antonio Grau i Pujol, comandant del cos de sanitat militar inscrit al Col·legi de Metges de Balears amb el número 551, va certificar que Jerònima havia assistit durant 15 mesos a les operacions i parts practicats, i a cures realitzades als malalts hospitalitzats a la clínica on ell treballava, i que no era altra que l'Hospital Militar de Palma, on el doctor Grau va estar destinat durant la Guerra Civil amb el títol de comandant metge cirurgià. D'ell se sap que el 30 d'agost de 1943 va travessar la frontera d'Irun amb la División Azul i que l'1 de gener de 1944 figurava com a director de l'Hospital de Riga (Letònia), i que continuà a l'Hospital el març del mateix any.⁴

El mes d'abril de 1941 Jerònima sol·licitava ser examinada del primer any del curs de comare per la facultat de Valladolid per donar validesa acadèmica als estudis que hi havia fet. En aquest moment tenia el domicili a la Plaza Mayor, 43, de Valladolid. Al curs 1940-41 va aprovar en convocatòria ordinària el primer any de Comare (Anatomia de l'Exterior, etc.) i pel mes de maig de 1941 va sol·licitar al director general d'Ensenyament Superior i Mitjà que se l'eximís de realitzar l'examen d'ingrés a la Universitat, al·legant que havia aprovat les assignatures que s'exigien per a la carrera de Comare a l'Institut Nacional d'Ensenyament Mitjà de Palma, segons el Pla d'Estudis de 1934. Aquest escrit es va donar d'entrada al Ministeri d'Educació el juny de 1941. El mes de juny d'aquell any el degà de la facultat de Medicina de la Universitat de Valladolid va presentar una certificació oficial d'estudis expedida a favor de Jerònima Ferrer Reus. El mes de juliol es va expedir el document per part del catedràtic de la Universitat de Valladolid que certificava que Jerònima havia realitzat les pràctiques de segon curs de comare "con gran aprovechamiento y laboriosidad". El mes d'agost va sol·licitar presentar-se a la convocatòria extraordinària i examinar-se per als estudis de segon any de Comare. En aquell moment tenia com a domicili el carrer Torrecilla, 13, quart (pis) principal a Valladolid. Durant el curs 1940-41 va aprovar en convocatòria extraordinària de setembre el segon any de Comare (Operatòria i Nocions d'Obstetrícia), i el mes de desembre es va remetre l'expedient de consignació dels drets per a l'expedició del títol professional de llicenciada en Comare.

⁴ <http://memoriablau.es/viewtopic.php?f=13422>.

Va esser a l'any 1942 quan es va treure el títol de Comare a la Universitat de Valladolid.

9. LA FEINA DE COMARE

En tornar a Mallorca amb els estudis fets, Jerònima es va col·legiar, segons consta al registre del Col·legi Oficial de Comares de Balears amb data de 26 de gener de 1942, i amb el 70 de número de col·legiada. Va començar a exercir de llevadora l'any 1942, i donava servei al SOE (una assegurança obligatòria per malaltia creada el 1942 i que fou el primer règim de protecció per malaltia, de caràcter obligatori, establert a l'Estat) i a particulars, segons consta a la seva fitxa de col·legiació. Un dels primers infants que va dur al món va ser el fill d'una cosina, Catalina Reus, i que, si fos viu a dia d'avui (any 2021), tendria 79 anys. Altra gent que ajudà a néixer són Bartomeu Aloy o Jaume Reus Capó, que en l'actualitat en tenen 78. Pel que fa a la quantitat d'infants en el naixement dels quals participà, tot i que sabem que foren molts, a falta d'un registre exacte no tenim constància escrita de la quantitat, encara que, segons consta en un article a la revista Fent Carrerany escrit pel seu marit Miquel Rosselló, durant els seus 42 anys d'exercici com a comare Jerònima ajudà a donar a llum més de 12.000 infants; una xifra que pot semblar exagerada, ja que això comportaria una mitjana d'1,25 infants cada dia durant els 42 anys d'exercici, cosa que sembla poc probable. Segons consta als llibres dels registres dels Jutjats d'Inca entre els anys 1942 i 1984, sumen un total de 9.768 infants els nascuts a Inca, i cal tenir en compte que ella no era l'única comare que exercia, tot i que també hem de tenir en compte que assistia parts a pobles de la comarca, com ara Selva.

El mes de març de 1952 va sortir publicat el seu nomenament a l'escalafó provisional al cos de practicants a la *Revista informativa professional. Medicina y Cirugía Auxiliar. Órgano del Consejo General de Colegios de Practicantes de España. Cuerpo de practicantes de asistencia publica domiciliaria*, amb data març de 1952 i copiat del BOE núm 54, corresponent a dia 23 de febrer de 1952. Volem ressenyar que en aquest BOE surten les bases per poder optar a una plaça mitjançant oposició de practicant. a) Certificat d'acta de naixement. b) Certificat d'antecedents penals. c) Certificat de bona conducta expedit per l'autoritat municipal. d) Certificat facultatiu de no tenir defecte físic. e) Certificat d'adhesió al Moviment. f) Títol de Practicant o certificat que acrediti haver fet el dipòsit corresponent per a la seva expedició. g) Els documents que consideri de valor meritori per al concurs. Va ser sis anys més tard que es va donar d'alta com a ATS degut a un canvi de legislació pel que fa a la reunificació de cossos de comare, infermeres i practicants. Segons consta a la fitxa d'alta al Col·legi d'Infermeres, ho feu dia 1 de maig de 1958.

Treballava com a comare pel seu compte compaginant-ho amb les guàrdies de llevadora a l'Institut Nacional de Previsió, que tenia la seu a Inca al carrer de Ramon Llull. L'INP era un organisme de protecció social creat el 1908 i que

va existir fins al 1978. Va constituir la primera institució oficial encarregada de la seguretat social i de l'assistència sanitària a Espanya, i entre les seves cobertures sanitàries tenia des de l'any 1929 una assegurança obligatòria de maternitat, la qual tenia, entre altres prestacions, l'assistència facultativa en l'embaràs i en el part. A aquests efectes, l'INP establí els primers convenis amb les organitzacions professional de metges, farmacèutics i comares. A més, treballava pel seu compte i feia guàrdies a la Clínica Tugores de sa Pobla, que en els anys 70 va ser una clínica de maternitat on desenvolupaven tasques sanitàries les monges franciscanes de sa Pobla.

També va treballar a la Clínica Ferrer d'Inca, a les ordres del doctor Andreu Ferrer Figuerola (metge militar). Al mateix temps feia guàrdies al PAC i acompanyava, a partir de la seva obertura a l'any 1955, les embarassades a l'Hospital de Son Dureta (inaugurat amb el nom de Residència Sanitària Verge de Lluç) quan havien de donar a llum.

Segons la seva família i diverses fonts orals que tengueren contacte directe amb ella, era una dona molt feïnera, s'aixecava a qualsevol hora en què fos necessari atendre i vetllar les embarassades al moment de dur un infant, mai tenia peresa per assistir un part i fer el seguiment durant els dies posteriors al naixement, un temps necessari en què cuidava de la mare i la criatura. Depenent dels embarassos, hi havia dies en què assistia fins a tres parts i en altres ocasions no en duia cap en tota una setmana. Depenia si hi havia criatures per néixer. Als anys que ella va exercir la seva professió, com hem pogut comprovar anteriorment a la nota de l'arxiu del registre dels Jutjats d'Inca (9.768 naixements), foren anys de molts de naixements, i coincidí amb el famós baby-boom dels anys 60. A vegades les nebodes l'acompanyaven, i a elles els feia molta il·lusió. Recorden que quan Jerònima anava al bateig dels nadons que ella havia ajudat a dur al món després sempre es recordava d'elles i els duia alguns dolços de la festa.

Per tal de realitzar millor la seva tasca com a comare i procurar una millor atenció a les dones embarassades que vivien fora del nucli urbà, es va treure el carnet de conduir, aproximadament l'any 1958, i es va comprar un Seat 600. Sembla que no era gaire bona conductora, i per aquest motiu el seu marit Miquel l'acompanyava a moltes de les visites que havia de realitzar fora de la ciutat.

Es va retirar el 1984 quan va complir 70 anys, i durant la seva vida va rebre diversos homenatges i reconeixements. Així, quedà en possessió de la medalla pel reconeixement a la trajectòria professional com a comare, i el 21 de febrer de 1999 va rebre l'homenatge del Sindicat Obrer la Pau, d'Inca, presidit per Sebastià Batlle.

Jerònima va passar els últims mesos al llit. Primer a casa seva, després a l'Hospital d'Inca, a la Residència de Cala Rajada, i finalment la ingressaren a l'Hospital de Manacor, on va morir el 10 de novembre de 2008 a l'edat de 94

anys. Jerònima està enterrada a Inca, a la tomba familiar. Miquel, el seu marit, va morir a Inca el 3 de desembre de 2015 a l'edat de 91 anys, i està, per voluntat manifestada, enterrat a Maria de la Salut, poble que el va veure néixer.

10. DADES BIOGRÀFIQUES

1914. 12 d'agost. Neix a Inca.

1937. 5 de novembre. Aprova examen d'ingrés per estudiar batxillerat a l'Institut d'Ensenyament Mitjà Ramon Llull de Palma.

1938-1939. Aprova primer de batxillerat en convocatòria ordinària al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

1938-1939. Aprova segon de batxillerat en convocatòria extraordinària al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

1939-1940. Aprova tercer de batxillerat en convocatòria ordinària al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

1940. 16 de setembre. Aprova l'assignatura de Fisiologia i Higiene (estudis de Comare) al Col·legi Beat Ramon Llull (Sant Francesc) d'Inca.

1940. Inici dels estudis a la Universitat de Valladolid (curs 40-41).

1941. 10 d'abril. El Dr. Antonio Grau i Pujol, comandant del cos de sanitat militar inscrit al Col·legi de Metges de Balears amb el número 551, certifica que ha assistit durant 15 mesos a les operacions i parts practicats, i cures practicades als malalts hospitalitzats a la seva clínica.

1941. 28 d'abril. Sol·licita ser examinada del primer any del curs de Comare per la facultat de Valladolid per donar validesa acadèmica als estudis que ha fet a la mateixa facultat. En aquest moment té domicili al carrer dels Hostals, 2, d'Inca i a la Plaza Mayor, 43, de Valladolid.

1940-41 Aprova en convocatòria ordinària el primer any de Comare (Anatomia de l'Exterior, etc.).

1941. 16 de maig. Sol·licita al director general d'Ensenyament Superior i Mitjà que se l'eximeixi de realitzar l'examen d'ingrés a la Universitat, al·legant que ha aprovat les assignatures que s'exigeixen per a la carrera de Comare a l'Institut Nacional d'Ensenyament Mitjà de Palma segons el Pla d'Estudis de 1934. Se'n dona entrada al Ministeri d'Educació el 5 de juny de 1941.

1941. 25 de juny. Antoni Ferrer, el pare, signa el permís davant el secretari de l'Ajuntament perquè la seva filla Jerònima pugui viatjar per anar a estudiar a Valladolid la carrera de Comare.

1941. 27 de juny. El degà de la facultat de Medicina de la Universitat de Valladolid presenta certificació oficial d'estudis expedida a favor de Jerònima Ferrer Reus.

1941. 9 de juliol. Expedició de document per part del catedràtic de la Universitat de Valladolid en què certifica que ha realitzat les pràctiques de segon curs de Comare "con gran aprovechamiento y laboriosidad".

1941. 27 d'agost. Sol·licita presentar-se a la convocatòria extraordinària i examinar-se per als estudis de segon any de Comare. En aquest moment té com a domicili plaça d'Espanya, 2, a Inca i el carrer de Torrecilla, 13, quart (pis) principal a Valladolid.

1940-41 Aprova en convocatòria extraordinària de setembre el segon any de Comare (Operatòria i Nocions d'Obstetrícia).

1941. 10 de desembre. Remissió de l'expedient de consignació dels drets per a l'expedició del títol professional de llicenciada en Comare.

1942. 26 de gener. Data d'expedició del títol de Comare per la Universitat de Valladolid. Núm. de registre 106, núm. de foli 5. Donant servei al SOE (Seguro Obligatorio de Enfermedad) i a particulars a Inca.

1942. 26 de gener. Es dona d'alta al Col·legi Oficial de Comares de les Balears amb el número 70.

1944. Obté el títol de col·legiada.

1950. Coneix Miquel Rosselló, amb qui es posa a festejar.

1951. Juny. Rep en herència la casa propietat de la mare del carrer de Sant Vicenç de Paül, 9.

1952. 23 de febrer de 1952. Surt publicat al BOE núm. 54 el seu nomenament, en què se l'admet al cos de practicants d'assistència pública domiciliària.

1952. Març. Surt publicat a la "Revista informativa professional de Medicina i cirurgia. Orgue del consell general del Col·legi de practicants d'Espanya.

1954. 5 d'agost. Se li concedeix la llicència d'obra per ampliar en dos pisos la casa del carrer de Sant Vicent de Paül, número 9, cantonada amb el carrer de la Perla, 1, portal aquest per on s'entra als pisos.

1958. 1 de maig. Alta com a practicant.

1960. 29 de setembre. Es casa a Lluç amb Miquel Rosselló Quetglas.

1969. Va a viure al carrer de Sant Vicenç de Paül, 9.

1984. Es retira de la feina. Té 70 anys.

1999. 21 de febrer. Rep homenatge del Sindicat Obrer la Pau, presidit per Sebastià Batlle.

2005. 10 de febrer. Fa testament i té 90 anys.

2008. 10 de novembre. Mor a l'Hospital de Manacor als 94 anys.

11. CURIOSITATS

Segons un escrit del seu marit, Miquel Rosselló –poeta de vocació i col·laborador amb diversos mitjans de premsa local com Fent Carrerany de Maria de la Salut o el setmanari *Dijous d'Inca*–, que trobam a la revista Fent Carrerany el mes de gener de 2006, hi ha una anotació i un poema dedicat a la meva muller: “Dona Jerònima Ferrer i Reus, excomare de la ciutat d'Inca. Ha treballat 40 anys amb gran sinceritat. Era la comare núm 5 registrada a la sanitat de Palma, va ajudar a dur al món a 12060 criatures.”

I

Lo primer és un gran descans,
i de Déu una benedicció
que heu guanyat amb vostre amor
de dur al món tants d'infants
carregada de suor,
de força, amor i espants.

II

Llum de vostra vocació
heu lluitat tota la vida
passant fred de nit i de dia
dins l'hivern, dins la fredor,
i amb l'estiu dins la calor
es necessita energia.

III

Molts de vespres heu passat
sense poder anar a dormir,
aquell no era nat,
i havia de ser vigilat
per donar-li bon camí.

IV

Vostè té bons sentiments
i els crits havíeu d'aguantar
i a dins vostres pensaments
passàveu uns mals moments
per a la clienta calmar.

V

Ni en l'estiu ni en la primavera,
això no es pot esperar
el qui és nat i naixerà
un camí li heu de dar
per fer la seva carrera.

VI

Vós teníeu les mans d'or
per ajudar la partera
vos éreu dolça de cor
i per fer feina una flor,
sempre éreu la primera.

VII

Éreu la millor comare
de dins el nostre regnat,
el vostre nom registrat
dins la sanitat d'Espanya
serà sempre anomenat
per tota una eternitat
i dins Inca recordada.

El que més t'estima. El teu home, Miquel Rosselló i Quetglas. Inca, 8 de gener de 2004"

12. FOTOGRAFIES DEL PERSONATGE

Figures 3 i 4. Jerònima, al seus anys d'infantesa i joventut.

Figura 5. Miquel Rosselló Quetglas i Jerònima Ferrer Reus el dia de les seves noces.

Figura 6. Jerònima en els seus darrers anys a ca seva.

13. CONCLUSIONS

Ens trobam sovint amb que les figures objecte d'anàlisi com el cas que ens ocupa són masculines. La comare Jerònima Ferrer s'allunya del patró habitual d'estudi i llança un missatge inspirador en clau femenina: una dona que, malgrat les dificultats que s'imposaven al seu gènere en tots els aspectes, també l'acadèmic, segueix la seva vocació per formar-se i marxa el 41 a Valladolid perseguint exercir una professió sacrificada, renunciant a gaudir d'una vida sense responsabilitats, i no va escatimar esforços desplaçant-se quan i allà on una futura mare la requeria, una feina que exigeix sang freda i determinació, especialment amb els mitjans de l'època, i en la vessant personal també va actuar des de la seva pròpia llibertat casant-se en contra de l'opinió familiar. Una dona determinada, lliure i que estimava la feminitat, perquè què hi ha més femení que la maternitat? Per altra banda, i amb no poca freqüència, les investigacions giren al voltant de víctimes heroiques de morts violentes. El missatge de Jerònima, en canvi, és de vida. Creua com un vaixell infrangible les aigües de 42 anys de canvis socials duent infants al món i ajudant les mares en el dur procés. Se la pot qualificar d'heroïna quotidiana, perquè figures com la seva forçosament contribuïren a l'evolució de la mentalitat de l'època, enfront d'una societat repressiva s'alçà una dona valenta, capaç i autònoma que estimava la vida. La llavor que ens deixà la comare Ferrer d'Inca no sols viu en els qui gràcies a ella vengueren al món, sinó també en el fet que puguem gaudir d'una societat que, lluny de ser perfecta, aspira a ser més justa i igualitària.

Pel que fa a les propostes d'investigació per a un futur treball:

- Investigar genèricament sobre el món de la sanitat a Inca per realitzar-ne una història com més completa millor.
- Fer una nota biogràfica dels personatges que surten a la taula 1.
- Per tal de donar visibilitat a les dones en el món sanitari d'Inca, cal saber qui fou la primera metgessa, odontòloga i veterinària d'Inca al segle XX?

14. BIBLIOGRAFIA I FONTS

Aquest estudi s'ha pogut dur a terme gràcies a la col·laboració de part de la família de Jerònima i de coneguts, mitjançant una sèrie d'entrevistes personals i la consulta d'alguns arxius:

- Jaume Reus Capó, conegut de la família, en data 08/06/2018.
- Catalina Ferrer Genestra, neboda, en data 27/02/2021.
- Francisca Ferrer Genestra, fillola, en data 12/03/2021.
- Maria Ferrer Payeras, filla del nebot Antoni Ferrer, en data 30/03/2021.
- Paquita Ramon Ramon, propietària de la casa del carrer de Can Vidal, 3, d'Inca, en data 12/06/2021.
- També hem entrevistat les següents persones que la van conèixer, com ara Bartomeu Aloy, Joan Truyols i Caterina Valriu Llinàs; Miquel Balle Palou, director del Col·legi Beat Ramon Llull d'Inca (2005-2016); Gabriel Pieras Salom, cronista oficial d'Inca; i Antònia Domenech, infermera de l'Hospital d'Inca.
- Dra. Gloria Gallego Caminero, professora de la UIB i historiadora d'Infermeria, i la seva tesi doctoral "El proceso de profesionalización sanitaria y la transición demográfica en Mallorca (1848-1932)", UIB, 2009, i el seu treball sobre els professionals sanitaris nascuts a Inca identificats a l'Arxiu General de l'Administració (1847-1932).
- BOE núm. 54, de 23 de febrer de 1952.
- *Medicina y Cirugía Auxiliar. Órgano oficial del Consejo General de los Colegios Oficiales de Practicantes de España*. Març de 1952.
- Un agraïment especial a Catalina Ferrer Genestra per la cessió de les imatges familiars.
- Les informacions orals s'han vist ampliades gràcies a la consulta de:
 - Archivo Universitario. Universidad de Valladolid.
 - Arxiu Històric de l'Ajuntament d'Inca.
 - Arxiu del Registre Civil dels Jutjats d'Inca.

A tots ells, gràcies pel seu testimoniatge; sense ells hauria estat difícil poder dur endavant aquest treball.

Pere Pau Capó Cantallops: el darrer batle republicà d'Inca

Jaume Reus Capó¹, Simó Reus Mestre²

1) Net de Pere Pau Capó. reuscapo.jaume@gmail.com

2) Renet de Pere Pau Capó. Llicenciat en dret. aprileyes97@hotmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.261

Paraules clau: batle, II República, repressió, memòria històrica.

Resum. *Pere Pau Capó Cantallops va ser el darrer batle que tengué la ciutat d'Inca en l'etapa de la II República. Per això mateix va ser víctima, com moltes altres persones, de la repressió institucionalitzada en què esdevingué bona part de la vida política, social, econòmica i cultural a partir del cop d'estat de juliol de 1936. La seva figura política i humanista és prou interessant perquè revisem la seva vida. Totes les paraules que anirem embastant seran en la seva memòria.*

Keywords: mayor, II Republic, repression, historical memory.

Abstract. *Pere Pau Capó Cantallops was the last mayor of the city of Inca during the Second Republic. That is why he was a victim, like many others, of the institutionalized repression in which he became much of the political, social, economic and cultural life from the coup of July 1936. His political and humanist figure is interesting enough for us to review his life. All the words we will be embracing will be in his memory.*

1. INTRODUCCIÓ

A punt de sorgir la Llei de memòria democràtica de les Corts Generals, aquest nou text legislatiu pretén ser més ambiciós amb la reparació històrica cap als defensors dels valors democràtics, des del cop d'estat del 1936 fins a la restauració democràtica, que la seva antecessora, la Llei de memòria històrica (Llei 52/2007, de 26 de desembre, per la qual es reconeixen i amplien drets i s'estableixen mesures en favor dels qui van patir persecució o violència durant la Guerra Civil i la dictadura).

Així, doncs, en el referit context, ens disposam a fer el nostre particular homenatge cap a un de tants d'aquests protagonistes involuntaris que es van veure sorpresos per uns esdeveniments polítics, militars, socials i econòmics que avui dia encara ens fan gratar entre terra resseca, recercar entre atestats inversemblants i reviure emocions contingudes...

La figura que volem recuperar per a la memòria de tot un poble és la del darrer batle de la II República, Pere Pau Capó Cantallops, qui es va veure en

la tessitura en què no es voldria veure's compromès cap representant de la voluntat democràtica d'un poble, d'haver de claudicar de la vara municipal i el que significa tot plegat, per mor de la imposició de les armes.

En definitiva, l'objectiu d'aquesta comunicació és donar a conèixer la figura del darrer batle republicà de la ciutat d'Inca: Pere Pau Capó Cantallops. Pere Pau (Pericó, per als més propers) va ser el meu padrí per part de mare. Exposarem les dades biogràfiques més ressenyables que ara com ara se'n coneixen. Ens endinsarem en la seva particular trajectòria política. Ens aturarem a la repressió que sofrí per part de les autoritats franquistes i en les seves conseqüències. Per finalitzar, recollirem els actes i reconeixements de la seva figura sota l'epígraf de la memòria històrica.

Fig. 1. Miquel Capó Buades (Búger, 1860 – Sud-amèrica, 19__ , data desconeguda).

2. BIOGRAFIA

Pere Pau Capó Cantallops va néixer a Palma l'any 1888. El govern de l'Estat estava presidit pel lliberal Práxedes Mateo Sagasta i el cap de l'Estat estava ocupat per Maria Cristina d'Habsburg-Lorena. Aquest període es coneix com la regència de Maria Cristina, mare d'Alfons XIII de Borbó, qui encara era menor d'edat en aquells dies.

Els seus pares van ser Miquel Capó Buades, de Can Pèsol, de Búger, i la seva mare, Antonina Cantallops Massip, d'Inca. El pare molt probablement fes de servent, i la mare feia de minyona o de dona de fer feines per a uns senyors de Palma, els quals, entre altres terrenys, també eren els propietaris de la finca Son Quint¹ de Palma, per aquest motiu Pere Pau nasqué a Ciutat. Fou batejat a la parròquia de Santa Eulàlia, ja que la família vivia al centre de Palma.

Pere Pau va ser el primer fill del matrimoni, si bé rere ell va néixer un altre nin, Joan.

El pare de Pere Pau, Miquel Capó Buades, emigrà cap a Sud-amèrica. Cap al 1889 marxaren els primers batallons de mallorquins d'una cruenta emigració arrossegada per una gran crisi agrària que va fer que:

l'aparell productiu illenc fos incapaç d'absorbir la creixent pressió

¹ Finca on passa part del camí Vell de Puigpunyent, un antic camí reial amb més de set-cents anys d'història i que transcorre per l'interior de la serra de na Burguesa.

demogràfica, de manera que l'únic remei per a molts dels nostres avantpassats va ser l'emigració. Avui les cròniques periodístiques parlen d'un excés de població. Les cròniques de 1889 donen notícia de deu mil mallorquins que marxaren a fer les Amèriques, el quatre per cent de la població insular.²

Miquel Capó marxà uns pocs anys més tard.

Per agreujar la situació, tant Miquel com la seva dona Antonina no sabien llegir ni escriure, per la qual cosa s'havien de fer servir de la figura de tercers més lletrats que escrivien i comunicaven oralment les missives respectives. En una d'aquelles comunicacions, Miquel pregà a la seva dona que embarcàs cap a les Amèriques, per, d'aquesta manera, reunir de bell nou a tota la família i iniciar una nova vida tots plegats lluny de l'illa que els havia vist néixer. Si més no, Antonina va decidir, tot i el dolor i l'angoixa de l'enyorança infinita, romandre amb els seus dos fills a Mallorca.

El temps anà passant. La ventura o desventura del mallorquí Miquel Capó Buades, de Can Pèsol, nascut a Búger l'any 1860, que agafà un vaixell insalubre, un modest equipatge i l'esperança ajupida a la gola, s'endinsà dins l'oceà Atlàntic per no tornar mai més. Les notícies de Miquel es van anar espaiant fins a deixar-se de rebre'n noves, i la boira va envair indefectiblement tots els records que d'ell tenien els seus familiars mallorquins.

Poc després que Miquel emigràs, Antonina, originària d'Inca, amb els seus dos infants s'establí a Inca. El temps corria com un nin darrere un cercol. Pere Pau anà creixent fins a ser un mosset i s'inicià en les arts de l'ofici de sabater. A Inca, si algun ofici era majoritari, aquest era el de fabricar calçat.

Pere Pau va conèixer Martina Socias Pons, originària de sa Pobla, nascuda l'any 1886 i amb qui s'acabaria casant de ben jove. Martina havia quedat òrfena de pare i de mare a la primerenca edat de set anys. Tenia una germana

Fig. 2. Pere Pau Capó Cantallops (Palma, 1888 – Inca, 1954).

² Buades. 2002. L'allau emigratòria de mallorquins a l'Argentina i Xile. Conselleria de Presidència. Govern de les Illes Balears; 10 pp.

i un germà. Era també de família molt humil. No havia anat mai a escola, i no sabia llegir ni escriure. De ben petita ja començà a fer feina a marjal de sol a sol.

Del matrimoni de Pere i Martina nasqueren sis fills. Van batejar els seus descendents amb els següents noms, per ordre de naixement: Miquel, Antònia, Isabel, Martina, Pere i Josep.

La feina de Pere Pau va ser la de sabater, de fet, de malnom li deien "de cas Sabater Nou"; es dedicava a fer sabates a mida, un ofici que avui dia pràcticament ha desaparegut, endemés de ser conserge o porter de la Creu Roja d'Inca (Pes des Bessó), que estava situada on ara roman el Casal de Cultura, on també vivia amb la seva dona Martina i la seva prole. En aquest indret van néixer dues de les seves filles.

Finalment, Pere Pau Capó Cantallops morí l'any 1954, a l'edat de seixanta-cinc anys, a la ciutat on jugava de nin i de la qual fou el darrer batle republicà. És veritablement un fet insòlit que des d'una posició humil i de classe treballadora representàs a tots els inquers i les inqueres a les darreries de la Segona República.

Fig. 3. Martina Socias Pons (sa Pobla, 1886 – Inca, 1964).

3. POLÍTICA

En la dècada dels anys vint, Pere Pau era un obrer més dels milers que es feien malbé les mans i la salut per aconseguir un sou minso per poder subsistir. Majoritàriament duia a terme tasques de manufacturació de sabates a tallers que de mica en mica s'anaven mecanitzant.

Pere Pau, si bé no era un il·lustrat que hagués trepitjat la Sorbona, no era cap analfabet, es defensava prou bé amb les lletres i la gramàtica, i en especial en l'oratòria.

El més destacable són les seves inquietuds sindicalistes i de compromís amb els col·lectius obrers per aconseguir millores per als més desfavorits. Per això, va participar activament en La Justícia,³ una associació d'obrers sabaters de

3 Garcia Munar, P. *et al.*, 211. Els Invisibles – Diccionari de militants, organitzacions, sindicats llibertaris de Balears i Pitiüses. Volum I: Mallorca (1869-1952). Edicions el Moixet Demagog; 32 pp. Societat d'obrers sabaters

la ciutat d'Inca, fundada el 8 d'octubre de 1898, de caràcter predominantment sindicalista en pro del col·lectiu de sabaters de la ciutat. A l'associació La Justícia ocupà els càrrecs de vicesecretari (1914), de president (1915) i de secretari (1930).⁴ Des d'aquí passà a participar activament en la política, com una conseqüència inevitable del seu compromís amb l'humanisme i l'activisme social.

Va ser ell qui el 18 de març de 1930 sol·licità davant del Govern Civil de Balears la legalització del partit *Unió Republicana Federal* (URF) d'Inca. Rebut el vistiplau, el 29 de maig de 1930, el partit es constituí oficialment. El 18 de gener de 1934 se'n renovaren els òrgans, i Capó entrà a formar part del comitè.

Aleshores, és molt probable que Pere Pau estigués afiliat a *Acció Republicana de Mallorca*,⁵ en tot

Fig. 4. Pere Pau Capó Cantallops.

de la ciutat d'Inca, fundada el 8 d'octubre de 1898, tot i que algunes vegades s'ha dit que fou creada l'octubre de 1902. Cap a 1901 comptava amb uns 125 afiliats i entre 1903 i 1904, després d'una reorganització, en tenia entre 40 i 50. Sembla que hi hagué una forta crisi a la societat que perdurà fins al 1911. A partir d'aquesta data el seu funcionament va ser ininterromput fins al 1925. I tot i que la influència anarquista venia d'enrere, va estar adscrita a la CNT i les organitzacions anarcosindicalistes de Mallorca i Balears entre 1914 i 1924, quan la CNT va ser il·legalitzada amb la implantació de la Dictadura de Primo de Rivera. Els sabaters de La Justícia varen tenir un paper molt destacat durant l'època de les crisis de subsistències (1917-1919). La manca i l'encariment dels productes de primera necessitat van provocar greus motins, i les classes populars sortiren al carrer a assaltar les botigues. Aquests conflictes que visqué Inca sobretot el 1919 foren guiats per la societat de sabaters La Justícia i la societat de picapedrers El Progreso. Així mateix, aquells anys dugueren a terme contínues vagues i nombrosos mítings per obtenir un augment salarial. Durant els primers mesos de l'any s'havien solidaritzat amb els companys catalans per la vaga de La Canadenca. I l'abril de 1919 hi va haver un conflicte contra l'Església que acabà amb la detenció de nombrosos afiliats de *La Justícia*. El batle d'Inca va clausurar les societats obreres de la ciutat i alguns militants anarquistes varen anar a la presó. Per altra banda, la societat protestava fent una vaga general davant la marxa d'un regiment d'Inca a Barcelona per reprimir els obrers barcelonins el mes de novembre de 1919. Una altra de les preocupacions de la societat fou l'educació dels obrers: el març de 1920 cercaren un mestre per ajudar a pal·liar l'analfabetisme existent entre els obrers d'aquesta societat. L'agost d'aquell 1920 els sabaters de la localitat d'Inca, de la mà de La Justícia, varen iniciar protestes i una vaga per la baixada de sous. La vaga encara continuava el setembre de 1920, i varen rebre el suport econòmic de La Iguadad de Palma, La Recompensa del Obrero d'Alaró, La Lucha, Sindicat d'Oficis Varis d'Inca i de diversos inquers residents a Marsella. El març de 1823 va organitzar un míting en una campanya pro amnistia per l'absolució d'Acher, presidit per Andreu París. En aquest varen participar Bestard, Llinàs i Donjó. El 1924 comptaven amb 192 afiliats i, segons el BOE de 1924, amb 102 afiliats. Per ordre del govern, el 1925 es va tancar la societat per motius polítics. Va tornar a la legalitat l'any 1930 i perdurà fins al 1936. Durant aquest període de la Segona República, La Justícia no va romandre adscrita a la CNT, i tan sols el 1936 va adscriure's a la UGT. El 1932 en fou secretari l'anarquista Gabriel Buades. I el març d'aquell mateix any van canviar el domicili social, anaren al c/ d'en Palmer, núm. 46. El 1935 Gabriel Buades va fundar i presidir un ateneu conegut com l'ateneu popular de La Justícia. Aquest comptà amb una biblioteca, un cor, un grup de teatre que es deia La Estrella, i s'organitzaven balls, excursions, etc. <https://www.fideus.com/sindicals%20-%20la%20justicia.htm>.

4 Armengol. 2005. La repressió a Inca: la república i la Guerra Civil. Perifèrics, Palma; 180 pp.

5 Viquipèdia. Acció Republicana de Mallorca. Data de consulta: 8 de novembre de 2021. Acció Republicana de Mallorca (ARM) va ser un partit polític republicà i mallorquinista creat el 1932 a Mallorca com a escissió del Partit Republicà Federal de Mallorca. Es trobava vinculat a l'Acció Republicana, i el 1934 es fusionà amb el

cas, participà des de la seva creació a la Unió Republicana Federal d'Inca. A més a més, prengué part activament en *Esquerra Republicana Balear*,⁶ partit d'ideologia republicana, progressista i mallorquinista, que en l'àmbit estatal l'encapçalava Manuel Azaña —primer i posteriorment novè president del Govern (1931-1933 i 1936) de la Segona República i, finalment, el segon i darrer president de la Segona República Espanyola (1936-1939). Així, el febrer de 1936⁷ esdevingué un dels membres fundadors d'Esquerra Republicana Balear d'Inca.

Pere Pau Capó es presentà a les eleccions municipals d'Inca del 12 d'abril de 1931, que precipitaren el naixement de la Segona República. Aquestes eleccions, les havia convocades el president del govern, l'almirall Juan Bautista Aznar, que estava al capdavant d'un govern de concentració monàrquica sota l'autoritat del rei Alfons XIII.

A Inca es presentaren els següents partits: Partit Conservador, Partit Lliberal, Conjunció Regionalista, Partit Reformista i Front Únic Antimonàrquic.⁸

Del resultat d'aquestes eleccions, en sortí guanyador el Partit Conservador (de caràcter monàrquic). Pere Pau, que es presentà dins la coalició republicana (Front Únic Antimonàrquic, representat per la Unió Republicana Federal), va obtenir al voltant de dos-cents vots (la llista electoral era oberta). Ara bé, a causa del canvi de règim i la fugida del rei Alfons XIII,⁹ en proclamar-se la Segona República el 14 d'abril de 1931, a Inca es formà una comissió gestora¹⁰

Partit Republicà Radical Socialista i altres grups. La seva aparició respon al trencament entre Manuel Azaña i Alejandro Lerroux, que donà lloc a diverses formacions, tant per l'esquerra com per la dreta de l'espectre polític. Entre els seus fundadors es trobaven Emili Darder, Pere Oliver i Domenge, i Bernat Jofre, entre d'altres. Els seus membres havien participat en la redacció de l'Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia, i el 1933 tenien el control de 43 ajuntaments. Va controlar l'Ajuntament de Palma amb altres formacions d'esquerra, i exercí la batllia en la persona de Jofre (1932-1933) i Darder (1933-1934). A les eleccions a Corts de 1933 es presentaren en una candidatura republicanosocialista amb el PSOE i el Partit Radical Socialista Independent. Els candidats d'ARM eren Francesc Carreras Reura i Maria Mayol Colom, i només fou elegit Carreras. El gener del 1934 aparegué el seu òrgan República. El 1934 va desaparèixer perquè passà a ser cofundadora d'Esquerra Republicana Balear. Disponible a web: https://ca.wikipedia.org/wiki/AccioC3%B3_Republicana_de_Mallorca.
6 Viquipèdia. Esquerra Republicana Balear. Data de consulta: 8 de novembre de 2021. Esquerra Republicana Balear (ERB) fou un partit polític fundat a Mallorca el 1934 d'ideologia republicana, progressista i mallorquinista. La formació sorgí per la fusió d'Acció Republicana de Mallorca i el Partit Republicà Radical Socialista, a la unió també assistiren representants de la Unió Republicana Federal d'Inca i les Joventuts d'Esquerra de Felanitx, a més d'algunes personalitats lligades al Partit Republicà Federal de Mallorca. Esquerra Republicana Balear va ser el nom de la formació que, a les Illes Balears, representava Izquierda Republicana de Manuel Azaña. Tot i això, a les seves files s'integraren la major part de mallorquinistes d'esquerra, que mantingueren unes bones relacions amb Esquerra Republicana de Catalunya. El 1936 formà part del Bloc Popular Antifeixista, emmarcat a nivell estatal dins el Front Popular. Es constituïren unes Joventuts d'Esquerra i els seus òrgans d'expressió foren República (1934-36) i Antorxa (1936). L'aixecament militar del 19 de juliol de 1936 va implicar la supressió del partit, i bona part dels seus membres foren represaliats o s'hagueren d'exiliar. Malgrat tot l'organització es mantingué durant un temps al Principat de Catalunya. Cal destacar com a figura emblemàtica Emili Darder, qui fou batle de Palma per aquest partit de l'any 1933 al 1936. Disponible a web: https://ca.wikipedia.org/wiki/Esquerra_Republicana_Balear.

7 Armengol. 2005. La repressió a Inca: la república i la Guerra Civil. Perifèrics, Palma; 180 pp.

8 Payeras i Llobera. 2009. "Mateu Pujadas Estrany. Primer batle de la II República i em-presari sabater". Jornades d'Estudis Locals, IX. Ajuntament d'Inca: Inca, 263 pp.

9 On pronuncia la famosa frase: [...] espero que no habré de volver, pues ello sólo significaría que el pueblo español no es próspero ni feliz.

10 Payeras i Llobera. 2009. "Mateu Pujadas Estrany. Primer batle de la II República i empresari sabater". Jornades d'Estudis Locals, IX. Ajuntament d'Inca: Inca, 264 pp. Les dretes inquieres impugnaren les eleccions

formada per tres persones encarregades del govern municipal. Aquestes persones van ser: un empresari, Mateu Pujadas; un treballador, Pere Pau Capó; i un treballador lliberal, Antoni Mateu. D'alguna manera, s'intentà aglutinar dins d'aquesta gestora representants de les diferents sensibilitats socioeconòmiques de la ciutat.

El mes de maig del mateix any, tornà a haver-hi eleccions municipals, i el partit en el qual es presentà Pere Pau, Unió Republicana Federal, juntament amb els socialistes, aconseguí el govern municipal. Mateu Pujadas Estrany fou anomenat batle, va ser el primer batle republicà de la ciutat. En aquest primer consistori republicà, Pere Pau ocupà la tercera tinència de batle.¹¹ Per motius de salut i d'edat, poc després, el primer batle fou reemplaçat per Antoni Mateu Ferrer,^{12 13} que ho va ser també per un curt termini, de l'any 1932 al 1933. Seguí al davant de la batlia d'Inca Miquel Beltran Planas.

Pere Pau Capó fou regidor durant tot el període republicà, del 1931 al 1936.

i se'n varen convocar de noves per al dia 31 de maig. El 20 d'abril es constituí la Comissió Gestora Municipal, d'acord amb les ordres del Govern civil, integrada per Mateu Pujadas com a president i Pere Pau Capó Cantallops i Antoni Mateu Ferrer com a vocals.

11 Armengol. 2005. La repressió a Inca: la república i la Guerra Civil, Perifèrics, Palma; 180 pp. El seu fill, a l'entrevista esmentada (Pere, fill de Pere Pau, en una entrevista a Antoni Armengol), recorda el moment en què, després d'assabentar-se dels resultats electorals a les eleccions municipals de 1931, Francesc Julià, president de la Diputació, ordenà a Antoni Mateu, president del Comitè Local, que es fes càrrec de l'Ajuntament i que aquest, juntament amb el Comitè Republicà, del qual formava part son pare, entràs dins l'Ajuntament i hissàs la bandera republicana al balcó. El seu fill, Pere Capó, manifestava que encara recordava amb prou nitidesa la gentada que omplia la plaça Major i tots els carrers que s'hi abocaven a l'hora de proclamar-se l'adveniment de la República i l'esperança en el futur que regnava entre els congregats. Igualment remembrava la vinguda a Inca d'Alcalá Zamora, president de la República, rebut a la plaça del mateix nom pel batle d'Inca Antoni Mateu.

12 Capellà i Fornés, L. 1989. El Diccionari Vermell. Moll; 109 pp. Trenta-cinc anys. Casat. Li deien En Rinya i era oficial del Registre de la Propietat. El seu judici, compartit amb Alexandre Jaume, Emili Darder i Antoni Maria Ques, va esdevenir un autèntic judici a la democràcia republicana que, per diferents conceptes, aquests homes representaven. Antoni Mateu, afiliat a Esquerra Republicana, era el batle d'Inca i un dels principals protagonistes de l'inexistent Pla Lenin, que havia d'acabar amb la vida de tota la gent de bona conducta de Mallorca. Una de les acusacions que figuraven en el sumari de Mateu, era la de tenir amagat en el calaix de la seva taula de la seva feina, un document adreçat al Cos de Carrabiners, instant-los a donar suport a la hipotètica rebel·lió. Doncs bé, el mateix defensor, el capità d'Infanteria Guillem Villalonga, va fer palesa la poca seriositat d'aquesta acusació, car estant Antoni Mateu empresonat foren registrats i segellats els calaixos del seu despatx. Setanta-un dies després, el cap de l'oficina suggereix un nou registre de la taula i apareix naturalment, l'esmentada carta. De tota manera, volien inculpar Antoni Mateu i l'inculparen. Asseguraven que s'havia rigut de l'assassinat de Calvo Sotelo i que es dedicava a fer proclames extremistes. Tot això el portà a l'hemicicle del cementiri de la Ciutat de Mallorca, el vint-i-quatre de febrer del trenta-set. Morí a les sis i mitja del matí. És molt comentat el seu valor. Per morir va vestir-se amb les millors robes que tenia i conten que va caure crivellat amb l'havà als llavis. Potser sigui, aquesta versió, part del mite d'un home tremendament irònic. <https://www.fideus.com/biografiesF%20-%20mateu%20-%20antoni.html>.

13 Diari Ara Balears: "Les emocions pel crim del meu padrí no aflorin fins l'any 2001". Edició digital. 24/02/2018. Data de consulta: 8 de novembre de 2021. ...Abans de les 6.30 h, fou acompanyat pels seus germans Bàrbara i Llorenç, i el seu sogre, Jordi Llobera. Segons que va recollir Guillem Fluxà del testimoni de Bàrbara Mateu, les darreres accions de l'exbatle varen ser rentar-se i mudar-se amb les millors robes perquè "com que m'en vaig net per dins, també m'en vull anar net per fora". Encara va tenir força per ajudar Emili Darder, malalt, a assegurar-se a la cadira on havia de morir. La biografia indica que "no va voler que li embenassin els ulls" i que una bala li va entrar pel coll, tacant-lo de sang, però la seva germana Bàrbara el va rentar "perquè tingués el rostre net". A més, la biografia indica que va subornar els enterradors perquè el cos no fos enterrat a la fossa comuna. Posteriorment, el 1974, el seu fill Bernat va demanar al batle franquista Antoni Fluxà el seu trasllat a Inca. Fluxà va requerir l'autorització de Governació. Finalment, va ser traslladat "a condició que es fes en secret". Secret rere secret, la història completa, i les emocions, no varen sortir fins el segle XXI. Silenci proporcionat al mal fet. Disponible a web: https://www.arabalears.cat/dossier/memoriahistorica-emocions_1_1240155.html.

4. EL DARRER BATLE REPUBLICÀ: LA PÀGINA EN BLANC

El 16 de febrer de 1936 es van celebrar a tot l'Estat les terceres eleccions generals, i darreres, de la Segona República Espanyola. Les eleccions van donar el triomf a la coalició d'esquerres denominada Front Popular.

Fou en aquest context tan convuls de la història de l'Estat quan el destí li tenia reservat a Pere Pau Capó Cantallops la darrera vara republicana del govern municipal. *El 24 d'abril de 1936 en la primera votació per triar el nou batle, Mateu Pujadas tornà a ser proposat, amb vuit vots. Per falta de quòrum es procedí a una segona volta, on Pere Pau Capó Cantallops fou proclamat batle amb set vots.*¹⁴

Tanmateix, la seva batlia va ser curta, de finals d'abril a mitjans juliol de l'any 1936. La seva carrera política al capdavant de la corporació municipal, malgrat que fou breu, sí que resultà significativa, principalment pel fet, encara que pugui semblar simbòlic, que un sabater, una persona humil, del poble, honesta i compromesa, estava ocupant el lloc institucionalment més rellevant de la ciutat; un fet a les antípodes del nepotisme i el caciquisme endèmic. Aquesta fita històrica es fa constar al llibre d'actes municipal, a instàncies d'Antoni Mateu: *El polític més visionari en aquests moments és n'Antoni Mateu.*¹⁵ Aquest s'adona que:

*estam en un moment important, hem acabat d'elegir un obrer manual com a batle, això és gràcies a que la República ha afavorit una obertura política, una obertura social, que ha permès que un simple treballador d'un taller sigui es batle d'Inca. Perquè això sorprèn. Fins aleshores, els batles d'Inca eren grans propietaris de terres, empresaris, advocats, metges, militars... I l'abril del 36 hem elegit batle una persona que estava fent feina al seu taller, que era una persona que estava a un sindicat... Un canvi radical a Inca, un sabater que és batle, no sé si ha tornat a passar mai, crec que no.*¹⁶

En definitiva, l'estatus quo havia estat profanat. Les conseqüències no van trigar a fer acte de presència. El 19 de juliol de 1936, Pere Pau, com gairebé sempre, romania a casa seva fent feina. Va ser alertat per un agent municipal que li comunicà que era sol·licitada la seva presència a "la Sala". Dins de l'Ajuntament, el darrer batle elegit democràticament dins de la Segona República es trobà cara a cara amb dos oficials de la caserna militar General Luque d'Inca, els quals li posaren la pistola al pit i li comunicaren que ara el comandament de la corporació era seu¹⁷ Si més no, el manaren cap a casa

¹⁴ Payeras i Llobera. 2009. "Mateu Pujadas Estrany. Primer batle de la II República i empresari sabater". Jornades d'Estudis Locals, IX. Ajuntament d'Inca: Inca, 268 pp.

¹⁵ Pieras Villagonga, M. 2021. Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. Minut 10 aprox. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura.

¹⁶ Pieras Villagonga, M. 2021. Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. Minut 10 aprox. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura.

¹⁷ Armengol. 2005. La repressió a Inca: la república i la Guerra Civil. Perifèrics, Palma; 181 pp. Diu que son pare

seva i l'obligaren que hi romangués tancat. Al cap de poc temps es procediria a la seva detenció.

El que més em cridà l'atenció de tot això, és com es reflecteix damunt el llibre d'actes de l'ajuntament el cop d'estat. El cop d'estat es reflecteix amb una pàgina en blanc; entre les actes de la República i les actes del període franquista hi ha una pàgina en blanc que el secretari va deixar allà... Imagin, pensant que allò era un canvi radical. Deixa una pàgina en blanc que vol dir silenci. Un silenci que fa quaranta-tres anys, o noranta-tres anys o vuitanta-tres anys no sé quants anys fa que va quedar en blanc aquesta pàgina... ningú ha escrit mai res a damunt, està allà en blanc, una pàgina...¹⁸

Un amic de Pere Pau li va deixar les claus d'una caseta de camp a la rodalia d'Inca. La família es refugià allà, a Can Peña, a on estigueren un temps fins que un vespre un escamot de falangistes arribaren fins a l'indret i detingueren Pere Pau i d'altres ciutadans compromesos amb la República que romanien per aquelles contrades.

Fig. 5. Pere Pau Capó Cantallops, Mateu Pujadas Estrany i Antoni Mateu Ferrer.

no va voler abandonar la batlia ni treure la bandera de la República del balcó ni del seu despatx. Grups de falangistes entraren dins la batlia, però ell es negà a lliurar la vara, símbol de la democràcia, fins que l'hi vàrem obligar posant-li una pistola contra el pit. Afegeix: "Varen ser detinguts els líders republicans, socialistes i anarquistes, aquests dos últims grups s'endugueren la part pitjor."

¹⁸ Pieras Villagonga, M. 2021. Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. Minut 12 aprox. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura.

D'en Pere Pau Capó les fonts escrites que hi ha, el poc que hi ha escrit, està escrit a l'època franquista, perquè el jutgen, li fan interrogatoris, informes sobre ell... Què en diuen d'ell? D'ell diuen, sobretot, que és afiliat a partits d'esquerra (Esquerra Republicana Balear), que pertanyia a l'associació "La Justicia", que era sindicalista, i llavors diuen d'ell que tenia molta influència sobre la classe obrera. Es veu que era un home que tenia especial gust per les bones relacions entre la gent, devia saber escoltar, devia tenir un bon "feeling", una bona relació amb la classe obrera, devia ser el que ara diuen que és una persona líder, o una persona que sap atreure als altres, devia ser empàtica, assenyala a n'això. I també, el que diuen les fonts franquistes és que «no tiene bienes de fortuna». Per tant, vol dir, que no li podien prendre res... Incautar res...¹⁹

El que destacaria d'en Pere Pau no són els quatre mesos curts que va ser batle, sinó la seva trajectòria política durant els cinc anys i mig de la República. És un regidor constant, que és a totes les sessions, que hi intervé, que no se mossega sa llengua, que quan s'ha d'intervenir no se talla, que intenta arribar a consensos. Perquè ja hem dit que durant aquests cinc anys, en la majoria d'ells hi ha tensions, i ell intenta cercar solucions pragmàtiques... Jo crec que devia ser això, un home que està treballant a sa fàbrica i aporta el seu granet de sorra en el govern de la ciutat, que això és espectacular en aquell moment.²⁰

5. LA REPRESSIÓ FRANQUISTA: LA CAUSA 912

La Causa 912 contra el paisano Pedro Pablo Capó Cantallops va ser una mostra més del que va suposar la repressió institucionalitzada per part del nou règim que a Mallorca s'instaurà els dies 18-19 de juliol de l'any 1936.

Primerament, el 28 de setembre de 1936²¹ (de manera "oficial") es va detenir "preventivament" el darrer batle republicà d'Inca, i a partir d'aquí s'elaborà tota una causa juridicomilitar que ens ha arribat als nostres dies prou documentada.

Va romandre empresonat al Claustre de Sant Domingo d'Inca²² i a Can Mir a Palma.²³

19 Pieras Villagonga, M. 2021. Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. Minut 14 aprox. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura.

20 Pieras Villagonga, M. 2021. Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. Minut 14 aprox. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura.

21 Pieras Villalonga, M. 2019a. Diari i epistolari (1936-1937) d'Antoni Mateu Ferrer, batle republicà d'Inca. Leonard Muntaner, Palma, 48 pp. "Lunes 28 septiembre. Pujadas du-erme con (paraula il·legible). Por la mañana noticias de Inca. Continuo trabajando. Imaginación en la noticias. Noche sale Monjo y entra Pujadas, Beltran y Capó, Vallés i Capó." Seria una possibilitat que aquests tres, Pujadas, Beltran i Capó, fossin tres batles d'Inca durant el període de la II República: Mateu Pujadas, Miquel Beltran i Pere Pau Capó.

22 Durant la República les dependències del Claustre es convertiren en el primer institut públic d'estudis superiors d'Inca. A l'inici de la Guerra esdevingué presó.

23 Armengol. 2005. La repressió a Inca: la república i la Guerra Civil. Perifèrics, Palma; 182 pp. El varen tancar

Fig. 6. Pere Pau Capó. Fotografia del DNI.

endavant s'aplicaria la Ley de Responsabilidades Políticas de febrer de 1939, amb efectes retroactius.

No hi va haver cap misser en el procediment (si bé, en els procediments sumaríssims, que no és el cas, sí que n'hi havia un, amb la paradoxa que també era un militar de rang intermedi que mai qüestionava la cadena de comandament dels seus superiors). Endemés, només es deixava declarar a l'acusat en una única ocasió.

El procés s'inicià pel jutge militar instructor, un alt comandament (en aquest cas, D. Jerónimo Sáiz Gralla, capità d'Infanteria), ajudat per un secretari (un soldat que sabia llegir i escriure), s'hi exposaren succinctament els fets que havien donat lloc a l'inici del procés. Aquí, el motiu és tan estrofolari que no se sap gaire bé què pensar. Es motivà que era una persona d'esquerres i que havia format part de l'Ajuntament, del qual havia estat el darrer batle, i que l'any 1934 havia sigut destituït de la presidència d'una comissió d'obres²⁴ de l'Ajuntament per suposades irregularitats. Així mateix, que visità, en un dia i en una hora en concret, el domicili d'una dona que tenia el seu fill empresonat. A favor seu, es va fer el següent esment: *si bien, durante su mando, no ha cometido coacciones en contra de sus adversarios.*

a Sant Domingo. La família no sabia res, i esperaven el pitjor. De Sant Domingo fou traslladat, com tants altres inquers, a Can Mir. Allà va caure malat. Pericó Capó patia del cor. Gràcies a un guàrdia civil conegut, va poder ingressar a l'Hospital General. Pere Capó, fill, recorda les vegades que varen visitar-lo. Quan se'l donà d'alta li ferne consell de guerra i fou condemnat a presó i treballs forçats. Anà, com tants d'altres companys, a fer carreteres a Son Farineta.

24 DPieras Villalonga, M. 2022a. Marc Ferragut Fluxà. República, indústria i cultura a Mallorca-ca 1901-1981. 34 pp. A la sessió plenària de dia 20 de maig de 1932 el regidor Pere Pau Capó de la majoria republicana i progressista va demanar que els frares franciscans obrissin el carrer de l'Esperança. El secretari de la corporació va recordar que obligar a obrir el carrer era il·legal. La proposta de Capó es va passar a votació i es va aprovar que en 3 dies el carrer havia d'estar obert, sinó seria la brigada municipal que l'obriria. Així va ser, la brigada municipal l'acabà obrint.

Fig. 7. Pere Pau Capó amb la seva dona, dues filles, un net i un gendre.

Aleshores, es posà de manifest que era una persona que havia ocupat càrrecs de rellevància en les darreres eleccions democràtiques per a". I, malgrat que no havia estat especialment conflictiu enfront de les personalitats i interessos més conservadors, s'intentà mostrar la seva ineptitud perquè va ser destituït de la presidència d'una comissió pels seus correligionaris, tot i que és un absurd monumental, perquè temps després fou elegit

per ocupar el màxim càrrec de la corporació local d'Inca per tots els seus partidaris.

La feina del jutge militar instructor va ser recopilar tota la informació relativa a l'encausat i als fets que donaren lloc a l'inici de la Causa.

Aleshores, hi constaren les declaracions de dos testimonis, un falangista i un guàrdia civil. Ambdós confirmaren els antecedents polítics del batle republicà, i hi afegiren: *...huyó al campo donde realizó propaganda subversiva y contraria a los nacionalistas...*²⁵ i *...durante el actual Movimiento se ha dedicado a mantener el espíritu de los elementos marxistas haciendo una propaganda íntima aunque solapadamente...*²⁶ Endemés hi figura una declaració del dirigent de la Falange d'Inca Canuto Boloqui, que diu que *...no demostrando en su actuación fuera extremado en sus ideas...*²⁷ així com certificats que no hi havia antecedents penals ni policials seus.

També es va fer declarar a la Senyora Teresa Tortella Perelló, qui manifestà molt valerosament que Pere Pau no havia estat mai a casa seva.

Hi consta, de manera manuscrita, l'interrogatori a què fou sotmès. Allà, Pere Pau hi especifica que no va oposar resistència a l'entrega de l'Ajuntament, i que el capità Massanet en va ser testimoni.

El jutge envià a demanar el capità Massanet perquè corroboràs els fets, amb l'avantatge que l'havien ascendit i havia marxat a l'exèrcit africà.

Quan tota la Causa es va remetre a l'auditor de Guerra perquè dictàs sentència,

25 Segons declaració de Pedro Dupuy (recaudador de contribuciones) de 14 d'octubre de 1936 que consta en la Causa 912/1936.

26 Segons declaració de Guillermo Crespi (guàrdia civil retirat d'Inca) de 16 d'octubre de 1936 que consta en la Causa 912/1936.

27 Segons declaració de Canuto Boloqui de 24 d'octubre de 1936 que consta en la Causa 912/1936.

aquest va reclamar que es clarificàs i especificàs el contingut i exercici de la propaganda contra "el Movimiento".

Es tornaren a prendre declaracions al falangista i al guàrdia civil, i el jutge instructor escrigué a l'auditor amb les següents paraules:

Dupuy dice que se informó de que hacía tal propaganda entre algunos campesinos que no conoce por más, que las preguntas del interrogatorio son categóricas, no cita un solo testigo presencial; se limita a decir que no supo justificar su estancia en una finca al ser detenido, por más que ya llevaba mucho tiempo allí.

El segundo, Crespi, es más tajante en su declaración: no ha presenciado nada, ningún acto de propaganda; no puede citar a ningún testigo; no sabe ni siquiera en qué pudo consistir tal propaganda, solo sabe que se ausentó de la ciudad en los primeros días del Movimiento Nacional y detenido a su regreso.

Resulta pues, Ilustrísimo Señor, que nada nuevo han aportado al sumario estos dos testigos de cargo, y en su consecuencia el Juez que subscribe nada tiene que modificar...²⁸

En definitiva, tots els fonaments de la instrucció quedaren com a no provats, per no dir que resulten manifestament falsos o tergiversats. Malgrat tot, no va ser impediment perquè la Causa continuàs i es dictàs sentència, si bé, en la Causa 912, la sentència declara el sobreseïment provisional en data 29 de gener de 1937.

6. ELS DARRERS ANYS

Pere Pau Capó Cantallops va romandre pres, fent treballs forçats a la zona de Llevant (a Son Farineta) fins a l'octubre de l'any 1938, en què va ser posat en llibertat vigilada. Els treballs forçats van consistir en la construcció i millora de carreteres. Antoni Reus Ripoll (1913-1991), que després seria el seu gendre, mentre feia el servei militar a la zona li portava d'amagat queviures. Pel seu delicat estat de salut i la seva bona conducta van retirar-lo de les tasques més dures. Va acabar com a portador d'aigua i adobant les sabates dels militars.

Malgrat tot, la lletra escarlata²⁹ amb què el règim tatuava les vides de les

²⁸ Segons escrit del capità jutge Jerónimo Sáiz Gralla, de 28 de gener de 1937, que consta en la Causa 912/1936.

²⁹ Armengol. 2005. La repressió a Inca: la república i la Guerra Civil. Perifèrics, Palma; 182 i 183 pp. El 1965 es va jubilar. Per poder sobreviure, la seva dona feia d'emblanquinadora i quan fou l'hora li denegaren la jubilació i la pensió corresponent. Recorda Pere Capó, fill, que a la postguerra, mentre la família seia a la fresca, un grup de falangistes els digueren: «No n'ha de quedar cap de viu, de roig». El germà major de Pericó Capó també fou detingut en esclatar la guerra civil. Tornava a Inca en bicicleta. Venia de sa Pobla. Els falangistes se l'endugueren a Sant Domingo i li clavaren una palissa a força de garrotades que li varen quedar marcades al llarg de tota la vida. Pere Capó, fill, confessa que ell estudiava el primer curs de batxillerat a l'institut de Sant

persones més significatives dels àmbits polítics, culturals i socials, esdevingué una càrrega invisible i cruenta que, en el cas de Pere Pau Capó, com de molts altres, contaminà tota la família i va perdurar en la memòria familiar fins als nostres dies.

Rere la seva posada en llibertat vigilada, al principi fou rebutjat per la gent d'Inca, especialment en l'àmbit laboral, ja que totes les oportunitats de treball li foren denegades.

Per poder reprendre el seu treball com a sabater es va haver de traslladar fins a Binissalem, on un bon home, simpatitzant esquerrà, li donà feina. Amb els anys va poder tornar a Inca, on va treballar per a les fàbriques de Can Beltran i Can Gelabert.

No se'n xerrava de política; sa padrina, si qualche vegada en xerrava o s'insinuava qualche cosa de quan es padrí havia estat a la presó, ella estava empequeïda de dir que el seu home havia estat a la presó i deia: "quan en Perico havia estat al col·legi..." Era un eufemisme per no dir: el meu home ha estat a la presó."³⁰

Hauria de ser un exemple per a aquests polítics que tenim... Ell no va fer res. El meu padrí no es va tornar a posar en res (de política). A més, que no podies en aquells moments. Als anys cinquanta tot estava controlat pel Movimiento Nacional i no podies fer res.³¹

En la seva vida ja no hi ha haver espai per a l'activitat associativa o pública. El seu dia a dia es va reduir a la família i a la feina, com també a algunes distraccions (com les seves visites al cafè) i les seves aficions (com la caça i l'excursionisme).

Com diu l'historiador Miquel Pieras,³² Pere Pau no tenia cap bé, per això mateix els repressors no li pogueren prendre res. Molt probablement, aquest fou un dels principals motius pels quals no acabà afusellat en la negra nit mallorquina. Maldament sols deixàs d'herència material un llit, i un canterano a mitges amb la seva dona, si més no, sobretot ens va llegar una herència immaterial molt més important: la bonhomia, la solidaritat envers els menys afavorits, la justícia i la democràcia; la llibertat entesa com la responsabilitat cap a un mateix i caps als altres...

Domingo, però després de la guerra li posaren una dificultat rere l'altra per poder seguir els estudis. Conta, esmentant persones amb pèls i senyals, que Pere Canonge li va dir que si no es posava la camisa de la Falange no podria anar a l'escola. Va haver de deixar els estudis i cercar feina... Tenia 13 anys... La família Capó va patir amb massa duresa la repressió durant tota la postguerra. La mare de Miquel Capó (fill del darrer batle republicà, Pericó Capó), per exemple, per poder alimentar els seus fills va sofrir fins a l'extenuació...

30 Reus Capó, J. 2021. Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. Minut 15 aprox. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura.

31 Reus Capó, J. 2021. Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. Minut 16 aprox. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura.

32 Pieras Villagonga, M. 2021. Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. Minut 14 aprox. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura.

7. MEMÒRIA HISTÒRICA

A títol pòstum, i en memòria seva, l'Ajuntament d'Inca li dedicà un carrer, fet que va constituir una de les poques mostres d'agraïment que va rebre una vegada restablerta la democràcia. *Els intents de memòria històrica és: omplir aquesta pàgina, que no quedi eternament en blanc.*³³

Del 21 de febrer al 14 d'abril de 2021 es va poder visitar, a la sala de vidre del Claustre de Sant Domingo d'Inca, l'exposició monogràfica sobre la vida i obra de "Pere Pau Capó Cantallops 1888-1954, un camí interromput", comissariada per l'investigador Bernat Mateu. Hi constaren panells explicatius de la seva vida i activitat pública, juntament amb fotografies de l'època, així com escrits i actes municipals, a més d'una exposició virtual que recorria en format audiovisual la mostra, i un documental sobre la figura de Pere Pau amb la participació del seu net, que el va conèixer en vida, Jaume Reus Capó, de l'historiador Miquel Pieras Villalonga i de Gabriel Ferrer, que va estar empresonat a Can Mir. L'exposició es pot consultar de manera virtual a través de la web municipal: <https://incaciutat.com/expo-pere-pau-capo>.

Fig. 8. Cartell de l'exposició "Pere Pau Capó Cantallops, un camí interromput. 2021".

L'horabaixa del 14 d'abril de 2021 es va retre homenatge a Pere Pau Capó Cantallops a l'acte "Inca té memòria 2021", que es desenvolupà en el Claustre de Sant Domingo (irònicament el mateix lloc que serví de presó provisional per a alguns presos republicans vuitanta-cinc anys enrere). L'acte fou organitzat per l'Ajuntament d'Inca, i hi assistí el secretari autonòmic de Sectors Productius i Memòria Democràtica Jesús Jurado i el director general de Memòria Democràtica Marc Herrera.

Es va fer entrega a la família de Pere Pau Capó Cantallops del reconeixement com a víctima del franquisme, en aplicació de la Llei 2/2008, de 13 d'abril, de memòria democràtica de les Illes Balears.

Jurado explicà que amb l'entrega d'aquell certificat, el Govern reconeix el patiment i la greu injustícia que va patir tant l'exbatle com la seva família. A més, el secretari autonòmic indicà que la democràcia:

³³ Pieras Villalonga, M. 2021. Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. Minut 17 aprox. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura.

Fig. 9. Familiars de Pere Pau Capó en el memorial "Inca té memòria 2021".

té un deute amb les víctimes del franquisme, que varen patir persecució, exili i assassinat en la dictadura, i que han estat ignorades durant bona part de la democràcia. Arribam tard, però arribam.

L'entrega d'aquests certificats ajuda a reparar aquest deute, i no hi ha millor dia que aquest, en el qual commemoram el 90è aniversari de la II República, un règim democràtic que va ser defensat per persones com Pere Pau Capó, que va patir un judici i una sentència il·legals per les seves idees. Les persones com ell són els nostres referents democràtics.

La Direcció General de Memòria Democràtica també lliurà als familiars la Causa judicial 912 de 'Pedro Pablo Capó Cantallops', que forma part de l'arxiu de "Totes les Causes", un projecte de recerca de l'Associació Memòria de Mallorca, que inclou prop de 300.000 documents que han estat lliurats al Govern.

L'acte va ser presentat per la regidora de Memòria Democràtica de l'Ajuntament d'Inca, Alice Weber, qui destacà que l'única cura per a les ferides, i que romprà les cadenes, i que deixarà respirar i curarà algunes bretxes que separen la nostra societat, és la memòria històrica, que avui té la responsabilitat de tornar a les persones ferides la dignitat, des de la justícia de la qual van ser privats i privades elles, i ells i els seus i les seves descendents.

Fig. 10. Familiars de Pere Pau Capó en el memorial "Inca té memòria 2021".

Aquest homenatge contà amb la participació de representants del col·lectiu Memòria de Mallorca, del col·lectiu Recerca i de la Fundació Darder Mascaró. Com a portaveu dels familiars del batle Pere Pau Capó, hi intervingué el seu net Jaume Reus Capó.

Va concloure la intervenció l'actual batle d'Inca, Virgilio Moreno, qui recalçà: *El nostre compromís sempre ha estat i serà ferm amb la memòria, amb la justícia, amb la veritat, i a continuar avançant per reconèixer la importància de tanta gent que va viure una època en què defensar els valors de la democràcia era sinònim de ser perseguit.*

Finalment, es va fer una ofrena floral en memòria del darrer batle republicà de la ciutat, de les víctimes inqueres, i amb motiu de la celebració del 90è aniversari de la Segona República, tot compassat per la música de corda del Trio Solomon.

8. CONCLUSIÓ

Podem dir que d'alguna manera hem escrit algunes línies en les pàgines de la memòria històrica de la ciutat d'Inca, en una de les etapes més controvertides de les passades dècades. Tot plegat gràcies a la tasca de molta gent, així com del mateix consistori inquer, així que no ens queda altra cosa a dir que agrair-ho de tot cor.

9. REFERÈNCIES

Armengol, A. i Armengol, J. 2005. La repressió a Inca: la república i la Guerra Civil. Perifèrics, Palma.

Buades Crespí, J. 2002. 1889: L'allau emigratòria de mallorquins a l'Argentina i Xile. Conselleria de Presidència. Govern de les Illes Balears; Disponible a web https://www.uib.es/digitalAssets/173/173713_3.pdf.

Capellà i Fornés, L. 1989. El Diccionari Vermell. Moll; 109 pp. Disponible a web <https://www.fideus.com/biografiesF%20-%20mateu%20-%20antoni.htm>.

Garcia Munar, P. et al., 2011. Els Invisibles –Diccionari de militants, organitzacions, sindicats llibertaris de Balears i Pitiüses. Volum I: Mallorca (1869-1952). Edicions el Moixet Demagog. Disponible a web <https://www.fideus.com/sindicals%20-%20la%20justicia.html>.

Garí Salleras, B. 2009. La repressió a Mallorca durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939): memòria d'una coerció planificada. Memòria d'investigació. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts Universitat de les Illes Balears. Disponible a web http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/memoriesUIB/archives/Gari_Sal.dir/Gari_Salleras_Bartomeu.pdf.

Payeras Capellà, M. i Llobera Torrens, A. 2009. "Mateu Pujadas Estrany. Primer batle de la II República i empresari sabater", Jornades d'Estudis Locals, IX. Ajuntament d'Inca.

Pieras Villalonga, M. 2019. Diari i epistolari (1936-1937) d'Antoni Mateu Ferrer, batle republicà d'Inca, Lleonard Muntaner, Palma.

Pieras Villalonga, M. 2022. Marc Ferragut Fluxà. República, indústria i cultura a Mallorca 1901-1981.

Documental audiovisual Pere Pau Capó. Un camí interromput. Ajuntament d'Inca. https://www.youtube.com/watch?v=D8He3jKSgPY&t=129s&ab_channel=IncaCultura

Diari Ara Balears "Les emocions pel crim del meu padrí no afloriren fins l'any 2001". Edició digital. 24/02/2018.

Viquipèdia. Acció Republicana de Mallorca. https://ca.wikipedia.org/wiki/acci%3%b3_republicana_de_mallorca

Viquipèdia. Esquerra Republicana Balear.

L'Obra Cultural Balear, Delegació d'Inca

Jaume Gual Mora

Llicenciat en Filosofia i Lletres, Secció de Filosofia. jgualm@gmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.279

Paraules clau: Inca, cultura, llengua, junta directiva, premis.

Resum. *L'entitat Obra Cultural Balear es va crear el 31 de desembre de 1962 amb l'objectiu de defensar i fomentar la llengua i la cultura pròpies de les Illes Balears. L'any 1974, un grup de joves universitaris d'Inca, entusiasmats amb la idea de moure la cultura popular a la ciutat, decidiren posar en marxa la Delegació de l'OCB d'Inca. Han passat 47 anys. La comunicació recull la vida de la Delegació al llarg d'aquest temps, tenint en compte les juntes directives i les iniciatives realitzades. La vida de l'entitat ha tengut períodes diferents pel que fa a la intensitat de les activitats.*

Keywords: Inca, culture, language, board of directors, awards.

Abstract. *The entity Obra Cultural Balear was created on December 31, 1962 with the aim of defending and promoting the language and culture of the Balearic Islands. In 1974, a group of young university students from Inca, enthusiastic about the idea of moving popular culture to the city, decided and launched the Delegation of the OCB of Inca. Its been 47 years. The communication reflects the life of the Delegation over these years, taking into account the boards of directors and the activities carried out. The life of the entity has had different periods in terms of the intensity of activities.*

1. INTRODUCCIÓ

Havien passat dotze anys d'ençà de la creació de l'Obra Cultural Balear a partir d'un nucli de 31 socis fundadors i gràcies a una iniciativa del filòleg menorquí Francesc de Borja Moll, amb l'objectiu de promoure la llengua i la cultura pròpies. El primer president fou un dels socis, Miquel Forteza.

Fou més endavant, en temps del president Climent Garau Arbona (1970-76), quan s'inicià el naixement de delegacions locals a Menorca, a Formentera i en un bon nombre de pobles de Mallorca, entre els quals es trobava Inca.

2. JUNTES DIRECTIVES

La Delegació de l'OCB d'Inca ha tengut 16 persones que han presidit les diferents juntes, 10 homes i 6 dones. Algunes juntes, en el mateix mandat, canviaren persones, però mantenint el mateix president o presidenta.

A la relació de les juntes, que segueix, només es recullen les activitats i fets més principals, ja que és impossible reunir-les totes, perquè ens hem d'atendre a l'espai assignat.

2.1. Junta Directiva presidida per Maruja Ferrer Vara (tardor de 1974 – febrer de 1975)

No s'ha pogut precisar la data concreta de la creació d'aquesta primera Junta, ja que no hi ha documentació ni a l'arxiu general de OCB, ni a l'arxiu de la Delegació d'Inca. Tampoc no he trobat cap referència al tema en el setmanari *Dijous*, que va néixer el setembre de 1974.

Gairebé tot el que he pogut esbrinar sobre aquesta primera Junta, a més del que he sabut parlant amb les persones que en formaren part, és el que va publicar *Inca Revista* amb motiu de la celebració del vintè aniversari de la creació de la Delegació.

Pel que em va manifestar una persona que formà part de la Junta, fou el professor Pere Font de l'Institut Berenguer d'Anoia qui va tenir la iniciativa de la creació de l'OCB a Inca i va engrescar, amb aquesta idea, els alumnes que aleshores estudiaven COU.

La que en fou presidenta, Maruja Ferrer Vara, així ho explica:

L'any 1974 un grup de joves universitaris d'Inca ens vàrem entusiasmar amb la idea de moure la cultura popular a la ciutat. I per això ens va parèixer una bona idea la proposta de posar en marxa l'Obra Cultural Balear a Inca. He dit joves, perquè tots estàvem envoltant els dinou anys. Podeu imaginar que en aquesta edat no n'érem gaire conscients del que dúiem entre mans, i que a més de la cultura ens preocupava passar-ho bé.¹

Les persones que formaren part de la Junta, a més de Maruja Ferrer, foren: vicepresident, Antoni Melis Sampol; secretària, Cèlia Togorers Codony; tresorer, Ezequiel Vara Mulet; vocals, Joana Rosselló Ximenes, Joana M. Seguí Pons, Joana M. Coli Noguera, Margalida Grau Sancho, Francesc X. Mulet Ferriol i Jaume Soler Capó.²

He pogut comprovar que moltes de les persones d'aquesta primera Junta eren les que formaven part de l'equip responsable d'una publicació de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca, que es deia Nova Joventut.

Així recorda aquell temps Maruja Ferrer:

¹ *Inca Revista*, núm. 34, separata 1974-1994, pàg. 2.

² Íd. íd.

Els meus records estan molt embullats, durant aquest temps organitzàrem diverses activitats entre les que cal destacar recitals, en els que hi participaren intèrprets locals, i, si la memòria no em falla, un curset de català, que es va realitzar al Centre Parroquial. Per ventura n'hi ha d'altres que queden difusos en el temps. El que sí record és que comptàvem amb pocs mitjans per dur a terme les nostres inquietuds, que suplíem amb molta il·lusió. Em sent satisfeta de la transcendència que ha tingut la nostra iniciativa, i desig que aquella llavor que sembràrem, segueixi donant resposta a les diverses inquietuds culturals de la ciutat d'Inca. La nostra junta va durar un any escàs, llavors ens seguiren persones més assenyades.³

Efectivament la durada d'aquesta junta no va arribar a un any, pràcticament des de la tardor de 1974 fins al mes de febrer de 1975. La majoria de les persones de l'equip directiu ja estudiaven a la Universitat i a poc a poc deixaren les activitats, i es dedicaren als seus estudis i altres, al treball.

2.2. Junta Directiva presidida per Jaume Crespí Cerdá (febrer de 1975 – 11 de maig de 1977)

Així com el període de la primera Junta es pot definir com una etapa del despertar d'un jovent inquiet amb ànsies de millorar culturalment la ciutat d'Inca, quan el règim franquista es trobava ja a les darreries, aquesta segona etapa es va caracteritzar per un període ple d'activitats destinades a aconseguir que la nostra identitat com a poble, llengua, història i cultura, fos present en una ciutat, que vivia obstinada en un passat que no era gens favorable a la ideologia que pregonava i intentava aplicar l'OCB. Un fet a ressaltar del dinamisme d'aquell moment és que la Junta va comptar amb l'empenta i les idees de molta gent.

Aquesta és la Junta que va obrir camins nous a la ciutat d'Inca: president, Jaume Crespí Cerdá; vicepresident, Jaume Armengol Coll; secretari, Pere Rayó Bennàssar; vicesecretari, Antoni Colomer Altimira; tresorer, Bernat Abdon Amengual Martorell; vicetresorer, Sebastià Mora Pujadas; encarregada de la informació, Immaculada Cortés Forteza; vocals, Antoni Melis Sampol, Pere Miquel Gelabert, Catalina Ferrá Cantera, Francesca Joana Cortés Forteza, Antoni Armengol Coll, Miquel Gual Horrach, Lluís Maicas Socias, Catalina Pericás Pons, Miquel Àngel Rubert.

Algunes d'aquestes persones formaren part de la Candidatura Progressista Independent a les eleccions municipals de l'any 1979.

D'una memòria de la Delegació d'Inca de l'OCB, referida a aquesta etapa, escrita pel que fou tresorer de la Junta Bernat Abdon Amengual Martorell, n'he extret algunes de les moltes activitats dutes a terme, ja que, per

³ Íd.íd.

l'espai de què disposam, és impossible fer-ne una relació més exhaustiva.⁴

El desig de dur endavant moltes accions i projectes amb total llibertat, degut a la precària situació econòmica, va obligar els directius a cercar locals, i per això hagueren de canviar en poc temps la seu a tres llocs diferents. Primer, per poc temps, els actes es feien al Centre Parroquial de Santa Maria la Major, després al segon pis damunt el bar sa Punta del carrer dels Rentadors (l'any 1976) i finalment al carrer d'en Palmer, 75 (l'any 1977). Per altra part, comptaven amb la col·laboració altruista dels col·legis de La Salle i del Beat Ramon Llull.

Algunes activitats

-Se celebrà una conferència col·loqui sobre "Balls mallorquins i cançó popular", a càrrec de Biel Majoral, amb projecció de filmines sobre el tema, fetes per Vicenç Matas. L'acte va tenir lloc al Centre Parroquial de Santa Maria la Major.

-Recital de cançons, a càrrec dels cantautors locals Toni Reus, Miquel Àngel Rubert, Francesc Josep i Bernat Forteza.

-Projecció al Teatre Principal d'Inca de *La ciutat cremada*, d'Antoni Ribas. Presentació a càrrec d'Antoni Serra, escriptor i periodista.

-Projecció de pel·lícules sobre temes agrícoles: *Elaboració de l'ametlla*, *Protagonista l'ametller*, *Els arbres i el bosc*, *Hivernacles*, a càrrec de Joan Rallo, al saló d'actes del Col·legi Beat Ramon Llull.

-Mostra d'Art Jove a Mallorca al local del Mercantil, del 23 al 30 de juny de 1976. Segur que ha estat l'acte més destacat en relació amb les arts plàstiques a Inca. Va comptar amb la participació de Miquel Barceló Artigues i molts altres artistes d'Inca i Mallorca.

-Se celebraren els primers cursos de català al local de sa Punta, l'any 1976. També s'iniciaren els cursos de ball de bot dirigits per Biel Caragol.⁵

-De gran importància fou la revitalització dels foguerons de Sta. Maria la Major, amb l'ajuda dels pagesos (Cambra Agrària primer i Unió de Pagesos després), s'encenia el fogueró a la plaça del Bestiar (aleshores d'El Ganado). El fet de recuperar els foguerons implicava, a més que els ciutadans poguessin fer bulla aprofitant sopar de coca i porquim acompanyats del vi de Can Lau, recuperar la música i les cançons mallorquines.

-També es va reivindicar que el pancaritat del Puig d'Inca tornàs a les arrels i tengués molta participació per part dels inquers. S'hi començaren a fer concursos de paelles i altres activitats.

2.3. Junta Directiva presidida per Jaume Armengol Coll (12 de maig de 1977 – 28 de juny de 1979)

La Junta, a més del president Jaume Armengol Coll, estava formada per les següents persones: Bernat Abdon Amengual Martorell, Antoni Armengol

⁴ *Inca Revista*, núm. 34, separata 1974-1994, pàg. 3-5.

⁵ Biel Munar "Caragol" va néixer a Sineu l'any 1938 i va morir l'any 1993. Tenia un gran sentit musical i era gran coneixedor dels balls i cançons populars.

Coll, Pere Miquel Gelabert, Immaculada Cortés Forteza, Catalina Ferrá Cantera, Lluís Maicas Socias (tots ja estaven a l'anterior Junta) i Damià Perelló Femenias.

Les actuacions i activitats que es dugueren a terme seguiren les pautes marcades a l'anterior Junta. Podem dir que fou una junta de continuïtat.

Mort el general Franco, ens trobàvem en plena transició política. Així recorda aquells anys el president Jaume Armengol:

Els meus records d'aquells anys difícils, però de fermes il·lusions. Recordo amb afecte els meus alumnes de català, quan ensenyar català era quelcom semblant a un fet autènticament revolucionari. Fou una experiència molt satisfactòria per a mi, participava com a professor als cursos; però també recordo la incomprensió i la indiferència de la gent envers nosaltres, si més no el rebuig o el menyspreu. Ho recordo amb melangia i amb gratitud. Els membres de la Junta i els socis, la nostra fe indeclinable, allò que es clou a dins i mai no s'esborra del tot.⁶

Algunes activitats

-Dins les festes patronals de Sant Abdon i Sant Senén de l'any 1977, a la plaça d'Espanya, es va fer un acte de Cançó de Festa i Balls, amb l'actuació de Madò Buades, Biel Caragol, Biel des Cantó, l'amo En Xesc de Son Cloquís, Gori de sa Serra i els Cossiers d'Algaida.

-Es varen continuar els cursos de català que s'impartien al local del carrer d'en Palmer i després al Centre de Formació Professional. Aquest cursos, a partir del novembre de 1978, s'organitzaren per a tot el curs acadèmic de 1978-79.

-La representació inquera fou molt nombrosa a la manifestació per l'Autonomia que es va celebrar a Palma el 29 d'octubre de 1977. Calia fer pressió a la dreta balear, que dubtava i s'inhibia davant els anhels autonomistes.

-El dia 16 de febrer de 1978 se celebrà una taula rodona sobre l'autopista Palma-Inca, era un assumpte molt punyent en aquells moments. Parlaren sobre el tema el Sr. González Ortea, funcionari del MOP, que representava el Sr. Miquel Àngel Llauger; el Sr. Josep Palau, del Col·legi d'Arquitectes; el biòleg Guillem Mateu; i alguns polítics participants. Tots donaren la seva opinió.

-Es va fer una convocatòria d'uns premis literaris per a joves de 14 a 18 anys, amb quatre premis. El jurat estava compost per Jaume Armengol, Damià Ferrà i Damià Pons.

-El 24 d'agost de 1978, al pati del Col·legi La Salle es va fer un recital de cançons amb els cantautors inquers Antoni Alomar, Bernat Forteza i Miquel Àngel Rubert. Es va vendre un disc de Miquel A. Rubert i un llibre i disc d'Antoni Alomar.

-Dia 13 de novembre de 1978 es va retre un homenatge a Miquel Duran Saurina amb una Mostra Duran, premsa social, musical, literària i cartes

⁶ Inca Revista, núm. 34, separata 1974-1994, pàg. 3-5.

de Joan Alcover i Emili Darder, que s'inaugurà al final de l'acte. Parlaren Santiago Cortés sobre la premsa editada; Lluís Maicas, sobre l'aspecte literari i social; Jaume Armengol, sobre "Duran, home de poble i nacionalista". Hi va assistir el seu fill Llorenç i el net Miquel Duran. Es varen llegir les adhesions i s'entregaren els premis literaris als joves de 14 a 18 anys.

2.4. Junta Directiva presidida per Pere Rayó Bennàssar (28 de juny de 1979 – 27 de setembre de 1983)

El president de la Junta anterior, Jaume Armengol, havia estat elegit regidor del consistori a les eleccions municipals i va dimitir, junt amb ell també tota la Junta.

A l'Assemblea General de socis que se celebrà el dia 28 de juny de 1979 al local del carrer d'en Palmer, es presentaren set persones per formar part de la Junta nova, que obtingueren la confiança dels presents, i decidiren que la distribució de càrrecs es faria entre els membres elegits. Així es va fer el dia següent, dia 29 de juny, en una sessió extraordinària dels membres elegits. La Junta va restar configurada així: president, Pere Rayó Bennàssar; secretària i tesorera, Catalina Ferrá Cantera; Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma, Jaume Gual Mora; Secretariat d'Acció i Extensió Cultural, Immaculada Cortés Forteza; Secretariat de Premsa i Propaganda, Lluís Maicas Socias; Secretariat de Joventut i Relacions amb Altres Entitats Culturals, Damià Perelló Femenia; Secretariat de Relacions Comarcals i encarregat del local i del material, Joan Rallo Garcia.⁷

El nou Ajuntament de 1979 va crear l'Escola Municipal per a l'ensenyament de la llengua i va encarregar l'organització dels cursos a l'OCB d'Inca. A l'inici del primer curs pronuncià la lliçó inaugural Isidor Marí, que parlà de "La situació lingüística a Mallorca". En el curs següent 1980-81 la lliçó inaugural va ser pronunciada per Josep Grimalt, que parlà de "Llengua literària i llengua col·loquial". Es consolidaren els cursos de català a Inca. Se n'impartien els graus elemental, mitjà i superior, a més d'un curs per a castellanoparlants i cursos d'història, geografia i cultura de Mallorca. Les classes es duïen a terme a diferents llocs, al Col·legi La Salle, al Col·legi Sant Vicenç de Paül, a l'Institut de Formació Professional Llorenç Maria Duran i al mateix local de l'Obra Cultural Balear, al carrer d'en Palmer.

Es va produir un enfrontament entre la Junta de l'OCB i el batle d'Inca Antoni Pons. Com a conseqüència, la Junta, reunida en sessió extraordinària, va fer pública l'expulsió del batle de soci de l'OCB, mitjançant una nota que va recollir el setmanari *Dijous*.⁸

Es va propiciar la recuperació de la festa del Carnestoltes i la Rua, avui ja plenament consolidada. L'any 1981, el dissabte 28 de febrer, l'OCB d'Inca

⁷ Llibre d'actes de l'OCB d'Inca, pàg. 1 i 2.

⁸ *Dijous*, núm. 373, 12 de novembre de 1981, pàg. 6.

organitzà el primer ball de disfresses que es va fer a Inca amb motiu d'aquestes festes.

Va tenir lloc un happening fotogràfic que tengué lloc pel Dijous Bo de 1979 (15 de novembre). Les obres s'exposaren al Centre d'Expositors del 2 al 9 de desembre. Els participants foren obsequiats amb una serigrafia de Pere Gelabert, que des de l'any 1975 havia col·laborat d'una manera entusiasta amb la Delegació de l'OCB d'Inca.

Per les festes de Sant Abdon i Sant Senén de l'any 1980 es va fer una exposició de "Llibres didàctics en català".

Pere Rayó Bennàssar, recordant aquell etapa, comenta:

El període 1979-1983 fou una època de consolidació de l'OBC d'Inca, s'havien produït les primeres eleccions democràtiques als ajuntaments i els membres de la junta i els socis treballaven il·lusionats amb l'esperança de canvis importants en els aspectes lingüístics i culturals. Record, amb entusiasme, aquest període en què vaig presidir l'OCB d'Inca". Tot i el temps que ha passat, l'OCB continua essent necessària per aconseguir la plena normalització de la llengua i cultura.⁹

A final de setembre de 1983 Pere Rayó va dimitir, però va seguir gestionant la Delegació fins al 15 de desembre quan es va elegir la nova Junta, presidida per Antoni Armengol.

2.5. Junta Directiva presidida per Antoni Armengol Coll (15 de desembre de 1983 – 27 d'agost de 1991)

El dia 15 de desembre de 1983 va tenir lloc al local social de l'entitat (carrer de les Coves) l'assemblea en la qual foren elegides, per unanimitat, les persones que s'hi presentaren, en presència de més de 30 socis. La Junta quedà constituïda així: president, Antoni Armengol Coll; secretària, Inmaculada Cortés Forteza; tesorera, Catalina Ferrá Cantera; vocals, Bernat Forteza, Joan Rotger, Damià Perelló i Jaume Payeras.¹⁰

Dia 23 de gener de 1986 la Junta es va renovar, continuà amb el mateix president, i en formaren part Pere J. Quetglas Maroto, Francesc Dalmau Llobera, Margalida Massanet Ferrer, Antoni Alorda Vilarrubias, Margalida Mulet, Francesca Fontanet i Joan Pol Janer. Va deixar la Junta Damià Perelló.

Amb el convenciment que una de les tasques principals de l'OCB era la normalització lingüística, es va dur a terme un programa en català a Ràdio Balear, *Café de cultura*, que s'emetia un dia a la setmana, el dilluns, de 30

⁹ *Inca Revista*, núm. 34, separata 1974-1994, pàg. 8 i 9.

¹⁰ *Dijous*, núm. 483, de 22 desembre 1983, pàg. 4.

minuts de durada. Per altra part, la Delegació es va encarregar d'una pàgina al setmanari *Dijous*.

Es va crear la festa de les Llanternes, que encara se celebra cada any en el mes d'octubre. Es fa un taller de llanternes i un recorregut, amb pares i infants, pels carrers cèntrics d'Inca, amb l'acompanyament dels sons de les xeremies.

Tampoc no s'ha d'oblidar la labor de conservació del patrimoni artístic. L'OCB d'Inca va protestar, públicament, quan s'enderrocà un molí de vent que estava ubicat al final de l'avinguda d'Alcúdia.

Neix *Inca Revista*, dia 1 de juny de 1986 en sortia el primer número, una publicació íntegrament en català. Es va presentar en públic a la cafeteria Mallorca de la ciutat d'Inca en presència d'una cinquantena de persones. Va obrir l'acte Jaume Armengol, i parlaren Jaume Gual, responsable de la publicació, i el president Antoni Armengol. Se'n publicaren 78 números, el darrer en el desembre de 2004.

S'organitzaren tres mostres de Cultura a Inca, en les quals es dugueren a terme conferències, taules rodones i commemoracions: homenatge als terrissaires d'Inca; xerrada sobre "Normalització lingüística", a càrrec d'Aina Moll; sobre ecologia, a càrrec del GOB; "El folklore a Inca", a càrrec d'Antoni Galmés; "Homenatge a Llorenç Duran"; la conferència sobre "El costumari inquer", a càrrec de Gabriel Pieras; "La música a Inca", a càrrec de Joan Parets; "Associacionisme a Mallorca: balanç i perspectives", a càrrec de Josep Francesc Campos; "La immigració a Mallorca: incidència i repte", a càrrec de Bartomeu Bennàssar. També les taules rodones següents: "La normalització lingüística", a la qual participà, entre d'altres, Josep Maria Llompart; "El català a les escoles d'Inca"; "La cultura a Inca"; i "Passat, present i futur del calçat a Inca".

S'intentà dur a terme un projecte força important, com era la creació d'un museu de la sabata. S'anomenà una comissió d'experts. Es realitzaren contactes amb fabricants, s'aconseguien algunes màquines. El projecte va fracassar per falta de comprensió del consistori. Aquest museu es va crear posteriorment, ja fa anys, i està ubicat a l'antiga caserna d'Inca.¹¹

2.6. Junta Directiva presidida per Pere Quetglas Maroto (3 de setembre de 1991 – 21 de març de 1992)

El 1991 fou un any d'eleccions municipals. Distints membres de la Junta anterior es presentaren a les llistes de candidatures, entre d'altres el president de la Junta Antoni Armengol Coll, que fou elegit regidor i va dimitir de president. Aquestes circumstàncies originaren una crisi dins la Delegació. Per altra part, la imatge de l'entitat es va deteriorar, i semblava que

¹¹ Notes extretes d'*Inca Revista*, del núm.1, juny de 1986, al núm. 27, juliol de 1991.

no continuaria en endavant. No hi havia persones disposades a assumir la direcció. Durant l'estiu d'aquell any es mantingueren algunes reunions amb la intenció de trobar persones per tal de poder formar una nova Junta. Les perspectives no eren gaire bones.

Així ho explicava el setmanari *Dijous aleshores*:

És molt possible que Pere Quetglas, expresident del Consell de Joventut, substituïxi Antoni Armengol, al front de l'OCB d'Inca. Des de que Antoni Armengol va accedir al Consistori no vol tornar presentar-se a la reelecció a president de l'OCB d'Inca. Ja fa temps que ho vol deixar. Així i tot Pere Quetglas Maroto, manifesta que si no compta amb una junta directiva que col·labori i treballi amb ell, no té interès en accedir a la presidència de l'OCB. Haurem d'esperar la pròxima assemblea i veure quantes candidatures es presentaran a les eleccions.¹²

Després d'un temps sense directiva, el setembre de 1991 es va elegir la Junta composta per: president, Pere Quetglas Maroto; secretària, Maria Martín Martorell; tesorera, Catalina Ferrá Cantera; vocals, Antoni Alorda i Pere Castelló. Però no durà gaire, segons el setmanari *Dijous*.

A la reunió, celebrada el passat dimarts, dia 17 de setembre, havia estat elegit Pere Quetglas com a nou president de l'OCB d'Inca, a la vegada ell havia elegit els integrants de la Junta Directiva. Encara no havia pres possessió del càrrec, ha presentat la seva dimissió de manera irrevocable, assenyalant qüestions personals i de salut, però afirma que continuarà com a soci de base en l'OCB d'Inca. La propera setmana informarem més extensament.¹³

Anys després, amb motiu de complir-se el 10è aniversari de la creació de la Delegació de l'OCB, Pere Quetglas va recordar i resumir aquell temps amb aquestes paraules:

La nostra intenció era superar la crisi que sofria l'OCB comptant amb persones amb ganes de fer feina. Cal dir, també, que vaig acceptar el càrrec de president perquè estim l'Obra Cultural i no volia que aquest projecte desaparegués a Inca. La veritat és que volia formar part de la junta però mai m'havia passat pel cap la idea d'esser-ne president. En el mes d'octubre, en assemblea extraordinària, s'elegí l'esmentada Junta, però l'ambient no havia millorat. Durant uns dies, es temptejaren alguns socis per veure la seva disponibilitat per col·laborar en les tasques de la Delegació, però la resposta fou nul·la. Davant aquestes circumstàncies havíem de donar un toc d'atenció per despertar els socis. I vaig decidir dimitir. D'aquesta manera es creà una alarma que feu que distints socis es preocupassin per l'OCB d'Inca, i es començà a fer feina per consolidar

¹² Extret i traduït del *Dijous*, núm. 912, 27-08-1991, pàg. 4.

¹³ Extret i traduït del *Dijous*, núm. 917, de 26 de setembre de 1991, pàg. 2.

aquests moments. Crec que aquesta curiosa època, que jo anomenaria de transició, fou un pont que ajudà a què la nostra Delegació superàs aquells moments de dificultat. Durant aquest breus mesos de gestió de la junta transitòria (D'octubre del 91 al març del 92) es feren les activitats mínimes que s'acostumaven organitzar cada any com: Festa de ses llanternes, Fogueró de Santa Maria la Major i sa Rua.¹⁴

2.7. Junta Directiva presidida per Jaume Gual Mora (21 de març de 1992 – 22 de març de 1994)

A la sala d'actes de la parròquia de Sant Domingo d'Inca, el dia 21 de març de 1992, se celebrà una assemblea extraordinària amb el següent ordre del dia: 1) Dimissió de l'actual Junta Directiva. 2) Presentació de noves candidatures. 3) Votacions. 4) Presa de possessió de la nova Junta Directiva. 5) Precs i preguntes.

Només hi va haver una candidatura, que fou elegida, amb aquestes persones: president, Jaume Gual Mora; secretària, Anunciació de Maria Bauzá Crespi; tresorer, Pere Quetglas Maroto; vocals, Catalina Amer Vives, Maria Martín Martorell, Pere Rayó Bennàssar, i Mateu Matheu Villalonga.

La nova Junta va prendre possessió i el president va exposar els punts generals a seguir, les necessitats existents, i demanà la col·laboració de tots els socis. També va decidir, d'acord amb la Junta, la data de la propera reunió per fer la planificació d'objectius a seguir.¹⁵

Foren dos anys de fecunda activitat. Només en feim un resum sense entrar en la descripció completa de cadascuna de les activitats.

- "Conèixer Ciutat de Mallorca", tres sortides a Palma, sota la coordinació i guia de Pere Rayó. Itinerari per Ciutat, visita a algunes esglésies i a les principals obres gòtiques, entre elles la Seu, el Palau de l'Almudaina i la Llotja.

- "Conèixer l'entorn", també sota la coordinació de Pere Rayó. Visites als pobles de Mancor de la Vall, Sineu, Campanet, Binissalem, Muro i Alcúdia.

- Es va signar un conveni de col·laboració amb l'Ajuntament, vigent per a tot l'any 1994.

- Es va impartir un Curs d'Història de Mallorca a càrrec de Pere Rayó, en sis sessions.

- Se celebrà la Diada de la Glosa, un conjunt de trobades en diferents dies del mes d'abril de 1993, activitat que va culminar el dia de Sant Jordi amb una conferència de Pere Gil. El dia següent hi va haver un sopar glosat amb els millors glosadors de picat.

- "Itineraris urbans per la ciutat d'Inca", sota la direcció de Pere Rayó, observant les obres civils i religioses d'Inca; exteriors de cases senyorials, el

¹⁴ *Inca Revista*, núm. 34, separata 1974-1994, pàg. 13 i 14.

¹⁵ Llibre d'actes de l'OCB d'Inca, pàg. 5.

convent de Sant Domingo, monestir de Sant Bartomeu i entorn dels molins, església de Santa Maria la Major i convent de Sant Francesc.

-Proposta del P. Miquel Colom a l'edició dels Premis 31 de desembre de l'OCB. Es va fer la proposta l'any 1992, però no s'aprovà. L'any següent es tornà a presentar i es concedí el premi Josep Maria Llompart al P. Miquel Colom, a l'edició dels Premis de 1993. El premi li fou lliurat a Inca, el dia següent, a la sala d'actes de l'Institut Berenguer d'Anoia pel president de l'OCB, Antoni Mir, amb la presència de representants de l'Ajuntament d'Inca i membres del convent de Sant Francesc, així com infants de l'Esplai s'Estornell i socis de la Delegació.

-Es varen iniciar les Tertúlies a can Xesquet, coordinades per Joan Gelabert. La primera se celebrà el 7 de novembre de 1992. Aquesta activitat va tenir molta acceptació, durà molt de temps.

-Amb el conveni signat amb l'Ajuntament es dugueren a terme cursos de català, Conèixer Inca, Itineraris culturals, Curs d'art a Mallorca, Mostra d'Indumentària dels Segles XVIII i XIX a Mallorca, a càrrec d'Aires Sollerics.

-Es va realitzar una exposició amb motiu del Dijous Bo de 1993, "Inca es presenta", al Centre Sociocultural del carrer del Bisbe Llompart.

-S'organitzaren tres viatges a terres de la Corona d'Aragó: Barcelona, dies 5, 6, 7 i 8 de desembre de 1992; a Ciutadella de Menorca, per Sant Joan, dies 23 i 24 de juny de 1993; a terres del Maestrat, del dia 4 al 8 de desembre de 1993.

-Nova seu de l'entitat. Davant la necessitat de tenir un local digne, se'n va gestionar el canvi, i s'aconseguí que a partir del dia 8 d'octubre de 1992 es pogués traslladar la seu de la Delegació a la nova seu del carrer de Can Vidal, núm. 5. Allà es va establir un torn de guàrdies, el dimecres de vuit a nou del vespre, per tal de rebre suggeriments i resoldre dificultats lingüístiques. Molt poca gent feu ús d'aquest servei.

-A la publicació commemorativa del 35è aniversari de la creació de la Delegació de l'OCB d'Inca, l'any 2009, el qui fou president Jaume Gual expressava el seu pensament en relació amb el que va intentar aplicar al seu temps amb els companys.

Desitjaria per a tots els inquers, que els valors de la democràcia, del progrés i de la solidaritat prevalguin a la nostra ciutat. Que tots els ciutadans i totes les ciutadanes ens sentíssim integrats dins un projecte comú, en el qual els mallorquins de tota la vida treballem colze a colze amb els nouvinguts de tants de continents, de tantes races i de tantes cultures. Tant de bo que tots plegats siguem capaços de tirar endavant en aquest sentit fins aconseguir que la memòria històrica dels nostres dies sigui clara i neta, malgrat els inevitables problemes que la vida de cada dia ens comporta des de tants de punts de vista.

Volem esser qui som; siguem-ho, doncs, amb constància i fermesa, defensant en un món plural la nostra identitat com a poble, sabedor de les seves arrels, que els seus veïns valoram i respectam. La nostra llengua ha d'esser protegida, estesa i reconeguda arreu com a signe de la nostra dignitat personal i col·lectiva. I amb ella, no ens tanquem, ombrívols, dins una llar històrica. Acollim la diversitat que ens ha

*estat negada; practiquem l'obertura que ens ha estat engegada, posem en obra el respecte que ens ha estat estalviat. Encara avui, tenim una societat mancada de sensibilitat i estimació vers la nostra llengua, la nostra cultura i tots els trets que ens identifiquen.*¹⁶

2.8. Junta Directiva presidida per M. Mercè Puig Viñeta (22 de març de 1994 – 31 de desembre de 1998)

El dia 22 de març de 1994 se celebrà l'assemblea extraordinària per elegir la nova Junta Directiva. El president de la Junta anterior, Jaume Gual, va donar compte, de manera resumida, de la gestió dels dos anys del seu mandat.

Només s'hi presentà una candidatura. La futura presidenta, M. Mercè Puig Viñeta, va exposar els punts generals a seguir i va agrair a la Junta Directiva cessant la bona tasca feta. Fou elegida la nova Junta, sense cap vot en contra ni cap abstenció per part dels socis assistents, formada per: presidenta, M. Maria Mercè Puig Viñeta; secretària, Catalina Amer Vives; tresorer, Pere Quetglas Maroto; vocals, Maria Martín Martorell i Francesc Dalmau Llobera.

Set mesos més tard s'hi incorporaren: Catalina Ferrá, Carme Valdivielso i Bàrbara Daliá. Encara el 1996 es renovà una altra vegada la Junta, continuà la presidenta M. Mercè Puig, amb les següents persones: Jaume Gual Mora, Andreu Caballero Romero, Esperança Ramis de Plandolit, Sebastià Garcias Ramis i Carme Lorente Gelabert.

Així explica M. Mercè Puig, a les seves notes inèdites, la gestió feta i la seva decisió de presentar-se a la direcció de la Delegació:

Érem a Alcúdia participant d'una sortida cultural de la Delegació de l'OCB. Estàvem davant les muralles de la ciutat a l'indret de l'església, quan se'm van acostar en Jaume Gual que n'era el president i en Pere Rayó, per fer-me la proposta d'agafar el relleu i posar-me al front de l'entitat.

*En aquell moment acabava de deixar el GDEM. Estava realment cansada per afrontar el repte d'entrar a presidir una nova entitat de la que en desconeixia totalment el funcionament tot i que n'era sòcia des de la nostra arribada a Inca l'any 1980. De moment vaig refusar l'oferiment adduint el que abans he explicat. M'ho vaig pensar, en vaig parlar amb en Josep i finalment vaig acceptar.*¹⁷

Podem afirmar que aquest període ha estat sens dubte el millor pel que fa a les activitats i també a la inserció de l'OCB a la ciutat d'Inca. Es va seguir la publicació d'*Inca Revista*. Així mateix, es va continuar amb les activitats que se celebraven durant l'any i se'n crearen de noves.

¹⁶ 35 anys OCB, Delegació d'Inca, 1974-2009, Inca, novembre 2009, pàg. 11.

¹⁷ Notes inèdites proporcionades per Maria Mercè Puig.

Activitats importants

- Cal fer menció, de manera especial, a la instauració dels Premis de Maig de l'OCB d'Inca. Gràcies a la idea del soci Lluís Maicas i l'impetuositat de la presidenta i tota la directiva, el dia 22 de maig de 1998 tengué lloc la primera edició dels Premis, dels quals se n'ha celebrat ja la XXII. Amb aquesta instauració, la Delegació de l'OCB d'Inca i, per tant, la ciutat, tenia els seus premis.
- Celebració del XX aniversari de la Delegació de l'OCB. Es publicà una separata a *Inca Revista*, núm. 34, commemorant els vint anys, amb el títol "1974-1994".
- Presentació de la proposta perquè Joan Lacomba optàs al Premi Emili Darder, dels Premis 31 de desembre, guardó que li fou concedit a la Nit de la Cultura, celebrada al Casino de Calvià.
- Sortides cicloculturals. Descoberta dels petits llogarets més propers a Inca. Els recorreguts foren quatre i la majoria es feren amb bicicleta: a Ullaró, Biniarroi i Massanella, Biniali i Binibona.
- Visites a gent que ha fet país: Josep Bardolet, Nils Burwitz, Antoni Bonner, Encarna Viñas.
- Racons i rondalles, com a participació a la clausura del centenari de l'Aplec de rondalles de mossèn Alcover. Es feren quatre itineraris.
- "Camins de lletres." Conèixer altres pobles, aprofundir en la seva cultura i tradicions de la mà d'un grapat d'escriptors actuals i d'altra gent igualment insigne. Es visità Felanitx, Alcúdia i Pollença.
- Creació del Brut Grup Teatre, dirigit per Joan Lacomba. Es va estrenar amb l'obra *Esperarem*.
- Tallers de cuina, brodat, decoració nadalenca, elaboració de torró i altres.
- Correllengua i Acampallengua; participació en l'organització en el pas per Inca.
- Tertúlies. Continuació d'aquesta activitat, iniciada a l'etapa anterior, però va deixar de celebrar-se al local de Can Xesquet i passà en es Siurell, del carrer de Llevant.
- Viatges culturals a les Pitiüses i un viatge per la ruta dels càtars.
- Es va avalar la sol·licitud, realitzada per l'Associació d'Antics Alumnes del Col·legi de Sant Francesc, a la candidatura del pare Miquel Colom, Doctor Honoris Causa per la UIB.

2.9. Junta Directiva presidida per Catalina Ferrá Cantera (2 de febrer de 1999 – 30 de gener de 2002)

Durant el mes de gener de 1999 la direcció de l'OCB va estar en mans d'una gestora, presidida per Pere Quetglas Maroto. El dia 2 de febrer Pere Quetglas Maroto va convocar, al local de la Delegació, una reunió de socis per elegir una nova Junta. Assistiren a l'acte molts de socis, fet que donà sensació de suport i de preocupació, per la situació en què es trobava en aquells moments la Delegació.

A la reunió es va elegir la següent Junta: presidenta, Catalina Ferrá Cantera; secretaris, Guillem Coll Morro i Carme Lorente Gelabert; tesorera, Esperança

Ramis de Plandolit; vocals: Antoni Armengol Coll, Andreu Caballero Romero, Xesc Dalmau Llobera, Bernat Forteza Fuster, Sebastià Garcias Ramis i Pere Josep Quetglas Maroto.

La nova Junta, en paraules de la presidenta: *es va posar a disposició dels socis esperant poder oferir un treball digne i seriós, dintre de les nostres possibilitats. Però, ens agradaria gaudir de la vostra presència. No dubteu que idees, suggeriments, ajudes... seran sempre ben rebudes. Sense res més a dir rebeu de tots nosaltres una sincera salutació.*

Dos esdeveniments importants tengueren lloc durant aquests anys, la II trobada d'amics i socis de l'OCB al santuari de Lluc, i la celebració del XXV aniversari d'ençà de la creació de la Delegació.

Dia 21 de març de 1999 molts de socis participaren a la segona trobada d'amics i socis de l'OCB a Lluc, va ser de nou una jornada lúdica, un punt d'encontre de gent que lluita, treballa i comparteix el bell sentiment d'estimar aquesta petita meravella que és Mallorca.

Després de la cordial benvinguda del prior del monestir Gaspar Alemany, tengué lloc l'acte més significatiu del dia, l'ofrena de 37 roses vermelles, en record dels 37 anys de vida de l'OCB, creada el 31 de desembre de 1962. També es va encendre la torxa que enguany tornaria a córrer pels carrers i les places d'Inca, reivindicant, una vegada més, l'equiparació de les Balears amb les nacionalitats històriques. El cant de *La Balanguera* va donar el sus a la gran diada reivindicativa que se celebrà a Palma el següent 8 de maig.¹⁸

Va tenir lloc la celebració del XXV aniversari de la creació de la Delegació de l'OCB d'Inca. El dia 26 de novembre de 1999 se celebraren els següents actes:

-Sopar a les dependències del Col·legi La Salle d'Inca. En el menjador del centre educatiu, curosament adornat amb flors i panells de fotografies que mostraven diverses activitats duites a terme per l'entitat al llarg d'aquests anys, com a acte central, va tenir lloc el sopar festa de la commemoració. Assistiren a l'acte representants de diferents delegacions, polítics dels diversos partits, així com el batle d'Inca Pere Rotger i el president de l'OCB Antoni Mir. Lluís Maicas oficià de mestre de cerimònies, amb l'eficàcia de sempre, i anà donant pas als distints parlaments. La vetllada va ser molt agradable, amb un bon sopar preparat i servit pel restaurant de Ca n'Arabí. Una incursió per part de Brut Grup Teatre, agrupació teatral nascuda a l'ombra de l'entitat, va donar a la festa un caire informal i fresc. L'actuació dels Quatre pares interpretant música medieval i l'actuació a cappella del grup Cada 2X3 va posar el toc final a una vetllada plena de sorpreses, com ho fou l'entrega, juntament amb la carta del menú, d'un opuscle editat per a tal ocasió, i d'una reproducció del cartell anunciador de l'efemèride, obra del pintor inquer Sebastià Llabrés,

¹⁸ *Inca Revista*, núm. 51, març de 1999, pàg. 28 i 29.

degudament numerada i signada per l'autor. Al final el tast d'un dolç pastís commemoratiu i el cant de *La Balanguera*, que una vegada més va unir mans i cors recordant-nos que encara hi ha molta feina per fer, donaren cloenda a l'acte.

-Editat per la Delegació, amb el patrocini de l'Ajuntament d'Inca, es va repartir un petit opuscle titulat *25è aniversari, Obra Cultural Balear Inca*, en el qual participaren un seguit de persones: salutació del batle Pere Rotger; la presidenta Catalina Ferrà; Jaume Soler Capó, membre de la primera junta, any 1974; Bernat Abdon Amengual Martorell, membre de la segona Junta, any 1975; Lluís Maicas Socias, membre de la Junta 1977-1979; Damià Perelló Femenia, membre de la Junta 1979-1983; Antoni Alorda Vilarrubias, membre de la Junta 1986-1991; Maria Martín, membre de la Junta 1991-92; Catalina Amer Vives, membre de la Junta 1992-1994; Bàrbara Dalià Martorell, membre de la Junta 1994-1996; Andreu Caballero Romero, membre de la Junta de 1999. Cada escrit anava acompanyat de fotografies sobre cartells de programes o de distintes activitats fetes.

Aquesta publicació va servir, sense cap mena de dubte, per deixar constància a futures generacions de la feina feta per la nostra Delegació en favor de la llengua, la cultura i les tradicions més arrelades. Una tasca bella que esperam que tengui continuïtat almanco fins a la celebració de les noces d'or.¹⁹

2.10. Junta Directiva presidida per Antoni Colomer Altimira (30 de gener de 2002 – 30 de gener de 2004)

Estava previst elegir nova Junta en substitució de l'anterior, i es convocà assemblea el dia 12 d'octubre de 2001; no s'hi va presentar cap candidatura. Va continuar la Junta anterior. Més de tres mesos després, el dia 30 de gener de 2002, se celebrà una nova assemblea. La secretària de la junta anterior Carme Lorente feu la presentació de l'acte i la tesorera Esperança Ramis donà els detalls dels comptes del darrer exercici. Seguidament es passà al tema de l'elecció de Junta.

Toni Colomer i Altimira, que encapçalà l'única candidatura presentada, donà la relació de les persones que la componien i exposà els punts més significatius del que, personalment, era el seu ideari. Hi hagué diferents intervencions, en una de les quals s'expressà l'estranyesa pels punts que presentava Colomer i que hauria d'haver presentat el programa del conjunt de la candidatura. El candidat ho justificà dient que la necessitat i les dificultats de fer una llista completa no havien fet possible elaborar el programa.

Es passà a votació la candidatura. Es decidí que la votació fos secreta, perquè els votants tinguessin més llibertat d'elecció. El resultat fou el següent: 3 paperetes en blanc, 2 de nul·les, 5 vots en contra i 20 vots a favor. Quedà

¹⁹ Íd. íd.

aprovada la candidatura amb aquestes persones: president, Antoni Colomer i Altimira; vicepresident, Llorenç Sastre Seguí; secretari, Joan Gelabert Rayó; tresorer, Jaume Perelló Cardell; vocals, Lluís Maicas Sociés, Catalina Ferrá Cantera, Antoni J. Morell Martorell i Sebastià Garcies Pujades.

Es produí un incident entre el president i el batle d'Inca Pere Rotger, com a conseqüència dels esdeveniments a la Festa de l'Estendard de l'any 2003. Dia 14 de gener de 2004. La revista *Sa Plaça* publicava la següent nota: *El batle denega el recolzament econòmic de l'Ajuntament a l'Obra*. Els fets s'esdevingueren el desembre de 2003, durant la passada Festa de l'Estendard a Inca, on les polítiques culturals i territorials que duïen a terme els dirigents del Partit Popular tant a nivell autonòmic com estatal foren motiu de crítica per part del president Toni Colomer. A l'acte estava convidat el batle de la localitat Pere Rotger, que com cada any, per no perdre el costum, no hi acudí, i delegà la representació en la figura del regidor de Cultura Tomeu Martínez, al qual es denegà la paraula a l'hora de pronunciar el discurs. El batle criticà el discurs realitzat per Colomer de caire polític, per menysprear el consistori inquer, i va decidir llevar la subvenció a aquesta entitat.

Els socis i altres entitats mostraren el seu suport a Colomer, que reconegué que era molta la gent que l'aturava per donar-li l'enhorabona. Pere Rotger manifestà que mai no havien tengut problemes de cap casta amb els altres presidents de l'OCB, que fins i tot la subvenció concedida a l'Obra Cultural d'Inca era de les més altes. Sembla que va ser una disputa personal entre Pere Rotger i Colomer, ja que l'Ajuntament, en paraules del batle, només deixaria de subvencionar l'OCB mentre fos president Colomer.²⁰

2.11. Junta Directiva presidida per Andreu Caballero Romero (29 de març de 2004 – 27 de març de 2007)

Dia 5 de març de 2004 la revista *Sa Plaça* va publicar que:

Els joves volen assumir el relleu a l'OCB d'Inca. Tretze joves d'Inca presenten un candidatura alternativa a les eleccions que l'OCB d'Inca celebrarà el proper dia 29 de març. Tot i la seva joventut aquesta candidatura acumula experiència participativa en la direcció de l'OCB. Entre el grup de joves de l'OCB, es troben Antoni Jaume Morell, Jaume Perelló, que formen part de l'actual junta directiva, així com Bàrbara Dalià i Andreu Caballero que han participat en juntes anteriors.²¹

Efectivament el dia 29 de març de 2004 se celebrà l'assemblea i fou elegida la següent Junta Directiva: president, Andreu Caballero Romero; vicepresidenta, Bàrbara Dalià Martorell; secretària, Margalida París Estrany; tresorer, Nino Recio Palou; vocals, Jaume Perelló Cardell, Francesca Maria Pons Miró,

²⁰ *Sa Plaça*, núm. 34, de gener de 2004, pàg. 5.

²¹ *Sa Plaça*, núm. 41, de 5 de març de 2004, pàg. 5.

Antoni Jaume Morell Martorell, Francesc Garcias Llompart, Catilena Siquier Martín, Jaume Ripoll Martorell i Pau Sastre Rebassa.

Activitats més importants

-XXX aniversari de la creació de la Delegació. Es va celebrar el dia 28 de novembre de 2004. Per commemorar aquesta efemèride, els socis i amics de l'OCB d'Inca es congregaren al puig de Santa Magdalena d'Inca per compartir un dinar de germanor. A l'esplanada de l'ermita de Santa Magdalena, els esperava Sa Revetla d'Inca, que amenitzà la jornada i convidà els participats a ballar boleros, jotes i fandangos. Mentrestant, Bernadí Amengual, company de l'OCB de Búger, anava preparant l'arròs. La jornada es va desenvolupar en un ambient lúdic i distès. Per a l'ocasió, s'havien encarregat uns plats commemoratius que servissin de record de la jornada. Per cloure l'acte, com era escaient, tots els presents entonaren el cant de La Balanguera.²²

-Taula rodona al Claustre de Sant Domingo sobre el tema "Vint anys de normalització lingüística", amb la participació de Tomeu Martí, vicepresident de l'OCB; Joan Melià, director general de Política Lingüística de les Illes Balears (1999-2003); Aina Moll, directora general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya (1980-1988); i Miquel Serra, director del *Diari de Balears*.

-Inauguració del nou local de la Delegació a la plaça de l'Àngel, en el mes d'abril de 2006. Al final es va servir un petit refrigeri. Encara avui és la seu de la Delegació.

-De l'1 al 22 de febrer de 2007, el Centre de Professors d'Inca, l'Ajuntament i la CAM organitzaren un curs sobre el món del vi, coordinat per Carme Lorente i Pere Mulet, amb la col·laboració de l'OCB d'Inca, que va comptar amb set places per als socis. Es realitzaren diferents ponències sobre la història i cultura del vi a Mallorca, i visites a diferents bodegues, així com a cellers d'Inca.

2.12. Junta Directiva presidida per Jaume Perelló Cardell (27 de març de 2007 – 29 d'octubre de 2008)

El dia 27 de març de 2007 es va dur a terme l'assemblea general extraordinària amb un únic punt de l'ordre del dia, elecció d'una nova Junta. A l'assemblea sols es va presentar una Junta, composta per dotze membres, però sense haver trobat una persona per presidir-la. Vist que no es va presentar cap altra candidatura, es va obrir un debat entre els assistents per trobar-hi una solució. Després de diverses intervencions i suggeriments, i per no crear una junta gestora, es va fer un recés. Finalment la presidència va recaure en Jaume Perelló Cardell, membre de les dues anteriors juntes, que formà la següent: president, Jaume Perelló Cardell; vicepresidenta, Francesca Maria Pons; vicepresidenta, Catilena Siquier; portaveu, Antoni Jaume Morell; secretària, Margalida París; tresorer, Llorenç Sastre; vocals, Andreu Caballero, Mateu Pieras, Xesca Morro, Josep López, Pau Sastre i Pep Arrom.

²² *Inca Revista*, núm. 78, de desembre 2004, pàg. 4.

Activitats més importants

-Correllengua i sus per Inca, el dia 21 d'abril de 2007, a la plaça de la Quartera. Hi va haver pintada d'un mural commemoratiu; festa infantil amb el grup Cucorba; ballada popular a càrrec d'Herbes Dolces; arribada de la Flama de la Llengua i lectura del Manifest per la llengua i la cultura; torrada popular i després concert jove amb Molta Llum, Musnok i Oprimits.

-Sopar de Lletres, en la Diada de Sant Jordi i Festa del llibre de l'any 2007. Es va celebrar a la seu de la Delegació, a la plaça de l'Àngel.

-El gener de 2008, organitzada per la Delegació, es va fer la representació de l'obra *Adoració dels tres Reis d'Orient*, de Llorenç Moyà, a l'església de Santa Maria la Major.

-El dia 6 de març de 2008, Taller de la glosa. Que vols ser glosador? Taller d'improvisació oral. Dirigit a gent jove d'entre 3 i 120 anys. Es va fer al local social de la plaça de l'Àngel.

2.13. Junta Directiva presidida per Antònia Fornés Ramis (29 d'octubre de 2008 – setembre de 2013)

Dia 29 d'octubre de 2008 se celebrà l'assemblea extraordinària de socis i es va elegir la nova Junta. Només s'hi presentà una candidatura que va obtenir 26 vots a favor, 7 abstencions i cap vot en contra. La Junta es constituí amb les següents persones: presidenta, Antònia Fornés Ramis; vicepresidenta, Bàrbara Dalià Martorell; secretària, Francisca Morro Soler; tresorer, Jaume Reus Capó; vocals, Josep Serra Pujol, Josep Bernat Sánchez, Catilena Siquier, Sebastià Garcias, Maria del Carme Valdivielso i Pere Mulet.

Es produïren canvis a la Junta en dues ocasions, però sempre amb la mateixa presidenta, Antònia Fornés Ramis. Aquests canvis foren els següents: dia 4 de novembre de 2010, sortiren els vocals Josep Bernat Sánchez, Catilena Siquier, Maria del Carme Valdivielso i Pere Mulet; entraren Rafel Pau Cortés Forteza i Margalida Prats Estrany; dia 9 d'octubre de 2012, causaren baixa a la Junta Jaume Reus, Josep Serra, Rafel Cortés i Sebastià Garcias; varen entrar a formar-ne part, de vicepresident, Miquel Albero Mestre; de secretària, Bàrbara Dalià; Francisca Morro de tresorera; vocals, Antoni Jaume Morell, Marilén Bauzá, Rosa Riera i Xesca Llobera.

Activitats més importants

-35è aniversari de la fundació de la Delegació de l'OCB d'Inca, es dugué a terme el dia 20 de novembre de 2008 amb un sopar al Restaurant Canyamel d'Inca. Fou una vesprada plena de sorpreses.

-Cafè per la Llengua, una campanya que es presentà a la cafeteria-restaurant Es Cafetó. Aquesta iniciativa estava adreçada a entitats inquieres amb la intenció d'impulsar l'ús de la nostra llengua dins tots els àmbits socials. Un acte similar se celebrà també a Sart Cafè de la plaça de l'Àngel.

-Campanya "Mallorca m'agrada", que s'inaugurà amb una festa, el dia 2 d'abril de 2010, a la plaça de l'Orgue d'Inca, la qual va consistir en un concert del grup No Diguis Dois (els quals havien musicat el poema "Correllengua" del pare Miquel Colom per al *lipdub*, elaborat per la Delegació); la lectura del manifest "Mallorca, m'agrada" i la presentació del *lipdub* a Inca; tot això acompanyat d'una degustació de productes típics de les Balears. L'acte de cloenda de la campanya va tenir lloc a Palma el dia 30 d'abril de 2010. Hi va actuar el grup d'animació infantil Cucorba i s'hi va projectar el *lipdub* de Mallorca. Hi varen participar un grup de socis de la Delegació d'Inca.

-Carta a Rafel Torres, batle d'Inca. Dia 8 de febrer de 2011, membres de la Junta de la Delegació varen anar a l'Ajuntament i lliuraren una carta al batle d'Inca Rafel Torres, en la qual es mostrava el rebuig a la decisió del seu grup polític, amb majoria absoluta, que havia votat en contra de la nostra llengua i cultura, i s'havia mostrat a favor de la nova Llei amb la qual el Govern de les Illes Balears volia devaluar el coneixement de la nostra llengua.

-Manifestació per la Llengua a Inca, que se celebrà el dia 15 de març 2012. Els participants es varen concentrar davant de l'estació del tren d'Inca i després baixaren pel carrer del Bisbe Llompart, carrer del Comerç fins a la plaça de l'Ajuntament. Allà es va llegir un manifest, que acabava amb aquestes paraules: "Si estimam de veritat la nostra llengua, hem de lluitar per ella!"

-Tasts Gastronòmics, se celebraren al local de la Delegació. Diferents empreses presentaven els seus productes i els oferien a tast als assistents. Passaren pel local: Galletes Gori de Muro, Formatges Burguera, Vins Jaume de Puntiró, Confitures Estel Nou, Licor Sermita, Formatges Son Jover, Cervesa Galatzó.

2.14. Junta Directiva presidida per Esperança Ramis de Plandolit (4 d'octubre de 2013 – setembre de 2014)

Dia 4 d'octubre de 2013 es va elegir aquesta Junta amb les següents persones: presidenta, Esperança Ramis de Plandolit; vicepresidenta, Marilén Bauzá Arrom (membre de l'antiga Junta); tesorera, Margalida Rubert; secretària, Rosa Riera (membre de l'antiga Junta); vocals, Albert Riera, Antoni Ferrer, Pep Arrom i Xesca Llobera (membre de l'antiga Junta).

Fou una junta com de pas amb molt poca activitat, es va limitar a celebrar els actes que cada any duia a terme la Delegació (Diada de Sant Jordi, Festa del Llibre amb el Sopar de Lletres, Premis de Maig, Festa de les Llanternes i Festa de l'Estendard).

Com a novetat es va realitzar un taller d'olives trencades a la plaça del Bestiar, dia 26 d'octubre de 2013, i un taller d'herbes dolces.

Les desavinences entre els membres de la Junta expliquen la seva curta durada; així, aquesta es va desfer i es va convocar una assemblea per a l'elecció d'una nova Junta.

2.15. Junta Directiva presidida per Marilén Bauzá Arrom (octubre de 2014 – setembre de 2017)

Aquesta Junta de gent jove amb ganes de treballar estava formada per les següents persones: presidenta, Marilén Bauzá Arrom; vicepresidenta, Rosa Riera Miró; secretària, Francesca Llobera Morro; tesorera, Margalida Rubert Llobera; vocals, Nativitat Llobera Sastre, Úrsula Perelló Saletas, Margalida Serra, Josep Miquel Arrom i Aina Escobar.

Hi va haver una renovació de la Junta amb la mateixa presidenta. L'octubre en va sortir Josep Miquel Arrom i hi entraren Miquel Albero Mestre i Joan Pujades Coll.

Se celebraren, entre d'altres, les següents activitats:

-Fireta de 40 anys d'OCB. Es dugué a terme, com un dels actes del 40è aniversari, el dia 13 de desembre de 2014, a un dels racons amb més encant d'Inca, la plaça de l'Aigua.

-La Festa de les Llanternes, que sempre se celebrava a principis d'octubre, l'any 2015 es va suspendre en senyal de dol per la mort de Miquel Albero Mestre, membre de la Junta i molt estimat; una persona lluitadora en defensa de la nostra identitat com a poble i compromès en la defensa de la llengua com a membre de l'Assemblea dels Docents.

-Dia 14 novembre de 2015, fogueró de Santa Maria la Major, a la plaça de l'Orgue. Ballada popular amb Qanarusa, actuació del grup Volvox, torrada carnívora i vegetariana amb concurs de postres!

-Dia 17 de novembre, la Delegació va rebre el Premi Dijous Bo 2015 de les Arts, les Ciències i la Cultura en els Premis que organitza cada any l'Ajuntament d'Inca pel Dijous Bo. La Junta va agrair el guardó.

-Dia 27 de desembre de 2015 a la Festa de l'Estendard, en què es commemora la conquesta del rei En Jaume I, va fer el pregó Pere Sánchez, a la plaça de Santa Maria la Major.

-El dia 23 d'abril de 2016, Festa de Sant Jordi, se celebrà el Dinar de Lletres en lloc del tradicional Sopar de Lletres, a la plaça de l'Aigua. Després els assistents gaudiren amb el combat de picat dels glosadors Mateu Xurí, Macià Ferrer Nobo i Pau Riera Rierol.

-Dia 27 de maig de 2016, tengué lloc el I Memorial Miquel Albero Mestre. Va haver-hi paraules dedicades a Miquel de part de la gent que l'estimava i concert per la llengua a càrrec de Gener, Donallop i Manel. Es va visionar un vídeo de l'Assemblea de Docents en record de Miquel.

-Dia 22 d'abril de 2017, també es va fer el Dinar de Lletres a la plaça de l'Aigua, amb l'actuació de Juanjo Montserrat.

-El mes de novembre de 2017 la Junta es va desfer, ja que moltes persones tenien ocupacions que no les permetien seguir-hi. Davant la situació, va sorgir un grup de quatre persones que s'hi posaren al davant i es constituïren en Junta Gestora. Aquestes persones eren Josep de Luis, Cristòfol Soler Cladera, Antònia Fornés Ramis i Andreu Caballero Romero.

- Dia 29 de desembre de 2017, se celebrà la Festa de l'Estendard, amb el pregó a càrrec del metge Carles Amengual.
- El dia 23 d'abril de 2018, es dugué a terme el Sopar de Lletres de Sant Jordi al restaurant Misser de la plaça d'Antoni Fluxà.

La Junta va convocar eleccions i fixà el termini del 29 d'abril de 2018 perquè s'hi presentassin candidatures.

2.16. Junta Directiva presidida per Cristòfol Soler Cladera (d'ençà del 10 maig de 2018)

Passat el termini marcat per la Gestora, només hi hagué una candidatura, que fou elegida el dia 10 de maig de 2018, composta de les següents persones: president, Cristòfol Soler Cladera; vicepresidenta, Antònia Fornés Ramis; secretària, Margalida Llompart; tresorer, Matias Tugores Ferrer; vocals, Catalina Pericás Pons, Aina Ferrer Torrens, Montserrat Miró, Pere Ferrer Dupuy, Jaume Gual Mora, Antoni Rodríguez Mir, Onofre Pons Sureda, Rafel Cortés Forteza i Joan Pujadas.

La nova Junta es va comprometre a donar una forta embranzida a les activitats de l'OCB a la ciutat. A l'acte de l'elecció fou present el president de l'OCB, l'inquer Josep de Luis.

Activitats més importants

- Dia 12 de maig de 2018, membres de la Delegació participaren al Sopar Groc Solidari que es va fer al restaurant de Menestralia de Campanet, en el qual assistiren familiars de presos i exiliats polítics.
- Dia 27 de maig de 2018 va tenir lloc la XXI edició dels Premis de Maig al Claustre de Sant Domingo de la nostra ciutat. Hi assistiren el president de l'Obra País Josep de Luis, la consellera de Cultura en funcions del Govern de les Illes Balears Francesca Tur i regidors del consistori inquer. Presentà l'acte Caterina Valriu i es lliurà a les persones guardonades el diploma acompanyat de la serigrafia cedida especialment pel reconegut pintor pollencí Antoni Marquet Pascual. En aquesta ocasió es concedí el Premi Pau Casesnoves a Josep Miquel Arenas Beltrán, més conegut pel nom de Valtòny, un raper mallorquí exiliat a Brussel·les. Aquesta decisió de la Junta es va qüestionar per algun dels socis de la Delegació.
- Dia 23 de juny de 2018, de la mà de la Delegació de l'OCB a Inca, arribà a la nostra ciutat la Flama del Canigó. L'acte es va fer a la placeta de dalt, davant del parc del Serral de ses Monges. Abans una representació de la Junta fou present a l'Ajuntament d'Alaró, punt d'arribada de la Flama del Canigó a Mallorca. Allà es va encendre el fanal amb la flama per portar-la a Inca, on es va rebre, en un acte senzill i emotiu al qual assistiren socis i simpatitzants de l'OCB Inca. Per cloure l'esdeveniment, els assistents cantaren *La Balanguera*, acompanyats d'una colla de xeremiers.

- Dia 20 d'octubre de 2018, presentació i espectacle del llibre de Pere Bonet *Passatges* al Casal de Cultura.
- Dia 10 de novembre de 2018 se celebrà el fogueró de Santa Maria la Major a la plaça de l'Orgue. Enguany, a més de torrada, hi hagué un concurs de coques dolces. Acompanyaren la vetlada els glosadors del taller d'Inca.
- Dia 28 desembre de 2018, se celebrà la Festa de l'Estendard, va realitzar el pregó el metge Onofre Pons.
- Dia 3 de gener de 2019, presentació del llibre de Melcior Comes *Sobre la terra impura*, a càrrec de Cristòfol Soler, a la sala del Claustre de Sant Domingo.
- Dia 16 de març de 2019 es va representar al Casal de Cultura d'Inca l'obra de teatre musical *Deliris*, a càrrec de L'Atelier des Arts. És una obra divertida i molt desimbolta amb la qual es passaren uns moments inoblidables.
- Dia 27 d'abril de 2019 va tenir lloc el Dinar de Lletres amb bona companyia a la plaça de l'Aigua, per celebrar Sant Jordi!
- Dia 2 de juny de 2019 se celebrà la XXII edició dels Premis de Maig de l'OCB Inca. L'acte va tenir lloc al Claustre de Sant Domingo de la nostra ciutat. Hi assistiren el president de l'OCB Josep de Luis, la consellera de Cultura en funcions del Govern de les Illes Balears Francesca Tur i regidors del consistori inquer. Presentà l'acte Caterina Valriu. Va posar l'animació, l'actuació musical de la cantautora mallorquina Júlia Colom. Per concloure l'esdeveniment varen intervenir el president de l'OCB Josep de Luis i el president de la Delegació Cristòfol Soler.
- Dia 8 de juny de 2019 al Quarter General Luque es duagué a terme el IV Memorial Miquel Albero Maestre. Hi hagué un concert dels grups Anegats i Sau.
- Dia 14 de setembre de 2019 l'Associació de Veïns des Blanquer d'Inca va retre un homenatge a la Delegació d'Inca de l'OCB. La Delegació va agrair aquest reconeixement, el qual, provinent d'associacions de veïns, de la gent amb qui ens topam pels carrers de la nostra ciutat dia a dia, té una mena de valor afegit que fa que la satisfacció sigui encara més preuada.
- Dia 27 de desembre de 2019, Festa de l'Estendard. Va fer el pregó Llorenç Gelabert Gual, professor de la UIB.
- Dia 23 de gener de 2020, començà l'activitat Dijous a l'Obra, amb la qual es varen dur a terme una sèrie de presentacions de llibres de poesia, narrativa i assaig; un autor cada mes, un llibre cada mes, sempre en dijous, com a bons inquers. Es va iniciar aquest cicle amb la presentació del llibre *Goteres de llum*, de Lluís Maicas, a càrrec d'Aina Ferrer, amb un final de glosa a càrrec de Cati Eva Canyelles, al local de l'OCB Inca del carrer de Son Odre.
- Dia 11 de febrer de 2020, se celebrà a la sala de conferències del Claustre de Sant Domingo, una taula rodona sobre "Escenaris postsentència del procés", amb Margalida Capellà i Antoni Llabrés, professors de la UIB. Va moderar la taula Toni Alorda.
- Dia 20 de febrer de 2020, al local de l'OCB Inca, es va presentar el llibre *Els esclaus oblidats*, de M. Eugènia Jaume i Esteva, a càrrec de Rafel Cortés.
- Dia 21 de juliol de 2020, al Claustre de Sant Domingo, es va presentar el llibre d'Antoni Vidal Ferrando *Quan el cel embogeix*, a càrrec de Miquel Rayó.
- Dia 22 de juliol de 2020, al Claustre de Sant Domingo, es presentà el llibre

- d'Antoni Janer Torrens *Mitologia per a profans*, a càrrec d'Antoni Rodríguez.
- Dia 23 de juliol de 2020, al Claustre de Sant Domingo, es presentà el llibre de Jaume Armengol Coll *Els hereus de la ira*, a càrrec de Pere Bonet.
 - Dia 22 octubre de 2020, al local de la Delegació va fer una conferència Maria Antònia Perelló sobre "La infantesa, un paradís recobrat en l'obra de Maria Antònia Salvà".
 - L'any 2020 l'Obra Cultural Balear – Delegació d'Inca va signar un conveni amb l'Ajuntament d'Inca, mitjançant el qual l'Ajuntament cedia a la Delegació l'ús de la sala del primer pis al carrer de Son Odre, s/n, cantonada amb carrer de Jaume Armengol, cedida per Inversions Cala Mallorca, SL a l'Ajuntament d'Inca (és el lloc de la seu de la Delegació).
 - L'any 2021 la secretària de la Junta Margalida Llompart la va deixar perquè no podia dedicar-li temps, degut a la seva feina. La Junta va aprovar que ocupàs el càrrec de secretària la vocal Catalina Pericás Pons.
 - Dia 8 de novembre de 2021 va morir Maria Mercè Puig Vinyeta, qui fou presidenta de la Delegació de l'OCB d'Inca en els anys 1994-1998.
 - Dia 13 de novembre de 2021, al Casal de Cultura del carrer de Can Dureta, es va presentar la revista conceptual *Branques* en homenatge al nostre amic Miquel Alberó i Mestre. Hi foren presents la germana de Miquel, Maria, editora de la revista, i els pares de Miquel.
 - Dia 14 de novembre de 2021, la Junta Directiva de l'OCB d'Inca emeté el següent comunicat referit a l'obra de teatre en castellà *Ante todo, mucha calma*, a càrrec de José Corbacho, que s'havia programat per a la inauguració del Teatre Municipal renovat:

No cal dir que la bona notícia de l'acabament de les obres del nostre Teatre Principal ens ha causat una immensa alegria, després dels moments crítics i les vicissituds succeïdes al llarg dels darrers vint anys. Tot i això, no podem entendre de cap manera l'actuació de l'autoritat municipal responsable en relació a l'acte d'inauguració. Per una banda, ha donat el vistiplau a una obra essencialment en castellà, quan en el panorama actual les opcions de teatre en català fet a les Illes són moltes i de gran qualitat. Per l'altra, en un acte tan significatiu com aquest, no ha obert la porta a la consulta amb entitats i persones compromeses amb la llengua i cultura del nostre municipi.

Lamentablement, l'estrena del Teatre no podrà ser recordada per posar en valor les manifestacions artístiques d'Inca ni per acollir la participació de les persones i entitats musicals i culturals que ens representen.

En cap moment dubtam de la qualitat de l'espectacle escollit, però en un moment en què el català està més que mai en retrocés són necessàries polítiques decidides, fets i gestos públics. Molts socis i representants de la ciutadania pensen el mateix i ens han fet arribar el seu malestar per la manera com s'ha plantejat la inauguració.

Demanam que en el futur la planificació d'activitats del Teatre Principal, així com el seu desenvolupament i valoració, es faci sota un consell de seguiment com fan a altres municipis.

La Junta Directiva de l'OCB d'Inca.

3. ACTIVITATS QUE TENGUEREN MOLT DE RESSÒ

Les activitats comentades a continuació foren creades en diferents períodes de la vida de la Delegació. Degut a la seva importància, he pensat que calia fer-ne ressò de manera específica. D'entre elles encara està vigent la celebració dels Premis de Maig, que han complit la XXII edició d'ençà de la seva creació l'any 1998. Les altres activitats que es mencionen foren només d'una certa durada en moments d'alguna de les juntes.

3.1. Brut Grup Teatre

Després d'un primer intent que no va arribar a bon port, però sí que va despertar les ganes de fer teatre d'un grapat de joves inquiets, l'OCB d'Inca va fer les passes necessàries per posar-los en contacte amb Joan Lacomba, professor de dibuix, artista polifacètic i sobretot impulsor d'aquesta modalitat de comunicació dins els instituts.

El primer resultat aconseguit va tenir lloc el dia 29 d'octubre de 1995, dia de la Segona Fira a Inca. A l'antiga sala del cinema Mercantil, l'anomenat Estrúmbols, que després seria el Brut Grup Teatre de la Delegació de l'OCB d'Inca, amb l'exercici d'estil *Esperarem* (variacions sobre un paràgraf de Henry Miller), sota la direcció de Joan Lacomba, va fer la que és considerada la seva primera actuació. Va ser el seu inici, i fou tot un èxit de participació i de públic.

Els actors i actrius d'aquell dia foren Joan Josep Alorda, Catalina Amengual, Antònia Amengual, Andreu Caballero, Óscar Castro, Bàrbara Dalià, Caterina Gelabert, Rafel Fiol, Victòria Eugènia Martorell, Marc Serra, Miquel Socies, Miriam Ramis, Eduvigis Torres, Laura Vidal. Va tenir cura dels llums Joan Barceló.

Aquesta petita obra donà peu per demanar, juntament amb el grup Xixarandana, creat per Joan Lacomba a l'Institut Guillem de Sagrera de Palma, un dels Premis 31 de desembre d'aquell any que concedeix l'OCB, per a Joan Lacomba. El grup Estrúmbols, quan va tenir la comunicació de la concessió del Premi Emili Darder a Joan Lacomba, després de brindar amb cava, va passar a dir-se Brut Grup.

A poc a poc varen anar treballant sota la direcció de Joan Lacomba, i posaren en escena tot un seguit d'obres. Amb *Després de la pluja*, una de les més exitoses i amb la qual aconseguiren forts aplaudiments del públic, varen arribar a diverses poblacions i indrets de l'illa, més enllà del que havia estat el seu marc fins al moment. Amb aquest muntatge varen guanyar el Certamen de Teatre de Consell, lloc on es donaven cita les companyies de teatre illenques. El triomf els va permetre accedir a la fase final al Teatre Principal de Palma.

Temps després, dins del procés propi d'evolució d'un col·lectiu d'aquestes característiques, els components del grup es renovaren quasi íntegrament, la qual cosa el dotà d'una nova mentalitat.

Del treball conjunt d'hores i hores d'assajos, va sorgir una nova representació titulada *El venedor de cacauets*. Aquesta producció va significar un punt d'inflexió en la tasca que fins llavors havien realitzat.

A més de la seva activitat teatral, el Brut Grup va posar en marxa els darrers anys una sèrie de cursos, tant infantils com juvenils, en què es tractaven diferents tècniques teatrals com expressió corporal, veu i dansa contemporània. Part d'aquestes activitats també eren dirigides per Joan Lacomba.²³

Aquest és el currículum de les activitats del grup que m'ha proporcionat el bon amic Joan Lacomba; està ordenat per cursos:

-Curs 1994-1995, *Esperarem*. Exercicis d'estil sobre un paràgraf de Henry Miller. Tres funcions al Teatre Mercantil d'Inca.

-*Ens menjarem els uns als altres*. Nova versió d'*Esperarem*. Una funció al Teatre Principal d'Inca.

-Curs 1995-1996, *Mars de gespa* d'Ignasi Garcia. Una funció al Teatre Principal d'Inca; una funció al Teatre de Porreres; una funció al Teatre de "Sa Nostra" d'Eivissa.

-Curs 1996-1997, *Ens menjarem els uns als altres*. Nova versió d'*Esperarem*, Una funció al Teatre Principal d'Inca; una funció al Teatre Principal de Palma; una funció a l'IES Berenguer d'Anoia d'Inca.

-Curs 1997-1998, taller sobre *Al César*, de Marguerite Yourcenar.

-Curs 1998-1999, *Després de la pluja*, de Sergi Belbel. Una funció al teatre de l'IES Berenguer d'Anoia d'Inca; una funció al teatre Parroquial de Binissalem; una funció al Teatre Municipal de Llubí; una funció al pati de les escoles de Consell (seleccionat pel Teatre Principal Palma); una funció al Teatre Principal de Palma (millor actriu del Certamen Laura Vidal, segon millor muntatge i millor direcció).

-Curs 1999-2000, taller sobre "La ruta del salmó".

-Curs 2000-2001 *El venedor de cacauets*, de Joan Guasp. Una funció a l'IES Pau Casenoves d'Inca; una funció a l'IES Berenguer d'Anoia d'Inca; una funció al Certamen de Consell.

El treball que realitzà el Brut Grup, com a associació cultural d'Inca, fou d'investigació sobre diferents tipus de teatre, analitzant cada una de les obres proposades i els seus actors, en detriment –pot ser– de prolífiques representacions de la mateixa obra. Es proposaven multiplicar les representacions per donar cabuda al judici i la crítica d'un major nombre d'espectadors.

²³ *Ciutat d'Inca*, núm. 16, febrer 2003, pàg. 17.

3.2. Racons i Rondalles – Rutes Alcoverianes

Fou una activitat organitzada per la Delegació amb el suport de l'Àrea de Cultura, Educació i Esports de l'Ajuntament d'Inca.

L'activitat va consistir en quatre itineraris alcoverians que es dugueren a terme un cada mes (gener, febrer, març i abril de 1997).

Els motius, com va dir la presidenta de l'entitat Maria Mercè Puig, foren bàsicament dos: d'una banda, participar en la cloenda dels actes celebrats arreu de Mallorca amb motiu del centenari de l'Aplec de les rondalles de mossèn Alcover, i de l'altra, obrir la possibilitat de compartir aquesta experiència amb la major quantitat de gent possible, que tal vegada desconeixia o coneixia poc les activitats de la nostra entitat.

El projecte es va preparar molt bé, amb una documentació molt exhaustiva per tal d'aconseguir que les persones participants s'hi sentissin a gust i poguessin informar-se degudament. Aquests foren els itineraris:

a) Primer itinerari: dia 26 de gener de 1997, diumenge. Manacor, Capdepera i Artà.

"Ets al·lots de Son Porc":

Això era i no era... ¿Com és anat això?, li demana sa mare. Bé, va dir ell. An es xep-a-xep no m'hi han deixat arribar; però de coquetes no sé quantes me n'he passades. Cada pic que n'han repartides, som arribat a una. A sa confessió li deia es xep-a-xep, i a ses hòsties coquetes. ¿Ho veis si ho era fet amb sa destral i embastat amb s'aixa? Per això, encara per denotar que és molt sauvatge, agafat amb cans o amb gambaner i que no sap ses coses que tots ets altres tenen per mà, solem dir: Ell és com ets al·lots de Són Porc! (Alcover, V, 97)

A Manacor, visitaren sa Torre de ses Puntes (S. XIV) i sentiren la rondalla d'"En Tià de sa Real". Després visitaren el Claustre de Sant Vicenç Ferrer i escoltaren la rondalla d'"Ets al·lots de Son Porc". A continuació visitaren l'església de Nostra Senyora dels Dolors, allà el rector mossèn Miquel Gual els va atendre i els ensenyà la història i el petit arxiu fotogràfic de la parròquia, la pila baptismal on rebé el sagrament del baptisme mossèn Antoni Maria Alcover. A Capdepera varen recórrer el poble i visitaren el castell i la seva església, escoltaren una altra rondalla. A Artà, pujaren al santuari de Sant Salvador i escoltaren una altra rondalla. Hi participaren 54 persones majors.

b) Segon itinerari: dia 23 de febrer de 1997, diumenge. Petra, Porreres, Randa, Gràcia i Sant Honorat.

"Ses comes des regidors de Porreres":

... Aquestes són ses teves! Sobretot, amb una exhalació ja no n'hi hagué cap de cama de regidor davant es banc, perquè tots tocaren soletes més que de pressa, sense mirar si se'n duïen ses comes seves o ses d'un altre. Lo que cercaven ells, fugir de sa llenderina de s'escolà, que tenia uns arrambatges del dimoni ... No vos dic res ses riaies que es feren dins Porreres d'aquesta passada d'es regidor, que es recordaran tota la vida de sa lliçoneta de s'escolà. Manco mal si un ase se n'aprofita de ses lliçons que rep! (Alcover, XXIV, l 03)

A Petra, visitaren la casa natal i el museu de fra Juníper Serra. Escoltaren la rondalla de "Sant Vicenç Ferrer de quan va anar a predicar a dita vila". A Porreres, conegueren el museu d'art contemporani que es troba a l'Ajuntament. Els va sorprendre el seu fons i la seva qualitat, i aprofitant que es trobaven a l'Ajuntament, escoltaren la rondalla " Ses comes des regidors de Porreres". Visitaren l'església de Nostra Senyora de la Consolació. Allà el rector mossèn Bartomeu Tauler els explicà i ensenyà el recinte eclesiàstic. Gaudiren d'escoltar l'orgue i de conèixer el tresor de la parròquia. Acabaren la visita al poble de Porreres, visitant les bodegues de Jaume Mesquida, on els obsequiaren amb una degustació del seu bon vi. A Randa, dinaren al monestir de Gràcia i visitaren el santuari de Sant Honorat, on saberen que el fundador, Arnau Desbrull, fou natural d'Inca. Comptaren amb l'ajuda i col·laboració de Pere Riera, i gaudiren d'una panoràmica excepcional. Escoltaren la rondalla pertinent de la formació del puig de Randa. Hi participaren 39 persones majors i 5 nines.

c) Tercer itinerari, dia 16 de març de 1997, diumenge. Valldemossa, Banyalbufar i monestir de la Real.

"Lo que succeí an es moros, una vegada, a Valldemossa":

Una vegada desembarcaren una partida de moros en es port de Valldemossa. No hi sabien gaire ses tresques, i prenen una drecera, i deixaren fuies de porrassa darrera, per afinar es camí com tornarien i cap an es poble falta gent! Per fer-ne de ses seves. Hi havia un cabrer que se'n tem i les decanta ses fuies de porrassa i les ho decanta cap en es roquissar de So'n Aulesa. En es poble no es camparen tan bé com se creïen, i hagueren de recular més que de pressa, i es cristians que els petxucaven de mala manera. Ells recularen, recularen, seguint sa taringa de ses fuies de porrassa, que en lloc de menar-los an es port, els a dugueren an es roquissar de Son Aulesa. Aleshores es cristians els enrevoltaren, i en feren pasta de sobrassada de tots. Més se'n mereixen! (Alcover, XXIV, 81-82)

A Valldemossa, realitzaren una visita al llocs més coneguts del poble. Així visitaren la Capelleta de Sant Vicenç Ferrer, el Molinet de la Beata, la Font de na Llambies, els parlaren de l'Arxiduc, de la Beata, de Catalina Homar,

escoltaren llegendes, sentiren rondalles, varen veure el que resta de l'antic aqüeducte de na Mas, els parlaren dels cartoixos, del Palau del rei En Sanç, les cases amb teules pintades, l'església parroquial, els llevadissos, la creu de terme, la casa de la Beata.

A Banyalbufar, escoltaren rondalles, caminaren amunt i avall, conegueren la Baronia, la plaça, contemplaren els seus bancals plens de safarejos. Els parlaren dels coneguts cultius de malvasia i tomàtiques de ramellet, tan pròspers un temps passats i avui desapareguts.

Al monestir de la Real els esperava el pare March, qui els parlà de la figura del beat Ramon Llull. Visitaren la biblioteca i la sala capitular, allà el pare March els narrà la rondalla de "L'abat de la Real". Hi participaren 42 persones majors i 2 nines.

d) Quart itinerari: dia 27 d'abril, diumenge. Sóller, Lluc i Pollença.

"La dona d'aigo":

Saps què ets tu? ... una dona d'aigo del dimoni! Encara no havia acabat aquells mots, com ella ja hagué agafat es dos infants, un en cada braç i amb ells,! pata-plum dins es pou!

Ja no han sortit ni l'han vista pus mai. Quan treuen aigo d'aquell pou, tan fondo i tan antic, que senten aquell gloc-gloc, diuen que és la dona d'aigo que singlota. I qui no ho creu, que hi davall dins una gerra a mirar-ho, i se porà treure es gat des sac. (Alcover, V, 82)

A Sóller, es dirigiren cap al Museu de Ciències Naturals i visitaren el Jardí Botànic. En aquest indret escoltaren la primera rondalla, "Un solleric i un frare". Posteriorment, es dirigiren cap a la plaça de la vila i entraren a conèixer l'església de Sant Bartomeu, reconeguda per molts com la catedral de la muntanya. Un cop a l'exterior contemplaren els edificis, el banc, els voltants de l'església, i els parlaren del modernisme. A continuació recorregueren el carrer de la Lluna, centre neuràlgic de la població.

A Lluc, visitaren l'església i sota l'ombra del lledoner els parlaren vivament de la importància que té el santuari de Lluc com a símbol d'identitat del nostre poble i de la nostra cultura. Al mateix temps els exposaren el reconeixement públic que tenen els Blavets de Lluc, com a cor de nins i nines de prestigi internacional.

A Pollença, els parlaren de la Vall d'en March, els molins d'en Llinàs, i els feren un resum de la seva història, documentada pel cronista local, senyor Miquel Bota *Totxo*. Visitaren el pont Romà, Monti-sion, el convent de Sant Domingo i l'església del Roser Vell. Hi participaren 39 persones majors, 2 nines i 1 nin.²⁴

²⁴ *Inca Revista*, núm. 43, març de 1997, pàg. 22 i 23, i núm. 44, juny de 1997, pàg. 21.

3.3. Camins de Lletres

Amb el record dels bons resultats dels itineraris de Racons i Rondalles que se celebraren l'any 1997 (gener, febrer, març i abril), la Junta de la Directiva de la presidenta Maria Mercè Puig va proposar fer una lectura diferent d'una sèrie de pobles, mitjançant les veus i el coneixement d'uns quants dels seus habitants més il·lustres, escriptors, historiadors, poetes. D'aquí el nom de Camins de Lletres.

Aquestes sortides es feren en diumenge, emprant com a mitjà de locomoció l'autocar. L'activitat estava subvencionada, en part, per l'Ajuntament d'Inca. L'assistència fou nombrosa i el resultat, engrescador. Les sortides foren les següents:

a) Primera sortida, dia 1 de febrer de 1998. Felanitx, Sant Salvador i Portocolom. Foren rebuts i atesos: a Felanitx, per Francesc Riera Montserrat, Germà Coll i Mesquida, mossèn Pere Xamena i Fiol, Josep A. Grimalt Gomila, Pere Artigues Cirer i el batle de Felanitx Miquel Riera Nadal; al puig de Sant Salvador, pel donat del santuari Jordi Bauzá. Hi assistiren 53 persones.

b) Segona sortida, dia 1 de març de 1998. Alcúdia, la Victòria i Pollença. Foren rebuts i atesos: a Alcúdia, per mossèn Mateu Amorós; a Pollença, per Miquel Bota Totxo, Bernat Cifre Forteza i Pere Salas Vives. Hi assistiren 49 persones.²⁵

3.4. Inca Revista

La publicació Inca Revista va néixer al redós de l'OCB d'Inca, essent president Antoni Armengol Coll, l'any 1986. En el mes de juny es va publicar el primer número. Les persones que hi col·laboraren en un principi foren: redacció i confecció, Jaume Armengol, Jaume Gual, Francesc Dalmau, Antoni Armengol, Immaculada Cortés, Bernat Forteza, Pere Castelló, Bernat Amengual, Pere Rayó, Damià Perelló i Jaume Payeras; supervisió lingüística, Bernat Forteza, Jaume Gual i Jaume Armengol; fotografia, Miquel Àngel Quetglas; col·laboracions, Foto Payeras, Antoni Alomar, Guillem Mora, Antoni Quintana, Joana Maria Melis i Jeroni Salom; administració, Catalina Ferrá i Margalida Massanet; composició, Miquel Àngel Quetglas i Encarnació Salvà. A la presentació del primer número s'expressava el següent:

*Invitació a totes les persones de la nostra ciutat, independentment de la seva condició social, de la llengua o de la ideologia. A Inca Revista hi cap tot inquer que vulgui fer feina pel seu poble... Inca Revista no vol servir a interessos individuals, polítics o de grup... vol tenir, com a missió fonamental la de servir la ciutat d'Inca, a tots els seus habitants sense excepció, sense privilegis. Volem que Inca Revista sigui l'esperó que empenyi la ciutadania al debat i a la pregunta... No volem esser conformistes i rutinaris, sinó polèmics i imaginatius.*²⁶

²⁵ Inca Revista, núm. 47, març de 1998, pàg. 25.

²⁶ Inca Revista, núm. 1, juny de 1986, pàg. 4.

En total se'n publicaren 78 números (el darrer, el desembre de 2004). Durant un any, del desembre de 1994 al desembre de 1995, no es va editar cap número de la revista.

a) Llocs on es va imprimir. Apóstol y Civilizador, de Petra (números de l'1 al 16); Impremta Molinos d'Inca (números del 17 al 29); Impremta Llevant de Manacor (números del 30 al 33); Impremta Tirrena de Manacor (números del 34 al 36); Gràfiques Mallorca d'Inca (el número 37, Especial 20 anys de la Delegació de l'OCB d'Inca); Gràfiques SIBA de Santa Margalida (números del 38 al 78).

b) Podem distingir tres períodes diferents:

-Des del seus inicis, núm. 1, des de juny de 1986 fins a l'any 1990, es publicaren cinc exemplars cada any, excepte l'any 1988, que només en surten quatre. La responsabilitat i coordinació depenia de la Junta de la Delegació de l'OCB d'Inca.

-Des de l'any 1991 a l'any 1995, es publicà la revista sense una periodicitat estable. L'any 1991, quatre exemplars; l'any 1992, tres; l'any 1993, dos; l'any 1994, tres i el núm. Especial del XX aniversari. La coordinació i responsabilitat de la publicació també depenia de la Junta de la Delegació.

-Amb el núm. 38, de desembre de 1995, començà una nova etapa d'una periodicitat trimestral fins al final, núm. 78, de desembre de 2004. Se'n va canviar la composició i també el contingut, amb les seccions d'opinió, articles literaris, d'història, d'art, entrevista, esports i secció de cuina, etc. La coordinació i direcció era a càrrec de Jaume Gual Mora i Llorenç Massutí Nicolau, però continuava com a òrgan de la Delegació de l'OCB d'Inca.

c) Tiratge: 400 exemplars.

d) Subscriptors: els socis de la Delegació de l'OCB d'Inca (la quota de soci incloïa la subscripció a la revista), més altres persones no sòcies. També es venia a les papereries i llibreries d'Inca.

e) Fitxa tècnica de la publicació:

Nom: *Inca Revista*.

Nom de l'editor: Delegació d'Inca de l'OCB, apartat de Correus 156, 07300, Inca.

NIF: G-07070196.

Telèfon: 971502450.

Depòsit Legal: PM 451-1986

Format: DIN A4.

Nre. de pàgines: entre 28 i 32.

Data del primer número publicat: 1 juny de 1986.

Data del darrer número publicat: desembre de 2004.

Titular: Obra Cultural Balear.

3.5. Premis de Maig

La idea d'aquests premis, com va manifestar la presidenta de la Delegació

d'aleshores Maria Mercè Puig, va sorgir l'any 1995 en una conversa amb qui llavors era el regidor de Cultura de l'Ajuntament d'Inca, Antoni Alorda Vilarrubias, amb una intervenció molt important de l'escriptor inquer i soci de la Delegació Lluís Maicas Socias. La idea va anar madurant. El dia 22 de maig de 1998, amb la primera edició, quedaren instaurats els Premis.

Aquests guardons tenen com a objectiu reconèixer i agrair els mèrits d'aquelles persones, grups o entitats que dins el seu àmbit estan treballant per afavorir l'ús normal de la nostra llengua i per promoure la cultura mitjançant activitats de caràcter lúdic, popular o artístic. Es va decidir que el guardó consistiria en un treball artístic (gravat, litografia, serigrafia, etc.) executat per un artista inquer, a més d'un diploma acreditatiu del guardó. D'ençà de l'any 1998, any rere any, s'han celebrat fins al 2019, 22 edicions. No s'han duit a terme en els anys 2020 i 2021, a causa del problema de la pandèmia de la COVID-19.

3.5.1. Les diferents edicions

1a edició. Se celebrà el dia 22 de maig de 1998, en el decurs d'una vetlada i un sopar al restaurant de l'antic Bingo de Crist Rei. S'havien convocat dos premis, Premi Berenguer d'Anoia, destinat a premiar persones o entitats que haguessin contribuït a la dinamització sociocultural a la nostra ciutat, i el Premi Miquel Duran i Saurina, adreçat a persones o entitats que s'haguessin distingit per la seva contribució a la normalització lingüística en el món de la comunicació. Després del sopar, Lluís Maicas, presentador i animador de l'acte, va fer públics els premiats, i es lliurà a cada entitat premiada una litografia de l'artista inquera Paula Dalià i un diploma acreditatiu. Hi foren presents el conseller de Cultura del Consell de Mallorca i el batle d'Inca. L'animació de la nit vengué de la mà del grup JEI i de la música d'Al-Mayurqa.²⁷

2a edició. Tengué lloc el dia 21 de maig de 1999, també en el decurs d'una vetlada i un sopar a l'antic Bingo de Crist Rei. Va presentar l'acte Lluís Maicas, membre del Consell de Redacció d'Inca Revista, que va donar a conèixer els noms dels premiats. En aquesta edició es varen mantenir les dues modalitats de premis de la primera edició. El grup Al-Mayurqa, amb la seva mestria, va animar la festa, i acabàrem tots amb el cant de *La Balanguera*.²⁸

3a edició. Es va celebrar dia 19 de maig de l'any 2000 al local social del Mercat Cobert. Aquesta edició presentava una novetat, la instauració d'un nou guardó, el Premi Fra Miquel Colom TOR, destinat a aquelles persones o entitats que s'haguessin destacat en la recerca i/o difusió de la nostra cultura dins un determinat àmbit social o de coneixements. Va presentar l'acte Carme Lorente. Tots reberen una obra del pintor Joan Lacomba, *El sol, un peix, signatura, l'altre peix i la lluna*, i un diploma acreditatiu del Premi. La Revetla d'Inca fou l'encarregada de posar el color i la festa. Amb el cant de *La Balanguera* per tots els presents es va cloure aquesta tercera edició.²⁹

²⁷ *Inca Revista*, núm. 50, desembre de 1998, pàg. 27.

²⁸ *Inca Revista*, núm. 52, juny de 1999, pàg. 16.

²⁹ *Inca Revista*, núm. 60, maig de 2001, Especial Premis de Maig de l'any 2000.

4a edició. Es va dur a terme el dia 18 de maig de 2001 al local social del Mercat Cobert. L'acte presentava una novetat aquell any. En lloc d'haver-hi una persona que presentàs els Premis, foren diferents persones les qui presentaren els guardonats i comentaren els seus mèrits. Després del sopar, va intervenir el col·lectiu El meu Violí. Aquests joves músics, membres de la Jove Orquestra de Marratxí, interpretaren peces de Jean-Marie Leclair, Gossec i Pachebel. Acabats els parlaments de les autoritats assistents, es va cloure l'acte, com és preceptiu, amb el cant de *La Balanguera*.³⁰

5a edició. El 24 de maig de 2002 se celebrà aquesta edició. Lluís Maicas va conduir l'acte de la vetlada. Tots els guardonats reberen, a més d'un diploma acreditatiu, una obra de l'artista inquer Pere Reus i Mairata, al qual, amb agraïment, la Delegació li lliurà un petit record. El grup Quart Creixent amb els seus cants i toques animà l'acte. Al final, tots els presents, amb el seu acompanyament musical, cantaren *La Balanguera*.³¹

6a edició. Dia 9 de maig de 2003 al Restaurant Canyamel tengué lloc la sisena edició dels Premis de Maig. Lluís Maicas, de l'equip de redacció d'*Inca Revista*, amb molt d'encert, va conduir l'acte. Hi assistiren representants de les institucions autonòmica, insular i municipal. L'acte comptà amb l'actuació musical de Sarau Alcudienc, grup que va animar la vetlada. Els organitzadors anunciaren que l'any següent hi hauria un quart premi que portaria el nom de Pau Casesnoves.³²

7a edició. Dia 30 de maig de 2004, el Claustre de Sant Domingo fou l'escenari de l'acte de lliurament dels Premis. En aquesta edició s'instaurà el Premi Pau Casesnoves, destinat a aquelles persones que haguessin contribuït a la reivindicació o a la promoció de les nostres senyes d'identitat. L'acte fou conduït per Lina Pons i Miquel Benet, i comptà amb la presència del president de l'OCB Sebastià Frau i Gaià, així com alguns regidors de l'Ajuntament. Hi va haver una representació teatral del Brut Grup Teatre i també l'actuació musical Sal de Cocó. Amb una picada i refrigeri a càrrec de la Conselleria d'Agricultura amb productes balears, es va tancar l'acte.³³

8a edició. El dia 21 de maig de 2005 se celebrà al Claustre de Sant Domingo la vuitena edició dels Premis. L'acte fou amenitzat amb les actuacions d'Obdúlia Servera i Lluís Fuster (violoncel i violí), del cantant Tomeu Quetglas i de la glosadora Francesca Palau.³⁴

9a edició. El dia 26 de maig de 2006 al Claustre de Sant Domingo va tenir lloc la novena edició dels premis. El jurat va atorgar els següents Premis: a Finestra al Sud, una associació que va néixer de la mà de S'Altra Senalla i dur

30 *Inca Revista*, núm. 60, juny de 2001, pàg. 20.

31 *Inca Revista*, núm. 70, maig de 2003, Especial Premis de Maig 2002.

32 *Inca Revista*, núm. 71, juny de 2003 i núm.75, maig de 2004, Especial Premis de Maig de 2003.

33 *Inca Revista*, núm. 76, juny de 2004, pàg. 24.

34 *UH* de 28 de maig de 2005.

a terme una tasca de difusió del comerç just a Inca; al programa Informatiu Balear del Centre Territorial de TVE a les Illes Balears; a l'escriptor, editor i promotor cultural Lluís Maicas Socias; a la Fira de Teatre de Manacor, per promocionar els espectacles teatrals en llengua catalana.³⁵

10a edició. Dia 6 de maig de 2007, al Claustre de Sant Domingo se celebrà l'edició dels Premis. Aquest any s'instaurà el Premi Pere Joan Llabrés i Martorell, destinat a persones i entitats que haguessin destacat per la seva contribució a l'estudi, la conservació o la promoció del patrimoni arqueològic, artístic o cultural de Mallorca, en record de la tasca duita a terme per aquest canonge inquer, mort el mes de juliol de l'any passat i que fou gran defensor del patrimoni artístic i cultural. S'estrenà a l'acte el nou president de la Delegació Jaume Perelló. L'esdeveniment fou presentat pel locutor de ràdio Pere Pau Alorda i per la periodista de Locàlia-TVI Eva Sebastian. Al marge dels parlaments, entre premi i premi actuaren Damià Timoner i també el grup musical Marcel Cranc.³⁶

11a edició. El dia 31 de maig de 2008 al Claustre de Sant Domingo se celebrà l'onzena edició dels Premis. Presentaren l'acte Antoni Alcalá i Joana Maria Maroto. La música de la violoncel·lista inquera Joana Gual i un combat de gloses a càrrec d'alumnes del taller de glosat de l'OCB d'Inca animaren l'ambient. Els guardons d'enguany reberen una litografia de Marees Rojas i un diploma acreditatiu del reconeixement.³⁷

12a edició. Dia 19 de maig de 2009 al Claustre de Sant Domingo es dugué a terme la dotzena edició dels Premis. Hi foren presents alguns representants de l'Ajuntament. Es concedí una distinció especial del jurat a Anthony Bonner. Hi assistiren unes 150 persones. L'acte fou amenitzat per diferents actuacions musicals i culminà amb un petit refrigeri.³⁸

13a edició. Dia 15 de maig de 2010 se celebrà l'edició dels Premis al saló d'actes del Centre Bit d'Inca. Varen presentar l'acte Jaume Morell i Aina Morales. El jurat atorgà una distinció especial a Llorenç Massutí. Hi va haver diverses actuacions musicals i al final un petit refrigeri en el pati del Centre Bit.³⁹

14a edició. Dia 14 de maig de 2011 es lliuraren els Premis en un acte celebrat al Casal de Cultura. Es varen lliurar els cinc guardons, d'entre els quals un a la periodista Joana Melis (delegada de Grup Serra a comarques) i un a Biel Majoral. El jurat atorgà una distinció especial, a títol pòstum, a qui fou president de la Delegació d'OCB d'Inca, entre els anys 2002 i 2004, Antoni Colomer i Altimira.⁴⁰

³⁵ Setmanari *Dijous* núm. 1683, d'1 de juny de 2006.

³⁶ *IncAvui*, núm. 5, maig de 2007, pàg. 27.

³⁷ *IncAvui*, núm. 17, maig-juny, pàg. 23.

³⁸ *Sa Plaça*, núm. 164, 25 de maig, pàg. 40.

³⁹ *UH*, 16 de maig de 2010.

⁴⁰ *UH*, 15 de maig de 2011.

15a edició. Dia 20 de maig de 2012, a la sala d'actes del Centre Bit d'Inca, al polígon, se celebrà l'acte de lliurament dels Premis. Aquesta edició va comptar amb la participació d'Eugènia Quetglas i Joan Alorda, que presentaren l'acte. La dinamització i el to musical van anar a càrrec del cantautor valencià Pau Alabajos, qui va presentar les cançons del seu nou disc *Una amable, una trista, una petita pàtria*. El jurat va atorgar una distinció especial al Moviment per la Llengua.⁴¹

16a edició. Dia 25 de maig de 2013 al Centre Bit d'Inca tengué lloc la setzena edició dels Premis, amb la finalitat de guardonar diferents persones o entitats que haguessin treballat en defensa de la nostra llengua i cultura. El jurat va atorgar una menció especial a l'AMPA del CEIP Miquel Duran i Saurina d'Inca. L'acte comptà amb les actuacions del conjunt de música popular Al-Mayurqa i els guardonats Taverners i el Màgic Cloquell.⁴²

17a edició. Dia 18 de maig de 2014 se celebrà al Claustre de Sant Domingo el lliurament dels Premis. Després d'un minut de silenci en memòria del desaparegut sindicalista i membre del PSM Sebastià Serra, va començar l'acte. En diversos moments, durant l'acte, es donaren mostres de suport al professor en vaga, Jaume Sastre. El jurat va atorgar una menció especial a l'exdirector de l'Institut Berenguer d'Anoia Pere Morell.⁴³

18a edició. Dia 30 de maig de 2015 al Claustre de Sant Domingo es realitzà el lliurament dels Premis. Una novetat d'aquest any fou que tots els guardons s'atorgaren a gent inquera. Es va concedir una menció especial a Magdalena Arrom. L'acte es va concloure amb l'actuació musical de Roger Pistola.⁴⁴

19a edició. El diumenge dia 29 de maig de 2016 al Claustre de Sant Domingo, l'OCB d'Inca va celebrar els Premis, que aquell any varen girar al voltant de la figura de Ramon Llull en commemoració dels 700 anys de la seva mort. La nota més sentida de la nit va ser el lliurament del Premi Pau Casesnoves, a títol pòstum, al professor i defensor de la cultura i la llengua catalana Miquel Albero Mestre, que havia mort el mes de setembre de 2015. El jurat va atorgar una menció especial a Ignasi Coli per la seva labor gastronòmica.⁴⁵

20a edició. Dia 28 de maig de 2017 la Delegació a Inca de l'OCB va entregar els Premis en una cerimònia organitzada al Claustre de Sant Domingo; un esplèndid matí de diumenge en què es van lliurar els tradicionals guardons, que es van repartir com sempre entre persones i organitzacions d'especial rellevància a la societat inquera. Es va lliurar una menció especial a Joana Gual i a Dimitri Struchkov.⁴⁶

21a edició. Dia 27 de maig de 2018, al Claustre de Sant Domingo, la Delegació

41 UH, 23 de maig de 2012.

42 UH 26 de maig de 2013.

43 Sa Plaça, núm. 262, 9 de maig, pàg. 28.

44 UH, 31 de maig de 2015.

45 Sa Plaça, núm. 303, 27 de maig, pàg. 38.

46 Sa Plaça, núm. 323, 9 de juny de 2017, pàg. 25.

de l'OCB d'Inca va concedir els Premis; en aquesta ocasió, entre d'altres, al raper mallorquí Josep Miquel Arenas "Valtonyc". El jurat va atorgar un Premi d'Honor a Jaume Mateu, president de l'OCB. Els diplomes atorgats als premiats s'acompanyaren de serigrafies, cedides per a l'ocasió, pel reconegut pintor pollencí Antoni Marquet Pascual.⁴⁷

22a edició. El diumenge dia 2 de juny de 2019, al Claustre de Sant Domingo, l'OCB d'Inca celebrà l'acte de lliurament dels Premis. A més del diploma, els guardonats reberen una serigrafia cedida per l'artista danesa Kirstine Kammerer.⁴⁸

3.5.2. Persones i entitats premiades al llarg d'aquestes 22 edicions

a) Premi Berenguer d'Anoia. Destinat a premiar persones o entitats que hagin contribuït a la dinamització sociocultural a la nostra ciutat. Unió Musical Inquera (1998), Orfeó l'Harpa d'Inca (1999), Jaume Serra Beltran (2000), Esplai S'Estornell (2001), IES Pau Casesnoves (2002), Jaume Armengol i Coll (2002), Pere Rayó i Bennàssar (2004), Mercè Puig Viñeta (2005), Finestra al Sud (2006), Jaume Gual i Mora (2007), Col·legi La Salle (2008), Llibreria Espirafocs (2009), Revetla d'Inca (2010), Revetlers des Puig d'Inca (2011), Catalina Ferrà Cantera (2012), Antònia Santandreu i Magdalena Cirer (2013), Associació de Veïns des Blanquer (2014), Millorant Inca (2015), Fundació Es Convent (2016), Comunitart (2017), Cofre Antic (2018) i Margarida Rotger Martorell (2019).

b) Premi Miquel Duran i Saurina. Destinat a premiar persones o entitats que s'hagin distingit per la seva contribució a la normalització lingüística dins el món de la comunicació. *Prensa Forana de Mallorca* (1998), *Diari de Balears* (1999), *Revista Lluc* (2000), *Setmanari Felanitx* (2001), *Revista Miramar* (2002), Gabriel Pieras Salom (2003), *Revista s'Esclop* (2004), *Titoieta Ràdio* (2005), *Informatiu Balear* (2006), *Som i Serem Ràdio* (2007), Santiago Cortès i Forteza (2008), *TV Mallorca* (2009), *Alcúdia Ràdio* (2010), Joana Melis (2011), revista *Sa Plaça* (2012), Llorenç Cloquell (2013), *Lobby per la independència* (2014), Bernat Català (2015), Margalida Solivellas (2016), Maria Eugènia Quetglas (2017), *Ara Balears* (2018) i Antoni Janer Torrens (2019).

c) Premi Fra Miquel Colom TOR. Destinat a aquelles persones o entitats que hagin destacat en la recerca i/o difusió de la nostra cultura dins un determinat àmbit social o de coneixements. Joan Parets Serra (2000), Pere Joan Llabrés Martorell (2001), Antoni Torrens i Gost (2002), Joves de Mallorca per la Llengua (2003), Grup Cucorba (2004), Caterina Valriu (2005), Lluís Maicas Socias (2006), Fundació ACA (2007), Mateu Matas Xurí (2008), Joan Lacomba (2009), Felip Munar (2010), IES Berenguer d'Anoia (2011), Mossèn Pere Fiol i Tornila (2012), Miquel Duran i Ordinyana (2013), Bernat Cifre Forteza (2014), Guillem Alexandre Reus i Planells (2015), Miquel Pieras (2016), Antoni i Jaume Armengol (2017), Pep Socias (2018) i Bartomeu Prats Seguí (2019).

⁴⁷ *Sa Plaça*, núm. 343, 10 de juny de 2018, pàg. 41.

⁴⁸ *UH*, núm. 362, 6 de juny de 2019, pàg. 27.

d) Premi Pau Casesnoves. Destinat a aquelles persones que han contribuït a la reivindicació o a la promoció de les nostres senyes d'identitat. Escoles Mallorquines (2004), Músics per la Llengua (2005), Fira de Teatre de Manacor (2006), GOB (2007), Bernardí Amengual Capó (2008), Plataforma Salvem la Real (2009), Col·lectiu Teranyines (2010), Biel Majoral (2011), Cristòfol Soler Cladera (2012), Grup de músics Taverners (2013), Som Països Catalans (2014), Catalina Munar i Ramis (2015), Miquel Alberó Mestre (2016), Joan Carles Palos (2017), Valtonyc (2018) i Música per la Llibertat (2019).

e) Premi Pere Joan Llabrés Martorell. Destinat a persones i entitats que han destacat per la seva contribució a l'estudi, la conservació o la promoció del patrimoni arqueològic, artístic o cultural de Mallorca. ARCA Restauració Casc Antic (2007), Plataforma Pro Camins Públics (2008), Cossiers de Montuïri (2009), Àguiles de Pollença (2010), Grup d'estudi i catalogació del patrimoni artístic de Sant Bartomeu d'Inca (2011), GADMA (2012), Guillem Morro Veny (2013), Dones de Llevant (2014), Macià Ferrer (2015), Gabriel Ferrer (2016), Joan Sequi (2017), Noümen, Sandra Rebassa, Catalina Ginart, Esperança Rosselló (2018) i Francesca Tugores Truyol (2019).

f) Distincions especials. Pere Pascual Gual (2006), Anthony Bonner (2009), Llorenç Massutí (2010), Antoni Colomer i Altimira (2011), Moviment per la Llengua (2012), AMPA del CEIP Miquel Duran i Saurina (2013), Pere Morell, exdirector de l'IES Berenguer d'Anoia (2014), Magdalena Arrom (2015), Ana Muñoz i Ignacio Coli (2016), Joana Gual i Dimitri (2017).

g) Premi d'Honor de l'OCB d'Inca. Jaume Mateu i Martí (2018).

3.6. Tertúlies

En el mes de novembre de 1992, per iniciativa del soci Joan Gelabert, es posaren en marxa les anomenades Tertúlies de Can Xesquet. Aquesta activitat consistia en una trobada amb una persona convidada que desenvolupava un tema, prèviament concertat, i de la seva coneixença, en presència dels assistents, que podien intervenir quan havia finalitzat l'explicació.

Les trobades se celebraren des del novembre de 1992 al juny de 1997, una vegada o dues al mes, primerament al bar Can Xesquet, ubicat al carrer de Can Dureta, i posteriorment al petit restaurant es Siurell, ubicat al carrer de Llevant. Aleshores s'hi incorporà un sopar, normalment de pa amb oli.⁴⁹

A continuació hi ha la relació per anys dels noms de totes les persones que dirigiren cadascuna de les tertúlies, així com el tema tractat en cada ocasió.

Any 1992

Dia 7 de novembre, Francesca Adrover va presentar el seu llibre *Cel blau*.

⁴⁹ *Inca Revista*, números del 29 al 51.

Dia 21 de novembre, Antoni Coll Castanyer, "El llenguatge com a eix d'expressió".

Dia 5 de desembre es tractà sobre "El racisme".

Dia 12 de desembre, "Els xuetes a Mallorca", a càrrec d'Antoni Rosselló.

Any 1993

Dia 6 de gener, "Ses gloses", amb el convidat Pere Gil.

Dia 23 de gener, "El paper de la dona a la societat", per Damià Perelló.

Dia 30 de gener, "La novel·la catalana", a càrrec de Miquel A. Riera.

Dia 6 de febrer, presentació d'una nova revista per Francesca Adrover.

Dia 13 de febrer, "La glosa a Mallorca", a càrrec de Joan Ferran, de l'Associació d'Amics de la glosa.

Dia 13 de març, "Plantes medicinals", a càrrec de Margalida Llompart.

Dia 27 de març, "La música en el nostre entorn, d'ahir, d'avui i de sempre", a càrrec de Miquel Gual.

Dia 3 d'abril, "La figura i obra de Josep Maria Llompart", a càrrec de Pere Rosselló.

Dia 8 de maig, "Literatura eròtica de tradició oral", a càrrec de Gabriel Janer Manila.

Dia 16 d'octubre, "Les religions fonamentades en l'Antic Testament", a càrrec d'Antoni Rosselló.

Dia 30 d'octubre, "La importància del Quarter General Luque per a la història d'Inca", a càrrec del general de brigada Simó Gual Truyol.

Dia 13 de novembre, "L'Antàrtida", a càrrec de Josep Ortega Bennàssar, Maria Àngels Martínez i Joan Sansegundo.

Dia 27 de novembre, "L'astronomia actual", a càrrec de Salvador Sánchez.

Dia 11 de desembre, "Normalització lingüística", a càrrec d'Aina Moll.

Any 1994

Dia 5 de febrer, "Els drets humans", a càrrec de Josep Noguera, president de l'Associació de Drets Humans de Mallorca.

Dia 12 de març, "La literatura obrerista a Mallorca i a Inca (1900-1936)", a càrrec d'Antoni Nadal.

Dia 26 de març, "Passat, present i futur de l'OCB", a càrrec d'Antoni Mir, president de l'OCB.

Dia 28 d'abril, "Marginació social", a càrrec de Jaume Santandreu.

Dia 14 maig, "Nova configuració geogràfica i política d'Europa", a càrrec de Pere Fullana.

Dia 1 de desembre, "El nacionalisme reivindicatiu a Mallorca", a càrrec de Miquel Julià Prohens.

Any 1995

Dia 15 febrer, "El foc i els seus rituals", a càrrec d'Alexandre Ballester i Antoni Torrens.

Dia 16 de març, "La llengua a Mallorca avui", a càrrec de Damià Pons.

Dia 30 de març, "Homeopatia", a càrrec de Carles Amengual.

Dia 5 d'abril, "La realitat del teatre actual", a càrrec de Pep Tosar.

Dia 19 d'abril, "L'atmosfera, contaminació i efectes sobre la capa d'ozó", a càrrec d'Agustí Jansà.

Dia 19 de maig, "De gloses i glosadors", a càrrec de Miquel Sbert.

Dia 17 de maig, "Campanyes de medi ambient a Mallorca", a càrrec de Xavier Pastor.

Dia 28 novembre, "Col·loqui lluny del renou", a càrrec de Francesc Capdevila MAX.

Any 1996

Dia 28 de febrer, "El lobby de dones", a càrrec d'Esperança Bosch.

Dia 26 de març, "Informació, deformació i opinió", a càrrec de Planas i Santmartí.

Dia 30 d'abril, "L'altra cultura", a càrrec de Biel Majoral.

Dia 28 de maig, "Les cases de la neu", a càrrec d'Arnau Amer i Pere Segura.

Dia 26 de novembre, "Teatre i cultura", a càrrec d'Alexandre Ballester.

Any 1997

Dia 28 de gener, "L'erotisme a les Rondalles Mallorquines", a càrrec de Josep Grimalt.

Dia 25 de febrer, "Territori i medi ambient", a càrrec de Miquel Àngel March.

Dia 18 de març, "Miquel Àngel Riera, persona i obra", a càrrec de Jaume Santandreu.

Dia 29 d'abril, "Ofici d'escriure, poder a la imaginació", a càrrec de Gabriel Janer Manila.

Dia 28 de maig, "Cançons a la taverna", a càrrec de Biel Majoral i Delfí Mulet.

Dia 18 de juny, "Entre la novel·la negra i la de minories", a càrrec d'Antoni Serra.

Any 1999

Dia 28 de gener de 1999 es recuperaren les Tertúlies, que no es feien des del 18 de juny de 1997, amb la intenció de tenir continuïtat fins a l'estiu. La primera, presentada per Esperança Ramis, la va fer Caterina Valriu, qui parlà sobre "Com se celebraven antigament les festes del Carnaval a Mallorca i a Inca".

Dia 17 de març, va tenir lloc a la cafeteria Gala una tertúlia amb l'associació Defensa de Mallorca, a càrrec de Magdalena Mayol. Era la presentació de l'associació a Inca.

3.7. Presentacions de llibres

Al llarg de tots aquests anys, la Delegació de l'OCB d'Inca ha organitzat directament o en col·laboració amb l'Ajuntament i la Fundació es Convent la presentació de més de 80 llibres. La majoria d'aquestes presentacions estan referides a les activitats de les diferents juntes.

4. CONCLUSIONS

Com hem pogut constatar al llarg de la comunicació, la Delegació de l'OCB d'Inca, des de la seva fundació, ha duit a terme una sèrie de tasques d'ensenyament de la nostra llengua, de promoció cultural, de conscienciació

popular i de reivindicació i de denúncia en defensa de la nostra cultura, en èpoques amb més incidència i en altres, amb menys.

Com a tota associació, la Delegació ha basat la seva força amb l'activitat dels seus membres i ha donat cabuda a totes les persones preocupades per la nostra llengua i cultura. Com és lògic el seu camp d'actuació s'ha centrat en la ciutat d'Inca.

Les persones que han format part de les diferents juntes han constituït un exemple de conviccions i valors, de tenacitat i constància, i sempre han actuat amb un voluntarisme fora mida. La Delegació ha estat una obra coral, de patriotes amb esperit de compromís i ànsies de canviar el món, per bé.

5. REFERÈNCIES

a) Fonts orals

Consultes i entrevistes a persones que presidiren o formaren part d'alguna de les juntes directives.

b) Fonts escrites

Apunts inèdits de Maria Mercè Puig Viñeta, qui fou presidenta en el període 1994-1998.

Arxiu de la Delegació.

Ciutat d'Inca, publicació de curta durada, cap als anys 2002-2003.

IncAvui, 18 números del gener de 2007 al juliol-agost de 2008.

Inca Revista, 78 números del juny de 1986 al desembre de 2004 (conté números especials i separates en la celebració dels 20è, 25è i 35è aniversaris de la creació de la Delegació de l'OCB d'Inca).

Raiguer Revista, 10 números del novembre de 1983 al desembre de 1984.

Sa Plaça.

Setmanari Dijous.

Última Hora.

Els crespells d'Inca

M. Magdalena Payeras Capellà

Universitat de les Illes Balears. mpayeras@uib.cat

doi: 10.3306/JELINCA.22.319

Paraules clau: crespells, Inca, gastronomia, Pasqua.

Resum. *La gastronomia forma part del patrimoni cultural de la ciutat. Una de les particularitats gastronòmiques d'Inca són els crespells. El terme crespell s'utilitza en diversos indrets dels territoris de parla catalana per fer referència a diferents tipus de dolços. En el cas d'Inca els crespells s'elaboren típicament durant la Setmana Santa. En el present treball es vol reivindicar aquest producte i resoldre confusions que s'han estès en els darrers anys respecte a la seva recepta.*

Keywords: Crespells, Inca, Gastronomy, Easter.

Abstract. *Gastronomy is part of the city's cultural heritage. One of the gastronomic products that we can find in Inca is the crespell. The term crespell is used in different parts of the catalan speaking territories to refer to different kinds of pastries. In the case of Inca, the crespells are typically made during Easter. The aim of this work is to vindicate this product and resolve some confusions that have appeared recently regarding its recipe.*

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta comunicació dona a conèixer els crespells d'Inca. Per fer-ho s'ha posat en context el producte, relacionant-lo amb altres elaboracions amb les quals comparteix nom. A continuació es presentarà el recull de receptes recopilades a partir, principalment, de receptaris particulars. Després de l'anàlisi d'aquestes es mostra una recepta tipus acompanyada de les principals particularitats trobades, junt amb la descripció del procés d'elaboració.

2. EL TERME CRESPELL

Per començar amb aquest treball s'ha fet una recerca per tal de conèixer l'etimologia del terme crespell i la seva definició. El resultat ha estat que el terme s'utilitza per definir diferents tipus de dolços repartits per la geografia dels territoris de parla catalana.

El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, DIEC, defineix el crespell com: "Bunyol prim de pasta dolça."

En el *Diccionari català-valencià-balear*, DCVB, podem trobar tres accepcions en la definició de crespell, la segona d'aquestes accepcions diu el següent:

"Pasta dolça de diferents ingredients i feta de diverses formes, segons les regions, però que en general té per nota distintiva la d'esser rugosa, ondulada o dentellada."

Exemples de l'aparició del terme crespell són:

- "E pres de lla sistella dell pa alís que hera devant Nostra Senyor pa menys de levat e una basteta a manera de crespel salgada d'oli", Bíblia cat. París, 55 (ap. Balari Dicc.).
- "Fideus, macarrons e andarins se han de fugir molt així com també los bunyols e crespells", Llibre de la Peste, 70 (ap. Aguiló Dicc.).

A la *Gran enciclopèdia catalana*, crespell es defineix com "pasta dolça ondada, dentada o rugosa. La forma i la composició de la qual varien segons les regions."

En el *Gran diccionari de la llengua catalana* apareixen dues accepcions de crespell: "bunyol prim de pasta dolça" i "pasta dolça ondada, dentada o rugosa de forma i de composició variables". En aquest diccionari també apareix com crispell.

L'origen de *crespell* prové en el mot llatí *crispus*. En altres llengües romàniques també existeixen paraules per anomenar elaboracions d'aquest tipus amb el mateix origen. Així a l'italià trobam *crespèlla*, a l'occità *crespèl*, al gascó i l'aranès *crespèths* i al francès, *crêpe*.

3. ELABORACIONS QUE REBEN EL NOM DE CREPELL

Arreu dels Països Catalans observam elaboracions més o menys diverses que es coneixen amb el nom de *crespell*. A continuació es presenta un llistat d'elles, indicant el lloc i una descripció del producte.

- Camp de Tarragona i Garrotxa. Coca de pasta adobada, molt esponjosa, feta de farina, ous i sucre.
- Falset. Espècie de bunyol de farina i oli, prim, torrat a la paella.
- Llofriu i Palafrugell. Mena de bunyol fet de flor de carabassera empanada.
- Olot. Coqueta molt prima que es fa d'ou i farina a cullerades.
- Vallés, Priorat. Mena de bunyol de farina i oli.
- Menorca. Coqueta rodona, molt prima, de farina i saïm, coberta de sucre i amb puntetes per tota la vorera. Consta de dues parts de pasta, la superior té un forat pel qual es veu el farcit.

Figura 1. Crespells de Menorca. Font:[1].

Figura 2. Crespells de Mallorca, anomenats estrelletes a Inca.

- Mallorca. Coqueta de pasta de farina amb saïm o amb oli, i a vegades amb ou, sempre ensucrada, de formes diferents, amb puntes o tavelles. Les solen fer per Pasqua. A certs pobles les pasten, no amb aigua, sinó amb suc de taronja, oli, saïm i sucre; n'hi ha que hi posen ous; altres hi posen llet. A Inca s'elaboren, però es coneixen amb el nom d'*estrelletes*, independentment de la seva forma. En altres localitats de Mallorca també s'utilitzen altres denominacions com per exemple *senyorets* a Manacor o *risses* a Sa Pobla.
- Alcúdia. Pasta feta amb farina de força i una bona quantitat d'ous. No són farcits, sinó que es coronen d'ou rebutat i sucre. És un dels primers productes que es fan per Pasqua i aguanten un grapat de dies. També es consumeixen mullats en llet [2]. Una altra definició dels *crespells* d'Alcúdia és "coqueta de farina pastada amb saïm, oli i ou amb una forma particular, diferent de la resta de crespells d'altres indrets". Està formada per dues parts: una de central de forma quadrada col·locada damunt d'una altra més prima, a la qual se li dobleguen les quatre puntes i s'enganxen damunt la part del centre. Es cobreix d'una mescla feta d'ou batut amb canyella i llimona ratllada. Finalment s'ensucra. [3]
- Inca. Finalment arribam als crespells d'Inca, que es descriuen en l'apartat següent. Una definició breu podria ser coca aromatitzada, més baixa que altres tipus de coques com les coques bambes i les de patata, i amb una textura diferent, amb pasta més densa [4].

Figura 3. Els crespells d'Alcúdia. Font: [2].

4. ELS CREPELLS D'INCA: QUÈ SÓN, QUAN I COM ES MENGEN

Els crespells d'Inca són coques de forma circular d'uns 20-25 centímetres de diàmetre que s'elaboren tradicionalment durant les festes de Pasqua. Són coques no gaire altes fetes amb farina de força, saïm, sucre, llevat i ous, i un element líquid, a més d'algun aromatitzant. Es poden menjar eixuts, però és típic menjar-los llescats i mullats en llet. Se'ls coneix com crespells, sense cap qualificatiu, o bé com crespells tous o crespells de dos tous.

Els crespells formen part del conjunt d'elaboracions que les famílies d'Inca fan durant els dies de Pasqua, junt amb les estrelletes, les panades i els rubiols. Tot i que fa una o dues generacions s'elaboraven a la gran majoria de les cases inqueres, actualment la seva producció està baixant, i són moltes les famílies que, amb el relleu generacional, els han deixat de fer. En molts casos es perden les receptes familiars i fins i tot ja existeix un gran desconeixement sobre què són els crespells, especialment entre els més joves.

5. RECEPTES DE CREPELLS D'INCA

Per tal de determinar la recepta dels crespells d'Inca s'ha procedit a fer una recerca de receptes. La metodologia s'ha basat, per una part, a cercar-ne de publicades en diversos formats i, per l'altra, en la seva recollida de receptaris particulars. També s'han realitzat entrevistes per a la consulta del procediment d'elaboració.

Una vegada obtingudes les fonts, s'ha constatat que hi ha una coherència bastant gran pel que fa als ingredients bàsics i el procediment d'elaboració.

Figura 4. Crespells d'Inca.

Tot i això, com és habitual en els receptaris, s'han trobat diferències subtils en alguns dels ingredients, com és el cas dels aromatitzants i els elements líquids de la recepta.

5.1. Ingredients

En aquesta secció es mostren les receptes seleccionades i el resultat de la seva anàlisi. D'aquest estudi es deriva el llistat dels ingredients indispensables, així com les divergències existents.

- *Recepta del recull de Joana Capellà Pujadas*

Aquesta recepta antiga prové de la família Capellà Pujadas i es calcula que pot tenir un centenar d'anys d'antiguitat. De la recepta es pot veure que la quantitat de crespells que s'elaboraven en una pastada era considerable, ja que és per 3 kilograms de farina, probablement per tenir-ne per a tota la família durant tots els dies de les festes. També és de destacar que les unitats de mesura utilitzades eren les habituals a l'època, per exemple terces i mesures. Una terça equival a 400 grams. El llevat se sobreentenia, i no apareix a la recepta.

Els ingredients són: 3 kilograms de farina, 1 kilogram de sucre, 1 dotzena i mitja d'ous, 1 terça i mitja de saïm, 2 mesures de llet i un poc de suc de taronja.

Per tal de fer la comparativa entre les diferents receptes s'ha determinat, per a tots els casos, la recepta equivalent per a 1 kilogram de farina. En aquest cas també s'han normalitzat les mesures antigues a unitats de mesura estàndards.

El resultat és: 1 kilogram de farina, 333 grams de sucre, 6 ous, 200 grams de saïm, un tassellet de llet i un poc de suc de taronja.

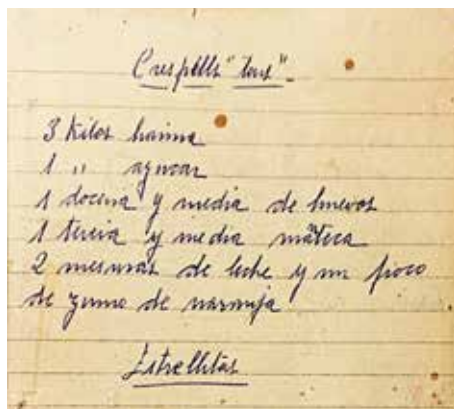
La casualitat fa que a la mateixa pàgina del receptari on apareix la recepta dels crespells també hi hagi la de les estrelletes, la qual cosa constata la convivència dels dos productes.

- *Recepta de madò Magdalena Arrom, que fou madona de Son Seguí de Passatemps, recollida a [4]*

Aquesta recepta indica que és per a 7 crespells. La dita informació permet saber quin és el pes aproximat del crespell. Els ingredients són: 1,5 kilogram de farina de força, 500 grams de sucre, 150 grams de llevat, 9 ous ecològics, 250 grams de saïm, 65 mil·lilitres de taronjada natural, 100 mil·lilitres d'aigua bullida amb un canó de canyella i amb la clovella d'una llimona madura no tractada. Per una pesada d'1 quilogram de farina tendriem 333 grams de sucre, 50 grams de llevat, 3 ous ecològics, 83 grams de saïm, 22 mil·lilitres de taronjada natural, 33 mil·lilitres d'aigua bullida amb un canó de canyella i amb la clovella d'una llimona madura no tractada.

- *Recepta de Les receptes de cuina de "Ses Tres Antònies"*

Aquesta recepta la trobam al blog de cuina Les receptes de cuina de "Ses Tres Antònies" [5], apareix amb el nom de "Recepta original" i és per a 18 crespells. Els ingredients són: 3 kilograms de farina de força, 1 kilogram de sucre, 300 grams de llevat de pa, 18 ous, 750 grams de saïm, 200 mil·lilitres de taronjada natural, 200 mil·lilitres d'aigua bullida amb una branca de canyella i un tros de clovella de llimona ben prima, oli d'oliva. Les quantitats per una pesada d'1 quilo serien: 1 quilo de farina de força, 333 grams de sucre, 100 grams de llevat de pa, 6 ous, 250 grams de saïm, 66 mil·lilitres de taronjada natural, 66 mil·lilitres d'aigua bullida amb una branca de canyella i un tros de clovella de llimona ben prima, oli d'oliva.

Figures 5a i 5b. Recepta de Joana Capellà i resultat de l'elaboració.

- *Recepta de Catalina Ballester Gost*
Aquesta recepta destaca pel seu mètode actual d'elaboració, amb la utilització de maquinària [6]. Pel que fa als ingredients, inclou: 500 grams de farina de força, 125 grams de saïm, 150 grams de sucre, 3 ous, 125 grams de llet, 25 grams de llevat fresc i la pell d'una llimona ratllada. Per tant, la recepta per 1 quilo de farina seria: 1 quilo de farina de força, 250 grams de saïm, 300 grams de sucre, 6 ous, 250 grams de llet, 50 grams de llevat fresc i la pell de dues llimones ratllades.
- *Recepta d'Antònia Santandreu Oliver*
Aquesta recepta es calcula que pot tenir uns 70 anys d'antiguitat i es conserva en el receptari familiar de la família Reus Planells. Conté: 1 quilo de farina de força, 500 grams de patata, 200 grams de saïm, 400 grams de sucre, 4 ous, 2 tasses de llet, un poc de canyella, la pell d'una llimona ratllada i 1 tassa d'oli. En aquesta recepta, com en la de la família Capellà Pujadas, se sobreentén la utilització de llevat i no s'especifica. Aquest fet pareix un comú denominador de les receptes més antigues.
- *Recepta de l'associació Illa de Cultura.*
Aquesta recepta apareix a [7]. Conté 1 quilo de farina de força, 250 grams de saïm, 300 grams de sucre, 5 ous, 250 grams de llet, 50 grams de llevat fresc i la pell d'una llimona ratllada. S'indica que la recepta prové d'un receptari familiar amb un centenar d'anys d'antiguitat.
- *Recepta del recull d'Antònia Llobera Torrens*
La recepta d'aquest receptari familiar conté 1 quilo de farina de força, 300 grams de saïm, 300 grams de sucre, 5 ous, 1 tassó de suc de taronja i llet, i 50 grams de llevat.

Figura 6. Crespells d'Inca. Font: [5].

- *Receptes del recull de Catalina Jaume Amer*

En aquest receptari hi consten dues receptes, amb petites variacions. A la primera els ingredients són: 1 kilogram de farina de força, 300 grams de saïm, 300 grams de sucre, 4 ous, 1 tassa de llet, 1 tassó d'aigua i 30-35 grams de llevat. A la segona recepta trobam 1 kilogram de farina de força, 200 grams de saïm, 350 grams de sucre, 6 ous, 1 tassó de suc de taronja i 50 grams de llevat.

Els ingredients que apareixen a totes les receptes són: farina, sucre, saïm, ous i llevat. Per altra part, la part líquida de la recepta presenta variacions, i hi podem trobar llet, suc de taronja i aigua aromatitzada. Els aromatitzants utilitzats, a més dels líquids, són canyella i pell o ratlladura de llimona. En casos excepcionals apareix la patata com a ingredient. Fonts orals han explicat l'existència d'una elaboració anomenada crespell de patata, que podria correspondre a aquestes dues receptes.

Una recepta de consens seria, per 1 quilo de farina, entre 300 i 350 grams de sucre, en funció de la dolçor desitjada, 5 o 6 ous, en funció de la mida, 200 grams de saïm i 50 grams de llevat. La part líquida seria de 250 mil·lilitres de proporció variable entre llet i suc de taronja, i finalment els aromatitzants desitjats, que es poden haver utilitzat en l'ebullició de la llet o bé en forma de ratlladura o pols dins la massa.

5.2. Elaboració

L'elaboració dels crespells és llarga degut als dos tous que es requereixen abans d'enfornar-los. Tradicionalment es posaven a tovar el vespre, durant la nit es rompia el tou i es tornava a deixar tovar, per tal de poder acabar de fer els crespells el dematí següent.

Per a l'elaboració manual s'han de seguir les següents passes:

1. Pesar els ingredients.
2. Preparar la massa dins un ribell. Per començar, cal dissoldre el llevat amb un poquet de llet o aigua tèbia. Pastar aquesta mescla amb un poc de la farina i deixar-la tovar fins que dobli el seu volum.
3. Preparar el saïm i fondre'l, de forma que agafi consistència cremosa.
4. Si es vol aromatitzar la llet, bullir-la amb els aromatitzants i deixar-la refredar.
5. Posar dins el ribell, junt amb el llevat, la resta de la farina, el sucre, els ous, el suc de taronja, la llet i el saïm.
6. Pastar la mescla. No és una pasta gaire espessa i és aferradissa. Untar les mans amb oli ajuda a manejar-la.
7. Deixar tovar fins que dobli el volum.
8. Rompre el tou i tornar a pastar.
9. Opcionalment es pot deixar tovar de nou, rompre el tou i tornar a pastar.

10. Fer les bolles i donar-los la forma del crespell.
11. Col·locar els crespells damunt paper de forn en una llauna i deixar-la en un lloc arrecerat. Aquí faran la darrera tovada, doblant de nou el seu volum.
12. Enfornar a la part baixa del forn a temperatura mitjana durant uns 20 minuts, dependent del forn.
13. Deixar refredar.

Es poden menjar eixuts o mullats a la llet. Quan es mengen eixuts es poden esbocinar i ensucrar o cobrir-los de canyella. Quan es mullen en llet es fa tallant el crespell en llesques d'uns dos centímetres de gruix.

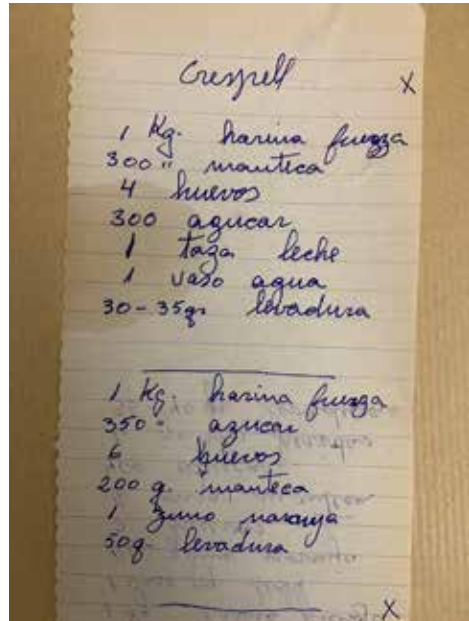

Figura 7. Receptes de crespells del receptari de Catalina Jaume Amer.

A més del mètode tradicional, en el qual el procediment és completament manual, existeix la possibilitat d'automatitzar, en major o menor mesura, el procés, com l'elaboració presentada a [6].

6. SITUACIÓ ACTUAL DELS CREPELLS A INCA I CONCLUSIONS

El fet que els crespells d'Inca siguin una elaboració estrictament local fa difícil la seva pervivència si no se'n té consciència. Si hi afegim que la seva elaboració és complexa i llarga, ens trobam que no són gaires les famílies que mantenen i transmeten la tradició. Que la seva elaboració sigui estacional també dificulta la seva continuïtat.

Per altra banda, actualment a Inca s'està produint, sobretot en les noves generacions, la substitució del terme *estrelleta* pel terme *crespell*. Aquest canvi ha estat incentivat per la convivència entre persones de diferents pobles de Mallorca, pel fet que a les escoles s'ha produït la substitució per part de professors de diferent procedència i també als mitjans de comunicació autonòmics, que tendeixen a unificar la terminologia. La substitució del terme ha produït confusió en una situació on el coneixement de l'existència del crespell d'Inca és cada vegada menor entre els inquers.

En l'entorn professional ens trobam que alguns forns d'Inca elaboren els crespells durant la Setmana Santa. Tot i així hem constatat que en alguns

d'ells es confon el crespell amb la coca de patata i en algun altre es realitza l'elaboració del crespell sense seguir amb la recepta tradicional. El resultat són coques de textura, gust i consistència molt diferent de la del crespell.

A pesar d'això, en els darrers anys també s'ha vist com ha aparegut la consciència del manteniment del patrimoni gastronòmic, i en entorns familiars s'ha reprès l'elaboració del crespell.

7. REFERÈNCIES

[1] Els crespells de Menorca. <http://www.recetaspieras.com/2016/03/20/crespells-de-menorca/>.

[2] Crespells d'Alcúdia. <https://www.prontosimangia.it/ca/xupxup/crespells-dalcudia>.

[3] Els Crespells d'Alcúdia http://lacuinadelmandariner.blogspot.com/2013/03/crespells-si-dalcudia_29.html.

[4]. Arbona, T. i Sbert, M. "El Fonet de la Soca. Filosofia i receptari." Lleonard Muntaner Editor, 2015.

[5] Blog de cuina Les receptes de cuina de "Ses Tres Antònies". <https://receptescuinases3antonies.blogspot.com>.

[6] Crespell d'Inca. <https://thermomix-mallorca.es/catalina-ballester-gost/general/crespells-dinca/>.

[7] Crespells, estrelletes i tradicions. <https://www.illadecultura.org/2020/04/crespells-estrelletes-i-tradicions.html>.

Museu del Calçat i de la Indústria d'Inca: 11^è Premi Ibermuseos d'Educació 2020

Aina Ferrero Horrach¹ i Andreu Ripoll Planas²

1) Museu del Calçat i de la Indústria. Universitat de les Illes Balears.

2) Universitat de les Illes Balears.

doi: 10.3306/JELINCA.22.329

Paraules clau: educació, mediació cultural, museu participatiu, projecte col·laboratiu, museu centrat en el visitant, integració social.

Resum. *“Un objecte, tres visions: museu virtual d'integració” és el títol del projecte amb el qual el Museu del Calçat i de la Indústria d'Inca ha guanyat el Premi Ibermuseos d'Educació 2020. Aquesta iniciativa ha consistit en la creació de grups de treball formats per un antic treballador/a de la indústria del calçat, una persona provinent de fora d'Inca i un jove de la comarca. A partir d'un objecte de feina elegit per l'antic treballador s'han generat converses en què els membres de cada equip han pogut compartir històries de vida i professionals que han propiciat un diàleg intergeneracional i intercultural molt enriquidor per a totes les parts.*

Keywords: education, cultural mediation, participatory museum, collaborative project, visitor-oriented museum, social integration.

Abstract. *One Item, Three Visions: Virtual Museum of Integration is the name of the project for which the Museum of Footwear and Industry in Inca has won the 2020 Ibermuseos Prize for Education. The aim of the initiative was to create work groups of three people: a former shoe worker, a young person from the region and a non-Inca resident. Inspired by a work item chosen by the oldest member in the group, the meetings gave way to an intergenerational and intercultural dialogue that was incredibly enriching and rewarding for all participants.*

1. INTRODUCCIÓ

Un dels actuals objectius essencials del Museu del Calçat i de la Indústria és el de treballar per aconseguir un museu més accessible a tots els nivells i que, per tant, públics diversos i heterogenis no sols el visitin, sinó que, a més, se sentin com una part fonamental de la mateixa institució.

Per aquest motiu, quan al Museu li arribaren les bases de participació en el Premi Ibermuseos d'Educació, l'equip considerà que era una bona oportunitat per presentar-hi una candidatura.

2. LES BASES DEL CONCURS

A les bases de la web del programa d'Ibermuseos, s'explicava que la convocatòria es destinava a "museus comunitaris i iniciatives de base comunitària, dels 22 països iberoamericans, que hagin hagut de suspendre o liminar les seves activitats a causa de les restriccions imposades per la pandèmia del COVID-19".¹ A més, s'especificava que l'objectiu del Premi era "enfortir la funció social dels museus a través del foment a la realització de programes i projectes educatius virtuals que prestassin especial atenció a la posada en valor del patrimoni mitjançant l'educació, principalment aquelles iniciatives que contribueixin a una societat més equitativa, democràtica i inclusiva".

Amb aquestes premisses, el Museu del Calçat i de la Indústria presentà el projecte "Un objecte, tres visions: museu virtual d'integració", amb l'objectiu que la concessió del Premi ajudàs en termes econòmics i de difusió a la realització d'aquest; que servís per involucrar diversos col·lectius de la comunitat en la programació del Museu; per reconèixer el treball d'antics sabaters i sabateres; per documentar la memòria oral vinculada als sabers tradicionals de la fabricació del calçat; i per promoure la integració i l'harmonia cívica.

A finals del 2020 es va notificar al Museu del Calçat que havia estat premiat en l'11è Premi Ibermuseos d'Educació, i tot d'una l'equip es va posar en marxa per dur endavant el projecte.

3. EL PROJECTE

La iniciativa va consistir en la creació de grups de treball formats per tres persones: un antic treballador/a de la indústria del calçat, una persona provinent de fora d'Inca i un jove de la comarca. Per a la recerca de participants, es comptà amb la col·laboració de les associacions de gent gran de la comarca, de les associacions d'immigrants i dels joves vinculats a l'activitat del Museu o que eren familiars d'altres participants, així com amb col·laboradors habituals.

Primer es dugueren a terme sessions grupals presencials i telemàtiques dividides segons els diferents perfils dels participants, que serviren per donar-se a conèixer entre ells, resoldre dubtes sobre la realització del projecte i parlar sobre les seves expectatives i motivacions a l'hora prendre-hi part (figura 1). Així mateix, es programà una sessió conjunta de tots ells perquè es poguessin conèixer i establir afinitats naturals i propostes de formació de grups (figura 2).

¹ Premio Ibermuseos de Educación. <http://www.ibermuseos.org/su-museo-puede-ganar-el-11-premio-ibermuseos-de-educacion/> [Consulta dia 9 de desembre de 2021].

D'entre tots els participants presentats, es pogueren fer vuit grups composts per un/a jove, un/a immigrant i un antic treballador/a del calçat, amb els quals es dugueren a terme les sessions "Tres visions" (figura 3).

A partir d'un objecte de feina elegit per l'antic treballador es generaren converses en què els membres de cada equip compartiren històries de vida i professionals, que propiciaren un diàleg intergeneracional i intercultural molt enriquidor per a totes les parts. Degut a la pandèmia, gran part del projecte es desenvolupà de manera telemàtica, per la qual cosa els joves tengueren un paper protagonista a l'hora d'ensenyar l'ús de les noves tecnologies als membres més grans dels seus grups.

Una vegada finalitzades les converses, enregistrades a partir del programa de videoconferència Zoom, es realitzà una exposició temporal al Museu, on es mostraren els objectes sobre els quals havien versat les converses, al costat del vídeo del grup que havia parlat sobre l'objecte en concret (figura 4). Aquest intercanvi de coneixements i experiències va desembocar en un acostament molt profitós i humà entre els diferents col·lectius de la comunitat, a més d'haver aconseguit que grups que mai havien visitat el Museu participassin d'ell per primera vegada.

Figura 1. Primera reunió amb els inquers no nascuts a Inca.

Figura 2. Majors, persones de fora i joves a la reunió grupal, aprenent a utilitzar el programa Zoom per a les videoconferències de les sessions "Tres visions".

Figura 3. Francisca, una de les participants, explicant els objectes elegits per ella, en una de les sessions "Tres visions" dutes a terme mitjançant el programa Zoom de videoconferències.

Figura 4. Rachida, una de les participants, davant dels objectes que varen generar la conversa del seu grup i davant de la tauleta tàctil en la qual es reproduïx aquesta conversa, en l'exposició temporal duita a terme en el Museu del Calçat inaugurada el 20 de maig de 2021.

4. LA MEMÒRIA ORAL DOCUMENTADA: LES CONVERSES DELS DIFERENTS GRUPS DE TREBALL

Les converses a tres bandes (el jove, l'immigrant i la persona major) es van dur a terme de manera telemàtica a través del programa Zoom, cosa que en va facilitar l'enregistrament. Tot i que les converses íntegres així com els objectes que van inspirar aquests diàlegs són accessibles des de la pàgina web del Museu,² a continuació es fa un resum de la riquesa d'aquestes converses.

Grup Àngel-Heliana-Ariann

Objecte elegit per Àngel: parell de sabates dissenyat per Àngel

Àngel és modelista. El seu relat acosta el seu grup a una de les parts més importants i sovint més desconegudes del món del calçat: el modelatge. La sabata neix a través de la idea del dissenyador, el qual la imagina i la pensa. D'ell depèn la viabilitat de la sabata, la forma i la comoditat. Ariann li fa preguntes des de la candidesa pròpia de la infantesa i Heliana, del Brasil, s'interessa pel disseny de les sabates de tacó i la utilització de pells exòtiques. Així doncs, arran de la conversa sorgida entre els tres, es pot comprendre millor el moment inicial de creació de la sabata.

² <https://museu.incaciutat.com/premio-ibermuseos/>.

Grup Carmen-Rachida-Xavi

Objecte elegit per Carmen: planxa artesanal i pales de pell

Carmen va arribar a l'illa amb 15 anys, i des del primer moment es dedicà al sector del calçat. Condicionada pel fet de ser dona, es va veure obligada a treballar durant deu anys des de casa mentre criava els seus dos fills. Quan tornà a la fàbrica, ho feu a Yanko, on treballà d'aparadora i s'acabà jubillant. Juntament amb les preguntes de Xavi, un jove inquer, i de Rachida, nascuda al Marroc, la conversa es desenvolupa de manera desenfadada, protagonitzada per les anècdotes que Carmen recorda amb humor. Mentre Xavi, tot i la seva joventut, coneix bé la indústria de la sabata degut que els seus pares s'hi varen dedicar, Rachida explica que quan era jove es va dedicar a fer babutxes artístiques. En aquesta conversa, doncs, podem veure l'auge i el declivi del sector, i la lluita de la dona treballadora a Inca.

Grup Mercedes-Amadou-Rayan

Objecte elegit per Mercedes: conjunt d'eines per a la fabricació manual del calçat

La història de Mercedes és la de tantes persones vengudes de fora de Mallorca per treballar a l'illa en el sector del calçat. El fet de ser dona i de patir discriminacions a l'entorn, la motivaren a ser una de les primeres dones sindicalistes d'Inca després del franquisme. Així doncs, les seves vivències són un recull de les lluites obreres, de l'acció sindical i de la defensa dels drets de les dones. Tot això es reflectirà molt bé gràcies a les preguntes que Rayan, jove inquer, i Amadou, nascut al Senegal, li fan entorn de la seguretat, la higiene laboral, el declivi de la indústria i els sons de les sirenes de les fàbriques. La conversa els conduirà també al Senegal, i així Amadou, a partir de les seves vivències, contarà com es fabriquen allà les sabates.

Grup Rafel-Paula-Carla

Objecte elegit per Rafel: talls de pell cosits i banqueta amb pells sense tallar

La història de Rafel és purament la vida lligada al calçat: un home que ha treballat tota la seva vida fent de tallador. Coneix cada plec, cada repunt, cada racó de la sabata. Gràcies a persones com ell és possible entendre la relació quasi mística que sorgeix entre el sabater i el seu producte. No és només fabricar la sabata amb les pròpies mans: és entendre-la, i això és el que millor sap fer Rafel. En la conversa que s'estableix entre ell, Carla i Paula, d'Equador, podem entendre el llarg procés pel qual passa una sabata des que s'idea fins que s'empaqueta.

Grup Ricardo-Yulai-Aina

Objecte elegit per Ricardo: conjunt de fullets, catàlegs i manuals d'ús de maquinària

Quan es pensa en la indústria del calçat es tendeix a fer-ho en la fàbrica, en

les màquines i en les persones que realitzen el dit producte. Tot i així, essent una indústria complexa com és, perquè funcioni fan falta tota una sèrie d'elements que, com el seguit de baules que acaben component les cadenes, són necessaris perquè es pugui fabricar la sabata. Aquestes indústries reben el nom d'indústries auxiliars, i el testimoni de Ricardo nés un exemple de primera mà. Ell era mecànic, s'encarregava de reparar les màquines del calçat, especialment les del trenat. Així doncs, Ricardo ens explica la part mecànica del sector. Yulai, que és nascuda al Salvador, s'interessa molt pel tipus de pell que s'emprava a Inca, ja que en el seu país les pells de cocodril i de serp són molt utilitzades. Aina, jove inquera, s'interessa per les antigues condicions laborals del sector (figura 5).

Figura 5. Detall de l'exposició en què es veu el muntatge corresponent a un dels grups amb el nom de tots els participants, una fotografia del procés, la vitrina amb els objectes que han generat el diàleg del grup, la conversa d'aquest reproduïda a la tauleta i una frase destacada.

Grup Tomeu-Simona-Llorenç

Objecte elegit per Tomeu: conjunt d'eines per a la fabricació manual del calçat

Tomeu és un exemple vivent del que ha estat l'àmbit empresarial del calçat a Inca. Nostàlgic del temps passat, la seva visió com a empresari ajuda a entendre millor l'auge i el declivi del sector. Un dels punts àlgids de la conversa ve quan el jove inquer Llorenç demana a Tomeu quina és la principal eina d'un sabater, i Tomeu respon que és la intel·ligència. Simona, que és nascuda a Romania, dona una visió diferent del que va ser la indústria a Inca a partir dels records de la seva sogra, també inquera, i antiga sabatera.

Grup Maria Antònia-Yaneth-Reyad

Objecte elegit per Maria Antònia: màquina de foradar pell

La visió de Maria Antònia ens acosta a la vida de tants inquers que van néixer a la meitat del segle XX; unes vides lligades a les sabates, com ens explica Maria Antònia, ja que es van criar amb elles i la seva fabricació; una vida que se centrava en el treball, en els sons i en les olors de la pell. A aquesta mirada nostàlgica, li hem de sumar les preguntes més de caire personal que fa el jove Reyad i la mirada apassionada de Yaneth, nascuda a Mèxic.

Grup Francisca-Simona-Gorka

Objecte elegit per Francisca: fotografia seva fent de model de la fàbrica de trenats per a la qual treballava, bossa feta amb trenat i un tall de trenat

Francisca, antiga treballadora a una empresa de trenat, explica la infància de molts d'infants que des de ben petits es veren obligats a treballar a les fàbriques per ajudar la seva família. Era l'inici d'una feina que, en el seu cas i en el de moltes altres dones, suposaria, anys més tard, un pas important per a l'emancipació de la dona. Simona i Francisca connecten de seguida. Els testimonis de les dues dones, units a la innocència dels comentaris de Gorka, fill de Simona, fan que s'establesqui un vincle i una complicitat que es materialitza en un reconeixement mutu i en el desig de continuar en el futur amb aquesta amistat.

5. CONCLUSIONS

Els objectes no tenen memòria per si mateixos; és la significació que cada persona els dona el que els atorga sentit i els dota de coneixement. Aquesta ha estat la base del projecte "Un objecte, tres visions: museu virtual d'integració". A través de l'emoció vinculada a les experiències viscudes amb els objectes elegits, els grups han anat construint el seu significat vinculat als sabers tradicionals de les indústries del calçat tot generant, alhora, diàlegs intergeneracionals i interculturals extremadament enriquidors.

"Un objecte, tres visions: museu virtual d'integració" ha significat una oportunitat excepcional per establir vincles amb diferents grups de la comunitat inquera que fins ara no havien viscut el Museu d'una manera intensa. El projecte ha suposat també una passa més en el treball per aconseguir un museu més accessible, obert a la comunitat i amb una funció social real i palpable.

A través d'objectes personals s'han enregistrat nombroses històries vinculades amb la indústria del calçat i de les seves indústries auxiliars. De fet, hem tengut com a protagonistes persones que representen la gran varietat de rols i professions específiques que abasta aquesta complexa indústria: des d'un modelista, passant per una sindicalista, un tallador, un mecànic de màquines industrials i repuntadores, fins a un empresari del sector del calçat. Ens hem

enriquit amb les aportacions dels participants del Senegal, el Marroc, el Brasil, el Salvador, Mèxic i Romania, i hem gaudit de la frescor de les interpel·lacions dels participants més joves, que en acabar el projecte es mostraren feliços per haver fet nous amics i haver après tantes coses.

En definitiva, amb aquesta iniciativa s'ha intentat donar sentit a la idea de la museologia crítica, en la qual es pretén que sigui el propi poble el que participi activament en la creació del saber i el coneixement que han de quedar documentats en el Museu.

Identitats múltiples, harmonies i dissonàncies. La subjectivitat transcultural dels catalanoparlants adoptius d'Inca

David Jordi Llobet Martín

DEA en Comunicació Audiovisual i tècnic de la Direcció General de Política Lingüística.
davitjordi@gmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.339

Paraules clau: sociolingüística, nous parlants, identitat, subjectivitat, mudes lingüístiques, adopció lingüística

Resum. *Aquest treball és el fruit d'una recerca qualitativa sobre els catalanoparlants adoptius, o nous catalanoparlants, de la ciutat d'Inca. Amb un enfocament etnogràfic, s'analitzen els discursos de persones que no tenen el català com a llengua inicial (L1) però l'han adoptat com a llengua habitual (LH), per extreure'n les experiències significatives que han configurat les seves trajectòries lingüístiques, posant una atenció especial en els processos de mudes lingüístiques i en la relació entre aquests processos i les identitats etnosocials i etnolingüístiques que expressen, en el marc de la construcció de la pròpia subjectivitat transcultural.*

Keywords: sociolinguistics, new speakers, identity, subjectivity, linguistic mudes, linguistic adoption

Abstract. *This work is the result of a qualitative research into the adoptive Catalan speakers, or new speakers of Catalan, of the city of Inca. With an ethnographic approach, the discourses of people who do not have Catalan as their initial language (L1), but have adopted it as their usual language (LH), are analyzed in order to extract the significant experiences that have shaped their linguistic trajectories, paying particular attention to the processes of linguistic mudes and the relationship between these processes and the ethnosocial and ethnolinguistic identities they express, within the framework of the construction of their own transcultural subjectivity.*

1. INTRODUCCIÓ

El treball que s'exposa en aquesta comunicació és fruit d'una recerca qualitativa, de caràcter etnogràfic, sobre els anomenats catalanoparlants adoptius, o nous catalanoparlants, en l'àmbit de la ciutat d'Inca. Per

mitjà d'entrevistes semiestructurades, la recerca analitza les biografies lingüístiques de 10 persones d'origens diversos que no tenen el català com a llengua inicial, però l'han après i l'han incorporat als seus usos lingüístics habituals, ja sigui de manera predominant o en alternança amb el castellà o altres.

L'estudi parteix de les línies de recerca dels àmbits de la sociolingüística crítica i l'antropologia lingüística iniciades per Woolard, Pujolar i Puigdevall, entre altres, sobre les experiències dels nous catalanoparlants en l'àmbit de Catalunya, per a analitzar un altre àmbit territorial del domini lingüístic del català fins ara inexplorat des d'aquesta perspectiva, com és l'illa de Mallorca, i en concret la ciutat d'Inca.¹

1.1. Objectius

Els objectius d'aquest treball són els següents:

- Conèixer les trajectòries lingüístiques dels catalanoparlants adoptius d'Inca.
- Descriure els processos de muda lingüística de les persones entrevistades: en quins moments vitals es produeixen? Amb quines motivacions? En quins contextos?
- Explorar les relacions entre els processos de muda lingüística i la configuració de la subjectivitat i de les identitats etnolingüístiques i etnosocials que manifesten els catalanoparlants adoptius. A més de llengua d'ús habitual, tenen el català com a llengua d'identificació? De quina manera la seva trajectòria vital, les llengües que parlen, les experiències que tenen, els construeixen com a subjectes? Quines identitats etnosocials expressen? Què vol dir per a ells ser mallorquins? Les mudes lingüístiques concorren amb processos de mudes o transicions identitàries?

1.2. El context social i demolingüístic

L'evolució de les dades demolingüístiques indiquen que la llengua catalana viu un procés de minorització no sols en el context de l'Estat espanyol, sinó també dins del seu territori històric i, concretament en el cas que ens ocupa, a les Illes Balears. Fins i tot, com posa de manifest *l'Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014* (Melià & Vanrell, 2017), a l'illa d'Eivissa i a la ciutat de Palma, el català, malgrat ser la llengua pròpia i històrica del territori (a més de llengua oficial de la Comunitat Autònoma), és actualment una

¹ El meu interès per aquesta matèria ve donat, en primer lloc, pel fet que jo mateix som catalanoparlant d'adopció (i inquer i mallorquí d'adopció): la meua llengua inicial és el castellà, i he viscut la major part de la meua vida a València. I, en segon lloc, per la meua feina com a tècnic de la Direcció General de Política Lingüística (en concret, del Servei de Foment de l'Ús del Català). D'altra banda, el meu treball de recerca per a l'obtenció del DEA va ser un estudi de l'àmbit de la sociologia de la comunicació, de caire etnogràfic, sobre la relació entre el consum de mitjans de comunicació i les identitats etnosocials.

llengua d'ús minoritari, per darrere del castellà (llengua oficial de l'Estat i cooficial de la CAIB). L'acció institucional a favor de la llengua catalana des de la recuperació de l'autogovern a principis dels anys 80 del segle passat i de l'aprovació de la Llei de normalització lingüística de les Illes Balears, ha fet que la llengua pròpia recuperàs àmbits d'ús dels quals havia estat exclosa durant la dictadura franquista (especialment l'ensenyament, l'administració pública i els mitjans de comunicació), i se n'ha impulsat el coneixement i el prestigi.

Encara així, la diferència d'intensitat amb la qual els governs balears i insulars han promocionat l'ús de la llengua (quan no l'hostilitat manifesta que l'ha fet retrocedir en determinats àmbits, especialment durant la legislatura 2011-2015), fan que el procés de normalització lingüística hagi estat irregular (Ballester, 2016; Melià, 2017).

Els moviments demogràfics esdevinguts les últimes dècades han implicat un canvi notable en la composició de la població resident en el nostre arxipèlag, i també una modificació significativa de la distribució dels grups lingüístics. L'anàlisi de l'*Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014* apunta que el creixement remarcable de la població durant les últimes dècades és un factor que ha tingut repercussions evidents sobre el procés sociolingüístic de les Illes Balears, sobretot perquè aquest augment demogràfic s'ha produït a partir de les aportacions fetes per la immigració. Així, dels 360.000 residents de l'any 1960, s'ha arribat als prop de 860.000 el 2015. Aquest important flux migratori és conseqüència de la profunda transformació econòmica i social que experimenta l'arxipèlag balear amb el denominat boom turístic, sobretot en els anys 60 i 70 del segle passat.

Aquest creixement demogràfic suposa un decreixement en valors relatius de la població autòctona, que ha passat de representar més del 80 % en 1970 a prop del 60 % el 2015. El 40 % restant, la població al·lòctona, es distribueix entre la immigració procedent de territoris de l'Estat no catalanòfons i la immigració procedent d'altres estats. Una altra conseqüència és l'increment de la diversitat lingüística: el curs 2009-2010 es van documentar 160 llengües parlades a les Illes Balears (Canyelles, 2012).

1.3. Els grups demolingüístics

L'*Enquesta d'usos lingüístics* conclou que a les Illes Balears hi ha sis grups d'usos i origen lingüístics. Un d'ells està format pels usuaris predominants de català que no tenen aquesta llengua com a inicial, que el document denomina *nous catalanoparlants*, i que també podem denominar *catalanoparlants adoptius*, és a dir, que han adoptat el català com a llengua d'ús habitual.

És un grup reduït, en comparació amb la resta: en el conjunt de les Illes Balears els catalanoparlants adoptius representen un 2,8 % del total dels residents, mentre que els anomenats *catalanoparlants tradicionals*, o

catalanoparlants nadius (persones de llengua inicial catalana que diuen parlar sempre o predominantment la seva primera llengua) són un 29 % dels residents, i els *castellanoparlants tradicionals* (castellanoparlants de llengua inicial que sempre o gairebé sempre parlen en castellà), el grup majoritari, arriba a ser el 41 % del total.

Ara bé, si ens fixem en la composició dels grups sociolingüístics per la seva llengua inicial, veurem que dins del grup dels alternadors (persones que fan un ús molt significatiu del català i del castellà en la seva vida quotidiana), que representen un 16,6 % de la població, gairebé la meitat d'ells (un 7,2 % de la població total) té una llengua inicial diferent del català (castellà o una altra). Aquest subgrup pot ser considerat també com de nous catalanoparlants, ja que són usuaris habituals del català que no el tenen com a llengua inicial. A més, si bé no han completat el procés d'adopció lingüística fins a tenir el català com a llengua d'ús preferent, sí han experimentat processos de muda lingüística i es poden considerar catalanoparlants actius. Per tant, en aquest estudi hem tingut en compte també aquest subgrup.

En total, els catalanoparlants adoptius, ja siguin usuaris predominants o alternadors, suposen un 10 % de la població total de les Illes Balears. I un de cada cinc parlants habituals del català no té aquesta llengua com a inicial.

2. ASPECTES TEÒRICS I METODOLÒGICS

2.1. Mudes lingüístiques i parlants legítims

Les mudes lingüístiques són processos biogràfics en els quals els individus experimenten transformacions en l'estructura de les seves pràctiques i usos lingüístics habituals. Com han descrit els estudis de Joan Pujolar, Maite Puigdevall i altres, les mudes lingüístiques:

- Es manifesten en canvis en l'organització dels usos lingüístics habituals.
- Són rellevants en relació amb les formes d'autopresentació.
- No impliquen necessàriament canvis d'adscripció etnolingüística. És a dir, no totes les mudes lingüístiques comporten una adopció completa del català com a llengua d'identificació i d'ús predominant.

D'altra banda, Puigdevall (2021) assenyala que les mudes lingüístiques tenen una doble dimensió, espacial (els espais socials, tant físics com relacionals, poden afavorir o dificultar les mudes) i temporal (hi ha moments de les trajectòries vitals dels individus que poden afavorir aquests tipus de canvi). A més, les mudes són processos en els quals intervé necessàriament una agència col·lectiva: no els pot fer una persona tota sola, ni en un intercanvi lingüístic puntual.

L'estudi de les mudes lingüístiques i de les experiències dels parlants adoptius de llengües minoritàries s'emmarca dins el que es coneix com la sociolingüística crítica, que és l'enfocament que es demana de quina manera les pràctiques lingüístiques incideixen en el funcionament de la societat, és a dir, de quina manera els usos lingüístics contribueixen a reproduir o a transformar les relacions socials (i, de manera particular, les relacions de desigualtat entre els grups socials). Un dels autors que més ha influït en aquest corrent acadèmic ha estat Pierre Bourdieu (1982), que va emmarcar els intercanvis lingüístics en el concepte de *mercat lingüístic*, en el qual els individus aspiren a aconseguir recursos (la llengua seria una forma de *capital simbòlic*).

Pel que fa a l'estudi dels parlants adoptius, és rellevant fixar-se en el fet que en aquest mercat lingüístic, segons Bourdieu, es produeixen pugnes de legitimitat en la lluita per definir i accedir al capital legítim. Per tant, des del poder (sobretot l'estat i les classes dominants) s'estableix quin és el capital legítim, i quina és la llengua legítima (o les llengües legítimes). I en aquest context, els individus aspiren a adquirir la llengua legítima i a guanyar-se el reconeixement i l'acceptació com a parlants legítims.

2.2. Ideologies lingüístiques

Per a fixar-nos en les ideologies lingüístiques que manifesten els informants, hem recorregut als treballs de Kathryn Woolard (2008, 2016). Entenem que les ideologies lingüístiques són sistemes culturals de creences i idees sobre les relacions socials i lingüístiques, sustentats en xarxes d'interessos sobre la distribució de recursos (polítics, econòmics, etc.).

Woolard distingeix dos tipus d'ideologies sobre la legitimitat de les llengües i els seus parlants:

- Les ideologies de l'anonimat, que estan vinculades sobretot a la legitimitat de les llengües estandarditzades dominants i expansives. Especialment les llengües hegemòniques en els seus estats, amb un gran nombre de parlants, a les quals se sol atribuir un caràcter universal (ja que els seus parlants se situen en un «no lloc») i se solen identificar amb el concepte de «llengua comuna».
- Les ideologies de l'autenticitat, per part seva, es vinculen a la legitimitat de les llengües o varietats lingüístiques més restringides, amb poca o nul·la cobertura política. De manera paradigmàtica, les llengües minoritàries o regionals, els dialectes locals, etc., solen caracteritzar-se per la indicat, és a dir, que aporten informació sobre l'origen territorial o social del parlant. El concepte de «llengua pròpia» està associat a aquesta mena d'ideologies.

2.3. Etnosistemes i grups etnolingüístics

Entenem que l'estudi de les mudes lingüístiques, les ideologies lingüístiques i en general els aspectes que configuren les relacions sociolingüístiques entre els individus i donen compte del paper de les llengües com a fenomen alhora individual i social, ha de tenir en compte la visió antropològica dels grups socials, l'etnicitat i les dinàmiques que intervenen en la definició de les fronteres entre els grups ètnics i socials.

En l'estudi ja clàssic sobre els grups ètnics, Fredrik Barth (1976) afirmava que els grups ètnics «són considerats com una forma d'organització social». És a dir, que allò fonamental per a la categorització dels grups socials des del punt de vista de l'etnicitat és l'autoadscripció i l'adscripció per part dels altres: «Encara que les categories ètniques pressuposen diferències culturals, és necessari reconèixer que no podem suposar una simple relació de paritat entre les unitats ètniques i les similituds i diferències culturals. Els trets que es tenen en compte no són la suma de diferències 'objectives', sinó només aquelles que els actors mateixos consideren significatives».

I l'antropòleg Joan Manuel Cabezas (2003) proposa el terme *etnosistema* per referir-se a les societats humanes en les quals es donen una sèrie de característiques: s'hi ha produït un precipitat de l'«aglutinació de consciència» que resulta dels processos de categorització ètnica; s'hi dona una gran densitat de comunicació social, i s'han definit límits o fronteres amb els etnosistemes adjacents o propers, amb els quals manté contacte i relació. Els etnosistemes i els grups ètnics que els componen no són essencials i immutables, sinó que estan en procés permanent de (re)construcció i de (re)producció social. Aquest procés és l'etnogènesi, i es desenvolupa en un espai i en un temps concrets, utilitzant els materials culturals, lingüístics, etc., que són significatius per als individus.

També és pertinent tenir en compte les rellevants aportacions de Will Kymlicka (2001) sobre la coexistència de formes diferents de diversitat cultural, etnolingüística i nacional en els territoris que històricament han estat habitats per minories nacionals o grups etnolingüístics diferenciats que han desenvolupat cultures societals pròpies en el marc d'un estat plurinacional. És especialment interessant la lectura que en fa Isidor Marí (2006), en aplicar-les a les Illes Balears.

Entenem que Mallorca, com a comunitat etnosocial, constitueix un etnosistema particular (segons la terminologia de Cabezas), o una minoria nacional amb una cultura societal pròpia dins un estat plurinacional com l'espanyol (segons la terminologia de Kymlicka): s'hi ha desenvolupat una consciència col·lectiva pròpia que es diferencia de la resta de societats, té una alta densitat de comunicació social interna i una composició ètnica, lingüística i cultural determinada. Aquesta composició s'ha vist modificada amb la incorporació d'individus procedents d'altres orígens que, des del

moment que entren a formar part de l'etnosistema, participen també, d'una manera o d'una altra, en el procés d'etnogènesi.

A l'etnosistema Mallorca, i per tant també a Inca, podem identificar els següents grups etnolingüístics:

- D'una banda tenim el grup autòcton mallorquí, d'individus etnolingüísticament catalans. Aquest és un grup diferenciat del grup castellà majoritari de l'Estat.
- En segon lloc, està el grup format per al·lòctons etnolingüísticament castellans, que pertanyen al grup ètnic majoritari de l'Estat, i que a Mallorca i en el conjunt de Balears està en procés de autoctonització.
- En tercer lloc, apareixen els grups al·lòctons procedents de la immigració externa, formats per individus d'un origen etnolingüístic que no és ni català ni castellà.

2.4. Denominacions èmiques dels grups etnolingüístics

Alguns historiadors (Marimon, 2015) demògrafs (Salvà, 2004) i sociolingüistes (Melià, 2014) han descrit les diferents onades migratòries que han experimentat les Illes Balears en el segle XX i en el trànsit entre els segles XX i XXI, i han posat de manifest l'impacte que han tingut en la societat balear pel que fa a la configuració dels diferents grups d'origen cultural i etnolingüístic, en les percepcions de pertinença a la comunitat, en la reproducció de les identitats col·lectives i en les relacions entre els diferents grups. També en les percepcions dels nousvinguts sobre la llengua catalana (Ballermann & Melià, 2010).

Seguint aquests autors i recollint els testimonis dels informants en les entrevistes, podem constatar que els grups etnolingüístics presents a la societat mallorquina tenen les seves corresponents denominacions èmiques, és a dir, utilitzades pels individus amb valor funcional i capacitat contrastiva, en les seves interaccions socials. Les tres denominacions èmiques, populars, dels grups etnolingüístics utilitzades habitualment en català per distingir els diferents grups, aproximadament fins als anys 80 (és a dir, sobretot durant els anys del tardofranquisme i del boom turístic) són les següents:

- *Mallorquí*, que fa referència a l'origen, i també té valor com a etnònim i com a glotònim (el nom de la llengua, com a equivalent de *català*). Cal apuntar que hi ha catalanoparlants d'altres orígens que reben la seva denominació èmica pròpia: menorquins, eivissencs, formenterers, catalans i valencians.
- *Foraster*, que de la mateixa manera indica un origen, però també una adscripció ètnica i la llengua que parla el grup (de manera que *foraster* també ha estat utilitzat com a sinònim de llengua castellana).
- *Estranger* es refereix sobretot a l'origen, però també té connotacions econòmiques i ètniques (els *estrangers* eren sobretot els turistes, i no parlaven ni català ni castellà).

A partir dels anys 80 es produeixen canvis importants: d'una banda, la recuperació de la democràcia i de l'autogovern, l'oficialitat del català (denominat així en l'Estatut d'autonomia), l'aprovació de la Llei de normalització lingüística i la generalització de l'ensenyament en llengua catalana; i d'altra banda, més endavant, l'arribada de nous fluxos migratoris de motivació econòmica procedent d'Àfrica, Europa de l'Est, Sud-amèrica, etc. També cal destacar l'emergència de les generacions de fills i filles dels immigrants peninsulars dels anys 60 i 70, descendents de matrimonis al·lòctons o mixtos. S'observen alguns canvis en les denominacions èmiques i en el dibuix de les fronteres dels grups etnolingüístics:

- Es dilueixen les connotacions ètniques i les fronteres entre els grups etnolingüístics. Apareixen termes com *mallorquí mallorquí*, o *mallorquí cent per cent* per a referir-se als mallorquins etnolingüísticament catalans.
- Hi ha un major ús progressiu dels termes *català* i *castellà* com glotònims èmics, degut sobretot al sistema educatiu.
- El terme *foraster* cau progressivament en desús, d'una banda a causa del procés d'autoctonització del grup etnolingüístic castellà, i d'altra banda pel seu ús com a exònim amb connotacions xenòfobes. És substituït pel terme *peninsular*, que, com assenyala Melià (2014), manté la significació d'etnònim: els catalans, valencians o portuguesos no són peninsulars (el terme s'aplica als espanyols de llengua castellana).
- Emergència del terme *immigrant*, com a exònim amb connotacions econòmiques i ètniques (es refereix a migrants per motivacions econòmiques i d'origens ètnics diferents als *estrangers* de l'Europa occidental).

2.5. Llengua, identitat, subjectivitat, transculturalitat

Cal fer referència a l'estudi de les relacions entre llengua, identitat i subjectivitat i a la noció de transculturalitat. En primer lloc, autors com Klaus Zimmermann (2008) analitzen la llengua i la identitat com a fenòmens dinàmics, des d'una perspectiva constructivista crítica amb les visions essencialistes: tant les llengües com les identitats ètniques i culturals són construccions socials i discursives, i els processos de configuració d'unes i les altres tenen lloc en moments històrics i amb instruments socials (institucions) determinats, i tenen èxit en la mesura que els individus es convencen de la utilitat d'aquestes construccions.

Per la seva banda, Harald Weyt (2008) desenvolupa un esquema interpretatiu del concepte d'identitat, segons el qual aquesta és gradual (no absoluta), additiva (no exclusiva), es configura com un procés actiu i dinàmic (no és una característica estable dels individus), i es constitueix mitjançant processos d'autoidentificació i d'adscripció (o de reconeixement per part dels altres). I Bonny Norton Peirce (1995) estudia la relació entre la identitat social i l'aprenentatge d'una segona llengua partint del fet que les identitats socials

són producte de processos de formació de la subjectivitat que tenen tres característiques principals: la naturalesa múltiple del subjecte, el caràcter de «territori de lluites» i tensions entre aquestes identitats múltiples (de vegades contradictòries entre elles) i el seu caràcter dinàmic.

Pel que fa a la relació entre llengua i subjectivitat, recentment Pujolar (2019) ha incidit en l'oportunitat d'intervenir, des de l'àmbit de la sociolingüística, i en particular des de la recerca sobre els nous parlants o parlants adoptius, en els debats sobre la construcció del subjecte, les identitats i les categoritzacions socials i sobre les relacions entre diferència, desigualtat, discurs i poder. Aquests debats, que han tingut un impacte molt rellevant en l'àmbit de les ciències socials durant les darreres dècades, assenyalen el caràcter *performatiu* de les identitats socials (Butler, 1990), i reclamen una perspectiva *interseccional* que doni compte de com interactuen els diferents eixos de categorització social en la reproducció o en la transformació de les diferències i les desigualtats entre els individus i entre els grups socials (Rodó-Zárate, 2021). Per cert, la llengua (normalment a través del concepte de discurs), però no la reflexió sobre la llengua, o les llengües, ha tingut un paper central en aquests debats. Fins i tot un referent de la teoria *queer* a l'Estat espanyol com Paul B. Preciado (2002), en proposar una «societat contrasexual» que esborri les categories biològiques sexuals i de gènere, assenjala l'emergència dels subjectes com a «cossos parlants»: encara que allò central en la seva obra sigui la reflexió sobre la subjectivitat construïda a partir dels cossos, també constata que allò que ens defineix com a persones és el fet que som «parlants».

D'altra banda, Avtar Brah (2011) conceptualitza la construcció de la diferència entre els grups socials i els individus des de quatre nivells: l'experiència, la relació social, la subjectivitat i la identitat. L'experiència és una pràctica de significació mitjançant la qual es construeix la realitat que percebem: no és que als subjectes els «passin coses», sinó que «l'experiència és el lloc de producció del subjecte». Les relacions socials són l'àmbit en què la diferència entre individus i entre grups s'articula i esdevé estructura (de manera històricament variable, i definint posicions de poder). Els processos de formació de la subjectivitat es conceben com a socials i subjectius alhora, ja que les posicions que assumeixen els subjectes són produïdes socialment. I la identitat s'entén com el procés pel qual «la multiplicitat, la contradicció i la inestabilitat de la subjectivitat se significa com a dotada de coherència, continuïtat i estabilitat; com a posseïdora d'un nucli –un nucli en canvi constant, però un nucli, al cap i a la fi– que s'enuncia en un moment donat com el 'Jo'». Brah qüestiona la posició del subjecte nadiu, i defineix l'espai de *diàspora* com el lloc on s'experimenten els processos migratoris, es transgredeixen les fronteres, els subjectes nadius queden descentrats i es donen simultàniament la *diàspora* i l'arrelament: un espai on es constitueixen les «formes contemporànies de les identitats transculturals».

Finalment, Wolfgang Welsch (2011) proposa precisament el concepte

transculturalitat per analitzar els fenòmens relacionats amb la diversitat cultural, amb les relacions entre cultures i amb les experiències dels individus que «passen entre» les cultures. Aquestes ja no es concebrien com esferes independents que es comuniquen entre elles, sinó com realitats permeables, interconnectades i que en la contemporaneïtat es caracteritzen en gran mesura per la hibridació. I en el nivell micro (el que més ens interessa per a aquest estudi, i que l'autor mateix considera el «punt crucial») posa de manifest que en l'actualitat cada vegada més individus es defineixen (ens definim) en la formació cultural per més d'un origen i més d'una relació culturals, de manera que «la identitat cultural dels individus actuals és una identitat estil *patchwork*».

A partir d'aquestes conceptualitzacions de la diversitat cultural i etnolingüística, cabria preguntar-se si, com assenyalaven Pujolar i González (2013) en el cas de Catalunya, a Mallorca també es detecten processos de desetnització de l'elecció lingüística, és a dir, si les fronteres entre els grups etnolingüístics es dilueixen (sobretot arran de la generalització de l'ensenyament del català i l'aparició de les mudes lingüístiques dels nous catalanoparlants, que posarien en crisi les categories etnolingüístiques tradicionals). I, d'altra banda, també cal preguntar-se si la subjectivitat, les experiències i les identitats dels individus que procedeixen d'orígens culturals i etnolingüístics diferents i que comparteixen un mateix espai i una mateixa societat, en aquest cas Inca i Mallorca, poden caracteritzar-se com a transculturals.

2.6. Metodologia i selecció dels informants

La metodologia utilitzada, com ja s'ha apuntat, és l'entrevista etnogràfica semiestructurada. La selecció de les persones informants ha tingut en compte diferents variables per a assegurar la diversitat de la mostra, sobretot des del punt de vista de la llengua inicial i del lloc de naixement:

- Una persona nascuda a Mallorca de llengua inicial castellana.
- Quatre persones nascudes en altres territoris de l'Estat espanyol de llengua inicial castellana (una a Catalunya i tres en territoris no catalanòfons, concretament a Andalusia i a Madrid).
- Una persona nascuda a l'Estat espanyol (concretament a Navarra), de llengua inicial wòlof (d'orígens familiars senegalesos).
- Quatre persones nascudes en altres estats (França, Alemanya, Romania i Marroc), de llengua inicial diferent del català i del castellà (francès, alemany, romanès i àrab).

Respecte als grups lingüístics en els quals se situarien, els informants es distribueixen en:

- Catalanoparlants adoptius, que manifesten un ús habitual predominant de la llengua catalana.

- Nous catalanoparlants que manifesten usos alternadors, en els quals l'ús de la llengua catalana és significatiu, però de manera similar a l'ús del castellà (o altres llengües, en el cas dels informants al·lòctons de llengua inicial no castellana).

Pel que fa a l'edat i el gènere, la informant més jove té 21 anys i la més gran, 65. Totes les persones entrevistades són residents en el municipi d'Inca, tret de la jove de 21 anys, que estudia formació professional en un centre d'educació secundària ubicat en aquesta ciutat (i, tot i que hi va viure en el passat, ara resideix a Pollença).

Les entrevistes s'han dut a terme, majoritàriament, als seus domicilis o en un espai municipal facilitat per l'Ajuntament d'Inca.

Nom (pseudònim)	Gènere	Any de naixement	Lloc de naixement	L1	LH	LI
François	Home	1971	França	Francès	Català	Francès
Juan	Home	1968	Madrid	Castellà	Català	Castellà
Mónica	Dona	1975	Romania	Romanès	Català-castellà	Romanès
Dolores	Dona	1956	Andalusia	Castellà	Català-castellà	Castellà
Christine	Dona	1976	Alemanya	Alemany	Català	Català
Llúcia	Dona	1982	Mallorca	Castellà	Català	Català
José Manuel	Home	1966	Andalusia	Castellà	Català-castellà	Castellà
Aminata	Dona	2000	Navarra	Wòlof	Català	Wòlof
Teresa	Dona	1977	Catalunya	Castellà	Català	Català-castellà
Fatiha	Dona	1976	Marroc	Àrab	Català-castellà	Àrab

Taula 1. Perfil dels informants.

3. ANÀLISI

3.1. Les mudes lingüístiques dels catalanoparlants adoptius d'Inca

En les entrevistes amb els nostres informants, de manera consistent amb els estudis sobre les mudes dels nous catalanoparlants de Catalunya, hem observat que alguns dels moments vitals en els quals es produeixen mudes lingüístiques, pel que fa a les persones al·lòctones arribades a Mallorca en la seva edat adulta, són els següents:

- Durant el procés de la seva instal·lació, amb el canvi d'entorn social pròxim.
- En el moment de formar una nova família, per exemple amb una parella catalanoparlant, i a l'hora de tenir fills.
- A l'hora d'accedir a un nou entorn laboral.

Quant a les persones autòctones, o les al·lòctones arribades a Mallorca sent menors d'edat:

- En l'etapa educativa, especialment en els moments de trànsit de la primària a la secundària, o a la universitat.
- En el trànsit a l'edat adulta.
- A l'hora d'accedir a l'entorn laboral.
- En el moment de traslladar-se a un altre municipi.

Pel que fa als espais o entorns en què es produeixen les mudes, generalment es tracta d'entorns en què el català és la llengua d'ús predominant. Hi destaquen els següents:

- En el centre educatiu (institut, o universitat).
- En el centre laboral.
- En l'espai domèstic, en l'àmbit familiar (ja sigui amb la família nuclear pròpia –amb la parella, i després també amb els fills–, o amb la família extensa o política –per exemple, amb els sogres, cunyats, etc.).
- En l'entorn social d'un nou municipi de residència (Teresa es trasllada de Palma a Inca, i passa a parlar habitualment en català de manera predominant perquè és la llengua que troba majoritàriament en l'entorn).
- En altres tipus d'espais, com ara celebracions festives (Juan diu les seves primeres paraules en català a les festes des Vermar de Binissalem), centres parroquials (Dolores comença a parlar-lo en reunions de preparació per a la catequesi), etc.

Des del punt de vista de l'agència, hi ha informants que descriuen com a decisiva la intervenció d'una persona propera, que actua de referent i els aconsella o els anima a parlar en català (en el cas de Lluçia i Aminata, sengles

professores de català de l'ESO que les hi varen animar; en el cas de Juan, un amic que li va aconsellar de parlar en català perquè «si vols fer les coses ben fetes, has de xerrar mallorquí», i perquè així «els mallorquins te respectaran més»).

D'altra banda, hi ha informants que relaten diferents mudes al llarg de la seva trajectòria lingüística. És el cas de Lluçia, Teresa i Christine, que en un primer moment de muda incorporen el català en alternança amb el castellà, i en un moment posterior manifesten una segona muda lingüística arran de la qual el català esdevé la llengua d'ús preferent (Teresa), o la llengua d'identificació (Christine), o totes dues coses (Lluçia).

3.2. Les mudes lingüístiques com una inversió en capital simbòlic

Peirce (1995), partint de Bourdieu, proposa conceptualitzar les motivacions dels aprenents de llengües com una *inversió* (*investment*) en capital simbòlic, de manera que supera la divisió entre motivacions instrumentals i integratives (que no capturen les complexes relacions entre el poder, la identitat i el llenguatge). La voluntat d'accedir a un capital simbòlic pot respondre a múltiples desitjos en subjectes amb identitats múltiples, en un entorn social canviant.

Teresa, per exemple, comença a parlar català en contextos socials (extraacadèmics) perquè vol ser mestra, i per exercir aquesta feina un requisit és dominar l'ús de la llengua pròpia. Però també decideix parlar en català amb el seus fills perquè no tinguin «els mateixos problemes» que ha tingut ella pel fet de no tenir-lo com a llengua inicial, i es reivindica com a «forastera» i «mallorquina» alhora perquè vol fer visible «que hi ha forasters que s'adapten».

Accedir a un capital simbòlic implica accedir a uns coneixements i unes xarxes de relació social que permet l'autopresentació com a membre legítim de la comunitat. Alguns informants ho expliquen com una espècie de mancança que s'ha de resoldre. Podríem dir que es produeix una *dissonància cognitiva* (terme que prové de la psicologia social: és l'estat de tensió que pateix un individu quan percep que dos elements cognitius són incompatibles entre ells o quan una experiència recent entra en conflicte amb les seves idees o creences). En aquest cas, la tensió és entre els elements cognitius que defineixen la realitat de la comunitat etnosocial (la llengua catalana com a pròpia de Mallorca, com a llengua d'ús social en l'entorn d'amics, laboral, etc.) i l'experiència viscuda com a no catalanoparlant dins aquesta realitat social.

Mónica: «havien de canviar s'idioma, per ells era bastant incòmodo. I diguéssim que... no és que m'evitassin, però... hi havia una petita diferència [...] els companys me xerraven en mallorquí. Jo contestava en castellà. I vaig començar a rompre, no?, això de... poc a poc, poc a poc, poc a poc, contestant en mallorquí».

Christine: «a mi me molestava molt estar amb un grup d'amics, que tothom estigués xerrant, jo vivia a un poble, que tothom estava xerrant en mallorquí, que sa gent se giràs a jo en castellà. I en certa manera, sense que ells ho fessin aposta, me sentia exclosa. Me sentia que jo no formava part de sa conversació real. Tot i que aquestes persones no tenien aquesta intenció, ni molt manco, però jo ho sentia així. I jo deia, jo vull formar part d'aquest grup, de tu a tu».

José Manuel: «Tenia s'intuïció que m'estava perdent alguna cosa. [...] Era una contradicció viure a una terra, a una cultura, i no [...] fer ús d'una riquesa que lògicament és sa llengua»

3.3. Superant les barreres: l'autolegitimació dels catalanoparlants adoptius

Alguns informants expliquen la muda lingüística i l'adopció del català com a llengua habitual com un procés que s'ha desenvolupat de manera progressiva i amb normalitat. D'altres, expliquen que s'han trobat amb algunes «barreres», obstacles o esglaons que s'han de superar. Per exemple:

- Les normes d'ús de subordinació lingüística. El principal obstacle és la norma de convergència al castellà, és a dir, que la majoria de catalanoparlants abandonen la seva llengua i es passen al castellà, «giren la llengua», davant un interlocutor que utilitza el castellà. Christine, en la cita anterior, explica clarament que aquest comportament la feia sentir «exclosa» del grup d'amics: «Jo tenia sa sensació sempre que... hi havia un escaló. Que no era real, però jo el percibia».
- També la falta de reconeixement com a parlants legítims, o com a mallorquins legítims. Especialment ho expliquen les dues informants d'origen africà (no europees, no cristianes, no blanques), Aminata i Fatiha, que pensen que per als mallorquins no podran ser considerades mai totalment mallorquines, encara que elles (també) s'hi sentin: «Per molt que xerris en català, o... estiguis dins aquesta cultura, mai arribaràs a ser mallorquí, perquè... a lo millor, pues, o ja sigui per u teu origen, o lo que sigui, en u final no t'acceptaran cent per cent com a mallorquí. Per molt que xerris o que hakis nascut aquí, o lo que sigui, però crec que no». També un dels informants de llengua inicial castellana, José Manuel, diu que sempre existirà aquesta diferència entre els mallorquins d'origen peninsular i els «mallorquins de vuit llinatges mallorquins».
- Finalment, n'hi ha que expliquen casos de glotofòbia (Blanchet, 2016), concepte que remet al rebuig de l'altre perquè parla en una varietat lingüística diferent de la pròpia, o amb un accent que és percebut com a estrany. Aquí entren els casos de menyspreu o burles per parlar malament el català. El cas més extrem és el de Fatiha, la informant d'origen marroquí, que explica que un company de feina d'origen peninsular li va dir: «Una mora que habla mallorquín, ¡qué ridículo!». Aquí concorren la glotofòbia i la xenofòbia, en un cas clar d'interseccionalitat dels eixos d'opressió.

Val la pena detallar les normes d'ús lingüístic que suposen una barrera per a les persones que volen adoptar el català. Bàsicament són dues:

- Norma de convergència al castellà («girar la llengua»): abandonar la llengua davant un interlocutor que parla en castellà. Nega la possibilitat d'adquirir una competència passiva en la llengua, i dificulta la creació d'espais d'ús per a la llengua perquè els nous parlants la parlin amb seguretat.
- Norma d'interposició: parlar d'entrada en castellà a persones que tenen aspecte al·lòcton, de fora. El cas més clar és el de n'Aminata, la jove d'origens senegalesos, que pel fet de no ser blanca tothom se li adreça en castellà: «Sempre, sempre, sempre, me venen i me xerren en castellà, perquè a lo millor se pensen que no el sé xerrar, o no els entendre... I no té res a veure». En aquest cas, l'aplicació d'aquesta norma implica una racialització, una classificació motivada per l'aspecte físic, que l'exclou de la comunitat lingüística pel fet de ser negra: «com a que te classifiquen ja, de que no saps xerrar en català, o que... no els entendràs, o lo que sigui. I jo, pues, no faig cas, i els contest en català i ja està».

Davant d'aquestes barreres, les persones que volen esdevenir catalanoparlants adoptius han de transgredir les normes d'ús de subordinació per cercar espais nous per parlar català amb seguretat, i han de dur a terme estratègies per empoderar-se i per autolegitimar-se com a (nous) parlants. Pinto (2021) explica: «Els parlants d'adopció no abandonen la llengua en els àmbits socials perquè, si no, molts d'ells no la parlarien mai. Ben al contrari, els parlants adoptants sovint s'han de crear o buscar àmbits d'usos socials en els quals poder parlar la llengua d'adopció». Per això considera que «l'adoptant és una tipologia de parlant que s'autolegitima».

Quan aquesta autolegitimació obté el reconeixement dels membres de la comunitat, es produeix l'empoderament que reforça l'adopció lingüística:

Fatiha: «Es mallorquins estan encantats. Un pic [...] vaig servir una taula, han vingut una parella major, un senyor i una senyora, i jo, clar, he agafat sa nota en mallorquí. I me diu, l'homo me diu, 'Nina, d'avon ets?'. I jo li dic, 'Som marroquí'. I diu, 'No és vera! M'enganes!', i dic, 'No, te jur que som marroquí'. I crida l'amo, i li diu, 'Mem, aquesta nina d'avon és?', i diu, 'És lo que t'ha dit ella, és marroquí'. I llavor me diu, 'Enhorabona, nina, és que ho xerres beníssim, pareixes de Porreres!' (riu). Claro, a posta, això, claro, me fa feliç, saps?, me dona s'energia per seguir».

3.4. Mudes i identitat etnolingüística

En general, observam que les mudes lingüístiques que tenen com a resultat la conformació d'usos alternadors no estan associades a canvis d'adscripció de grup etnolingüístic. Els nous catalanoparlants que experimenten aquestes mudes manifesten una certa diversitat de posicions pel que fa a la distribució dels usos lingüístics:

- D'una banda, la majoria adapta la llengua a la del seu interlocutor.
- D'altres, com José Manuel, manifesten una certa preferència pel català en l'espai públic (en l'àmbit laboral) i, en paral·lel, una preferència pel castellà en l'espai privat.

Es fan presents les dificultats i els obstacles en el procés de muda lingüística, com per exemple el canvi de llengua (al castellà) per part dels interlocutors catalanoparlants que detecten un origen al·lòcton (un accent no autèntic). Comportament que denota una falta de reconeixement de l'altre com a parlant legítim de la llengua pròpia, és a dir, seria una manifestació de la ideologia de l'autenticitat, que d'altra banda dificulta l'accés dels no catalanoparlants inicials al capital simbòlic que representa la llengua del territori i té com a efecte la perpetuació de les fronteres entre els grups etnolingüístics.

Al mateix temps, els informants també reconeixen els incentius: l'ús del català per part de de els al·lòctons produeix en altres catalanoparlants una reacció positiva: la indicat de la llengua considerada pròpia i autèntica també implica que els seus parlants siguin considerats automàticament «d'aquí» pels autòctons que els reconeixen com a parlants legítims (com en l'exemple que hem vist de Fatiha). També és un incentiu la valoració positiva de l'ús de la llengua catalana en l'àmbit laboral (per exemple, per a aconseguir una ocupació en un establiment comercial).

Els usos alternadors del català juntament amb el castellà (i, eventualment, altres llengües), per part de persones no catalanoparlants inicials, poden considerar-se experiències transculturals o transètniques no identitàries, és a dir, una experimentació de la diversitat cultural d'una societat en el nivell micro, individual, sense que es produeixi una transició identitària (un desplaçament de la llengua d'identificació).

Per una altra banda, hi ha catalanoparlants adoptius que han experimentat mudes lingüístiques cap a usos predominants de la llengua catalana. En aquest cas, parlem d'adopció lingüística completa, que pot concórrer amb un canvi d'adscripció de grup etnolingüístic.

En aquest procés d'adopció lingüística es produeix una retroalimentació entre els usos predominants del català i la identificació etnolingüística amb el grup autòcton. Entenem que aquesta retroalimentació, que ja han assenyalat Sorolla i Flors-Mas (2020), està relacionada amb el caràcter performatiu de les identitats socials, i es pot produir en una doble direcció:

- De l'ús a la identitat. Els usos predominants del català per part d'un catalanoparlant adoptiu (per exemple, en l'àmbit d'una nova família formada amb una parella catalanoparlant i l'entorn social immediat) produeixen un procés d'adscripció per part dels membres del grup autòcton (que no té per què haver estat cercada) i, a partir d'aquest

reconeixement, una autoidentificació progressiva de l'individu com a membre del grup.

- De la identitat a l'ús. També s'observen casos de transicions identitàries conscients i voluntàries, processos d'autoidentificació que estan en l'origen de la muda lingüística cap a usos predominants del català (i que si tenen èxit, acaben afavorint l'adscripció i el reconeixement dels membres de la comunitat).

També s'ha de constatar que en algun cas l'adscripció dels altres com a mallorquí no comporta una autoidentificació com a tal:

François: «sa gent que me coneix [...] ja me consideren mallorquí [...] jo no estic inclòit dins es grup des estrangers. I jo dic, no, però jo som estranger, jo som un guiri, jo som... 'No, però tu ets mallorquí'. Sa gent, al revés de jo, que jo me consider francès, sa gent me considera mallorquí. I no xerren de jo com un estranger. Me solen inclòir dins es grup des mallorquins. I jo he de dir, 'no, no som mallorquí'».

Els individus que experimenten aquestes mudes cap a usos predominants del català també expliquen l'existència d'obstacles i incentius, de manera similar als descrits anteriorment, tot i que en aquest cas tendeixen a posar l'accent en els incentius i en l'aspecte d'integració social que suposa el fet de parlar català habitualment.

Juan: «Per jo xerrar català... no sé, era com una necessitat. Com una... no sé què t'he de dir. Era lo que tocava. Me va ajudar molt a entendre... que el mallorquí és la llengua d'aquí. Això és molt important. [...] A mi me deien, per fer-me una... una alabança a jo, que jo no era foraster perquè xerrava català. Ja està. Sí, sí, sense cap dubte. És dir, lo que fa que tu siguis foraster és que no xerris com aquí. I és que és veritat. Perquè sa llengua és bàsica, i tu te sents a gust amb els qui xerren com tu».

Aquest tipus de mudes lingüístiques que condueixen a l'adopció lingüística del català, vinculades a una transició identitària, donarien compte de la construcció d'una subjectivitat transcultural a través de les experiències, els usos lingüístics i les relacions socials que comparteixen amb les persones del seu entorn i per mitjà de les diferents cultures de les quals participen. I en aquesta subjectivitat canviant es consolidaria un nucli nou, amb el centre de gravetat desplaçat cap a la comunitat etnosocial que ja es considera ca nostra (Inca, Mallorca) i cap a la cultura i la llengua que ja es considera pròpia (mallorquina, vehiculada en el català de Mallorca). Aquest nucli, enunciat com a nou jo, és la identitat transcultural dels catalanoparlants adoptius d'Inca.

No hi ha una simple experimentació de la diversitat cultural. Tampoc no és una transició d'una identitat cultural o ètnica a una altra que impliqui un abandonament de la identitat inicial, ja que les identitats són additives. Hi té

lloc un desplaçament de la identitat etnolingüística i etnosocial principals. És la manera de que pot significar l'adopció d'una «identitat estratègica» o empoderant, dirigida a l'exercici ple dels drets de ciutadania en un context territorial i institucional concret (Schmidt-Welle, 2011).

Christine: «en el meu cas va ser una necessitat personal, d'integració. [...] perquè això és ca meva, i és ca meva amb... amb tot lo que suposa».

3.5. Discursos sobre la llengua catalana i la identitat mallorquina

Respecte als discursos dels informants sobre la relació entre la llengua catalana i la identitat etnosocial mallorquina:

- Els catalanoparlants adoptius que usen el català de manera predominant i que s'identifiquen amb el grup etnolingüístic mallorquí consideren la llengua pròpia un atribut necessari i central de la identitat etnosocial: el català (o mallorquí) és la «llengua d'aquí», parlar-ho es presenta com una «necessitat» i com una manera de deixar de ser «foraster».

Llucia: «Sa llengua i sa cultura... formen part de sa identitat d'una persona. Si ets aquí, vius aquí, i... no sé, trob que... No sé, jo era d'aquí, (riu) som d'aquí i aquí se xerra català, i jo xerr català. No sé. [...] No és comparable a res més, crec. No fa falta que mengis es menjar d'aquí, o lo que sigui, però... Sa llengua en es final és comunicació, és entendre't amb sa gent que viu en es mateix territori que tu vius. I està clar que aquí sa majoria de gent sap dos idiomes i te podria entendre en castellà, però... però sa llengua d'aquí és es català, i tu ets d'aquí, per comunicar-te amb sa gent, fer-ho d'una manera natural, és en sa llengua des territori».

- Per part seva, els nous catalanoparlants amb usos alternadors i no identificats amb el grup etnolingüístic autòcton consideren que l'ús del català pot ser un atribut rellevant, però no necessari o central («ajuda», «agrada molt»).

Mònica: «no és qüestió de que no puguis... es fet de no xerrar mallorquí no puguis estimar Mallorca, no puguis estimar en es mallorquins. Crec jo, per jo són dos fets diferents. [...] lo que tu tens... tens dins tu, dins es teu cor, que tens un amor per aquest... que t'agrada sa illa, que t'agrada sa gent, que... Hombre, a lo millor se te dona malament es tema de xerrar mallorquí, però una cosa no lleva s'altra, trob jo. Trob jo. Tu pots estimar molt... Mallorca, i no xerrar mallorquí perquè no t'entra, perquè no se te dona bé».

D'altra banda, tots els informants coincideixen, en major o menor mesura, a assenyalar el paper de la llengua catalana com un mecanisme d'integració social.

Mónica: «és que... siguis de fora, pues es simple fet de xerrar en mallorquí, te consideren mallorquina. I m'ho diuen».

També menifesten, en general, discursos favorables a la diversitat lingüística: alguns parlen de la «riquesa», del «regal» que suposa tenir dues llengües. Alhora, rebutgen la glotofòbia contra el català i els discursos i actituds del supremacisme lingüístic castellà (en ocasions assenyalen directament l'Estat, o el «discurs oficial», com a promotors d'aquesta fòbia a les llengües no castellanes).

Juan: «aquesta mentalitat... entendre els castellanoparlants, que Mallorca, o Catalunya... és com si fos Portugal, és a dir, que és un puesto amb una llengua diferent, no ho tenen clar fins ara. Quan jo era petit, no! Quan jo era petit l'idioma era l'espanyol. [...] Jo, personalment, lo que no accept, me pareix una aberració, quan un que diu, 'xerra'm en castellà', o 'xerra'm en cristià, que no t'entenc', coses d'aquestes. Ese tio no pot ser mai... no el pots sentir dels teus».

Teresa: «Perquè hi ha gent que ve predisposada a aprendre i a sentir-se d'aquí, i hi ha gent que no. Que ja ve predisposada a lo contrari. Perquè també s'ha fet molta feina a nivell estatal en contra de... des català. I això en es final repercuteix. Molts de peninsulars tenen com a tírria, diguéssim, a n'es catalans, o a n'es català. I a Mallorca, pues passa igual. I això no hauria de ser així. Lo que s'ha de fer és fomentar, des de s'Estat, que Espanya és rica i que Espanya té moltes llengües. I ja està. I respectar-les totes. Punto. Però és sa condició de cada persona que ve cap aquí».

Pel que fa a la relació entre llengua i identitat, i l'acomodació o la incongruència respecte a l'estatu quo (per tant, respecte al poder i a la normativitat estatal):

- En alguns casos es produeix una interiorització de les condicions de minorització lingüística (per exemple, davant algunes decisions polítiques percebudes com a «atacs» a la llengua catalana). Això condueix a una transició identitària (o un desplaçament de la identitat principal) que afavoreix l'adopció lingüística del català. Fenomen inconsistent amb l'estatu quo del poder estatal, en la mesura que aquest imposa la supremacia del castellà com a llengua anònima, comuna i universal (i, en paral·lel, relega la resta de llengües a la condició de parlars autèntics, propis i locals).

Christine: «Quan el senyor Bauzá va decidir que havia de matar es català. Aquí és quan jo vaig passar de... que per jo fos una llengua que podia utilitzar indistintament en es castellà, i la utilitzava indistintament en es castellà, aquí va ser quan vaig decidir que això no bastava. Que se l'havia de protegir, i se l'havia de donar a conèixer, i se l'havia de fomentar, impulsar i lluitar contra s'atac que estava patint. I que per jo

era un atac claríssim, intencionadíssim, que jo no puc entendre. [...] I aquí va ser quan vaig dir: 'Fins aquí hem arribat'. [...] I a partir d'aquí sí que... vaig començar, més conscientment, a sempre avantposar es català».

- En altres casos s'explicita un distanciament respecte dels discursos de reivindicació lingüística que qüestionen l' statu quo. No volen entrar en qüestions polítiques, o que no «estan en aquesta lluita». Sobretot els informants que no s'identifiquen amb el grup etnolingüístic català.

4. CONCLUSIONS: IDENTITATS MÚLTIPLES I HARMONIES

Com a conclusió, el que observam és que el fenomen de les identitats etnolingüístiques i etnosocials:

- És construït: les experiències i les relacions socials que mantenim ens construeixen com a subjectes i configuren les nostres identitats, que no són essencials ni predeterminades.
- És dinàmic: evoluciona al llarg del temps, en funció de la nostra trajectòria.
- És individual i social alhora, ja que depèn de processos d'autoidentificació (hi intervé l'agència individual) i d'adscripció o reconeixement (l'agència col·lectiva també és determinant).
- És múltiple: podem desenvolupar diferents identitats etnolingüístiques i etnosocials al llarg de la nostra trajectòria.
- És additiu: les identitats etnolingüístiques i etnosocials se sumen, no resten. (Tot i que el pes de la concepció essencialista de les identitats pot fer emergir la por a l'anomia, a la pèrdua de la identitat pròpia, i d'altra banda les instàncies de poder poden prescriure identitats subtractives.)
- Es configura com un espai de lluites, tensions i contradiccions entre les diferents identitats.
- És gradual i contextual: podem desenvolupar identitats de diferents intensitats o graus, i aquestes es poden manifestar de manera diferent en funció dels contextos socials, territorials, etc.

D'altra banda, la subjectivitat transcultural, dels individus que, al llarg de la trajectòria vital, incorporen (incorporam), diferents llengües i cultures i transiten (transitam) per diferents llocs que arribam a considerar *ca nostra*, va configurant identitats múltiples, en què s'entrecreuen els nostres diferents *jo*: el dels nostres orígens (vinculat a les famílies, a les llengües i a les comunitats de la primera socialització) el dels llocs i les comunitats per les quals transitam i el dels llocs i les comunitats on ens establím, potser, permanentment.

Fatiha: «Te dic sa veritat? Per jo, el meu país és aquí. El meu país. Perquè aquí tenc feina, els meus nins tenen una possibilitat d'un futur millor... Jo visc aquí, saps? Visc aquí, i... Jo quan vaig al Marroc me sent rara.

Perquè jo he canviat, saps? Perquè ja fa... fa molt de temps, que visc aquí, i he canviat. I... he canviat en el sentit de... des caràcter, de sa forma de vestir, forma de xerrar...»

Juan: «Jo encara tenc ses cames de Madrid. És a dir, vaig al poble de mu mare, a Sepúlveda, i me trob sa gent que jo era petit quan jugava amb ells allà, en Segovia, en es poble, i això és... ses meves arrels, això no te puc dir que no. Ara, me sent mallorquí? Tenc sa meva família aquí, tenc ses meves filles aquí. Me costaria molt anar-me'n de Mallorca, perquè ses meves filles són aquí. Entonces... És que és mal... la resposta no és fàcil».

Aminata: «Una cosa és on jo hagi nascut [...] però sí que les meves arrels i tot venen de Senegal. I... i estic molt orgullosa d'allà on som. [...] És com un mix, doble nacionalidad (riu) [...] A Senegal no hi he anat mai, però no perquè no hi hagi anat mai o lo que sigui me senti menos senegalesa que... que espanyola o mallorquina. Me sent igual de per totes bandes».

Teresa: «Sí que m'ho han dit, m'han dit forastera. I ho dic moltes vegades, quan me diuen, 'Ah, no?, no ets mallorquina?' No, no, jo som forastera. I ho dic jo. Per jo no és despectiu; és vera, som de fora, som forastera. Cap problema. I molta gent, 'En sèrio? I com tens aquest accent? I com xerres tan bé? No pareix per res que siguis forastera...'. Idò, ho som. (riu) I ja està. Ho som. És sa realitat. Però també m'agrada que sa gent vegi que hi ha forasters que s'adapten».

Dolores: «Bé, jo som de Jaén, d'Andújar. Nascuda a Andújar. Però jo visc de Mallorca, i som mallorquina, o sigui, me sent, me sent. No és que jo diga, renunciï a lo meu. No! Això, no. Mai. Jo, i ben orgullosa de ser d'on venc. Però, jo me sent d'aquí, perquè és aquí on sa gent me tracta, jo tract amb sa gent, i... tenc quatre fills mallorquins, a molta honra, o siga que no... I me sent bé. Si ara me diguessin, te n'aniries a sa península? De viatge, sí. A viure, no».

Les metàfores solen ajudar a entendre els conceptes complexos. Alguns informants utilitzen la metàfora organicista universal de les arrels en referència al passat, als orígens ètnics i culturals. Salvador Cardús (2009), per contra, proposa que abandonem el sentit tradicional d'aquesta metàfora i la projectem cap al futur, ja que «allò que proporciona futur és la capacitat d'arrelament, amb independència de l'origen».

Potser podem incorporar una altre símil per mirar d'entendre el fenomen de la subjectivitat transcultural i les identitats múltiples de l'eix de categorització etnosocial-etnolingüístic. Segons la metàfora que propòs, els nostres cossos serien caixes de ressonància i les nostres identitats, les cordes que, en vibrar, s'expressen i ressonen; cadascuna d'elles amb un so, amb un to i amb un timbre particulars. Els individus transculturals afegim cordes (llengües, cultures, sentiments de pertinença) que van configurant noves harmonies.

Quan hi ha dissonàncies, miram de cercar la nostra harmonia. De vegades els acords que ressonen en nosaltres tenen com a vibració fonamental aquella que ens acompanya des de la infantesa, des que vam dir les nostres primeres paraules. Altres vegades, aquesta nota fonamental de l'acord s'ha desplaçat, i, sense necessitat de silenciar cap corda, hem trobat una nova harmonia, una nova tonalitat, més similar a la música que se sol sentir en el lloc on hem decidit arrelar (i que potser veim amenaçada per altres músiques globals).

Cal dir que la música dels catalanoparlants adoptius, transculturals, no deixa de ser un tant *underground* (també podríem ser qualificats de «*parlants desviats, o estrafolaris*», segons Pujolar (2020)), en la mesura que no és l'esperada des del punt de vista de la normativitat del nacionalisme espanyol. El poder de l'Estat tolera (fins a un cert punt) els comportaments i les identitats cisculturals dels catalanoparlants nadius, mentre que prescriu la cisculturalitat per als castellanoparlants inicials i la transculturalitat, subtractiva i unidireccional cap a la llengua dominant («comuna»), per als al·lòctons. Per això aplica la sordina als parlants adoptius de les llengües minoritzades («pròpies»): perquè pertorbam la norma.

Avançar cap a la sostenibilitat lingüística i la preservació i el foment de la diversitat cultural requereix contravenir aquesta norma: convé que ressonin amb força les veus i les experiències dels catalanoparlants adoptius, dels mallorquins transculturals (que també som mallorquins). I el reconeixement com a parlants legítims i com a membres legítims de la comunitat etnosocial és fonamental. Com diu Puri Pinto (2015), «ja és hora que els que 'aprenem' el català deixem de ser 'objectes' de la llei de normalització lingüística [...] i comencem també a ser-ne 'subjectes' i puguem intervenir en la presa de decisions de tots els processos que vetllen per la nostra integració lingüística». La bona notícia és que quan s'abandona la creença en una subjectivitat fixa i essencial, s'obre pas la possibilitat del canvi.

5. REFERÈNCIES

Amorrortu, E.; Puigdevall, M.; Ramallo, F. 2019. «¿Qué supone ser neohablante de una lengua minorizada?». A: Ramallo, F.; Amorrortu, E.; Puigdevall, M. (eds.). *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español*. Iberoamericana-Vervuert: Madrid – Frankfurt am Main; 7-21.

Ballerman, D.; Melià, J. 2010. «La llengua catalana a les Illes Balears i les percepcions dels nouvinguts». *Journal of Catalan Studies* 13: 269-295.

Ballester, M. 2016. «Una nova empenta per a l'ús social de la llengua catalana a les Illes Balears. L'avanç inestable, i no sempre lineal, de la normalització lingüística». *Revista de Llengua i Dret* 66: 85-104.

Barth, F (comp.). 1976. *Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización*

social de las diferencias culturales. Fondo de Cultura Económica: México D.F. (Original: 1970. *Ethnic Groups and Boundaries (The Social Organisation of Cultural Difference)*. Universitetforlaget: Oslo.)

Blanchet, P. 2016. *Discriminations: combattre la glottophobie*. Éditions Textuel: Paris.

Bourdieu, P. 1982. *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Fayard: Paris.

Brah, A. 2011. *Cartografías de la diáspora. Identidades en cuestión*. Maggie Schmitt i Traficantes de sueños: Madrid. (Original: 1996. *Cartographies of diaspora. Contesting identities*. Routledge: Londres.)

Butler, J. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge: Nova York.

Cabezas, J. M. 2003. «Frontera, territorio e identidad: los etnosistemas». *Nómadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas* 8.

Canyelles, C. 2012. «Les llengües de la immigració a les Illes Balears». *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística* 51: 113-124.

Cardús, S. 2009. *Tres metàfores per pensar un país amb futur*. Institut d'Estudis Catalans: Barcelona.

Kymlicka, W. 2001. *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. Oxford University Press: Oxford.

Marí, I. 2006. *Mundialització, interculturalitat i multilingüisme*. Leonard Muntaner, editor: Palma.

Marimon, A. 2015. «Dels murcians als andalusos. La immigració peninsular a les Illes Balears (1930-1980)». *Cercles. Revista d'Història Cultural* 18: 79-99.

Melià, J. 2014. «La pertinença lingüística: el cas de les Illes Balears». *Treballs de Sociolingüística Catalana* 24: 241-266.

Melià, J. 2017. «Llengua i política lingüística a les Illes Balears». A: Manent, J. (coord.). *La nova articulació catalana-valenciana-balear*. Edicions de la Revista de Catalunya: Barcelona; 161-169.

Melià, J.; Vanrell, M. M. (coord.). 2017. *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Conselleria de Cultura, Participació i Esports (Govern de les Illes Balears) - Departament de Cultura (Generalitat de Catalunya) - Universitat de les Illes Balears: Palma.

O'Rourke, B.; Pujolar, J.; Ramallo, F. 2015. «New speakers of minority languages: the challenging opportunity – Foreword». *International Journal of the Sociology of Language* 231: 1-20.

Peirce, B. N. 1995. «Social Identity, Investment, and Language Learning». *TESOL Quarterly* Vol. 29, No. 1: 9-31.

Pinto, P. 2015. *Amb Q de formatge*. Edicions del 1979: Barcelona.

Pinto, P. 2021. «L'adopció de la llengua: què comprèn, què l'estimula i què hi aporta». [Presentació disponible en línia]. V *Jornada de Dinamització Lingüística*. Direcció General de Política Lingüística (Govern de les Illes Balears): Palma. Disponible en el web: <<http://www.caib.cat/govern/sac/fitxa.do?codi=4979818&coduo=2390443&lang=ca>>

Preciado, P. B. 2002. *Manifiesto contra-sexual*. Opera Prima: Madrid.

Puigdevall, M. 2021. «Què són i com es creen els espais lingüístics segurs?» [Presentació disponible en línia]. V *Jornada de Dinamització Lingüística*. Direcció General de Política Lingüística (Govern de les Illes Balears): Palma. Disponible en el web: <<http://www.caib.cat/govern/sac/fitxa.do?codi=4979818&coduo=2390443&lang=ca>>

Puigdevall, M.; Colombo, A.; Pujolar, J. 2019. «Espacios de adopción del catalán, una aproximación etnográfica a las mudas lingüísticas de Cataluña». A: Ramallo, F.; Amorrortu, E.; Puigdevall, M. (eds.). *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español*. Iberoamericana-Vervuert: Madrid – Frankfurt am Main; 111-130.

Pujolar, J. 2020. «Nous parlants: llengua i subjectivitat». *Treballs de Sociolingüística Catalana* 30: 17-38.

Pujolar, J.; González, I.; Martínez, R. 2010. «Les mudes lingüístiques dels joves catalans». *Llengua i Ús* 48: 65-75.

Pujolar, J.; González, I. 2013. «Linguistic 'Mudes' and the De-ethnicization of Language Choice in Catalonia». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16 (2): 138-152.

Pujolar, J.; Puigdevall, M. 2015. «Linguistic 'Mudes': How to Become a New Speaker in Catalonia». *International Journal of the Sociology of Language* 231: 167-187.

Rodó-Zárate, M. 2021. *Interseccionalitat. Desigualtats, llocs i emocions*. Tigre de Paper: Manresa.

Salvà, P. A. 2004. «La nova realitat geodemogràfica de les Illes Balears al

començament del segle XXI: creixement de la població i fluxos migratoris». *Treballs de Sociolingüística Catalana* 18: 131-141.

Schmidt-Welle, F. 2011. «Transculturación, heterogeneidad y ciudadanía cultural. Algunas consideraciones». A: Schmidt-Welle, F. (coord.). *Multiculturalismo, transculturación, heterogeneidad, poscolonialismo. Hacia una crítica de la interculturalidad*. Herder: México D.F.; 41-60.

Sorolla, N.; Flors-Mas, A. 2020. «L'ús del català entre els millennials de Catalunya: el pes diluït de l'origen lingüístic». *Revista de Llengua i Dret* 73: 50-68.

Weyt, H. 2008. «Complex Ethnic Identities and Language». A: Süselbeck, K.; Mühlischlegel, U.; Masson, P. (eds.). *Lengua, Nación e Identidad. La regulación del plurilingüismo en España y América Latina*. Iberoamericana-Vervuert: Madrid – Frankfurt am Main; 89-98.

Welsch, W. 2011. «¿Qué es la transculturalidad?». A: Schmidt-Welle, F. (coord.). *Multiculturalismo, transculturación, heterogeneidad, poscolonialismo. Hacia una crítica de la interculturalidad*. Herder: México D.F.; 11-40.

Woolard, K. A. 2008. «Les ideologies lingüístiques: una visió general d'un camp des de l'antropologia lingüística». *Revista de Llengua i Dret* 49: 179-199.

Woolard, K. A. 2016. *Singular and plural: Ideologies of linguistic authority in 21st century Catalonia*. Oxford University Press: Oxford.

Zimmermann, K. 2008. «Política lingüística e identidad: una visión constructivista». A: Süselbeck, K.; Mühlischlegel, U.; Masson, P. (eds.). *Lengua, Nación e Identidad. La regulación del plurilingüismo en España y América Latina*. Iberoamericana-Vervuert: Madrid – Frankfurt am Main; 21-42.

El Teatre Principal d'Inca, un estat de la qüestió

Bernat J. Mateu-Morro

Historiador de l'art, bj.mateumorro@gmail.com

doi: 10.3306/JELINCA.22.365

Paraules clau: arquitectura, Teatre Principal, estat de la qüestió.

Resum. *El Teatre Principal d'Inca és sense cap dubte la institució de caràcter cultural més important i destacada que té i ha tengut el municipi. Malgrat aquesta importància cabdal i comptar amb una història de més de 107 anys, res d'això ha contribuït a generar un estudi monogràfic sobre el dit Teatre.*

El Teatre no ha estat un tema d'estudi especialment afavorit per la historiografia, així ens trobam que la informació que ha generat ha aparegut de manera tardana i molt desigual. A més, aquesta no es troba recollida en una obra monogràfica o de referència, sinó que totes les referències fetes es troben disperses en diferents treballs més específics o bé a obres de caràcter més general.

Amb la present comunicació es pretén posar fi a aquesta situació i presentar de manera conjunta i ordenada els treballs dels quals disposam avui entorn del Teatre Principal.

Keywords: Architecture, Teatre Principal, Status of the issue.

Abstract. *The main theatre in Inca is undoubtedly the most important and prominent cultural institution in the municipality. Despite this major importance and having a history of more than 107 years, none of this has contributed to a monograph study on the Theatre.*

The Theatre has not been a subject of study particularly favored by historiography, so we find that the information it generated has appeared late and very uneven. At the same time this is not found in a monographic or reference work, but all references made are scattered in different general works.

This communication seeks to put an end to this situation and to present jointly and in an orderly manner the work we have today about the Main Theatre.

1. INTRODUCCIÓ

El Teatre Principal d'Inca ha estat i és una institució cabdal en el panorama cultural del municipi inquer. Tot i aquest reconeixement a l'entitat que és i al que representa, els estudis al seu respecte han quedat un tant al marge de l'interès de la historiografia.

Tot i aquesta manca d'estudis, disposam de diferents treballs apareguts fins al dia d'avui que d'una manera o altra fan referència al Teatre i ens aporten informació sobre aquest i la seva història. Val a dir que aquests estudis han aparegut de manera més aviat tardana i són molt desiguals pel que fa a la profunditat amb què aborden el tema en qüestió.

La intenció de la present comunicació és acabar amb aquesta situació i presentar de forma conjunta, coherent i ordenada tots els estudis actuals¹ sobre el Teatre Principal d'Inca i la seva història.

2. EL TEATRE PRINCIPAL D'INCA

Abans d'endinsar-nos en la bibliografia apareguda i referida al Teatre Principal d'Inca, s'ha considerat adient presentar unes breus notes sobre la seva història. El Teatre és una institució sorgida per iniciativa de la Sociedad Teatro de Inca, constituïda el 1913 i que un any després, i coincidint amb les celebracions entorn del Dijous Bo, inaugurava el seu teatre el 14 de novembre de 1914.

El conegut com a Teatre d'Inca era un teatre líric aixecat a partir del projecte elaborat pel prestigiós arquitecte Guillem Reynés Font, el qual destacava a Inca no sols per les seves dimensions, sinó també pels luxes i les comoditats que presentava, que aleshores es va veure com un gran exemple d'urbanitat i modernitat per a Inca. L'obertura del Teatre va contribuir a la consolidació i dinamització cultural del municipi, el qual va poder gaudir d'una programació constant i variada.

Amb la Guerra Civil el Teatre va viure la primera de les seves crisis, aquesta desfeta va suposar veure reduïda la seva programació i una baixada molt dràstica pel que fa a l'afluència de públic, que va acabar per afectar el seu manteniment més bàsic. Va ser llavors, als anys quaranta, quan el Teatre va canviar de mans i els nous propietaris aprofitaren per escometre una important reforma quasi integral a l'edifici. El nou teatre es va reinaugar el 17 de gener de 1946 amb el nom de Teatre Principal. Aquest havia deixat enrere els motius d'inspiració modernista de l'edifici original per donar pas a un nou espai de caire racionalista, obra de l'arquitecte Francesc Casas Llompart.

Després d'aquesta nova inauguració, el Teatre va viure un gran període d'esplendor, d'una banda, per la quantitat i varietat de les seves propostes (teatre, cinema, òpera, sarsuela, circ, dansa, etc.), i d'altra banda, per la gran resposta que hi havia del públic als anys cinquanta, seixanta i setanta. Malgrat aquestes èpoques de glòria, a partir dels anys vuitanta el Teatre va començar a experimentar períodes de crisi, que acabaren abocant-lo al seu tancament.

¹ Val a dir que en la present comunicació no s'han tengut en compte publicacions, anotacions o referències sobre el Teatre que hagin pogut aparèixer a setmanaris locals, programes de festes o altres, i que per tant no hi apareixeran recollides.

El 1999, i davant l'agonitzant situació del Teatre, es va crear la Fundació Teatre Principal d'Inca, la qual estava constituïda per l'Ajuntament d'Inca, el Consell Insular de Mallorca i el Govern de les Illes Balears. Aleshores la Fundació va marcar-se tres objectius principals: adquirir la propietat de l'immoble del Teatre, rehabilitar l'edifici i dotar-lo de la programació que mereixia. El primer dels objectius es va assolir el mateix 1999 amb la compra del Teatre, però per veure complerts els altres objectius han hagut de passar més de vint anys. El 2014 es van iniciar les obres de rehabilitació, que després de diverses interrupcions i canvis en el projecte d'obra es van demorar set anys a acabar-se. Finalitzades les obres, el 2021 el Teatre ha vist de nou la llum reobrint les seves portes, i així s'aconseguia el tercer dels objectius en disposar un altre cop d'una programació variada i continuada.

3. L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Quant a l'estat en el qual es troben avui dia els estudis previs entorn del Teatre Principal d'Inca, val a dir que aquests són més aviat escassos i dispersos. Disposam de poques obres que abordin el Teatre, i la majoria ho fan incloent-lo, o sols citant-lo, en treballs d'àmbit més general. Tot plegat s'explica pel poc interès que hi ha mostrat la historiografia i per la qual cosa la majoria dels treballs als quals ens referim han aparegut de manera tardana, i recullen de manera irregular i desigual els seus aspectes (es descuiden especialment els elements lligats als seu béns mobles o immaterials).

Tot i aquesta situació desfavorable pel que fa als estudis entorn del Teatre, sí que podem fer constar un seguit d'obres a ell referides, les quals presentam a continuació agrupades en sis categories diferents.

3.1. Obres generals sobre la història d'Inca

Les primeres referències que apareixen del Teatre d'Inca, les trobam recollides en obres de caràcter general sobre la història del municipi, si bé sovint les dades referides al Teatre són més aviat poques i sovint les mateixes que es van repetint d'una publicació a l'altra. La majoria se centren en les dates o els esdeveniments clau de la seva història, com per exemple la seva inauguració.

Ens referim tant a obres generals sobre la història d'Inca (Quetglas, 1982; Pieras, 1986) com a algunes de relacionades amb aspectes com la societat (Marquès i Pieras 1994; Santana i Matas, 1996), la indústria (Pujalte, 2006; Amer i Massutí, 2006) o l'urbanisme (Llabrés, 2000).

Així i tot es poden destacar dues comunicacions aparegudes en el marc de les Jornades d'Estudis Locals, que són les primeres obres sorgides que tenen com a objecte d'estudi el Teatre Principal, tot i que sols tracten un àmbit referit al Teatre i no l'aborden de manera general. Ens referim al treball de Gabriel Pieras (Pieras, 2013), dedicat als primers anys de vida del Teatre, i al de

Magdalena Sastre i Emmanuelle Gloaguen (Sastre i Gloaguen, 2015), centrat en els béns mobles conservats al Teatre l'any 2014.

AMER SASTRE, Arnau i MASSUTÍ NICOLAU, Llorenç “L'obra d'Eduard Plandolit com a impulsor de l'electricitat” a JEL, Ajuntament, Inca, 2006.

D. A. *Inca, un segle ciutat*, Ajuntament, Inca, 2000.

FIOL MATEU, Gabriel. “La propagadora balear de alumbrado” a JEL, Ajuntament, Inca, 2006.

JANER TORRENS, Martí. “Miquel Duran i les diades per la Llengua” a JEL, Ajuntament, Inca, 1995.

LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan. “Inca en les grans transformacions del segle XX” a JEL, Ajuntament, Inca, 2000.

MARQUÈS SINTES, Miquel Àngel i PIERAS VILLALONGA, Miquel. “Temps lliure i oci a Inca i Alaior” a JEL, Ajuntament, Inca, 1994.

MIR MARQUÈS, Antoni i PARETS SERRA, Joan. “El guitarrer Jaume Villalonga” a JEL, Ajuntament, Inca, 2010.

PIERAS SALOM, Gabriel. *Breu història d'Inca*. Ajuntament, Inca, 1986.

PIERAS SALOM, Gabriel. *Crònica de l'orfeó l'Harpa d'Inca 1995-2005*, Ajuntament, Inca, 2005.

PIERAS SALOM, Gabriel. “Documents per al coneixement dels inicis del Teatro de Inca” a JEL, Ajuntament, Inca, 2013.

PUJALTE VILANOVA, Ferran (coord). *Un segle de llum a Inca*, Ajuntament, Inca, 2006.

QUETGLAS MARTORELL, Andreu. *Estampas de ayer comentadas hoy*, 1982.

RODRÍGUEZ MIR, Antoni. “Miquel Aguiló i Serra, una vida, una passió: l'Harpa d'Inca” a JEL, Ajuntament, Inca, 2010.

SANTANA MORRO, Manel i MATAS PASTOR, Joan. “El plantejament de l'oci a Inca en el primer franquisme” a JEL, Ajuntament, Inca, 1996.

SASTRE MORRO, Magdalena i GLOAGUEN MURIAS, Emmanuelle. “L'inventari dels béns mobles i gràfics del Teatre Principal d'Inca. L'embrió per a la seva conservació i posada en valor” a JEL, Ajuntament, Inca, 2015.

3.2. Treballs d'arquitectura

Pel que fa a les obres d'aquesta categoria, ens trobam amb treballs generals sobre l'arquitectura de les Illes Balears, l'arquitectura a Mallorca o bé l'arquitectura a Inca, on s'introdueix el Teatre en qüestió. El que sí cal destacar especialment en aquest punt és un llarg seguit d'obres referides a l'arquitecte Guillem Reynés Font, autor del Teatre d'Inca, les quals ens permeten acostarnos tant a la seva figura com a la seva obra. El treball coordinat per Elvira González (González, 2008) és el més interessant, ja que situa el Teatre inquer dins de tota la producció de l'arquitecte.

Arribats a aquest punt i sobre obres d'arquitectura, hem de destacar dos treballs dedicats a l'obra arquitectònica a Inca dels dos arquitectes que van intervenir en el Teatre Principal: Guillem Reynés Font (Mateu i Munar, 2014) i Francesc Casas Llompart (Martínez, 2000).

GONZÁLEZ GONZALO, Elvira (coord.) *Guillem Reynés Font, una trajectòria interrompuda*, GRC, Palma, 2008.

MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu. "L'obra arquitectònica de Francesc Casas Llompart a Inca" a JEL, Ajuntament, Inca, 2000.

MATEU-MORRO, Bernat J. i MUNAR CATALÀ, Isabel. "L'obra arquitectònica de Guillem Reynés Font a Inca" a JEL, Ajuntament, Inca, 2014.

RAYÓ BENNASSAR, Pere. "L'arquitectura a Inca durant el segle XX: 1900-1947" a JEL, Ajuntament, Inca, 1994.

RAYÓ BENNASSAR, Pere. "El desenvolupament urbà d'Inca en el segle XX" a Inca un segle ciutat, Ajuntament, Inca, 2000.

REYNÉS MUNTANER, Guillem. *Un estudiant d'arquitectura retrobat, Guillem Reynés Font*, Documenta Balear, Palma, 2015.

SEGUÍ AZNAR, Miquel. *Arquitectura contemporánea en Mallorca*, Col·legi Oficial d'Arquitectes, Palma, 1990.

SEGUÍ AZNAR, Miquel. *La arquitectura modernista en Baleares*, Ajuntament, Palma, 1975.

VIDAL REYNÉS, Jordi. "Biografia de l'arquitecte Guillem Reynés Font" a Lluc, 2001.

VIDAL REYNÉS, Jordi. *Arquitectura i art a Mallorca, antologia de textos*, Documenta Balear, Palma, 2006.

3.3. Obres generals sobre teatre i cinema

Un altre grup d'obres que fan referència al Teatre Principal d'Inca, o bé que allò que presenten és extensible a la seva realitat, són les dedicades al teatre i al cinema a les Illes Balears. Són moltes i molt diverses, per la qual cosa sols se'n presenta un recull de les més rellevants, en què cal destacar el treball de Cristòfol M. Sbert (Sbert, 2001), atès que és l'obra de referència en aquest sentit.

AGUILÓ RIBAS, Catalina i PÉREZ DE MENDIOLA, Josep Antoni. *Cent anys de cinema a les Illes Balears*, Sa Nostra, Palma, 1995.

D. A. *Diccionari del teatre a les Illes Balears*, Lleonard Muntaner, Palma, 2006.

PUJALS MAS, Margalida. "El cinema a Mallorca als anys 20" a *Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma, 1998.

PUJALS MAS, Margalida i SANTANA MORRO, Manel. *Classificació 3r el cinema a Mallorca*, Documenta Balear, Palma, 1999.

ROMERO GIL, Encarnación. "Música y cine mudo en Mallorca" a *Symposium d'orgues històrics de Mallorca*, Fundació ACA, Búger, 1996.

SANTANA MORRO, Manel. "El cinema a Mallorca durant la Guerra Civil" a *Encontre d'Historiadors de la Comunicació, aportacions de la comunicació a la comprensió i construcció de la Història del segle XX*, UIB, Palma, 2003.

SBERT BARCELÓ, Cristòfol Miquel. *El cinema a les Illes Balears des de 1896*, Documenta Balear, Palma, 2001.

SBERT BARCELÓ, Cristòfol Miquel. *El cinema a les Illes Balears segles XIX i XX*, Documenta Balear, Palma, 2006.

3.4. Recalls fotogràfics

Pel que fa a l'estudi del Teatre, també cal fer referència a un seguit de recalls fotogràfics sobre Inca. Malgrat que l'objecte principal d'anàlisi d'aquestes obres és la fotografia, ens resulta interessant veure com aquestes aporten imatges destacades del Teatre Principal. De tots els recalls apareguts fins al moment hem de ressaltar el treball de Carme Colom (Colom, 2010) per ser aquesta l'obra que recull i analitza un període més extens, la que aporta un major nombre d'imatges i a les quals acompanya sempre d'una breu descripció. És el recull en què el Teatre gaudeix de major protagonisme.

D. A. *Inca, imatges d'una ciutat, imatges d'un segle*, Ajuntament, Inca, 2000.

COLOM ARENAS, Carme. *Inca, recull gràfic 1870-1975*, Editorial Efadós, Inca, 2010.

CRESPÍ BESTARD, Nadal. *Inca Viva*, Ajuntament, Inca, 2007.

PIERAS SALOM, Gabriel. *Inca fotogràfica*, Ajuntament, Inca, 2001.

3.5. Guies de visita

Les obres d'aquest apartat es concreten en diferents guies de visita ja sigui a Mallorca, al Raiguer o més en concret a Inca. Encara que les anomenem aquí, cal dir que es tracta d'obres que acostumen a fer referència al Teatre d'Inca, però que no deixen de tenir un marcat caràcter divulgatiu i no aporten més que unes poques dades bàsiques sobre l'edifici i la seva història.

FULLANA, Pere i TUR, Margalida. *Inca: guia dels pobles de Mallorca*, Hora Nova, Palma, 1999.

LLOBET BROSSA, Joan. *Guia d'arquitectura modernista a les Illes Balears*, Col·legi Oficial d'Arquitectes, Palma, 2000.

ORDINAS MARCÉ, Gabriel. *Guia patrimonial del Raiguer*, Mancomunitat del Raiguer, Binissalem, 2007.

PIERAS VILLALONGA, Miquel. "Espais de teatre, recorregut històric" a *Descobreix Inca: visites guiades al patrimoni d'Inca*, Ajuntament, Inca, 2020.

RAYÓ BENNASSAR, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*, Ajuntament, Inca, 1993.

VIBOT RAILAKARI, Tomàs. *El modernisme a Mallorca, guia per a una descoberta*, El Gall Editor, Pollença, 2014.

3.6. Obres sobre el Teatre Principal d'Inca

Per acabar s'ha considerat adient dedicar un apartat únicament a aquells treballs referits en exclusiva al Teatre Principal i que el presenten amb una visió generalitzada. Val a dir que solament han estat dos els treballs referits al Teatre en aquest sentit, es tracta de dues obres de 2014 sorgides entorn de la celebració del centenari de la inauguració del Teatre i que tenen un fort caràcter divulgatiu, per la qual cosa aquestes obres tampoc aconseguen aprofundir en els ítems que presenten referits a aquest.

MATEU-MORRO, Bernat J. i MUNAR CATALÀ, Isabel. *Al cor d'Inca*, Ajuntament, Inca, 2014.

MATEU-MORRO, Bernat J. i MUNAR CATALÀ, Isabel. *El Teatre Principal d'Inca, una institució centenària 1914-2014*, Ajuntament, Inca, 2014.

4. CONSIDERACIONS FINALS

A partir de tot l'exposat fins al moment, podem presentar a manera de cloenda de la comunicació unes consideracions finals entorn de l'estat en què es troben els estudis actuals sobre el Teatre Principal d'Inca.

Amb la present comunicació hem pogut constatar el poc interès que ha generat el Teatre Principal d'Inca en la historiografia i la poca presència que té en la bibliografia. Tal vegada més que una manca d'interès podem parlar que aquest s'ha despertat d'una forma més tardana, ja que la majoria de les publicacions referides al Teatre són més aviat recents. Alhora aquesta actualitat de les publicacions fa que aquests no deixen de ser treballs d'aproximació sobre el tema, cosa que, per tant, remarca com calen encara nous treballs de revisió i continuïtat d'aquestes obres. Així doncs, manca un treball monogràfic dedicat al Teatre inquer.

Un altre aspecte a ressenyar de tot plegat és el caràcter localista i divulgatiu d'una part important de les publicacions disponibles, moltes d'elles promogudes o editades per l'Ajuntament d'Inca, o bé sorgides dins el marc de les Jornades d'Estudis Locals.

Aquest llibre fou dissenyat i maquetat
als obradors de *Deacorde Agency* a la Ciutat de Palma.
Març-abril de 2022.